

Рудолф Щайнер

*Космическа
и човешка история*

КАРМА НА НЕИСТИНАТА

Втора част

Поредица „Просветление“

В *Поредица „Просветление“* досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистериите драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“
6. Рудолф Щайнер, „Стихове и медитации“
7. Рудолф Щайнер, „Смъртта като преобразуване на живота“
8. Рудолф Щайнер, „Окултна история“
9. Рудолф Щайнер, „Индивидуални духовни същества
и тяхното въздействие в душата на човека“
10. Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“
11. Олаф Кооб, „Азът и неговият двойник“
12. Рудолф Щайнер, „История на човечеството“
13. Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“
14. Рудолф Щайнер, „Четири мистериини драми“
15. Рудолф Щайнер, „Мистериини центрове“
16. Рудолф Щайнер, „Първоначални импулси на духовната наука“
17. Рудолф Щайнер, „Тайните на прага“
18. Рудолф Щайнер, „Сътворението на света и човека“
19. Рудолф Щайнер, „Човекът и светът. Действието на духа
в природата. За същността на пчелите“
20. Рудолф Щайнер, „Природата и човекът от гледна точка на духовната наука“
21. Рудолф Щайнер, „Природни и духовни същества
и тяхното въздействие в нашия сетивен свят“
22. Рудолф Щайнер, „Връзката между живите и мъртвите“
23. Рудолф Щайнер, „Животът на човека и животът на Земята.
Същност на християнството“
24. Йохан Валентин Андре, „Химичната сватба на Християн Розенкройц“
25. Олаф Кооб, „Болната кожа“
26. Олаф Кооб, „Ако органите можеха да говорят“
27. Рудолф Щайнер, „Терапията от гледната точка на духовната наука“
28. Рудолф Щайнер, „Свърхсетивният човек от антропософска гледна точка“
29. Рудолф Щайнер, „Духовните скрити причини
за Първата световна война“
30. Рудолф Щайнер, „Здраве и болест“
31. Рудолф Щайнер, „Формиране на съдбата и живот след смъртта“
32. Рудолф Щайнер, „Животът между смъртта и новото раждане“
33. Рудолф Щайнер, „Познание за съществуването на човека“
34. Рудолф Щайнер, „Духовни взаимовръзки
в изграждането на човешкия организъм“
35. Рудолф Щайнер, „Подготвителни етапи на Мистерията на Голгота“
36. Рудолф Щайнер, „Ритми в космоса и в човешкото същество.
Как се стига до виждане на духовния свят?“
37. Рудолф Щайнер, „Карма на неистината, втора част“

Рудолф Щайнер

КАРМА
НА
НЕИСТИННАТА

втора част

12 лекции, изнесени в Дорнах между 1 и 30 януари 1917 г.

Космическа и човешка история

Том V

Превод от немски:
Христо Маринов

RUDOLF STEINER

Zeitgeschichtliche Betrachtungen

Das Karma der Unwahrhaftigkeit

ZWEITER TEIL

Bibliographie-Nr. 174

Auflage in dieser Zusammenstellung
Gesamtausgabe Dornach 1966

- © Рудолф Щайнер, автор
- © Христо Маринов, преводач
- © Мария Пашова, редактор
- © Издателско ателие А⁶, 2017

Указания относно публикуваните лекции на Рудолф Щайнер

Основа на антропософски ориентираната духовна наука представляват написаните и публикувани от Рудолф Щайнер (1861–1925) произведения. Редом с тях от 1900 до 1924 година той изнася многобройни лекции и курсове както за широката общественост, така и за членовете на Теософското общество, по-късно Антропософското общество. Първоначално Рудолф Щайнер не е искал винаги да се записват свободно изнасяните лекции, понеже са били предвидени от него като „устни, непредназначени за печатане съобщения“. След като се увеличават непълните и неточни записки, които се размножават и разпространяват сред слушателите, той се вижда принуден да се погрижи за стенографирането на лекциите. С тази задача натоварва Мария Щайнер фон Сиверс. Тя е била отговорна за поръчването на стенографите, съхраняването на преписите и необходимите за отпечатването корекции на текстовете. Тъй като поради липса на време Рудолф Щайнер само в редки случаи сам е коригирал стенографирания текст, по отношение на всички публикувани лекции трябва да се има предвид неговото изказване: „Предполага се, че в тези непрегледани от мен текстове могат да се открият грешки“.

Относно лекциите за членовете на обществото, които първоначално са били разпространявани като ръкописи, и относно публикуваните му произведения Рудолф Щайнер се произнася в „Моят жизнен път“ (35-та глава). Казаното там същевременно важи и за всички семинари за различните професии, предназначени за участници, запознати с основните истини на духовната наука.

След смъртта на Мария Щайнер (1867-1948) започва издаването на *Събрани съчинения* на Рудолф Щайнер според нейните указания. Настоящият том спада към тези *Събрани съчинения*.

СЪДЪРЖАНИЕ

- ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 1 януари 1917 г. 9**
Карма на неистината. Действия на отровите в по-висшата човешка природа. Изоставеният еволюционно човек се пропива с една отровна фантомна форма, причина за душевна празнота, хипохондрия, агресивни инстинкти. Духовният живот предполага възможността за заблуди. Противоположността на имагинациите: неистината. Злото възниква поради злоупотреба с по-висши сили. Който не възприема духовното, произвежда отрови.
- ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 6 януари 1917 г. 34**
Национализъм, империализъм, спиритуализъм. Механично-материалната цивилизация е анационална и трябва да получи като душа анационалната духовна наука. Национализмът като резултат на едно материалистично изостанало душевно развитие. Идеята пълнота на немския идеализъм. Властта на лозунгите, неотговарящи на реалността. Абстрактната идея за „вечния живот“. За разоръжаването: кой трябва да се разоръжава? Британският империализъм. Две течения в Англия, пуританското и империалистическото.
- ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 7 януари 1917 г. 52**
Трагедия и вина в историята на народите. Действието на народностната душа в човека. Според кармата човек принадлежи към дадена нация. Националността като кармична се намира над логиката, а като базирана на кръвта – под нея. „Право и свобода на народите“ са безсмислени понятия. Възникване и умиране, изграждане и разрушаване в историята на народите. Трагичното при Фридрих Хебел. Джон Сийли като писател на британския империализъм. Хайнрих фон Трайчке, Крамб, Куропаткин.
- ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 8 януари 1917 г. 69**
Европейската среда между западния и източния империализъм. Австро-сръбският конфликт и Световната война. Руски и британски империализъм. За да бъде далеч от Индия, Русия е изпратена в Близкия Изток. Руско-френският съюз като инструмент на френския реваншизъм. Английското господство над Египет, френското господство над Мароко. Анексиране на Триполи от Италия. Балканската война. Висшите ложи като инструмент на окултни импулси. Тенденцията за демокрация се развива паралелно с едно аристократично течение в ложите. Немският идеализъм преобразува тайните на ложите в общочовешки дела. Духовният живот на ложите води началото си от Централна Европа: Флуд, ученик на Парацелз; Сен-Мартен, ученик на Якоб Бьоме. Сър Оливър Лодж: материализиране на духовното. Фихтевата „Реч към немската нация“ като призив за самообучение. „Наблюдения по време на война“ от Полцер.

- ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 13 януари 1917 г. 100**
Вилхелм фон Хумболт и Хайнрих фон Трайчке. Симптоматичен преглед на историята. Необходимост от грижа за чувството за истина. Любовта към истината на Трайчке. Съчинението на Хубмолт за границите на държавите като образец за Трайчке. Френски и английски последователи на Хумболт: Лабуле и Джон Стюарт Мил. Съчинението на Трайчке „Свободата“. Трайчке и германизмът. Трайчке не е застъпник на принципа за власт. Целта му е да стане възпитател на своя народ. Към непосредственото настояще: нотата на Антантата към Уилсън. Безсмислието на понятието „чехо-словаци“. Крамарж и Масарик.
- ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 14 януари 1917 г. 120**
Подсъзнателните импулси в човека. Към въпроса за себепознанието. Слънчевият сплит като място на азовата дейност. Азът като носител на зли сили, които се възпират от нервната система на долното тяло. Разхлабването на аза и последиците от това: сомнамбулизъм, лудост. Мястото на дейност на астралното тяло в системата на гръбначния мозък. Разхлабване на астралното тяло: сомнамбулизъм, лудост, полет на идеите, маниакални състояния, меланхолия, хипохондрия. Мястото за дейност на етерното тяло в мозъка. Разхлабването на етерното тяло води предимно до ариманически последици: завист, злоба, алчност. Психиатрията ще трябва да се научи да различава абнормните състояния, причинени от разхлабването на различните тела. Влиянието на Земята чрез твърдото, на ангелите – чрез течното, на архангелите – чрез въздушното, на духовете на народите – чрез ганглийната система. Влиянието на духовете на народа е несъзнателно и следователно има демоничен характер. Това се използва от окултни братства, преследващи групови егоистични интереси. Англо-масонската карта за преустройството на Европа.
- СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 15 януари 1917 г. 144**
Минало и бъдеще на Европа. Кармата на средата. Борбата в петата следатлантска епоха като израз на противоречието между материализъм и духовност. Духовният светоглед на шестата следатлантска епоха. Последици от третата и четвъртата следатлантска епоха за европейските народи: Италия, Испания и Франция. Британското начало като представител на петата културна епоха. Развитие на търговско-промишленото начало. То се стреми към световно господство. Противоречие между Изток и Запад, между западното комерсиално мислене и духовната нагласа на руските славяни. Централноевропейски импулси: Лутер, Хус, Уиклиф, Цвингли. Кеплер, Коперник, Галилей, Ломоносов като мостове между Изтока и Запада. Централноевропейският стремеж към духовното от душевните дълбини. На Запад желаят да докажат духовния свят чрез експерименти. Бейкън, Шекспир, Якоб Бьоме, Якоб Балде, Джеймс I, крал на Англия.

Устройство на армията. Японски материализъм. Британският произход на социалистическата идея. Материализмът, царство, което иска да бъде само от този свят. „Моето царство не е от този свят“. Теокрацията, властта, търговско-промишленото начало трябва да се заменят с общочовешкия принцип, който не се стреми към господство.

ОСМА ЛЕКЦИЯ, 20 януари 1917 г. 180

Разрушителната сила на неистинността в отношенията между живи и мъртви. Работата на живите в духовната наука дава възможност на мъртвите да действат във физическия свят. Окултни братства допринасят за ариманическо безсмъртие чрез церемониална магия, чрез която се осъществява една неправомерна връзка с мъртвите.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, 21 януари 1917 г. 195

Звездното влияние върху различните части на човешкото тяло. Тричленното разделение на човека на кожа, гръдни органи и крайници във връзка с живота след смъртта. Действието на мъртвите върху живите. Материализмът като препятствие за здрава връзка между земния и свръхсетивния свят.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 22 януари 1917 г. 214

Съзнание в съня и съзнание след смъртта. Влияния на изостаналите духовни същества върху умрелите. Изостаналите архаи като противници на Христос. Групови егонистични окултни импулси. Духовното значение на Централна Европа.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 28 януари 1917 г. 241

Мяра и число. Платоновата мирова година. Учението на Гюте за дишането на Земята. Връзката между говор и дихателен ритъм. Сън и будност в тяхното значение за връзката с духовния свят. Италианската и руската народностна душа. За една брошура на Хунгарикус.

ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 30 януари 1917 г. 261

История на антропософското движение. Сен-Мартен. Древната мъдрост и етерното ясновидство на бъдещето. Централноевропейският духовен живот в немският идеализъм: Новалис, Шлегел, Щефенс, Шуберт, Троцлер. Карл Кристиан Планк. Двамата математици Бояй и проблемът за паралелността. Централноевропейското начало като представител на общочовешкото, за разлика от едностранчивостта, развивана в периферията.

Бележки 292

За лекционните записки на Рудолф Щайнер 300

Рудолф Щайнер – живот и творчество 303

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 1 януари 1917 г.

Ако размислите върху казаното вчера¹ във връзка с тъй наречените отровни субстанции, ще почувствате огромната, бих казал, относителност в импулсите на битието. Ще забележите, че някаква субстанция може да се обозначи като отрова, ала, от друга страна, тъкмо по-висшата човешка природа е дълбоко родствена с тази отровна същност и всъщност човешката по-висша природа изобщо е немислима без въздействията на отровите. Така навлизаме в една важна за познанието област, с много разклонения, без чието познаване изобщо не биха могли да се разберат множество тайни на живота и битието.

Ако разгледаме човешкото физическо тяло, трябва да кажем, че ако не бе изпълнено с по-висшите същности или същинските членове на битието – етерно тяло, астрално тяло и аз, – то нямаше да може да е физическото тяло, което е. В мига, в който преминава през портата на смъртта, човекът изоставя физическото си тяло. Това значи, че когато по-висшите членове се оттеглят от физическото тяло, в действие влизат коренно различни закони от властващите по времето, когато по-висшите членове са били свързани с него. Казваме, че то се разлага, което значи, че когато настъпи смъртта, то се подчинява на физическите и химическите сили и закони на Земята.

Физическото тяло на човека, такова, каквото го виждаме, не може да се изгради според обикновените земни закони, защото земните закони го разрушават. Само поради факта, че това, което не е земно в човека – неговите по-висши душевно-духовни членове, – действа в тялото му, то представлява тялото, което е. Нищо в цялата област на физическите и химическите закони не предполага съществуването на едно такова тяло на Земята, каквото е човешкото тяло.

Можем да кажем, че според физическо-земните закони не е възможно да съществува физическото тяло. То съществу-

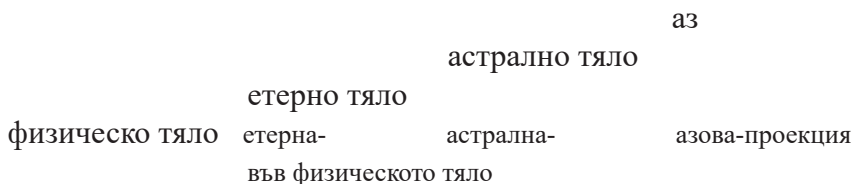
ва само благодарение на своите по-висши съставни части. Така че когато по-висшите членове – азът, астралното тяло, етерното тяло – оставят човешкото тяло, то се превръща в труп.

От множество по-ранни разглеждания² Ви е известно, че онова, което с право се предлага като схематично разделение на човека, не е толкова просто, колкото си го представят някои хора. Ние разделяме човека на физическо, етерно, астрално тяло и аз. По-рано вече посочих, че всичко това обуславя едно по-нататъшно усложнение. Физическото тяло се явява завършено само по себе си. Ала етерното тяло като такова, като етерно тяло, представлява нещо свръхсетивно, невидимо, сетивно невъзприемаемо. Като сетивно невъзприемаемо то се намира в човешкото същество. То има обаче свой физически корелат, отпечатва се във физическото тяло. Във физическото тяло имаме не само същинското физическо тяло, но също и отпечатък на етерното тяло. Етерното тяло се проектира във физическото тяло. Следователно можем да говорим за етерната проекция във физическото тяло.

Такъв е и случаят при астралното тяло. Можем да говорим за астралната проекция във физическото тяло. За някои неща вече знаете. Знаете, че във физическото тяло може да се открие проекция на аза в определени особености на кръвоносната система, когато азът се проектира в кръвта. По подобен начин се проектират останалите членове във физическото тяло. Физическото тяло, доколкото е физическо, представлява сложна същност, само по себе си то вече е четиричленно. И точно както най-важното във физическото тяло не може да съществува, ако азът и астралното тяло не се намират вътре в него, защото тогава то се превръща в труп, така също в една определена връзка стоят нещата с тези проекции, които представляват субстанциални неща: без аз не може да има човешка кръв, без астрално тяло не може да има човешка нервна система. В себе си имаме тези неща като корелати на по-висшата човешка природа.

Както не е възможен правилен живот, а само съществу-

ване като труп на физическото тяло, ако азът премине през портата на смъртта, така при определени условия и това, което представляват тези проекции, не може да съществува по правилен начин.

Възможно е например азвата проекция – следователно при определено състояние на кръвта – да не е налице по правилен начин в човешкия организъм, когато азът не се култивира правилно. За да се превърне физическото тяло в труп, е необходимо действително азът да напусне това физическо тяло. Но Вие можете до известна степен да превърнете кръвта в частичен труп, ако не ѝ позволите да се проникне с това, което трябва да живее в аза, така че душевно-духовното да действа в кръвта по правилен начин. От казаното виждате, че има възможност човешката душа да се обърка по такъв начин, че в кръвоносната система да не могат да се осъществяват правилните влияния. Това е моментът, когато – ако не напълно, иначе човекът трябва да умре, но отчасти – кръвта може да се превърне в отровна субстанция. Както човешкото физическо тяло, така да се каже, е предоставено на разрушението, когато азът е навън, така кръвта заболява, когато азът не се култивира и прониква по правилния начин.

Кога азът не се култивира и прониква по правилния начин? Ако проследим следатлантския период, виждаме, че човешката еволюция протича така, че в следващите една след друга културни епохи се развиват определени способности, определени импулси. Вие не можете да смятате, че по отношение на душевното развитие в древноиндийската епоха хората

са живели така, както живеем днес. От епоха към епоха, преминавайки от земна инкарнация към следваща такава, човешката душа се нуждае от различни импулси.

Искам да представя това схематично. Представете си същинското физическо тяло тук. То би трябвало да е изпълнено с всички по-висши части на човешката природа, за да съществува като такава.

От всичките тези по-висши части на човешката природа искам да обърна внимание само на аза. Бих могъл да обърна внимание и на трите, но с помощта на шрихите искам да покажа, че това физическо тяло е проникнато от аза. По същия начин трябва да са проникнати от аза и другите проекции. Искам да посоча и проекцията на етерното тяло, която е фиксирана в човешката система на жлезите с вътрешна секреция. Тя също трябва да бъде проникната от аза по определен начин. Като трето искам да посоча фиксираното в нервната система. И то трябва да е изпълнено с определени влияния на аза. И азотова тяло трябва да е съответно проникнато от аза.

Казахме, че докато преминава през следващите един след друг еволюционни периоди, във всеки един от тях човекът трябва да встъпи в различни импулси за развитие. Той трябва

да приеме онова, което изисква от него съответната епоха. В първия следатлатски период, в древноиндийската епоха, хората е трябвало да възприемат душевно-духовни импулси, даващи възможност за формиране по-специално на етерното тяло. В следващия период, в древноперсийската епоха, се формира астралното тяло, в египетско-халдейската епоха – сетивната душа, в гръко-латинската епоха – разсъдъчната душа, в съвременната епоха – съзнателната душа. От факта дали приема по правилен начин съответстващото на неговата епоха, зависи дали частите на тялото му са проникнати правилно от това, което съответства на епохата, проникнати така, както и физическото тяло е проникнато от по-висшите членове. Да допуснем, че даден човек напълно отказва да приеме импулсите на петата следатлантска епоха, че отклонява всичко, което изисква тази епоха по отношение на душевното развитие. Какви биха били последиците?

Неговата телесност не отслабва, ако принадлежи към онази част от човечеството, призвана да приеме импулсите на петия следатлантски период. Не всички са призвани да го направят, ала всички бели раси са призвани да приемат културата на петата следатлантска епоха. Да допуснем, че даден човек се противопостави на това. Тогава една част от неговата телесност, преди всичко кръвта, ще остане без онова, което трябва да се прояви, ако той не се противопоставя. На тази част от телесността ще липсва това, което щеше по правилен начин да бъде проникнато от съответната субстанция и нейните сили. Така че тази субстанция и нейните сили – макар и не в такава степен, както ако човешкото тяло се превърне в труп и азът го напусне – ще заболелят, ще деградират и човекът ще ги има в себе си в известна степен като отрова. Изоставането от еволюцията означава, че човекът се изпълва, така да се каже, с една форма-фантом, която е отровна. Ако приеме съответстващото на културните импулси на епохата, чрез тази душевна нагласа той би разтворил отровния фантом, който носи в себе си. В противен случай той се сгъстява в неговото тяло.

Оттук произтичат болестите на културата, културния упадък, всяка душевна празнота, хипохондрия, чувство за неудовлетвореност, капризничене и тем подобни, както и всички инстинкти, агресивно атакуващи културата. Защото човек или приема културата на дадена епоха, или развива съответната отрова, която може да се разтвори чрез приемането на културата. Поради факта обаче, че се отлага тази отрова, се развиват инстинкти, насочени срещу въпросната култура. Отровните влияния се проявяват под формата на агресивни инстинкти. В народната реч на Централна Европа това се усеща ясно. Много диалекти не казват, че някой е сърдит, а че е отровен, което съответства на едно дълбоко усещане за реалните факти. За един гневлив, избухлив човек в Австрия например казват, че е „gachgiftig“*, тоест бързо се отравя, бързо се ядосва. Различната степен на това може да се забележи например в змийската отрова, която е високо концентрирана и нейната проява се изразява в силна агресия. Макар и да отлага в себе си много по-малко отрова, тя може силно да се концентрира, ако човек отхвърля това, което би могло да я разтвори. Именно в нашата епоха мнозина отказват да приемат съответстващата форма на духовен живот, която отдавна се опитваме да характеризираме и която вече описваме публично.

Случаят е такъв, че тъкмо този лотосов цвят тук [на челото] прави при такива хора много забележимо това, което възниква. Защото то се проявява чак до топлинното действие и такива хора се извъртат, протестирайки, така да се каже, срещу условията на външния свят, когато той покаже нещо от това, което е оздравително за епохата. Сред нас несъмнено броди Мефистофел, тоест дяволът. Но когато се отхвърля подходящото за културата на съответната епоха, едва тогава започва да се образува нещо извъртащо се. Така че той не разтваря отровата, която се превръща в полутруп, и я оставя да се отлага

---

* от австрийски диалект, буквално „внезапно“ и „отровен“ – бел. ред.

в организма до форма-фантом.

Ако размислите над казаното, ще си изясните причините за появата на силната неудовлетвореност от живота. Защото човек е нещастен, когато носи в себе си такъв отровен фантом. В нашето съвремие такъв човек се нарича невротик или неврастеник. Той може обаче да стане и непоносим, свадлив, монист, материалист, тъй като тези качества са свързани с физиологичната причина, че отровата, вместо да се извежда, се отлага в човешкия организъм, много повече, отколкото се вярва.

От всичко това виждате, че в общото състояние на света, в който живеем, съществува един вид равновесие между доброто, правилното и тяхната противоположност, отровните влияния. За да може, от една страна, да възникне правилното, трябва да е налице възможността за отклонение от правилното, за възникване на отровното влияние.

В най-общ смисъл можем да си кажем: днес в света трябва да се даде възможност хората да достигнат определен духовен живот, да развият в себе си импулси за свободен, вътрешен, духовен живот. За да могат отделни хора да развият такъв духовен живот, трябва да е налице противоположността: съответната възможност да се отклоним от него по сиво-магически или черно-магически начин. Без това не става. Точно така, както Вие като хора не можете да стоите изправени, ако нямате под себе си земята, даваща Ви твърда опора, така също не може да съществува и стремежът към светлия, духовен живот без противодействието, което трябва да бъде допуснато и е неизбежно за по-висшите области на живота.

Ние посочихме едно противоречие, ала с не малко значение, така че на въпроса: „На кого да благодарим за Мистерията на Голгота?“, би могло да се отговори: „На Юда“, защото ако Юда не бе предал Христос Исус, нямаше да се случи Мистерията на Голгота. Затова трябва да сме благодарни на Юда, защото всъщност от него произлиза християнството, тоест Мистерията на Голгота. От друга страна обаче, въпреки това

не трябва да се благодари на Юда и да го считаме едва ли не за основател на християнството! Навсякъде, където се издигаме в по-висши области, е необходимо да се съобразяваме с живата, не с мъртвата истина. А живата истина носи в себе си своята собствена противоположност, както във физическото битие животът носи в себе си смъртта.

Приемете казаното от мен като нещо, което днес бих искал да изпратя в душите Ви, защото това ни позволява да разберем много неща. Трябва да възникне възможността, до духовното да се отложи противопоставящата се отрова. И тогава, ако тя се отложи, ще може и да се използва, ще може да се използва във всички области.

Към казаното могат да се добавят много въпроси. Но днес ще разгледаме само този въпрос: как да се справим? Не е ли изложен човек на огромна опасност, че, когато пристъпи към нещо в света, в него може да се развие обратното, токсичното, или най-малкото, той може да развие тенденция към токсичното? Тази възможност, разбира се, е налице. Всичко, което може да е добро в света, може да се превърне в своята противоположност. Но това трябва да е така, за да може да се осъществи развитието на човечеството в свобода според изискванията на нашата културна епоха. И тъкмо най-прекрасните импулси за развитие на нашата епоха имат най-голяма склонност да се превърнат в своята противоположност.

Това се отнася за социалния живот така, както и за човешкия организъм. От предишни лекции тук видяхме, че в нашата епоха започва да се развива зародишът на имагинативния живот, на свободно пораждащи се мисли, които, разбира се, материалистически настроените хора отхвърлят. Но в същността на съвременното е заложено постепенно да се развива имагинативният живот. Каква е противоположността на имагинативния живот? Противоположността на имагинативния живот е съчинителстването, съчинителстването по отношение на действителността и със свързаното с него лекомислие в убежденията и в твърденията за едно или друго. Това е също-

то, което често съм описвал в тези лекции като небрежност към истината, като небрежност към реалността. Най-хубавото, което развива човечеството в петата следатлантска епоха, постепенното издигане от обикновения едностранчив интелектуален живот към имагинативен живот, представляващо първата степен в духовния свят, може да се отклони към неистината в съчинителстването по отношение на действителността. Разбира се, не казвам в „поезията“ (Dichtung), тъй като тя е правомерна, а в „съчинителстването“ (Erdichtung) по отношение на действителността.

По-нататък в нашата епоха – с това също се запознахме от нашите изследвания – трябва да възникне едно особено, научно, осъзнаващо своята отговорност мислене. Когато имате предвид какво се предлага в антропософски ориентираната духовна наука, ще си кажете: ако действително иска да разбере какво предлага антропософски ориентираната духовна наука, човек трябва да има ясни и точни мисли, в които живее волята за конкретно изследване на действителността. Ясно и точно мислене е необходимо за възприемане на нашето учение, ако можем да го наречем така, и преди всичко е нужно едно спокойствие в мисленето, а не бегло, повърхностно мислене. Ние трябва да работим върху развитието на такова мислене. Трябва постоянно да се стремим да изискваме от себе си мисли с ясни контури, да не се отдаваме сляпо на симпатии и антипатии, когато твърдим нещо за себе си или за другите. Трябва да търсим основателна аргументация за нещата, които твърдим, в противен случай няма да можем да навлезем по правилен начин в духовно-научната област. Към това трябва да се стремим. И ще изпълним своята задача, ако изискваме това от себе си. И когато се попита, какво трябва да правим в нашето тежко време, отговорът трябва да се формира от току-що казаното. Трябва да сме наясно, че в настоящето всеки човек, който иска еволюцията на Земята да протича по здравословен начин, трябва да се стреми научно и честно към мисловна обективност по сега описания начин. Именно това е задачата на чо-

вешката душа в съвременето ни. И понеже това е така, може да се развие и взаимозависимата отрова: пълно отказване от ясни мисли, от мисли, свързани с действителността, които не представляват съчинителство, а желаят просто да констатират това, което е. Загубата на копнежа към обективност става все по-силно изразена в хода на 19-то столетие. Изолирането на съвестта от това, което тук винаги сме характеризирали като истина, през 20-то столетие достигна своя връх. Последиците са най-лошите, ако и хората изобщо да не ги забелязват. Ала това е, което характеризира нашето време.

Искам да дам няколко примера, за да видите какво имам предвид. Наистина искам да приведа такива примери *sine ira*, без симпатии и антипатии. Има един човек, когото познавам много добре. Той е това, което наричат добър, мил човек. Той участва в обществения живот, с право заема почетна позиция в обществото и ни най-малко не си позволява да се отклони от убежденията си при публични изяви. Въпросният човек³ обаче наскоро написа следното, което е много характерно: „Не трябва – казва той в края на една своя статия – да се отбягва един въпрос, дори и кратка дискусия по него...“ (пропуск в текста)

Разбираемо е, че в нашето съвремие се казва нещо такова и аз го привеждам, защото е казано от един наистина сериозен човек с искрени убеждения. Но разгледаме ли го по-внимателно, казаното се оказва толкова невярно, колкото може да бъде само нещо невярно. Защото човек не може да каже нищо по-невярно от следното: „Аз ще пея, заедно с вас“: „Ние се молим на праведния Бог, нашият Бог е здрава крепост“ и т.н. с настроението, че това е молитва, една изпята молитва, когато е налице само тази вяра, която характеризира въпросния човек. Това е една хвалебствена реч за лъжата. Такива хвалебствия за лъжата намирате днес на всяка крачка и те са изказани, бих казал, добросъвестно. Те представляват взаимозависимата отрова по отношение на това, което следва да се развива като имагинативен, духовен живот. И тъкмо при най-добрите хора може повече или по-малко в подсъзнанието да е налице такова

отровно действие. И когато се знае, че нещо подобно пулсира в социалния живот, което е същото, както ако се влее капка отрова в един човешки организъм, тогава може да се съди за всички тези неща по правилния начин. Но когато се знае това, ще се прояви чувството за дълг в живота да се развие нещо, което често се характеризира така: човек ще се стреми да развива ясен поглед за фактите, здравословно наблюдение на живота. Без това днес не е възможно да се отиде далеч. И кармата, за която говорих, се изпълнява, и тя не е кармата на отделен народ, а представлява кармата на цялото европейско-американско човечество на 19-то столетие, кармата на тази неистинна, бавнодействащата отрова на неистината.

Тази неистинност може да се преживее особено в действията на някои възвишени личности. В живота си на различни места съм чувал да се изричат безброй лъжи, но трябва да кажа, че никога не съм се сблъсквал с по-голяма лъжа от тази, когато се е твърдяло, че никоя религия не е по-висша от истината⁴. Бих казал, че с такава интензивност всъщност се лъже само тогава, когато с пълно съзнание се заявява, че стремежът е само и единствено към истината! Тъкмо когато става дума за най-възвишени стремежи, човек най-много трябва да внимава. Трябва да се каже, че в по-ранни епохи е имало други възможности за заблуди, а в нашето време огромната опасност се изразява в отклонение по посока на неистинността, пораздаща се от липсата на връзка между живота и действителността. Липса на връзка между живот и реалност! При хора, които са добросъвестни като описаната в примера личност – човекът, написал такава лъжа, би предпочел да му отрежат езика, отколкото съзнателно да изрече неистина, – тези неща действат тъкмо когато се вливат в социалния организъм и се превръщат в социална отрова. Но, разбира се, щом трябва да са налице, те могат да се отклонят в обратна посока. Те могат да се изкачат до човешкото съзнание и да се превърнат във всевъзможни не-лестности, да не кажа някоя по-силна дума.

Може би някои от Вас си спомнят, когато преди години

в Берлин за първи път в една открита лекция⁵ говорих за тези отношения. Тогава посочих, че в хода на човешката еволюция на физическия план се развиват импулсите на доброто и злото. Как се развиват тези импулси? Определени сили, принадлежащи всъщност към висшия духовен свят, се използват неправилно тук долу, във физическия свят. Ако вместо да изживяват престъпните си инстинкти на физическия план, крадците, убийците, лъжците ги насочеха към това, да развиват по-висши сили, така те щяха да развият забележителни висши сили. Грешката е във факта, че те не ги развиват на правилния план. Злото, както казах, представлява добро, пренесено надолу от един друг план. Вследствие на това даден човек, който е крадец, убиец или лъжец, не става подобър, ала тези неща трябва да се разбират, в противен случай човек не разбира същността им и несъзнателно е изложен на опасност да попадне под тяхно влияние.

Не е чудно, че в наше време има много хора, които не съзнават, че днес е налице задачата да започнат да се занимават с духовна дейност. Затова и не правят нищо, а се отдават на материалистическите инстинкти. Но те развиват в себе си отрови, които би трябвало да се разтворят чрез духовното. Какво е последствието? Отровите се развиват и в хора, които отхвърлят духовното, те се превръщат в сили, които правят от тях истински лъжци, дали съзнателни или не, само в това е въпросът. Същите сили обаче могат да се използват, за да се разбере много добре духовната наука.

Помислете как чрез възприемането на едно такова трудно познание, което имаме пред себе си, можем да разберем един основен нерв в кармата на настоящето, ако имаме предвид и казаното от мен вчера, че не могат да се вадят отделни подробности от това, което е общочовешко. Човечеството представлява едно цяло. Именно като противоположност на духовния стремеж трябва да е налице и едно реално зло. И една от задачите на нашето време е действително да се прозре същността на това зло, за да може да се разпознава, когато го

срещаме в живота, и по правилен начин да се борим с него.

Като говорим за тези неща, ние предлагаме значими гледни точки – свързани с кармата на нашето съвремие – по отношение на това, което живее в съвременността и причинява много злини сред широки кръгове. На повърхността ние виждаме как днес през света пулсират лъжите като могъщи вълни, погубващи много повече, отколкото се предполага. Лъжите имат необичайно силен живот. Но благодарение на изследванията, които правим днес, виждате, че лъжите представляват само противоположния образ на духовния живот, който трябва да е налице, но не съществува. Бих казал, че божествено-духовната мъдрост е дала на човека възможността да се устреми към духа. Ние носим в нас отровата, която можем да премахнем. Но ние и трябва да я премахнем, тъй като в противен случай тя остава в нас като един вид полутруп.

Позволете ми да разгледаме примери от всекидневния живот, чрез които същевременно да изпълним целта си, а именно да разберем по-добре определени неща, срещащи се на всяка крачка и свързани с цялото зло и страдание на настоящето. Защото нашият стремеж в тези изследвания е и към разбиране на болезнените събития на настоящето. Аз привеждам подобни примери наистина само за да характеризирам начина, по който действат импулсите, за да характеризирам факти, а не определен човек.

Тук, в Швейцария, се подвизава един човек, който беше адвокат в Берлин преди много години, един незначителен поет, който чрез всевъзможни неща, които е забъркал, е бил принуден да опита късмета си в чужбина. Година след година той се подвизава в чужбина и сега, когато избухна войната, той пише книгата „Обвинявам“⁶, предизвикваща сензация в цялата периферия. Може да се каже, че цялата работа с тази книга „Обвинявам“ се отнася към най-болезнените съпътстващи явления на нашето време, тъй като тя представлява един тъй характерен симптом. „Обвинявам“ е една дебела книга и определени хора, успели да се запознаят с нея, твърдят – това е само

един пример, – че няма норвежка хижа, в която да не може да се открие тази книга. Следователно тя е една от най-разпространените книги. През пролетта прочетох в Берлин една статия за тази книга, написана от небезизвестен човек. Той казва, че „Обвинявам“ му е препоръчана от човек, когото извънредно много цени. От описанието може да се предположи кой е този тъй уважаван от него човек. В Холандия се счита за една от най-значителните личности, ала той не е бил в състояние – разглеждаме ли въпроса чисто формално – да прецени дълнопробния характер на книгата „Обвинявам“. Днес някой може да бъде смятан за много велик и въпреки това да проявява безпомощност в преценката си за такива неща.

И сега този малко известен автор на „Обвинявам“ се появява във вестник „Юманите“ със следните мисли – както казах, не става дума да се охарактеризира конкретна личност, а това, че в настоящето е възможно всичко:

Един депутат от социалдемократите държи в Райхстага в Берлин реч, в която развива своите възгледи за различните взаимовръзки в предисторията на войната. Можем да се съгласим с него или не, за това не става дума. Искам да Ви представя нещо формално. В речта си депутатът обръща внимание на определени думи, произнесени от сър Едуард Грей на 30 юли 1914 г., по смисъла на които, ако австрийците се бяха ограничили с това, да маршируват до Белград, да се задоволят с окупацията на Белград и да чакат какво евентуално ще се случи след един европейски конгрес във връзка с отношенията между Австрия и Сърбия, тогава може би все още щеше да има мир. Изявлението на сър Едуард Грей е добре оповестено, защото Грей го е казал на германския посланик и освен това го е изпратил в писмена форма до британския посланик в Петербург. Следователно фактът е напълно известен, така че не може да има съмнение, че сър Едуард Грей е казал тези думи. Социалдемократическият депутат обаче, тъй като сега отново заявява това в германския Райхстаг, разгневява автора на „Обвинявам“. Какво прави авторът на „Обвинявам“? Той

пише във вестник „Юманите“ силно клеветническа статия, в която обвинява този депутат от социалдемократите в лъжа, че цитира погрешно и т.н. Фактите обаче са добре известни и въпросният депутат не е казал нищо друго освен това, което е публикувано в различни книги и което се съдържа в писмото на сър Едуард Грей до британския посланик в Петербург. В такъв случай как е възможно авторът на „Обвинявам“ да констатира лъжа? Той прави това. Твърди, че казаното от социалдемократическия депутат не се основава на изказването на сър Едуард Грей от 30 юли, а на изказването на Сазонов от 31 декември. И изказването на Сазонов, не на Грей, звучи така, както го е цитирал авторът. Следователно депутатът погрешно цитира Сазонов и освен това твърди, че изявлението, направено от Сазонов, е направено от сър Едуард Грей.

Фактите били такива, че въпросният оратор се позовавал на едно изказване от Грей. Авторът на „Обвинявам“ иска да го опровергае, твърдейки, че казаното не се позовава на изявление от Грей, а на такова от Сазонов, който дори е цитиран погрешно. Сазонов го е казал... Така че казаното в Райхстага в Берлин е погрешно. Така че имаме двойна фалшификация. Цитира се нещо погрешно, от друга страна, то се препраща в Лондон по начина, по който се случва в Петербург. Следователно депутатът е лъжец.

Приблизително от такъв калибър е цялата книга „Обвинявам“. В нея са приведени доказателства от такъв вид. Но Вие виждате колко ограничено, объркано и безсъвместно е мисленето на човек, способен да направи такова нещо. И каква е целта? Голям брой хора, четящи в „Юманите“ написаното от незначителния автор на „Обвинявам“, разбира се, не проверяват фактите, а ги приемат и вярват на разказаното от автора на „Обвинявам“. По този начин може не само да се докаже, че депутатът социалдемократ е излъгал, а също може да се покаже – така, съвсем между другото, възниква доказателство, което авторът на „Обвинявам“ действително получава наготово, – че силите на Централна Европа не носят отговорност

за предизвиканото от силите на периферията. Защото, казва „Обвинявам“, този депутат твърди, че силите на Централна Европа реагират на предизвиканото от периферията; но той има предвид Сазонов! Той цитира изявление на Сазонов! Силите на Централна Европа изобщо не реагират на това, така че се вижда как подхождат към случая. Те никога не отговарят на това важно нещо.

Става въпрос обаче за едно предложение, действително цитирано от депутата, за едно предложение на Грей, което той предава по телеграфа на своя посланик, преди посланикът да го каже на Сазонов. Сазонов обръща с краката нагоре цялата история, която предава Грей и от която не следва нищо лошо. Авторът на „Обвинявам“ изисква да се обърне внимание на предаденото от Сазонов, след като Сазонов сам не му е обърнал внимание. Сега обаче може да се докаже, че Грей е телеграфирал на своя посланик в Петербург и Сазонов е бил уведомен за това, но не го е взел под внимание. По същото време обаче Грей праща предложението в Берлин, а от Берлин то е препратено във Виена. Може да се докаже, че между Виена и Берлин се провеждат разговори, за да се убеди Австрия действително да се задържи в Белград и после да се изчакат европейските преговори, които биха последвали. Това става ясно от писмо, пратено по телеграфа от краля на Англия до принц Хайнрих. Следователно централноевропейските сили се съгласяват с предложението на Грей. Сазонов не е съгласен с предложението на Грей! Но в книгата „Обвинявам“ се констатира, че централноевропейските сили не са отговорили и по този начин стават отговорни за последвалите ужасяващи събития.

Този случай не е без значение, тъй като във вчерашния болезнен документ стои същото изречение. Следователно има едно забележително родство, бих казал, семейна връзка между един световноисторически болезнен документ и един човек, който, понеже земята под краката му гори от години, се скита наоколо, за да напише по този начин всевъзможни неща под

парадиращото заглавие „Обвинявам – от един германец“, които обаче са защитени, както е направено в най-новата публикация в „Юманите“.

И не можем да се учудваме, когато хората се защитават така, както сега се защитава този германски депутат, представен от „Обвинявам“ като клеветник, лицемер, лъжец. Депутатът каза, че в края на краищата нещата не стоят по-различно, отколкото при прислужницата, пратена при г-н Мюлер на „Лангегасе“ 35, която трябвало да се върне след два часа, но се върнала твърде късно, въпреки че трябвало да отиде съвсем наблизко. Като се върнала, казала, че не успяла да го намери. „Как така?“ „Да, аз не отидох на „Лангегасе“ 35, а на „Курцещрасе“ 85, а там не живее дърводелецът Мюлер, а Шулц, но това не е дърводелецът Мюлер, а една перачка.“ Такава е горе-долу връзката, според този германски депутат, между казаното в „Обвинявам“ и действителното положение на нещата.

Авторът на „Обвинявам“, разбира се, представлява много лош пример. Ала начинът, по който се подхожда към действителността, днес се явява като обратната страна, като съотносителната противоположност на духовния стремеж и като истинска отрова се влива в социалните вени вместо онова, към което трябва да се устремим: духовно познание, себепроникване с духовното. Ние можем да открием такива неща – аз приведох само един пример как лъжата се проявява при човек, когото познавам добре – навсякъде, и то в най-разнообразни варианти. Навсякъде ще видим, че това навлиза по определен начин като противоположност на необходимото за нашето време. Когато изобщо искаме да познаем нещо правилно, трябва да се обърнем към духовното изследване, защото всяко друго познание днес представлява всъщност изоставане зад еволюцията. Ето защо, ако се стремим към разбирателство с народите в Европа, е необходимо да се развие духовно усещане за народите, както може да се случи, ако народите се разглеждат така, както се разглеждат в моя лекционен цикъл за духовете на народите⁷, изнесен в Кристияния няколко години преди

войната. Трябва да се решим по този начин да се доближим духовно до народността дух. Само така е възможно днес да се активира духът на човека така, че той да успее действително да направи съответните преценки за дадена група, каквато представлява един народ. Само помислете как би могло да се съди за народите, ако бе налице достатъчна духовна подготовка! Но това, което виждаме да се разпространява около нас като радикално и погрешно, не се среща само при най-лошите, но и при най-добрите. Не трябва да осъждаме всичко, което се характеризира. Проблемът е, че при обсъждането на големите народности взаимовръзки няма желание да се вземат под внимание духовните предпоставки. За тях се съди въз основа на симпатии и антипатии, а не според действителни прозрения.

Характерен пример за това имаме в един известен съвременен роман⁸, в който авторът по съвсем честен начин се е опитал да характеризира един народ с различните му представители, в случая германския народ. Това обаче е направено по погрешен начин, дължащ се на липсата на духовност, като така няма как да се стигне до правилна преценка. За един добър роман не бих могъл да говоря тук, защото при едно истинско произведение на изкуството не се има предвид такова нещо. Но когато един роман представлява нещо тенденциозно, когато изложението му носи тенденциозен характер, тогава можем да поговорим за него. Искам да охарактеризирам това, което имам предвид, още така. Когато един роман е добър, читателят никъде няма да чува личността на автора, а на преден план ще се явяват само действащите лица, както и онова, което характеризира даден народ, съсловие, класа и т.н. И ако в един роман Ханс Мюлер или Йоахим Айкелхан казват нещо за германците, французите или англичаните, това не значи, че липсва някаква намеса от страна на автора. Ала случаят не е такъв при романа, който имам предвид. Напротив, тук навсякъде се вижда, че авторът, така да се каже, постоянно се явява на преден план и изказва своето мнение и че той, характеризирайки

действащите лица, иска да даде, вместо тяхното, своето мнение за германците. Ние го виждаме, когато се казва следното за семейството на един герой:

„Умееше да говори, беше добре сложен, макар и възтежък тип, който минава в Германия за класическа красота: широко неизразително чело, едри правилни черти, къдрава брада. Юпитер от бреговете на Рейн..“*

Не е ли истина, че описанието е твърде далеч от обективността, въпреки че в някои случаи може често да се подхожда по подобен начин. Един камерен оркестър в Германия е характеризиран по следния начин:

„Не свиреха нито съвсем точно, нито съвсем в такт, но вървяха в крак и вярно предаваха отбелязаните отсенки в силата и бързината. Свиреха с лекота и се задоволяваха, без да полагат особени усилия, с приблизително вярно изпълнение, черта, свойствена на представителите на най-музикалния народ в света.“

Друга характеристика на чичото на героя. Тук се казва:

„Той работеше в крупна търговска фирма, която търгуваше с Африка и Далечния Изток и възплътяваше новия тип немци, които открито и подигравателно отхвърлят стария германски идеализъм и опиянени от победата, изпитват такъв култ към успеха и силата, че явно не са свикнали да ги имат на своя страна. Но тъй като е много трудно рязко да се преобрази вековната същност на един народ, ограниченият идеализъм изплуваше час по час в езика, държането, нравствените привички, цитатите от Гьоте по повод най-незначителни битови подробности. Това беше странна смесица от добросъвестност и заинтересованост, необичайно уси-

---

* Всички цитати са от романа на Ромен Ролан „Жан Кристоф“ в превод на Ангелина Терзиева, ИД „Народна Култура“, София, 1977 г. – Бел. ред.

лие да се съгласуват местните принципи на старата германска буржоазия с цинизма на новите търговски condottieri; смесица, която не можеше да не намирисва на отвратително лицемерие, защото водеше до превръщане на силата, алчността и користта в символ на всяко право, справедливост и истина.“

За същия човек се казва:

„...Липсваше му толкова удобният германски идеализъм, който не иска да види и не вижда неприятното, за да не наруши хармоничните си преценки и блаженото си съществуване.“

По-нататък, при една такава възможност, когато авторът, така да се каже, излиза на преден план и човек чува неговите собствени мисли, се казва следното:

„Особено след германските победи те се мъчеха да постигнат компромис, жалка смесица от новата сила и старите принципи! Не бяха се отказали от предишния идеализъм: това би било ярка проява на искреност, на каквато не бяха способни; задоволили се бяха да го изопачат, за да служи на германските интереси. Подобно на Хегел, невъзмутимия и двуличен Суаб, който бе чакал Лайпциг и Ватерло, за да приобщи философията си с пруската държава...“

Господинът има странни представи за историята на философията. Този, който действително я познава, знае, че принципите на Хегеловата философия за феноменологията на съзнанието са писани във Виена, 1806 г., под грохота на оръдейния огън, когато приближава Наполеон. Това обаче е охарактеризирано с едно особено „чувство за истина“ така, че Хегел уж изчакал битката при Лайпциг, за да се приобщи към пруската държава.

„...след като се измениха интересите, промениха се и принципите. Когато бяха бити, твърдяха, че идеалът на Герма-

ния е идеал на цялото човечество.“

Във всеки случай това е чудесно изречение!

„Когато чуждите държави бяха по-силни, заявяваха, пригласяйки на Лесинг, че „любовта към отечеството е героична слабост, без която човек отлично може да мине“ и се наричаха „граждани на Вселената“. Сега, когато побеждаваха, се отнасяха съвсем презрително към утопиите от „френски тип“: всеобщ мир, братство, мирен прогрес, права на човека, равенство на всички раси. Тръбяха, че най-силният народ притежава абсолютно право спрямо другите, които като по-слаби са безправни спрямо него.“

След като свърши войната, от това изречение могат да се оформят много статии по периферията. Следните изречения се появяват известно време преди войната.

„Той беше живият бог и въплътената идея, чийто прогрес се осъществява чрез войната, насилието, потисничеството. Силата стана вече свещена, понеже беше на страната на Германия. Силата се превърна в образец на идеализъм и разум.“

Това изречение е изтрито. Знаете, че днес е трудно да се получават неща през границата, а книгата я имам в Берлин.

Но аз искам да приведа още нещо от тази книга, когато авторът излиза на преден план:

„Немците изпитват завидно снизхождение към физическите несъвършенства: те могат да не ги забелязват; могат даже да успеят да ги разкрасят чрез услужливото си въображение, което намира неочаквано сходства между дадено лице и най-прочутите образци на женска хубост. Ако малко бихте притиснали стария Ойлер, той би заявил, че неговата внучка притежава носа на Юнона...“

Този нос е описан наистина отвратително. Трябва да се отбе-

лежи това.

За Шуман се казва:

„Но именно неговият пример караше – тук се казва името на героя – Кристоф да разбере, че най-лошата неискреност на германското изкуство не се получава, когато композиторите искат да изразят чувства, които не изпитват, а по-скоро, когато искат да изразят чувства, които изпитват и които са били неискрени.“

После с известно задоволство се привежда изказване на мадам дьо Стал:

„Те са невероятно покорни. Служат си с философски доводи, за да обяснят лишеното от всякаква философия поведение: почитането на силата и умилението пред страха, което превръща почитането във възхищение.“

Авторът на романа добавя, че героят му „открива същото това чувство“, следователно почитанието и умилението,

„и у най-големия, и у най-малкия човек в Германия, като се почне с Вилхелм Тел на Шилер, надутия дребен буржоа с мускули на носач, който според свободомислещия евреин Бьорне минава пред стълба на „скъпия господин Геслер“ с наведени очи, та да може да съгласува честта и страха, че не е проявил неподчинение, а само не е видял шапката, и се стигне до седемдесетгодишния професор Вайсе, един от най-тачените учени в града, който, видеше ли военен на среща си, бързаше да му отстъпи тротоара и слизаше на платното на улицата. Кръвта на Кристоф кипваше, когато ставаше свидетел на някоя от тези обичайни дребни прояви на раболепие. Измъчваше се, като че ли самият той се е унижил. Високомерното държане на военните, които срещаше по улиците, безочливата им надменност извикваха у него глух гняв: нарочно не им правеше път и им хвърляше мимоходом същите безочливи погледи. Неведнъж едва не си

навличаше неприятности. Човек би казал, че си търси белята. При това по-добре от всеки друг разбираше, че подобни предизвикателства са опасни и безполезни, но изпадаше в мигове на помрачение: постоянната принуда, която си налагаше, и насъбраната, но неизразходвана жизнена енергия го подлудяваха. И тогава беше готов да върши какви ли не щуротии. Имаше чувството, че ако още една година остане в родния си град, напълно ще се провали. Мразеше бруталния милитаризъм, звънтящите по паважа саби, купищата пушки и топовете пред казармите с насочено към града дуло, готови за стрелба.“

Интересно е да се разглеждат подобни неща от различни гледни точки. Давам тези примери не поради лични причини или за да охарактеризирам някого. Но щом романът е написан и е направил голяма сензация, разбира се, намериха се хора, които го обявиха за най-значителната световна творба на изкуството. Така се случва винаги. Доста мила обаче изглежда преценката на един авторитетен австрийски критик – казвам „авторитетен“, но в кавички, – който пише: „Този роман е най-важното, което се е появило след 1871 г., за да обедини отново Франция и Германия.“

Виждате колко истина се крие в тези неща! И при това ние се занимаваме с един човек, който днес е много известен и срещу неговите външни действия по време на войната, разбира се, ни най-малко не може да се възразява. Ала онова, което се съдържа в този „световноизвестен роман“, може да се преобразува в лозунги, в статии тъкмо по периферията. Защото на това, което прочетох, действително можете да се удивлявате по всяко време – с виновно уважение към драскачите по периферията, – четейки го в статии. Тези неща са написани – както казва австрийският критик, за „обединението на Франция и Германия“ – дълго време преди войната и се съдържат в романа „Жан Кристоф“ на Ромен Ролан.

Тук имате пример за човек, който, изключвайки духовно-

то и не желаейки да знае за него, не може да прозре същественото при разглеждането на съвременните отношения. Защото какво може да знае един човек за германската същност, когато пише за нея по този начин? Както казах, човек има право да говори така, тъй като тук, в един лошо написан роман, са формулирани субективни преценки на автора. Лично мнение е обаче, че романът е един от най-лошите. Той се счита за един от най-добрите, според преценката на виенския критик⁹, както разбрахте. Дори и според международната критика той се смята за един най-добрите и ако не сме на мнението, което в определен смисъл днес не е съвсем лишено от основание, че това, което критиката хвали днес, трябва да е нещо грешно, може да се прояви известно уважение към нещо, което съвременната критика представя като голямо постижение на времето. Културноисторически обаче във всеки случай ние се намираме в ситуация, че за съвременния човек е невъзможно да стигне до разбиране за това, което е поставила пред човечеството като задача тази пета следатлантска епоха. В това отношение картата трябва да се изпълни. Но нашата задача е безпристрастно да обмисляме тези неща. Преди всичко не би трябвало да приемаме без критика нещата, които се казват навън в материалистическия свят, а да се опитваме да си изградим за тях собствена преценка.

Прочетеното от мен е написано преди много години и в последно време то може да служи в качеството си на най-чудати лозунги, представляващи основа за написването на статии в пресата на Антантата. Това е цяла тенденция, родила се от една ужасяващо антигерманска книга, но не за това става дума, защото трябва да се разбере всяка гледна точка. Само че е доста странно да се смята, че книга, написана преди години, се е появила сякаш днес, дори ако последните тонове действително са се появили наскоро. Можем да добием своеобразен опит, например във връзка с цитатите от Ницше, Трайчке и други личности, с каквито изобилства книгата. Напразно ще търсите цитатите на Трайчке, а тези на Ницше имат съвсем

друго значение, те имат напълно противоположен смисъл на този, който им се придава в пресата на Антантата.

Когато бях приятел с издателя на Ницшевите творби¹⁰, с когото съм обсъждал много неща, един човек¹¹, превел на френски всичко от Ницше, написа от Париж едно писмо до издателя: някога виждал в Ницше един бог, днес грубо го ругае. С такива неща човек може да добие чуден опит. Ако не се вадят нещата от контекста, човек напразно би търсил при Трайчке и при Ницше приведеното в тази книга. Но не само трябва да се вадят от контекста, но и, както се прави днес, да се премахне средната част, тоест да се цитира началото на едно изречение, да се прескочи средата и после отново да се цитира края. Посочените писатели мога да се цитират само в случай, че се прави така.

Но Ромен Ролан може да се цитира. Прочетох Ви само малки откъси от неговия роман. Не трябва да го съдите само по тези откъси, които могат да се умножат по безброй други. Можете да си съставите преценка за него по това, което той казва към края, където ще видите, че целият роман е проникнат от духа, показан от тези цитати. Казаното не би трябвало да се приема като осъждане на тази личност, но трябва да се посочи ясно и точно какво се влива като отрова в нашия съвременен живот.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 6 януари 1917 г.

В последните разглеждания отново посочих, че тъкмо във връзка със стремежите на антропософски ориентираната духовна наука трябва да се узнае, че за едно съвременно разглеждане на света, изобщо за един съвременен светоглед, са нужни по-широки хоризонти от достъпните за човечеството в материалистическата епоха, охарактеризирана от нас от различни гледни точки. По-широки хоризонти означава, че ако искаме да разберем света и особено човешката история, трябва да намерим убежище в понятия, произхождащи от духовната наука. И в цялата карма на настоящето е причината, че голяма част от човечеството е отхвърлило такива по-широки понятийни хоризонти във всяка област на живота и познанието.

Ако искаме да охарактеризираме от тези гледни точки едната страна от нашия живот, можем да кажем, че обективното развитие на човека от 19-ти и 20-ти век е стигнало толкова далеч, че е израснало над главата. Днешните явления показват това „израстване над главата“ по най-интензивен начин. Към най-ярките явления на материалистическата епоха принадлежи материалистическият напредък, напредъкът във връзка с това, което се инсценира, бих казал, в света с помощта на материални средства. На този материалистически напредък служи и науката на материалистическата епоха. И особено характерно за тази наука е, че тя развива все по-малък интерес към духовния свят, че все повече желае да бъде само сума от понятия и идеи, приложими във външните материалистични събития.

Този ход на развитие се изразява особено в най-външните материални действия: в действията на механично ниво. Това, което можем да наречем индустрия, промишленост, машиностроене, изживява своя най-голям разцвет в тази материалистическа епоха. И съвсем естествено напредъкът в тази

област носи, можем да кажем, интернационален характер, този глобален напредък не е национален, а международен. Независимо дали се изгражда една железопътна линия или нещо подобно в Англия, Русия, Китай, законите, познанията, според които това се случва, навсякъде са еднакви, тъй като всичко това се прави съгласно механични, независими от човека гледни точки. Така че в тази област е залегнал интернационалният принцип в най-широк смисъл. В хода на нашите духовнонаучни разглеждания във връзка с една или друга гледна точка често сме посочвали, че за да се случи това, имаме в известен смисъл тялото, простиращо се върху цялата Земя. Това тяло се нуждае от душа, а тази душа трябва да е интернационална. И като такава душа е ангажирана именно духовната наука, защото всъщност тя, такава, каквато трябва да бъде, представлява познание, необвързано с нещо индивидуално или групово на Земята. Тя може да се разбере от всеки, където и да се намира, да се разбере така, както може да се разбере материалното начало във външната материална култура при строежа на железопътна линия, локомотив и т.н. Често сме отбелязвали, че за механичното развитие може да настъпи изцеление само ако към развитието на телесното в посочения смисъл се прибави развитието на душевно-духовното. За да разберат обаче хората духовните взаимовръзки, е необходимо да положат също толкова усилия, колкото им се налага да правят, принудени от външните обстоятелства, за да разберат изискванията на материалния напредък. Досега това не се е случило, но, разбира се, то трябва да се прояви в хода на човешката еволюция. Дори и още много време да се забави, то трябва да се прояви. Дори и да се натрупа още твърде неблагоприятна карма вследствие на факта, че хората не желаят да се решат на такова нещо, въпреки всичко то трябва да се случи. Защото каквото трябва да се случи, то и ще се случи.

Поради факта, че материалният напредък в някакво отношение изпреварва добрата воля в духовното познание, всичко, следващо от този материален напредък и проявяващо се в

човека като страсти и душевни импулси, израства над главата. Най-ясно виждаме това да се проявява външно чрез факта, че са придобили приоритет не идеите за хармоничен съвместен живот между хората на Земята, с други думи, не християнските идеи, а идеите – приемани екзалтирано, – водещи към разединение и връщащи хората към културни епохи, за които се вярва, че отдавна са преодоленни. Фактът, че през 19 век сред различните народи национализмът успя да придобие такава сила, каквато е налице, представлява огромна и силна аномалия, сочеща, че с душевното си развитие хората са изостанали от материалното развитие.

Ако хората приемат духовната наука в по-широк смисъл, не просто като теория, а изпълвайки душевността си с нея, тогава тя по необходимост трябва да получи други понятия. И чрез такива други понятия тя ще разглежда взаимовръзките, напълно невъзможни за разглеждане чрез материалистическото мислене на настоящето. Определени взаимовръзки се разглеждат само ако имаме правилни идеи за това. Но идеите също така трябва живо да израстват, както всяко друго нещо, тоест те трябва да имат почва, в която да могат да се развиват. Почвата, в която се развиват идеите, може обаче да бъде само онзи възглед на душата, подготвящ се от духовната наука. Продължи ли прогресът на материалистическото развитие, както се проявява в хода на 19-то столетие, хората все повече ще обедняват идейно. Тривиално казано, на хората не би им хрумвало дори, че е необходимо да се разбере светът. Те ще се позовават на факта, че всичко, което могат да мислят за света, може да бъде подтиквано от експерименти, проведени пред очите им. Манията за експерименти в по-ново време е само резултат от липсата на идеи. Продължи ли и занапред развитието по този начин, човечеството ще става все по-бедно на идеи. Тук е необходима известна интензивност на духовния живот, човекът трябва да развива определени импулси, полагайки усилия. И щом тези импулси не могат да се извлекат от материалните идеи, те трябва да се вземат от друго място.

Ако поискате да намерите епоха, в която идеите са изобилствали, наистина са израствали, такава характерна, плодотворна епоха е от времето на Лесинг до немските романтици, до Новалис, по-нататък и до идеалистическата философия, към която освен Хегел и Шелинг се присъединява и Шопенхауер, както и онези, които съм привел в моята книга „Върху загадките на човешкото същество“⁴¹² като философите на един прозвучаващ днес, в материалистическата епоха, мирови тон. Едно истинско богатство от идеи. Оттук следва и голямото пренебрежение към тази епоха от страна на нашите съвременници! Но вижте тази епоха, тъй богатата на идеи, произлизащи от намерението да се разбере природата и човешкото историческо развитие! Искам само да припомня колко сходно е с това, което днес можем да изнесем от духовния свят за човешката еволюция, за различните следатлантски епохи с техните характерни импулси – което е подходящо за настоящия период, – колко сходно е с плодотворната идея, която е характерна при Шелинг, Хегел, Новалис, при Франц фон Баадер, която обаче първоначално се явява при Якоб Бьоме: че човешката еволюция във времеви интервал, който може да се обзоре без средствата на духовната наука, преминава през една първа епоха, в която, така да се каже, властва принципът на Бог Отец, епохата, която в Библията е охарактеризирана чрез Стария Завет и езическите религии. Хората, които споменах, са я наричали епохата на Отца. Тя приключва с епохата на Сина, в която трябва да се изживее идеята за Мистерията на Голгота. И те виждат като идеал за бъдещето епохата на Духа, на Светия Дух, която също така наричат епохата на Йоан. Те вярват, че едва тогава ще могат да се реализират великите импулси на Йоановото Евангелие.

С какво огромно значение е изпълнена една такава идея в сравнение с празните, безплодни дрънканици за всеобща еволюция на човечеството, представляваща само абстрактна идея, която прикрепя идващото към миналото като брънка във верига. Колко безкрайно дълбоко е обаче това, което Шелинг,

придържайки се към Якоб Бьоме, развива като своя „Теософия“! Тази „Теософия“ на Шелинг¹³ достига такива висини, спрямо които по-късната теология изглежда като в дълбок упадък. Шелинг стига до заключението, че християнството не представлява учение в такава степен, както най-новата, напреднала теология твърди, че Исус Христос сякаш е просто учител, а че Мистерията на Голгота трябва да се схваща предимно като факт, че трябва да се вдигне поглед към това, което се е случило: към факта, осъществен чрез живота, смъртта и възкресението на Христос Исус.

И така, би могло да се приведе цялото изобилие от различни, мащабни идеи на онова време. Ала с какво е свързано наличието на такива мащабни идеи? При онези, при които са налице такива идеи, няма да намерите едно нещо: национална ограниченост. Навсякъде откривате това, което в онези кръгове тогава – дали днес все още се разбира изразът, след като толкова изрази са се превърнали в празни фрази, е друг въпрос – се е наричало „космополитна“ нагласа. Колко далеч от всякаква национална ограниченост е например един творец като Гьоте! Колко далеч от националната ограниченост е едно произведение като „Фауст“. Не става дума за първоизточника. Естествено първоизворите на „Фауст“ могат да се търсят само в културата на Централна Европа, но след това, което е станал „Фауст“ в Гьотевото творчество, е абсурдно да се пита за рождената дата на Фауст. Този абсурд обаче е реалност в нашето време, станал е факт. В действителност всичко, което се случва в настоящето, е всъщност отрицание на това, до което човечеството се е издигнало например благодарение на „Фауст“. Но от това вече виждаме, че в човечеството са налице всички предпоставки да се отиде още по-далеч в тази посока.

Аз казах обаче, че човешката душа се нуждае от известна интензивност в своите импулси. Не успее ли да се издигне до идеи, тя взима този интензитет от другаде. Тя го взима от тъмните, подсъзнателни сили на душата, от това, което пулсира от духа на кръвта. В действителност национализмът не

е нищо друго освен резултат от липса на идеи. Първото, от което се нуждае човечеството, е волята да се издигне до идеите. Но може да се каже, че за постигането на това е нужно разбиране, което по отношение на духовния свят може да се нарече милост. Защото духовният свят не може да се постигне, ако човек подхожда към него, изхождайки от определено количество предварителни представи, но той може да се постигне, ако душата се отвори за онова, което може да проникне в нея, когато не само се иска да се преценява, а ежедневно се търсят начини за обогатяване на способността за преценка.

Така че е необходимо преди всичко да се постигне разбиране, познание за хората. Ние се намираме в епохата, която следва да разбере съзнателната душа. Тази епоха трябва да се устреми към разбиране. Такова разбиране обаче е възможно само в идеи, обхващащи целия свят, в проникване на действителността с идеи. Именно по отношение на най-непосредствените събития, които ни заобикалят, нашето време не е в състояние да възприема идеи. Едно абстрактно понятие може да е много логично, много убедително, но то не е идея. Една идея трябва да е родена от живата действителност. В нашата съвременност ние почти не виждаме да възникват идеи, толкова повече пък откриваме парадирането с абстрактни понятия. Идеите, разбира се, могат да се превърнат и в лозунги, но в такъв случай те няма да причинят особени вреди, защото човешката душа не може особено добре да приведе в действие лозунги, които са корелат за идеи; абсурдът е явен. Не е така с абстрактните понятия. Абстрактните понятия могат да се превърнат в лозунги с голяма интензивност. Те са толкова убедителни, защото всъщност се ограничават до най-близкото, и хората, боящи се да схванат нещо повече, с нетърпение ги страбчват. Но абстрактните понятия не се основават на действителността. Абстрактните понятия ги виждаме днес навсякъде, в изобилие, и за човек, който прозира реалността, те разкриват своята тъй огромна безпомощност. Да вземем за пример някоя от многото абстрактни идеи, ширещи се

днес. Една такава абстрактна идея е идеята за вечен мир. Така, както днес се използва, тя представлява едно напълно абстрактно понятие, което не произлиза от живото разбиране на действителността, но се представя като нещо, разбиращо се от само себе си за хора, не желаещи да разширят своя светоглед. Казва се, че различните държави – при това не се мисли дали изразът „различните държави“ изобщо има нещо общо с реалността – трябва да изградят една международна организация, нещо, което обхваща целия свят и е изградено по модела на отделната държава. И също така трябва да се организира, както се казва, „международно право“. Идеята е прекрасна, звучи убедително за всички хора. Различните държави ще се грижат за запазването на мира, ще изграждат своите взаимни интереси според определени правови норми. Всичко е прекрасно! Но несъмнено би било също така добре, ако, за да имаме топла стая, нямаме нужда от отопление, а само от развиване на абстрактната идея за топлина. При една идея не става дума за това дали е хубава и убедителна. Защото какво може да е по-убедително от мисълта, че щом човек се нуждае от печка или от нещо подобно, това е проява на ужасяващ деспотизъм от страна на природата.

Не става въпрос за това, че една идея отговаря на чувството, което хората изразяват с думите: „Това е една хубава, хуманна идея“, а за това, дали една идея произлиза от действителността. Ако искаме да се позоваваме на идеи, произлизащи от действителността, преди всичко трябва да проучваме действителността. Да излага прекрасни идеи, като идеята какво трябва да направят в бъдеще държавите, за да има мир, може всеки ограничен ум – простете за израза, – такъв ум обаче не може да достигне до идеи, отговарящи на живата действителност, родени от действителността. По отношение на духовния свят не съществува усещане, че той представлява реалност със свои закони, както съществува такава усещане във връзка с материалния свят. Но се вярва, че с няколко закона може да се управлява целият свят, без усещането, че светът е реалност, в

която контрастират реални импулси. Чрез факта обаче, че се опияняват от програми, състоящи се от абстрактни идеи, хората са далеч от разбирането на действителността.

Понякога плодотворната, реалната идея на думи звучи напълно подобно на жизнената идея, става въпрос само за това какво се разбира под жизненост. Днес обаче е така, че за хората жизнеността често изглежда в най-висша степен парадоксална. Така например в хора на 19 и 20 век на различни места в света се стига до идеята за т.нар. разоръжаване, до идеята за ограничаване на милитаризма. Прекрасна идея, но тя не бива да остане абстрактна, ако се иска да е плодотворна! Тя трябва да се разглежда съобразно действителността. За целта обаче трябва да се изучава действителността. Някъде се събират и решават, че държавите трябва да се разоръжават. Възможно е. И това е ясна идея. Но или не всички ще го направят, или отделни държави няма да го направят. Ако обаче всички го направят, скоро те ще започнат отново да се въоръжават, ако идеята не произхожда от един наистина плодотворен импулс. Ако днес обаче се посочат плодотворни импулси, веднага възниква опасност казаното за повечето хора да изглежда като ужасно глупаво, защото разумното днес се смята за най-глупавото. В тази връзка под „разумно“ имам предвид съответстващото на действителността.

Казах, че идеята за разоръжаването, идеята за постепенното намаляване на милитаризма представлява прекрасна идея. Но тя никога няма да може да се осъществи чрез никакви решения, взети от правителства. Да се реализира може само ако стане съответстваща на някаква действителност. Но какво означава това? Как може да се стигне до разоръжаване? Да, трябва да се говори напълно конкретно. В различни периоди на 19 век имаше възможност да се появи мисълта за разоръжаване, да се превърне в реална идея. Как например?

Да кажем, че някой е стигнал до тази идея преди 1870 г. Как е можела да бъде реализирана тя? Именно преди тази година е можело да се направи стъпка към разоръжаване, която

е щяло да бъде много ползотворна за човечеството. Но сега идва това, което, разбира се, в днешно време трябва да се смята за най-глупавото: никога не би било възможно да се стигне до мисълта за разоръжаване чрез споразумение между държавите! Тя е толкова непродуктивна, колкото и хубава. Ползотворна би била, ако една държава, която е в състояние да го направи, започне да се разоръжава. Но тя трябва да може да се съобразява с реалността.

Да вземем например няколко европейски държави, само за да посочим реалността. Русия може ли да се разоръжи? Очевидно не, не и без последствия, защото граничи с Азия, и ако се разоръжи, няма да има защита срещу войнствените азиатски народи, които със сигурност няма да се разоръжат. За това не може да става и дума. Останалите от Централна Европа – преди 1870 г. не е съществувала Германската империя – дали са могли да пристъпят към разоръжаване? Те са граничили на Изток с държава, която не е могла да се разоръжи, следователно е било изключено да пристъпят към разоръжаване. Една държава обаче е могла да го направи. Можела е да даде прекрасен пример и по този начин в новото време да осъществи онова, което непрекъснато разтръбява по света. Това е Франция. Ако преди 1870 г. Франция се бе разоръжила, последствията щяха да бъдат такива, че никога нямаше да избухне войната от 1870 г. По отношение на европейските обстоятелства, не колониалните такива, Франция винаги е била в състояние да пристъпи към разоръжаване. По такъв начин би се положило началото на разоръжаването, което би могло да продължи на Изток.

Разбира се, всеки, мислещ абстрактно, ще възрази: трябва ли Франция да се излага на риск да бъде нападната от Германия? Такава опасност никога не е съществувала, защото причината, поради която една държава влиза във война, е винаги такава, че тя може да си позволи да воюва, тоест че е милитаризирана. Тя трябва да е милитаризирана. Но държава, която не е милитаризирана, няма да бъде нападната, ако обстоятелствата са такива, че съседните държави не проявяват

ни най-малък интерес да атакуват тази държава. От само себе си се разбира, че например Швейцария никога не е била в състояние да развива милитаризъм. Следователно не трябва едно нещо да се пренася върху друго. Не следва и да се възразява абстрактно, че при всички обстоятелства Германия е искала да има Елзас и Лотарингия. Това е глупост. Защо е трябвало да иска Елзас и Лотарингия? Защото в Елзас и Лотарингия живеели германци – още Бисмарк нарича това неприятна и безумна професорска идея! Винаги става дума просто за създаване на военна сигурност. Защото докато Франция представлява военна сила и притежава Елзас, в Щутгарт можете да попаднете много по-бързо от Франция, отколкото от Берлин. Няма друга причина за присъединяването на Елзас към Германската империя, освен осигуряването на военна защита на Запад. На пръв поглед такава идея изглежда напълно парадоксално, но реалността тъкмо днес изглежда парадоксално за нашето абстрактно мислене, което е близък на милитаризма.

Ако си представите, че Франция беше започнала да се разоръжава преди 1870 г., ще стигнете до идеята, че всичко можеше да се предотврати, ако се мисли съобразно действителността, и във връзка с такива идеи би могло много да се разшири мисленето, съобразено с действителността. Със сигурност идеите, съобразени с действителността, не винаги се осъществяват поради простата причина, че се сблъскват с други импулси. Това обаче не противоречи на действителността. Когато едно цвете расте напълно според законите на реалността, това са неговите истински закони, според които расте. Но ако го прегази автомобилна гума, то няма да се развие. Съответствие с действителността трябва да е налице в нашето мислене и не е доказателство срещу реалността на дадена идея, че в някоя епоха тя не се е осъществила. Касае се за насищането на идеите с реалност. Както няма смисъл да имаме прекрасна идея за някаква машина, когато не притежаваме познания в областта на механиката и не можем да конструираме машината, така няма смисъл да се

излагат всевъзможни държавни и какви ли не други идеи, ако не могат да се видят реалните импулси, които в този случай могат да се получат само от духовното, от духовния свят. Така че, на първо място, ние имаме нещото, на което можем да обърнем внимание: насищането на идеите с реалност.

Второто е широтата на хоризонта, волята да се обхващат по-обширни хоризонти. Последния път Ви прочетох някои разсъждения на един във всеки случай значим човек за германската народностна същност от един обемист роман, предизвикал огромна сензация. Но всички тези разглеждания възникват от тесни хоризонти, произхождат от начин на мислене, който не желае да погледне по-далеч от върха на носа си. Живееното с такива тесни хоризонти произвежда обаче дисхармония в света. И тогава човек може да развива най-прекрасните идеи за мирно съжителство между народите. Ако помислим, ще видим, че такива прекрасни идеи са нищо, най-много да действат разрушително. Защото каквото се мисли реално, е обратното на това, което казва човек със своите прекрасни идеи. То води до бягство от действителността. Действителност, каквато имаме пред нас досега, е това, което се нарича – от определена небрежност в дискурса – настоящата война. Защото в действителност войната не е повече война, но в известна степен тя може да се сравни със събитията, които в миналото са се означавали като война. От само себе си се разбира, че има най-разнообразни импулси, от които е възникнала тази война, но също така трябва да достигнем до съответстващи на действителността понятия, ако искаме да постигнем разбиране.

Днес светът преживява период, който трябва да се използва за добиване на съответстващи на действителността идеи, за да се покаже, че в последните години е забравено всичко, случило се в историята на човечеството преди настъпването на тези трагични събития от настоящето. Защото от само себе си се разбира, че е несъстоятелно да се говори за всевъзможни ужаси, мерзости и други подобни при наличието на такова събитие. Според опита, който може да се получи, изследвайки

историята на човечеството, това е нещо разбиращо се от само себе си. Не следва да оставаме глухи по отношение на такива дълбоки неща, които са налични и познанието на които днес може да приведе хората в състояние на продуктивност.

Позволете ми днес да изтъкна нещо, което може да се познае от всеки, който схваща външно взаимовръзките на физическия план, но придобива повече яснота, когато го свърже с идеите, които имаме в лекционния цикъл за душите на народите. Към множеството причини, довели до тези болезнени събития, принадлежат неща, които биха могли да стават все по-ясни и за външния свят, ако наистина бъдат пожелани по-широки хоризонти. От цялата населена суша Британската империя притежава една четвърт, Британската империя заедно с Франция и Русия притежават половината от нея. Една коалиция между Русия, Франция, Британската империя и Америка би притежавала приблизително три четвърти от населената суша. Остава една четвърт. Тези факти сами за себе си вече трябва да говорят много за онзи, който вижда действителността.

Тук имаме преди всичко три малки региона: Англия, Шотландия, Ирландия. Докато се говори за Англия, Шотландия, Ирландия като такива, не се има предвид това, което представлява Британската империя. Когато се говори за Англия, Шотландия и Ирландия, се има предвид много повече онази област от света, която е родина на великия Шекспир, на несравнимите мислителни и на големите държавници от по-ранни времена. Имат се предвид само хубави неща. Става въпрос за нещо, което действително играе голяма роля в петата следатлантска културна епоха. Но се няма предвид днешната Британска империя, защото днес тя обхваща тези три островни области, включени към Европа, и онова, което в най-широк обхват може да се нарече нейни колонии. И особено в неотдавнашно време развитието на тази империя се намира под влиянието на импулса, определящ се от отношението на метрополията към колониите. Може да се проследи по какъв начин се

установява това отношение в неотдавнашни времена.

Стремежът на Британската империя се състои в поддържането на тесни връзки между митрополията и колониите. И когато Ви говоря за прилагането на окултни сили, то се състои в това, че се използват такива сили за постигането на тази цел. Ако се оставят тези сили да действат в своята собствена област, те никога не биха навредили. Но ако се появят егоистични лични или групови стремежи, тези сили могат да действат само разрушително. Отношението между митрополията и колониите не е могло да се установи лесно. Който днес вярва, че може да се установи световен мир с програми на международни организации, си няма и представа как трябва да се справи с действителността, ако следва да се осъществи нещо като следното: здравето свързване на британската метрополия и колониите в едно цяло, желано от Британската империя. Този стремеж е заложен в основата на това, което се нарича империализъм. Това е, към което в неотдавнашни времена е бил насочен стремежът, произтичащ от материални импулси. От определена гледна точка всички средства, които могат да са в служба на тази идея, са правилни. Британската империя трябваше да постигне тесни отношения със своите колонии. За това бе необходим един импулс, който, така да се каже, се бе промъкнал в човешките сърца, за да се впуснат към нещо, което иначе те не биха пожелали. С това е свързан фактът, че в Европа трябва да се води война, та от настроението на тази война да произлязат импулси, необходими на Британската империя за обединението на нейните колонии с метрополията. За изучаването на процесите на физическия план е не просто интересно, но е от голямо значение да се проучи как всички абстрактни разсъждения са се заблудили относно това, което казвам сега.

Прочетете литературата, написана от „интелигентни“ хора – интелигентни в смисъла, който често влагам в тази дума, – особено когато тази война наближи. Всички се надяваха, че ако избухне война, това няма да се осъществи. Нищо подобно,

точно обратното се случи. Мисли ли се в съответствие с реалността, трябва да се каже, че ако Британската империя иска да се доближи до своите колонии, ако иска да създаде импулси, необходими за обединението на колониите с метрополията, тогава тя има нужда от войната, тогава тази война се явява средството за по-висшите, така наречени държавни цели. И навсякъде, където се мисли така, целта оправдава средствата.

Сега е настъпил момент, когато хората се сблъскват с този факт. Когато разгледаме еволюцията на Британската империя, трябва да обърнем внимание – говоря за настоящето – на два потока, които са от значение. Единият е повече или по-малко пуритански – обозначението е едностранчиво, но правилно, – проявяващ се в това, което представлява отличителното качество на британската народност. Този пуритански поток достигна до деветдесетте години на 19 век, преминавайки в британската политика. През деветдесетте години нещата се промениха. По-голям и по-значим от пуританския поток стана империалистическият поток.

По отношение на империализма преобладаваше един добър инстинкт. Забележително е колко добър бе този инстинкт. Искам да Ви обърна внимание на едно куриозно явление, тъй като то показва така вярно взаимовръзките между нещата. Когато, малко преди основаването на Германската секция на Теософското общество, ние бяхме в Лондон, г-жа Безант¹⁴ не беше тази, която стана по-късно. Тя стана тази, която трябваше да бъде, в резултат от влиянията, под които попадна. Тя стана изключително популярна в кръговете, които тогава се наричаха теософски. Тя имаше различни страни. Тогава, в началото на века, тя изнесе лекция за теософията и империализма. Империалистическият инстинкт се развиваше много бързо там. Г-жа Безант говореше всъщност против империализма. И можеше да се забележи как от този момент нейната популярност в Лондон падна, дори в средите на теософите. Имаше все още няколко приятели, но загуби популярността си, защото каза нещо против империализма. В такива неща се показват сили-

те, които, ако го проникнат, водят човека към познанието на големите взаимовръзки.

До неотдавна в Англия все още действаше пуританското начало. Дори във водещи клоуни, кукли-марионетки, като Аскуит и Грей¹⁵, в тези политици-марионетки имаше нещо пуританско. Те трябваше да изчезнат в името на импулсите, за които говорих, а това, което настъпи, има изцяло марионетен характер. Всичко пуританско изчезна. Сега виждаме, от една страна, негативното: циничното отхвърляне на мисълта за мир с лицемерната мотивация, че човек отхвърля тази мисъл затова, защото желае мир. Днес обаче могат безнаказано да се казват глупави неща, без да се поема никаква отговорност. Това е негативното. Позитивното е едно събитие от голямо значение: свикването на министрите на колониите, което спада към първите дела на човека, който като по чудо успя да се издигне до най-високия пост в света. За това днес вече се говори открито. Но тази гласност тепърва трябваше да се насочи към същността на това, което беше ясно за този, който живее в действителни идеи. Не може обаче да се навлезе в действителността, ако не съществува желанието да се възприемат действителни идеи. Защото само тогава и външният свят ще се разглежда по този начин: вижда се нещо, приема се за незначително. Поглежда се отново и отново. При четвъртия, петия път се приема за важно, защото е един изпълнен със значение симптом, сочещ към предстоящото събитие. Не всичко е с еднакво значение, но за това, което е важно, трябва да се развие усет, а той се придобива чрез това, че в душата се получават онези импулси, които израстват само на духовнонаучна основа.

Впрочем тези дни попаднах на много интересна статия на един много популярен британски писател¹⁶, сега журналист, служещ и в армията, и от написаното става видно как той е свързан с тези плетящи се нишки. Написаното накратко от него в „Ландън мегъзин“ е достатъчно значително. Попадна ми, както се казва, случайно. Но случайност не съществува. Интересно е какво пише за настоящата ситуация този военен

писател, който обаче, както се казва, е свързан с нишките, направляващи събитията.

„Английският народ винаги е имал волята за завоевания (the will to conquer) и все още я има. И с това висше разбиране ще водим войната до край. Мисълта за нашата непоколебима решителност за победа и най-благородното, което можем да оставим на нашите наследници, синове и дъщери на Англия и нейните славни необятни области... При сключването на мир ние ще имаме в ръцете си един милион квадратни мили от германските колониални области. След това ще имаме на разположение милиони мъже, използвани във войната. Превъзходството ни по море ще бъде по-голямо от всякога. Ще предоставим на света неопровержимо доказателство, че световната ни империя е единна и неделима, че духът ни е непобедим и че войнственният характер на нашата страна е достоен за славното ни минало. В Англия понастоящем е поставен в невиждана досега степен печатът на моралната и материалната власт. Как ще се държим при сключването на мира? Обединявайки армията, флота и спомагателните източници, ние ставаме най-великата военна сила в света.“

Забележително е, когато тъй искрено се вярва, че човек трябва да се бори срещу „милитаризма, като издига за най-висш идеал превръщането на страната в първа военна сила в света!

„Трябва да ни признаят за гръбнака на Антантата.“

Това е нещо, което следва да се прочете във Франция.

„Отредена ни е водещата роля в Антантата и ръководството на Европа ни принадлежи по право.“

Тук той си присвоява думите на Киплинг, казвайки: „Ние имаме хората, корабите и парите.“

„На първо място парламентът трябва да удовлетвори нуждите на военната машина през следващите години, а после

това положение да се удължи за неопределено време.“

В такива неща се изразяват преди всичко импулсите, инстинктите, свързани с взаимовръзките между събитията. Тези неща трябва да се разглеждат с пълна обективност, без да се взема страна в смисъла, в който вземат страна добросъвестни, но не далновидни патриоти. Защо не се забелязват такива неща? Те представляват обективни факти! Защото това, което живее в импулсите на човечеството, са обективни факти, порождащи историческите събития.

Толкова важно е тук да сме далеч от вземане на страна за едно или друго, толкова важно е, когато в лекциите вече говорим, че се опитваме да представяме нещата с пълна обективност. И ще видите, че фактите сами предоставят доказателство за себе си, когато се говори с пълна обективност.

Невъзможно е да се постигне разбиране на света без волята да се приемат фактите. Защото този т.нар. нота-отговор на Антантата¹⁷, този коледен подарък за Земята – да, скъпи мои приятели, в един текст, съставен по този начин, едва ли ще открием обзор на историческите събития, общи изводи, обосновани в съответствие с неговата композиция. И трябва да се каже, че написаното, че това, което ще има най-тежки последствия, е най-добре да се чете, като се разглежда всяко отделно изречение. Тогава става ясно, че работата не е в това, което е написано тук. Става въпрос за охарактеризираното от мен, че то е желаното. Разбира се, ще се запази казаното в нотата. Но ако се попита дали това е постигнато чрез преговори, естествено трябва да се отговори отрицателно. Това не може да се постигне чрез мирни преговори. Може да се постигне, ако се създадат действително гаранции, а гаранциите се съдържат в господството. Гаранциите се състоят от това, че този, който иска да има гаранции, трябва сам да ги определя, без участието на останалите, и че това се постига чрез съотношения на силите. Ала това естествено няма да трае още дълго. Но отдаването на илюзиите, че трябва да се стремим към това, би представлявало безотговорно противопоставяне на чувството

за истина, което човекът трябва да има.

Не може да се предполага, че казаното от мен е насочено срещу британския народ, защото исках да разгранича този британски народ от онези, наречени от мен с тривиалния израз „задкулисни играчи“, стоящи зад случващото се, което вече беше охарактеризирано. Не е и необходимо човек да се идентифицира с тези импулси, въпреки че, разбира се, не е моя работа да възпирам някого да се идентифицира с тези импулси. И няма да забраня, нито дори в мисли и чувства, на някого, който е в нашето движение, да се идентифицира с тези импулси. Само би трябвало да казва истината, а не, че се идентифицира с идеала за правото на малките народи за самоопределение. Той трябва да е наясно, че неговата воля е господството над света. Тогава човек ще се разбере в истината и това е, за което става въпрос. Ще продължим, ако хората са истинни. Ако казват, че това наистина е така, ще продължим. Да предположим, че е вярно, макар да е ужасно – ще продължим с него, но не и с неистината. Това е, което трябва да носим в сърцето си: може да се продължи с това, но не и с неистината.

Разбира се, би било глупаво да се смята, че чрез всевъзможни хубави убеждения или предложения може да се възпре някоя световна сила от преследване на своите цели. Глупаво би било да се морализира или да се предлагат морални мерки. Тъкмо затова Ви изнесох лекции за историята на опиумната война¹⁸, за да се дистанцирате от тези морални мерки. Но става въпрос да се казва истината. И за света би било много по-добре – макар и не за тези, разгледани като задкулисни играчи, – ако сухо и цинично се каже, че се иска това.

Нека в тази специална област да се появи това, което за нас трябва да бъде пътеводна светлина и цел: „Мъдростта се съдържа само в истината.“

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 7 януари 1917 г.

Именно при нашите сегашни разглеждания на епохалните събитие можем да осъзнаем какво можем да придобием за нашата душа благодарение на факта, че се опитваме да се вживеем в духовнонаучното познание. Често е подчертавано, че духовнонаучното познание не трябва да остава теория, а е нужно да се оживи, пронизвайки го с оздравителни чувства, усещания и специфични импулси, и да даде на душите определен подем, определено настроение, така че ние като духовни изследователи да се присъединим към житейските отношения по различен начин от този, по който го прави човек, който не е духовен изследовател.

Приведохме различни съображения за принадлежността на даден човек към един или друг народ, или, както също се казва в по-ново време, към една или друга нация или националност. Тъкмо общочовешкото, което човекът носи в себе си, без то да се идентифицира с един или друг народ, което може да се осъзнае благодарение на духовната наука, тъй като всичко, което представлява основното съдържание на антропософски ориентираната духовна наука, е действително валидно за всеки човек, без никакви групови различия. И ако от антропософска гледна точка се разглеждат национални различия, те също се разглеждат по друг начин от този, по който се разглеждат от неантропософска гледна точка, обективно се изследва на какво се дължат такива различия. Нещата трябва да се разглеждат обективно.

Наясно сме с разделението на нашата душа на сетивна, разсъдъчна и съзнателна душа, които се изпълват, одухотворяват и оживяват от азовото начало. Сетивната душа е това, което е особено повлияно от италианската народностна душа, когато силите и импулсите на народностната душа действат в отделната човешка душа. Разсъдъчната душа в отделния човек

е особено възприемчива за френската народностна душа, съзнателната душа – за британската народностна душа, азът – за централноевропейската народностна душа, а духът-себесъщност – за славянските народи. Наясно ли сме с това, не трябва повече да се изкушаваме да правим преценки така, както се правят често в наше време.

Някой, чул тези неща, може да се разгневи, приемайки, че чрез антропософски ориентираната духовна наука германската народност се интерпретира така, сякаш народностната душа действа вътре в аза. Грешката е, че той смята това за нещо по-висше от влиянието на народностната душа върху съзнателната душа. В духовната наука нещата се разглеждат в тяхната обективност. Народностните души имат свои задачи, състоящи се в това действие. Но при това действие на народностните души в човешките души трябва да сме наясно, че именно в нашата пета следатлантска епоха трябва да произтече определено развитие. И като първия член на това развитие би трябвало да се чувстват всъщност тези, които днес навлизат в антропософски ориентираната духовна наука.

По какъв начин всъщност действа народностната душа в човешката душевност? Ако разгледаме какво се случва в това отношение с човечеството, такова, каквото е днес, трябва да кажем, че действието на народностната душа в индивидуалната човешка душа първоначално е подсъзнателно и само отчасти се издига до съзнанието. Човек чувства, че принадлежи към една или друга народност и въздействието на народностната душа върху индивидуалността на човека се осъществява чрез обиколния път на майчиния принцип. Майчиният принцип се вращава в народностната душевност. Това, което човекът като физическо-етерно същество извлича от груповото, е действието на бащиния импулс. В предишни години съм говорил често за това. За християнския светоглед това вече е изразено в Евангелията. И за това сме говорили в по-ранни години. По същество така, както все още стоят нещата днес, въздействието в човека се осъществява най-вече чрез кръвта на народа и

чрез онова, което в етерното тяло съответства на кръвта. Разбира се, тук се намесват в по-голяма или по-малка степен животински импулси и това се отнася за голяма част от днешното човечество. Човекът принадлежи към определена народност чрез своята кръв. Трудно е да се посочат в подробности отделните тайнствени сили и импулси, действащи в кръвта, понеже тези импулси са изключително разнообразни и многопластови. Но те се намират под повърхността на съзнанието.

Човекът изживява много по-съзнателно всичко, което живее в него като човешко наднационално. Ето защо и патосът, страстта, афектът, които човек чувства като принадлежащ към дадена националност, действат с определена елементарна сила. Човек не се опитва да търси логични обяснения и причини, щом става въпрос да се определи или почувства принадлежността му към дадена националност. Кръвта и сърцето, което е под влияние на кръвта, свързват човека с неговата националност, карайки го да се свърже с националността. Импулсите, явяващи се тук, са подсъзнателни и вече се постига много, ако се осъзнае естеството на несъзнаваното. Именно във връзка с това е важно, ако човекът, навлизащ в духовната наука, полага усилия за себеразвитие, като по отношение на тези неща започне да усеща по-различно от обикновения човек. Когато питат хора, които нямат нищо общо с духовната наука, как са свързани с тяхната националност, те трябва да кажат: чрез кръвта! Това е единствената идея, която могат да си създадат по отношение на принадлежността им към тяхната нация. Духовният изследовател постепенно трябва да стигне дотам, да си отговори не по този, а по друг начин. Не стигне ли до този друг отговор постепенно, развивайки се, той ще възприема духовната наука само теоретично, не и в истинския смисъл практически и живо. Докато човекът, който не е духовен изследовател, може да си отговори само, че чрез кръвта си принадлежи към дадена нация, че чрез кръвта брани живеещото в нацията, че чрез кръвта чувства дълга да се идентифицира със своята нация, духовният изследовател трябва да стигне

до друг отговор, че чрез своята карма е свързан с националността, защото това е част от кармата. Въведе ли се понятието карма, всъщност се одухотворяват всички отношения от този вид. И докато човек, който няма нищо общо с духовната наука, действа като принадлежащ към определен народ чрез порива на кръвта, предизвикващ патос и импулсивност, онзи, който е преминал през духовнонаучно развитие, се чувства свързан с една или друга народност чрез своята карма.

Това е едно одухотворяване на нещата. При човек, чувстващ това одухотворяване, външно всичко може да изглежда същото, но вътрешно той се чувства одухотворен и усеща нещата по-различно от онзи, който чувства своята съпринадлежност към даден народ, така да се каже, само животински.

Така можете да видите как принадлежността към духовната наука прави от душата нещо друго, как тя внася в душата различно настроение. Същевременно обаче виждате колко е изостанало общото съзнание на епохата от това, което днес би могло да бъде осъзнато от хората, проявяващи добра воля. Общото съзнание на епохата не може нищо друго освен да схваща принадлежността на човека към националността според кръвта или според това, което има малко общо с кръвта, но се организира и разглежда именно във връзка с кръвта. Едно много по-лесно разбиране на тази принадлежност ще се получи, ако тези неща се разглеждат като кармични обстоятелства. Тогава ще изплуват определени фини понятия за този, който по-съзнателно стои близо до някоя националност, благодарение на което ще се извърши промяна в посоката на кармата.

Но както и да възприемаме нещата, било в несъвършена форма, както по-голямата част от човечеството ги усеща, било в съвършена форма, както може да ги усеща човек, принадлежащ към духовната наука, главното е, че според общите условия на днешния свят човечеството е разделено на групи. И за нас нищо не може да е по-болезнено от осъзнаването на факта, че това разделение на групи все още е налице днес, и то в най-висша степен. При това такова групово разделение е

примесено с други отношения и факти, което затруднява човешката душа да си изясни въпроса защо са могли да настъпят такива болезнени противоречия и дисхармония в човечеството, каквито са налице днес.

Накратко, в посоченото се съдържа нещо трагично, което не може да се обхване с обикновената логика, с външната повърхностна преценка. Защото независимо дали се разглежда въпросът във връзка с кръвта или във връзка с кармата, кръвта се намира под логичното, а кармата – над логичното. От това, което се вижда, в социалния живот трябва да се явяват конфликти и тези конфликти трябва да се разбират като нещо необходимо. Вярата, че за тези конфликти може да се съди според същите понятия, валидни за отделни хора, води до най-голямата заблуда. Най-голямата заблуда е да се говори за конфликтите между народите като за междучовешки конфликти, като за конфликти между човешки индивиди. Вече обърнах внимание на факта, че понятия като право и свобода са приложими за отделните човешки индивидуалности. Да се приемат като програмни точки за народи, означава, че нищо не се знае за особеностите на националния елемент, изобщо да не се проявява желание да се обърне внимание на особеностите на народността.

За човек, който вижда нещата и е в състояние да съзре природните необходимости въз основа на духовнонаучното познание, вярата, която днес се проявява в безчет публикации, е същата като вярата на акулата, която казва: „Искам да сключа споразумение с малките риби, които иначе изяждам! Нечовешко, нехуманно е да се изяждат малките риби! Аз ще спра това!“ Така той си подписва смъртната присъда, защото светът е устроен така, че акулата изяжда малките риби!

Човек трябва да получи задълбочено усещане за това, че не може да разбере света, ако не погледне реално необходимите конфликти, водещи света към трагедията. Това също означава, че изобщо няма да разбере особеностите на физическия план, ако смята, че в рамките на физическия план е

възможно да съществува нещо като рай. Раят не е на Земята. Неразбиране показва онзи, който иска да реализира във физическия свят новия Йерусалим като една утопия, както и някой социалдемократ, желаещ да установи някакво всеобщо благополучно положение. Дълбок закон е, че докато живее на физическия план, човек може да достигне до някакво удовлетворяващо разбиране на действителността само ако осъзнае, че съществуват по-висши светове, че с душата си той е свързан с по-висши светове. Само ако знаем, че сме граждани на висши светове, е възможно удовлетворение. Затова, с изчезването на духовното съзнание на човечеството, би трябвало да настъпи време, в което повече не би могло да се разбира защо в света има толкова много нещастие, толкова много конфликти. Тези конфликти могат да се разрешат само когато човек се чувства живеещ не само във физическия, а и в духовния свят. Тогава започва да разбира, че както човек не може да е вечно млад, а трябва да остарява, така трябва да се разруши изграденото, че наред с възникването трябва да съществуват конфликти, разрушение. Разбере ли се това, ще се разбере, че трябва да възникват конфликти и в човешките групи. Тези конфликти са трагедията в световната история и трябва да се разглеждат като трагедия.

За да представя пред душите Ви по правилен начин живота понятие, живата идея, която имам предвид, бих искал да си припомня едно горчиво изказване на поета Фридрих Хебел¹⁹. Хебел е тронав гений, който, въпреки изобилния си хумор, твори трудно. Вече съм Ви казвал, че разбирането му за света не е много далеч от духовнонаучното схващане. Например в дневника му има бележка със следното съдържание. Прероденият Платон седи като ученик в един гимназиален клас. Учителят разяснява Платон, но ученикът не разбира нищо от това, което се съдържа в Платон, поради което между тях възниква конфликт. Хебел е искал да представи тази идея в драматична форма. Той не успява да го стори. Но виждаме, че е желаел да пресъздаде идеята за реинкарнацията в драматична форма.

После Хебел се запознава с Грилпарцер, негов съвременник. Хебел, както казах, беше тронав, непохватен гений и когато вижда драмите на Грилпарцер, „Златното руно“, „Горко на лъжеца“, „Мечтата на живота“ и т.н., казва – и това е много интересно, – че Грилпарцер излага трагични конфликти, но такива, при които винаги може да се каже, че само ако хората бяха достатъчно умни и биха могли да вникнат в отношенията, те щяха да разрешат тези конфликти. Според Хебел при Грилпарцер трагизмът се явява поради факта, че хората не са достатъчно умни, за да прозрат този трагизъм. Но това не е истинският трагизъм. Истинският трагизъм между хората възниква тогава, когато участниците са толкова умни и внимателни, колкото е възможно, ала техният разум и тяхната предпазливост не им помагат. Тогава трябва да се яви конфликтът.

Това, което Хебел като драматург нарича същинско трагично, трябва да го внесем като категория, като понятие в човешкото развитие, в противен случай ще се стига до ограничени преценки и отрицание на едно или друго. Можем ли да отричаме нещата, когато те водят до такива конфликти като настоящите? И цялата демагогия около понятието за вина отпада при едно проникновено разсъждение. Разглежданията, които направихме през последните дни и седмици, бяха предприети, за да стане ясно, че дори относно едно такова явление като опиумната война не може да се говори за вина така, както се говори за вина в човешките отношения. Защото понятия като вина, свобода и други подобни, както се употребяват за отделните хора, не са валидни за души, живеещи на друг план. А народностните души не живеят на физическия план, а оказват влияние на физическия план само посредством индивидуалната душа. Те се намират в други сфери, на друг план.

Тези неща днес вече се чувстват от отделни хора. Но въпреки това те не могат да се разберат, ако се съди за събитията с модерните днес понятия и ако няма желание да се разглежда действителното състояние на нещата. Фактът, че днес човек се представя като представител на даден народ и съди за другите

народи така, както само може да се съди за отделен човек, показва едно изоставане в способността за преценка. Вярно е, че в ужасяващите исторически документи, описващи безкрайни кръвопролитни събития, говори невежеството, изостаналостта, тъй като определени държавници са изостанали от това, което днес вече може да се узнае. И това, разбира се, представлява историческа необходимост. От друга страна обаче, за онези, които искат да чуят всичко, постоянно трябва да се подчертава, че напредъкът и благополучието на човечеството могат да се постигнат само с решения, извеждани от духовния живот.

На някои места обаче се чувства какво е необходимо днес като решения. Само че не може да се осъзнае. Духовната наука наистина прониква, ако мога да се изразя така, в духовната ни плът и кръв, когато се учим да разглеждаме външната, всекидневна действителност от гледната точка на духовната наука. Ето един пример. В Англия през седемдесетте-осемдесетте години на 19 век работи професорът историк Сийли²⁰. Неговото учение по-късно в голяма степен е определено да заживее в сърцата на много хора. Сийли е може би първият исторически империалист на Англия, исторически като империалист, империалистически като историк, защото той разглежда британската история, както тя се е развила през столетията, от гледната точка, че тя е имала тенденцията към основаване на великата британска световна империя, обхващаща днес една четвърт от населената земя. В неговите лекции, отпечатани през седемдесетте и претърпели много издания – има време, когато всяка година се появява ново издание, той има много последователи, – Сийли изхожда от това, да съпоставя всички отделни факти, чрез които Британската империя е станала това, което е днес. И той съзира нещо като Божия промисъл във факта, че отделните части са съединени така поради един или друг импулс. И той пита как всъщност е станало всичко това. И категорично отговаря, че е нямало хора, които в определено време да направят нещо за присъединяване на различ-

ни части към Британската империя с намерение да създадат империя с най-голям размер. Напротив, това се е случило в по-ранни времена сякаш инстинктивно. Инстинктивно са събрани отделните части и според възгледа на Сийли в това съединяване е заложен един божествено-духовен ред. Сега, казва той, нашата задача е това, което се е случило инстинктивно, да се осъзнае и създаденото инстинктивно да се дострои до една могъща, невиждана досега в света империя. И задачата си като империалистически историк той вижда тъкмо там, да се проникне със съзнание това, което е извършено несъзнателно. В известен смисъл Сийли иска да издигне до съвременното съзнание на петата следатлантска епоха това, което все още от атавистични сили според законите на четвъртата следатлантска епоха е довело до създаването на Британската империя. Но ние посочихме, че тук има не само рационално мислене, обхващащо това инстинктивно съединяване на части, а исках да Ви кажа, че в последните десетилетия на 19 век има и определени представители на окултни течения, които не само с обикновено съзнание, а с окултно съзнание съдействат за изграждането на тази Британска империя, представяйки пред душите си, както и пред слушателите и учениците си географската карта на света²¹, в която се показва какво трябва да се случи, когато Британската империя излъчи силите си над света. В тези окултни кръгове съзнателно се представя идеята, че петият следатлантски културен период принадлежи на англоезичните народи. И според тази гледна точка се правят всякакви класификации и се уреждат всички детайли. Разбира се, „имперският професор“ не е виждал това, но други са го видели и съзнателно са насочили своите импулси. Това трябва да се запомни.

За тази визия ще говорим още, но онова, което не се вижда, прониква в душевността и действа в нея по определен начин. Така че в наше време възникна едно забележително взаимодействие между това, което в известен смисъл се прокрадва на окултно ниво на заден план и дърпа конците, и онова, което,

без да знае нищо за тези неща, се явява отпред, върху арена-та на събитията от физическия план. Тези неща трябва да се знаят, за да може да се правят оценки по правилен начин. В последно време вече Ви информирах за отделни забележителни факти, за такива от „Алманах на мадам Дьо Теб“²² и други подобни. Спомняте си, че посочих такива неща. Но без да се застава на някаква партийна позиция, а чисто обективно казано, не е ли забележителен фактът, който за тези, които мислят, дава поводи за размисъл, а за онези, които взимат под внимание духовните взаимовръзки, но се стремят не просто към размишление, а към осмисляне и вникване в импулсите на този факт, не е ли странно, че през деветдесетте години на 19 век излезе една английска книга, чиито автори бяха трима редактори на „Таймс“²³, със заглавие „Войната от 189...“? Периодът от време, който се разглежда, е интерпретиран малко дилетантски. Има се предвид настоящата война, само че се иска тя да се премести малко по-рано. В тази книга е направена малка грешка, разказва се, че с атентата срещу българския княз Фердинанд се слага началото на войната, а после поради тази причина пламва и европейският световен пожар. Детайлите на този европейски световен пожар са описани със забележителна проникновеност, като се твърди, че основният ход на разигралите се събития потвърждава това. Може да се каже, че най-голямата грешка в книгата е, че българският княз Фердинанд е заменен с австрийския ерцхерцог Франц Фердинанд и че събитията са пренесени от София в Сараево. Аз вярвам обаче, че не трябва да подценяваме значението на факта, че тази книга се появява през 1892 г. и представя по един толкова забележителен начин едно предстоящо събитие. Ако човек се опита да не разсъждава абстрактно, а въз основа на това, което е налице, сам ще стигне до развитие на способността малко от малко да прониква в конфигурацията на нещата.

Естествено тези, които са успели да видят нещо от събитията, които е трябвало да се случат – както винаги става, щом се говори за такива неща, – са разместили това-онова в

подробностите. Не винаги се вижда всичко точно. Но въпреки това се вижда, че винаги има хора с подбуди да се занимават с тези неща, дори се стига до публикации на тази тема. Искам само да Ви представя всичко това, и то тъкмо във връзката, в която се намираме, за да насочите към него способността си за преценка. Действително трябва да се прояви желание да се разгледат фактите, фактите в тяхната взаимовръзка. В по-ранни лекции, които съм изнасял тук, съм казал, че правилният подход в петата следатлантска епоха е, когато, от една страна, се стремим към имагинация, а от друга страна, когато оставим фактите сами да говорят. Всички предварителни съждения винаги ще се превръщат в празни фрази, предразсъдъци. Но посредством чистото абстрактно мислене, което няма връзка с фактите, най-малко може да се направи оценка на трагичните световни конфликти, на трагичната игра на импулсите, действващи така, както вече описах.

Днес – може да се каже – един световноисторически трик се състои в това да се казват очевидни неща, убедителни за много хора, но всъщност без нищо съществено за изработване на правилно мнение. Да вземем едно от тези мнения, че властимащите в Британската империя не искали война. За това си привеждат съответните кореспонденции, телеграми, писма и тем подобни, касаещи всевъзможни конференции и т.н. Хора, мислещи не съобразно реалността, съдещи абстрактно, предвид обстоятелствата могат да бъдат убедени в това, защото според наличния материал нещата могат да се представят дори много убедително. Но при едно мнение не става дума просто дали нещо е очевидно или е абстрактно правилно, а дали то отговаря на действителността. Че властимащите в Британската империя – или някои властимащи, които ги касае – не искали войната, при някои обстоятелства може много лесно да се докаже, като това доказателство може да произведе огромно впечатление върху целия периферен свят. За да се докаже това, казвам, „да се докаже“, не е необходимо непременно да се каже една неистина, но въпреки това казаното си остава една

реална заблуда. Защо? Именно защото е истинна и може да се докаже като такава, тази истина не струва нищо, за нея изобщо не става дума. Защото човек може да бъде убеден, че властимащите в Британската империя дори са възпрепятствали конфликта, докато Британската империя е участвала в него. Но това, което те искат да постигнат сега чрез войната, с цялата си енергия са го искали преди – онези, за които става въпрос. Ако можеха да го постигнат без война, за тях, разбира се, щеше да е много по-добре. Не се е изключвала възможността, тези цели да се постигнат и със средства, различни от войната. За това преди избухването на войната е трябвало да се основе някакъв сурогат на международна институция, нещо, където представителите на различните страни да се събират и да решават за определени неща. Ако беше основан такъв съюз с преобладаващо мнозинство, разбира се, то щеше да постигне своите цели и без война, в случай че малцинството е съгласно с това.

Следователно виждате, че не става дума дали се иска война или не, а въпросът е какво изобщо се иска. И това, което се иска, ще стане ясно за обективния наблюдател благодарение на различните разяснения, които съм направил – могат да се правят единствено разяснения. Но Ви моля да обърнете внимание, че аз не морализирам, а поставям на блюдото на везната понятието за трагизъм. Когато хората разпалват конфликти помежду си и се лее кръв, това произлиза от трагичността на конфликтите. Във всеки случай, ако човек иска да разгледа външно тази трагедия, трябва да има волята да подхожда към нещата малко по-различно, отколкото го прави обикновено.

Колко често сме чували, че вина за тази война имат и онези мисли, усещания и чувства, които са разпространявали сред германския народ хора като например Трайчке и Бернхарди²⁴. Да разгледаме гротесковия пример, че често чуваме едно или друго име на известни авантюристи, също и на хора с най-искрени убеждения. Понякога се добавя и Ницше, понякога и други. Може много да се научи, ако разгледаме онова, което, бих казал, е в основата на „царството на достоверност-

та“ на такива неща. Но преди да разгледам нещата от духовна гледна точка – много може да се научи за духовното, ако се разглежда ежедневно, – бих искал да обърнете внимание на факта, че тъкмо при такова явление като германския историк Трайчке пред нас може да се открие трагизмът на човешкото развитие. Само не трябва да се съди прекалено повърхностно. Ако съдех прекалено повърхностно, трябваше да смятам Трайчке след един определен период за обществено чудовище. Само веднъж се срещнах с него по времето, когато той вече беше напълно глух. Пиших бележки, когато исках да му кажа нещо, после той отговаряше. Когато се запознахме, той ме попита: „Откъде сте?“ Написах му, че съм от Австрия. Той отговори: „Да, да, – той беше кресльо, а сам не чуваше нищо, – австрийците, те са или гении, или негодяи, едно от двете...“ Така беше винаги при Трайчке. Ако не се самоопределяш като гений, получаваш яко мъмрене. Един темпераментен човек, по начало добър, но често изразяващ се със строго определени понятия. Той написа една „История на германския народ“, която често се цитира. Тя би могла да се цитира по различен начин от този, по който обикновено се прави, защото ако някой в чужбина желае да състави сборник от грубости срещу германците, би могъл да ги препише от Трайчке. Ала не се прави, напротив, много повече се търси това, което в най-малка степен отговаря на истината, която Трайчке е казал за своя народ. Търсят се места, написани, както се вярва, най-вече в „пруско-милитаристичен“ стил.

Бих искал да Ви представя едно мнение, което не е безинтересно. То е на човек, който може да има такова, тъй като е бил историк и особено се е интересувал от антипатията на Трайчке към новата английска история и развитие. Антипатията на Трайчке се задейства много бързо, веднага щом човек се запознае с него. Този историк, познаващ добре Трайчке, пише, че възмуцението на Трайчке срещу модерна Англия има отчасти исторически, отчасти морални основи. Световното господство на Англия разболявало Трайчке като човек със своята

неморалност, със своята арогантност, със своите претенции. „Не без основание“ – моля да обърнете внимание – „Трайчке описва политиката на Англия от 18-19 век като последователно насочена към свалянето на Прусия, след като английските политици са прозрели истинската същност на тази държава и са предчувствали нейното велико бъдеще, отредено от съдбата. Не беше ли настроена Англия през 1864 и 1866 г., после през 1870/71 г. и преди всичко през 1874/75 г. предателски срещу Прусия и не беше ли неин страхлив враг?“

Така казва този историк, описвайки антипатията на Трайчке срещу Англия. Най-силното, казано в полза на Трайчке, е неговото „убеждение, че британската световна доминация по никакъв начин не съответства на реалната сила и стойност на Англия в политическо, социално, интелектуално и морално отношение.“ По-нататък казва: „Неговото отвращение се явява негодуванието срещу Хъмбърг.. Това, което Германия мрази в Англия, е същото, което мразеше Наполеон в нея – една надменна, арогантна, дребнобуржоазна самоувереност, която в действителност в никакъв случай не е патриотизъм или висша, сериозна любов към отечеството като тази на германците през 1813 и 1870 г., а представлява само тесногръда островитянска любов към себе си. Това се говори и в песента *Rule Britannia*.“ Той продължава: „Но Трайчке рядко се шегува, често, макар и неволно, се засяга. И той като Хайне“ – когото историкът привежда за пример в увода заедно с Трайчке – „е неспособен да види нещо хубаво в английския характер.“

Това също е едно мнение за Трайчке. И тъй като ние говорим тъкмо за този историк, бих искал да цитирам друго негово мнение, което е направил за тъй охулвания Бернхарди: „Тази книга,“ – казва той, а книгата, за която говори, е същата, която днес постоянно се цитира като една особено отблъскваща книга, – „която обозначават като наистина епохална, се явява един решителен опит на германски офицер не само да си изясни как Германия може да води война срещу Англия с перспектива за успех, но и защо тя трябва да води една такава война.“

Всичко това пише за Трайчке и Бернхарди английският професор Крамб²⁵, който, според неговата гледна точка, може да се нарече английският Трайчке. Този, който вниква в нещата, може да открие в цялата тоналност между Крамб и Трайчке изключително сходство, защото в същото време от цялото си сърце Крамб дава да се разбере, че Британската империя трябва да владее света, трябва да се стори всичко, Британската империя да установи световно господство. И може да се каже, че за Англия той не казва нищо по-различно от това, което казва Трайчке за Германия. Тук виждаме как двама души, всеки от своята гледна точка, трябва да казва обратното на това, което казва другият, най-малкото единият може да отдаде чест на другия. В известна степен настина се стига толкова далеч, че за наиндивидуалното, историческото се отхвърля това, което трябва да се отхвърли.

Ето защо имаме един необичайно тъжен рецидив – връщане на хората назад, – когато дори най-важните документи са изпълнени с погрешни заключения. Наистина не е нужно да се отива толкова далеч, а е нужен само, бих казал, инстинкт, – какъвто може да се придобие само чрез връзка с духовната наука, – за да се търси правилното. Тогава вече може да се достигне до истината. Разбира се, абсурдно е, когато цели столетия съществува руската програма за присъединяването на Дарданелите и Константинопол, като в същото време се казва: „Ние сме невинни, напълно невинни!“ Имаме тази комбинация – ние сме напълно невинни, но искаме да завладяваме, въпреки невинността си – в един исторически документ от най-висш ранг, който в последно време се поднася на света като царски указ. Но забележете, дори в Русия хората не са разсъждавали така, както днес.

Например през 1910 г. излиза една книга от Куропаткин²⁶, „Задачи на руската армия“. В тази книга има едно забележително място, което, бих казал, би трябвало малко да отрезви главите на говорещите за голямата невинност на Русия. Там е написано: „Ако Русия не престане да се намесва в чуж-

ди за нея дела, в същото време свързани с непосредствените жизнени интереси на Австрия, може да се очаква, че през 20 век заради сръбския въпрос ще избухне война между Русия и Австрия.“ Това казва руският генерал Куропаткин през 1910 г., който, разбира се, има предвид това, което от руска страна по отношение на сръбския конфликт трябва да доведе до война с Австрия.

Възниква въпросът защо се изопачава истината днес. Защото не може да се казва истината без останалото. Вчера вече го посочих. Нещата, които се казват, се казват само за да се потопи в мъгла истината, за да се отклони погледът на хората от истината. За целта, разбира се, трябва да се избират такива аргументи, които на сантиментална основа са очевидни за хора, непритежаващи волята да навлязат в същността на нещата.

Би било желателно преди всичко все повече хора да проумеят цялото, пълното значение на несъзнателната или подсъзнателната неистина. Често съм казвал, че човек не може да бъде извинен за това, че е повярвал в нещо, казано от някого. Но и никога не съм смятал, че не следва да се вярва на казаното от много хора днес. Не искам да застъпвам автоматично тази гледна точка, но изобщо не за това става дума. Тези неща действат в света и онзи, който казва нещо, е длъжен да се придържа към истината. Не е достатъчно просто да се вярва. Ако някой несъзнателно и подсъзнателно изкривява истината по начина, който посочих, казвайки, че е искал да предотврати войната, като в същото време с цялата си енергия се е устремил към постигане на целите си, но с други, различни от войната средства, тогава тази истина не струва нищо. Тя представлява нещо по-лошо от лъжа, въпреки че външно изглежда като истина. Изключително тежка карма за съвременното човечество е, че човек не се чувства задължен към действителната, реалната, живеещата във фактите истина и правдивост, че днес вече тази истина се е превърнала в своята противоположност, завладяваща света, и, както изглежда, все повече и повече ще завладява света. Външните действия са винаги резултат

от живеещото в човечеството като мисли. Те са резултат от неистините, които могат да благоприятстват прикриването на истината, защото те, както се казва, могат да се „докажат“, но само повърхностно. Това, което живее в решенията на даден човек, на друго място може да се окаже оръдеен огън и кръв. Съществува взаимовръзка. Но следствието е, че ние все повече трябва да се придържаме към фактическото, че трябва да си изработим чувството, което да ни води към правилното място, където да съзрем онези неща, които действително внасят яснота и разкриват същественото.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 8 януари 1917 г.

Когато вследствие на многобройните желаниа се реших да говоря по някои въпроси от непосредствената история на настоящето, аз настоятелно обърнах внимание на това, че тук трябва да става въпрос за познаването на факти и не може да става дума за политика или нещо, свързано с политика. Често съм правил тази забележка. И все пак изглежда, че сред нас отново се проявява небрежност – да не използвам друга дума – във връзка с такива неща и че не се мисли да се отчита нуждата от съблюдаване на истината в нейната изразна форма, когато тя се изговаря толкова интензивно. Защото, както изглежда, тук или там за тези лекции се говори в смисъл, че са с политическо съдържание. Някои от нашите членове са невнимателни по отношение на дневния ред и това е от дълго време – разбира се, отнася се за някои от тях, говоря само за тях. И всичко, което се казва и повтаря в загриженост за нашето дело, в определена посока се оказва безполезно. Ясно може да се забележи, че казаните тук неща отново и отново се предават на хората отвън по най-своеобразен начин. Нямам нищо против съобщенията, които се изнасят в разумни граници. Но от различни публикации, появили се в последно време, към които принадлежат например и произтичащите от страна на Фолрат²⁷ небивалици, ясно се вижда, че нещата невинаги се предават така, както са казани тук, а – може би поради неразбиране – по ужасно изкривен начин. Добре ми е известно, че това произлиза от нашия кръг и ако мълча по въпроса и не се противопоставям на т.нар. членове, опитващи се да правят изводи в една или друга посока, това е поради любовта към нашето общо движение и нашето общо общество. Защото, разбира се, е невъзможно постоянно да се възпират тези в известен смисъл тайни съдилища. Ала би било напълно възможно членовете, запознати с проблема, да вземат отношение и да се отнесат по подходящ

начин към такива членове, за които е известно как понякога се отнасят към изнасяните тук духовни истини. Въпреки това аз не мога да кажа – макар понякога да е ставало, – че се правят осъзнати морални грешки, но е нужно да има известна преценка за това, което вършим. Този, който иска да прави такива съобщения, въз основа на правилното себепознание трябва да се запита дали напълно точно е разбрал нещата, които иска да сподели. Необходимо е от време на време да обръщаме внимание на това. То не се случва без причина, повярвайте ми. Но в края на краищата може да се стигне до пълно мълчание за определени неща и тогава лесно може да се предвиди какво ще произлезе от нашето движение. Това се инициира от онези членове, които не могат да се откажат да избират най-безумни обозначения за това или онова, водещи, разбира се, до най-ужасните изопачения. Не е необходимо навсякъде всеки, който не принадлежи към нас, да слуша да се говори за нашите неща, като се избират обозначения, удобни някому, но несъвпадащи с намеренията, заложиени тук.

Вече трябва да отбележа, че когато тук или там за това, което изнасям тук като лекции в отговор на многобройни желаниа, се избира обозначението „политически лекции“, аз трябва да разглеждам това като изцяло лична атака срещу мен.

След като предприехме изследванията, включени в лекциите от последните седмици, днес е възможно да се направят някои обобщения, хвърлящи светлина върху взаимовръзки, познанието за които може да ни помогне за разбирането на настоящето. Първо ще се опитам съвсем сухо, най-външно да разкажа исторически събитията, които са се случили, а по-късно, въз основа на резултатите, постигнати през последните седмици, ще разгледаме някои по-дълбоки причини. Искам да подчертая, че тъкмо днес в изложението си ще се опитам внимателно да обмисля всяка дума, така че всяка дума да определя границите, в които трябва да се разкрие представената концепция. Първо искам да представя, както казах, много накратко историческите събития, гледни точки и импулси по

един изцяло външен начин.

Съвременните болезнени събития настъпват, както всички Вие знаете, във връзка с убийството на австрийския престолонаследник Франц Фердинанд през юни 1914 г. Този атентат предизвиква в цяла Европа вестникарска кампания, която в различни, бих казал, пликсащи вълни показва до каква степен са се отключили повсеместно най-различни страсти. Всичко това води до познатия ултиматум на австро-унгарската монархия към Сърбия, който в съществената си част е отхвърлен от Сърбия. Така възниква австро-сръбският конфликт, който по инициатива на австрийските държавни служители трябва да представлява военна инвазия в Сърбия, без анексиране на сръбски области, с единствената цел, чрез военен натиск Сърбия да се принуди да приеме ултиматума. Чрез ултиматума трябва да се предотврати пропаганда от страна на Сърбия, насочена срещу целостта на австро-унгарската монархия по пътя на създаването на австрийска Югославия. Австрия покрива широк спектър от етнически групи – има тринадесет познати езици, но много повече народности, – в южните си части има славянско население, на запад – предимно словенско-славянско население, после, на изток – далматинско, хърватско, словенско, сръбско, сърбо-хърватско население. След това различните народностни групи, живеещи в Босна и Херцеговина, анексирана от Австрия през 1908 г. Тази област много по-рано е окупирана от Австрия. С тези австрийски южни славяни граничи Сърбия. От Сърбия, така вярва, че може да докаже Австрия – а доказателства могат да се намерят навсякъде от всеки, който иска да ги намери, – тръгва пропаганда, искаща да установи южнославянска държава под сръбско ръководство, откъсвайки южнославянското население от Австрия. Във връзка с тези неща трябва да отнесем и покушението срещу Франц Фердинанд поради следната причина. От 1867 г. австро-унгарската монархия е двойна държава, която според един не съвсем точен израз обхваща „представените в държавния съвет области и земи“

и, като втора област, „земите на короната на св. Стефан“. Към представените в държавния съвет земи принадлежат Горна и Долна Австрия, Залцбург, Щайермарк, Каринтия, Крайна и Истрия, Далмация, Моравия, Бохемия и Силезия, Галиция, Лодомерия и Буковина. Към земите на короната на св. Стефан принадлежи преди всичко маджарската област, към която е присъединена по-ранната Трансилвания, населявана от най-различни народности. После Хърватия и Славония, които имат ограничена автономия в рамките на унгарската държава. Следователно такава е двойната монархия.

Както е известно, престолонаследникът Франц Фердинанд изхожда от това, да се преодолеят недостатъците на двойната Австро-Унгария и на мястото на двойността да се установи троичност. Троичността следва да произтече от това, че принадлежащите към Австрия южнославянски области трябва да придобият самостоятелност по един подобен начин, както са автономни представените в държавния съвет земи и земите на короната на св. Стефан. Така че вместо двойност възниква троичност. Ако размислим какво е искал престолонаследникът Франц Фердинанд, можем да си представим, че в случай на реализация това би трябвало да доведе до индивидуализация на отделните южнославянски племена в един вид южнославянска общност в рамките на австро-славянската област. По този начин е направена стъпка към целта, западните славяни да се слеят със западната култура, противопоставяйки се на това, което в тези лекции нарекох русизъм. Било е напълно възможно, тъй като Австрия има изцяло федерална държавна структура, не централизирана, и преди войната има тенденция да дава на отделните народности възможността да се федерализират. От 1867 до 1879 г. централизъмът отмира, от 1879 г. централистичните стремежи претърпяват крах и държавата се насочва към федерализма.

На това се противопоставя идващият от Сърбия стремеж да се основе една южнославянска конфедерация под хегемонията на Сърбия. Той не идва от сръбския народ, аз само опи-

сах начина, по който народите биват водени от внушения. По този начин, разбира се, южнославянските области трябва да се отделят от Австро-Унгария.

Така накратко представих какво се намира в основата на австро-сръбския конфликт. Защото в рамките на това, което се опитах да представя сега, си имаме работа с австро-сръбския конфликт. Може да се помисли, че този конфликт – веднъж вече употребих израза – би могъл да се „локализира“. Тогава – казано хипотетично – европейската Световна война би могла да се предотврати. Какво щеше да се случи, ако ограничените претенции на австрийските държавници се бяха осъществили? Част от австро-унгарската армия щеше да навлезе в Сърбия и да остане там, докато Сърбия не приеме онзи ултиматум, чрез който се елиминира възможността да се образува конфедерация под сръбска хегемония и, разбира се, под руско владичество. Ако никакви европейски сили не се бяха намесили в тази работа, ако бяха оставили оръжието, нямаше да се случи нищо друго освен приемане на ултиматума. Защото е било гарантирано, че при никакви обстоятелства няма да има анексиране на сръбски области. Последствието би било, че подобни опити за покушение – понеже покушението над Франц Фердинанд е само завършекът на цяла поредица от атентати, провокирани от сръбската пропаганда – не биха могли да се случат и без подобна пропаганда, разбира се, не би възникнала южнославянската конфедерация под руско владичество. Ако нещата вървяха по този начин – още веднъж да предположим хипотетично, – нямаше да избухне тази война.

Как е свързан този австро-сръбски конфликт със Световната война? Ако искаме да разберем връзката чрез познанието на външните отношения, трябва да навлезем в дълбоките тайни на европейската политика. Не политика ще разглеждаме, а пред душата си ще прокараме познанието, живеещото в тази политика. Искам да Ви отговоря на въпроса как австро-сръбският конфликт прерасна в европейски конфликт. Как е свързан австро-сръбският въпрос с европейския въпрос?

Трябва да насочим нашето внимание към това, което току-що казах за южнославянската конфедерация. Тази южнославянска конфедерация, независима от Австрия, но свързана с Русия, намираща се, така да се каже, под руско владичество, попада в интересите на Британската империя, толкова повече, колкото повече тази империя придобива съзнателен облик. Именно създаването на – както е наричана тогава – Дунавската конфедерация, под която се разбира тази южнославянска конфедерация, която трябва да включва южнославянските народи заедно с Румъния и австрийските южни славяни, води несъмнено към обществата, за които говорих. Така че през 90-те години на 19 век навсякъде в окултните школи на Запада, но под непосредственото влияние на британския окултизъм, намираме признаци, че трябва да възникне една такава Дунавска конфедерация. С всички средства цялата европейска политика се ръководи така, че да стане възможно възникването на една такава Дунавска конфедерация с отделянето на австро-славянските области.

Защо Дунавската конфедерация, настроена враждебно към Австрия, а към Русия – приятелски, представлява интерес за Британската империя? Силите, които в последно време интензивно се противопоставят благодарение на нарастващия световен империализъм, тъй като са най-могъщите сили в разглежданата територия, в действителност намиращи се в най-голяма вражда помежду си – такива вътрешни вражди могат да се документират външно като приятелство, като съюз, – представляват силите на Британската и Руската империя. И ако толкова се мразят, но живеят един до друг в света, понеже Земята има определен отличителен белег, от тази вражда следва нещо съвсем конкретно. Отличителният белег на нашата Земя, който имам предвид, е нейната кълбовидна форма. Ако Земята беше плоска, нямаше да се породят подобни конфликти. И понеже Земята има кълбовидна форма, се случва така, че разширяващите се империи се сблъскват в определена точка и те трябва да живеят при наличието на противопо-

ложни интереси. Това се случва между Британската и Руската империя и наред с други неща се явява при тежкия конфликт в Персия. И въпросът е дали Русия трябва да настъпва към Индия и постепенно да установи граници с Британската империя, или Британската империя ще изгради защитен вал.

Постигането на целта за господство може да се осъществи чрез война или по друг начин в зависимост от това кое би било по-благоприятно. За Британската империя изглежда по-благоприятно – при държави винаги трябва да се имат предвид временните граници – да се спре настъпването на Русия към Индия, да ѝ се предостави друг канал за експанзия, в различна посока, за да се удовлетвори самопонятното честолюбие на Руската империя – империите са винаги честолюбиви. Това трябваше да се случи поради факта, че се допусна Русия да разпростире властта си над т.нар. Дунавска конфедерация. Така възниква индиректният интерес на Британската империя да се направи възможно по-голяма Дунавската конфедерация, защото славяните на юг искат да се обединят, а това чувство за съпринадлежност се подклажда по начина, който описах. По този начин тази южнославянска конфедерация трябва да послужи за удържане на Русия да разпростира пипалата си в други посоки. Ето доколко е в интерес на Британската империя създаването на южнославянската конфедерация под господството на Русия. Това е дълга история, подготвена от дълга ръка.

Така ние виждаме една от нишките, с която австро-сръбският въпрос е свързан с въпроса за постигането на световно господство, защото в случая са замесени отношенията между Британската и Руската империя. Не става дума за Австрия и Сърбия, а австро-сръбският въпрос води самопонятно до въпроса дали Австрия трябва да направи стъпка към троичността, чрез която южнославянската конфедерация да се отклони от пътя си, или трябва да се направи стъпка в посока на русифициране на южнославянската конфедерация. Така австро-сръбският въпрос се свързва с европейския въпрос.

Ако съществува нещо такова – а това, което излагам, са реални, живеещи в хората импулси, – то е подобно на електрическо напрежение, което трябва да се разрези. По този начин посочихме една от нишките.

Без съмнение има един по-съществен въпрос, а именно дали, ако не беше се случило нищо друго освен описаното от мен сега, австро-сръбският конфликт щеше да доведе до избухването на Световната война. Би било абсолютно невъзможно да се случи, ако нямаше нищо друго налице. Но е имало достатъчно други силни импулси. Преди всичко в рамките на европейските отношения е съществувал френско-руският съюз. От 90-те години на 19 век действа френско-руският алианс, който, ако разглеждаме отношенията обективно, е толкова неестествен, колкото е възможно. Че този алианс е сключен от гледната точка на Франция, за да си възвърне Елзас и Лотарингия, едва ли може да поражда у някого съмнение. Защото едва ли може да се помисли, че може да съществува някаква друга причина за този алианс. Всички други причини говорят само срещу сключването на подобен съюз. Но в края на краищата не се касае толкова много за такива причини при движещите импулси, а става дума за това, че съществува такъв алианс. Защото чрез своето съществуване като такъв той представлява реална сила. Тя е налице. И много по-важен, отколкото е била целта на този съюз, е фактът, че имаме работа с една западна и с една източна държава, които със своята милитаристична мощ представляват нещо ужасяващо. Германия се намира между тях. От само себе си се разбира, че по отношение на обединената превъзхождаща милитаристична мощ на Франция и Русия, имайки предвид военната ѝ сила, Германия постоянно трябва да се чувства застрашена. Това блокиране на Германия между Запада и Изтока вследствие на френско-руския съюз се превръща в движеща европейска сила.

Ако искате да търсите и други импулси, свързани с въпроса, трябва да се вземе под внимание следното. В последните десетилетия империализмът води до всеобщо желание за

експанзия. Например само трябва да се види до какъв огромен мащаб се е разраснала Британската империя. По отношение на териториално разширение през последните десетилетия Франция се е разраснала несравнимо повече, отколкото Франция в които да са по-ранни времена, когато тя, както са казвали, е марширвала начело на европейската цивилизация.

Събитията от последните десетилетия са свързани като верига. Нещата се представят така, че следващите събития не могат да настъпят без предходните. Най-близката отправна точка – разбира се, може да се отиде и по-далеч – се явява установяването на британското господство над Египет²⁸. Такива неща намират оправдание в съвременното мислене чрез мнението, че до известна степен владенията трябвало да се закръглят и защитят. Това разширение на английското господство над Египет се оправдава с това, че трябвало да се осигури връзка с Индия. Надяват се и да приобщят Арабия, така че да се осъществи непосредствена връзка с Индия.

Установяването на британското господство над Египет представлява един вид бариера срещу едно неблагоприятно разширение на руския империализъм на запад. Защото едно такова разширение на запад не може да навреди в голяма степен на Британската империя, ако е налице именно тази връзка с Египет, а през Египет – с Индия.

Но тъй като Земята е кръгла и не могат да се откриват постоянно нови територии, понеже има противопоставяне, разширението на една империя по необходимост води до желанието на другите да се разширяват същевременно. И вследствие на разпространето на британската власт над Египет възниква разширението на френското господство над Мароко на два етапа, през 1905 и 1911 г. Поради факта, че има взаимно признаване на такова разширение – Франция признава британското управление в Египет, Британската империя признава френската власт в Мароко, – са налице предпоставките за един политически алианс между Франция и Англия. Но тъй като Германия е притисната по средата, има опити, както знаете, да

се сключи троен съюз между Германия, Австрия и Италия. При това поделяне на Мароко и Египет и при това, което следва, се удава, именно с помощта на един стар италиански политик, добре посветен в тия неща, на т.нар. Алжирска конференция²⁹ да се привлече Италия в сферата на господстващите отношения на западния френско-английски съюз. След Алжирската конференция разумни хора в Централна Европа вече не вярват, че Италия ще остане в тройния съюз. За Италия, според начина, по който се държи, трябва да настъпят последствия от френското владичество над Мароко. И става така, че Италия получава позволение да нахлуе в Триполи. По този начин Италия получава разрешението от страна на Запада да води война с Турция. Така че от Египет следва Мароко, от Мароко – Триполи. И в резултат на Триполи Турция отново започва да отслабва, от Триполи следва Балканската война. Тези събития са навързани верижно, едното не може да се мисли без другото: Египет, Мароко, Триполи, Балканска война. Когато Турция отслабва вследствие итало-турската война, чрез войната в Триполи, южнославянските народи, привличайки към себе си и други, вярват, че гръцкият народ е достатъчно силен, за да извоюва за себе си Балканския полуостров. По този начин обаче тенденцията на Югославската конфедерация, която охарактеризирах, се съединява с националните претенции на балканските страни. И сега тези две вериги се съединяват и виждате, че Балканската война протича така, че най-печелившата остава Сърбия. Сърбия става много силна, несравнимо по-силна, отколкото е била. Като следствие отново се пробужда идеалът за основаване на Югославската конфедерация под хегемонията на Сърбия и под протектората на Русия. Следва онази пропаганда, увенчана с атентата срещу Франц Фердинанд, а после и Австро-сръбската война. Сега имаме съединени двете части. Австро-сръбският въпрос се свързва с европейския въпрос благодарение на целия исторически ход.

Хората, изучавали тези неща, от години вече виждат в тези отношения приближаващата война, надвиснала над евро-

пейската култура като Дамоклиев меч. Навсякъде, където се говори за нещата, се чува многократно, че човек е наясно, че от претенциите на Русия би трябвало да се породи конфликт между Централна и Източна Европа. Този конфликт е една необходимост. Никой, който действително изучава историята, няма да каже, че в основата на конфликта между Централна и Източна Европа не е налице една, така да се каже, духовна необходимост. Както в древни времена е имало конфликт между римските и германските народи, така в по-ново време трябва да има конфликт между Централна и Източна Европа. Формите, под които ще се прояви, могат да са най-разнообразни, но той трябва да се прояви. Другите неща, касаещи Изтока, се намират в този конфликт.

Разглеждайки претенциите на русизма, човек може да си каже, че някъде се явява нещо, водещо до факта, че Русия предявява претенциите си за разпростиране на господството си над Балканите. Това може да се очаква. Поради географските условия трябва да се очаква сблъсък между Русия и Австрия. В момента на сблъсъка между Русия и Австрия автоматично трябва да се случи всичко останало – така казва от години всеки, който разсъждава над тези неща.

Как ще се развие ситуацията, като се имат предвид настоящите съюзнически отношения, ако Русия нападне Австрия? – така се пита човек. Че Австрия сама няма да атакува Русия, не подлежи на съмнение, тъй като не е в състояние да го направи. Следователно се очаква, че Австрия би трябвало да бъде атакувана от Русия. Добре. В резултат на обединението на Австрия и Германия Германия трябва да е на страната на Австрия и от своя страна да нападне Русия. И поради факта, че Русия ще бъде нападната от Германия – сега разказвам какво се предполага, – ще се задейства руско-френският съюз. Франция, на страната на Русия, ще атакува Германия. Поради връзките между Франция и Англия – независимо дали са подписани под формата на договор или не, – Англия трябва да нападне на страната на Франция и Русия. Тези неща

се предполагат. Съюзническите отношения и алианси би трябвало да се задействат автоматично.

Събитията не протичат точно така, както ежедневно можем да чуем да казват хората, грижещи се за бъдещето на Европа, ала как протичат те? По същество протичат така. Историята на ултиматума, отхвърлянето на ултиматума, настояването за приемане на ултиматума от Австрия – вече описах това. Това, което се случи, е, че европейските сили не остават безучастни. Русия заявява претенциите си да действа в качеството си на защитник на Сърбия. По този начин австро-сръбският въпрос не може повече да се разглежда като локален въпрос. От страна на Британската империя идват всевъзможни безполезни предложения, както се прави, когато или искаш немислено да се намесиш в събитията, или отрано желаш да провъзгласиш намеренията си пред света, нещата да се уредят по мирен път – което, всъщност, не го искаш, но желаш да кажеш така по-късно.

Постъпва безполезното предложение да се проведе конференция с участници Англия, Германия, Франция и Италия, за да се разрешават належащите въпроси. Представете си какво би могло да се случи! Мнозинството трябва да реши дали са правилни австрийските претенции към Сърбия. Представете си само подобно гласуване, но въз основа на реалните условия! Италия преживява вътрешен разпад, Франция е на страната на Русия, Русия, разбира се, ще е удовлетворена само ако на Австрия се откаже правото да предяви своя ултиматум, Англия е за Дунавската конфедерация. Изключвайки Австрия, мнозинството се формира от Италия, Франция, Англия. Германия, разбира се, предвид всички обстоятелства, ще бъде победена с мнозинство от гласове. Тази конференция не може да доведе до нищо друго, предвид всички обстоятелства, освен до неизпълнение на онова, което от своя страна би трябвало по необходимост да изисква Австрия. Това значи, че може да се проведе такава конференция, но тя не би била нищо повече от една комедия. Защото Австрия или би трябвало да се отка-

же от своите искания, или – което би било достойно за такава странна конференция – би трябвало да настоява за приемане на нейния ултиматум. Следователно предложението за такава конференция е просто блъф, както се казва. Напротив, ако разгледате документите, ще видите, че от самото начало има претенции от страна на Русия да се намеси в австро-сръбския въпрос. И дали ще се стигне до Световната война по описания преди малко автоматичен начин, или ще се създаде ситуация, водеща по необходимост до войната, в края на краищата това е едно и също. И тази ситуация се създава. Защото сред различните импулси трябва да видите и едно определено настроение. Може би няма световно събитие, няма историческо събитие, обхванато от едно такова определено настроение, като това събитие. Душевното състояние на хората, взели участие в избухването на войната в края на юли 1914 г., се явява една от най-важните причини. При по-ранни войни, разбира се, също е имало вълнения, но те не са се проявявали толкова бурно, с такава ураганна сила, както при събитията между 24 юли и 1 август 1914 г. Само за броени дни хората, участващи в събитията, са обхванати от голямо вълнение, в което се концентрира всичко, натрупано през годините като загриженост заради предстоящото събитие. И на това настроение трябва да се обърне внимание. Който не иска да го вземе под внимание, постоянно ще говори само празни думи.

Ако искаме да опишем настроението, бихме могли да го направим от най-различни гледни точки. Аз искам обаче да обърна внимание само на една. Предшестващо е едно събитие, което, макар и косвено, е много силно свързано с избухването на войната. То трябва да се разглежда наред с други европейски събития, ако искаме да го преценим правилно. Това е приетият след Балканската война германски законопроект за отбрана, според който следва да се увеличи немската армия. Увеличението на немската армия, което всъщност в началото на войната не бе проведено докрай, всеки може да изследва във връзка с резултатите от Балканската война. Тези резултати

сочат, че в неопределено бъдеще ще се разрази конфликт между Русия и Австрия. Само вследствие на отношения, които не желая да описвам тук, през 1913 г. се предотвратява възможно нападение на Русия срещу Австрия с цел придобиване на протекторат и контрол над Балканската конфедерация. Увеличаването на немската армия не е заради някаква друга причина – както казах, днес ще говоря много конкретно, – освен заради заплахата от сблъсък с Изтока. Въпреки това не забравя френската реакция: щом Германия увеличава армията си, трябва да се направи нещо, за да се усили и нейната армия. Което не означава друго, освен че за Централна Европа това е съдба, една неизбежна необходимост: подготовката от страна на Изтока води до укрепването на Запада, а това, естествено, предизвиква съответната реакция.

Ето така се развиват нещата после. Всичко, свързано със законопроекта след Балканската война, предизвиква ужасна тревога в Централна Европа, защото цялата европейска периферия се насочва към Централна Европа. Само дето някои вярват, че въпреки всичко Италия някак си остава с Централна Европа, но останалите вече не го вярват.

Все още можеше да се мисли, хипотетично, че Световната война е можело и да не избухне. Това би могло да се случи само при условие, че Русия не отговори веднага с военна заплаха, тоест с мобилизация, която обаче поради съществуващите условия представлява военна заплаха. За Централна Европа няма съмнение, че Франция ще следва Русия, така че би трябвало да се очаква нападение от два фронта. По отношение на такова нападение у отговорните лица, естествено, може да възникне само една мисъл – по какъв начин да се предотврати. Никой, отговорен за тези неща, не може да си помисли, че може в продължение на четиринайсет дни да се провежда конференция!

Без да се държи сметка, че при тази конференция абсолютно нищо не може да се случи, както посочих, това би означавало сигурно поражение. Но не трябва предварително да

се разчита на сигурно поражение. Единствената възможност е бързо да се балансира огромната военна сила на Запада и Изтока.

Но това не може да се осъществи по друг начин, освен – както вече посочих – чрез нарушаване на международното право, а именно чрез преминаване през Белгия. По друг начин не би могло да се постигне нещо друго, освен огромна част от германската армия да се хвърли в дълга дефанзивна битка на Запад и да се очаква инвазия от Изток. И тогава настъпва един от онези исторически моменти, когато – може да се счита за повече или по-малко разумно – една държава е принудена да наруши международното право, за да се защити. Нищо друго не може да направи отговорният за държавата. Но – и днес, както казах, избирам думите си така, че да са ясно определени – за много хора в Централна Европа, които са засегнати, е във висша степен ужасяващо да се воюва на два фронта.

И така, правят се опити по възможност да се мине с един фронт. Правят се старателни, най-малко старателно замислени опити да се задържи Франция неутрална и се вярва, че това би могло да се получи. Да се причинява нещо на Франция не минава през ума на никого в Централна Европа. С чувство за голяма отговорност може да се каже, че никой нищо не иска да причини на Франция, никой в Германия. Това, което следва после, се случва само поради желание за защита от грозящата инвазия от Изток. Ето защо можем постоянно да се учудваме, че по света се говори толкова много за целия тероризъм, упражняван от страна на Германия на Запад. Този тероризъм би останал излишен, ако Франция благоволеше да обяви своя неутралитет.

Франция има средствата да защити както Белгия, така и себе си от всякакви атаки. Фактът, че Франция е принудена да се съобразява с договора си с Русия, си е работа на Франция, това не се отчита, когато се говори за тероризма на Германия. Защото алиансите на другите държави не засягат вражеските държави. Тъй като не е възможно да се неутрализира Фран-

ция, се прибъгва до други средства, например чрез Англия, но също не се постига нищо. Нееднократно съм говорил за тези отношения, как Англия има средствата да спаси както Белгия, така и Франция. Тези неща трябва да се разглеждат наистина конкретно и обективно. Защото Ви моля да приемете като напълно обективна констатация, че след като не се локализира войната между Австрия и Сърбия, тъй като Русия не го допуска, се правят всякакви усилия да се гарантира, че на Русия няма да се даде възможност на нахлуе на запад. Хората в Централна Европа наистина не са обхванати от лудостта да желаят да се сражават на два или три фронта.

Ала фактът, че всичко останало е свързано със световната неистинност, не е изненадващ в нашето съвременно време. В наше време наистина можем всекидневно да се удивляваме колко неща се казват, пишат и печатат. Преди да дойда тук, намерих на бюрото си да лежи една брошура на един участник в дебата с Георг Брандес за неутралитета. От английска страна е Уилям Арчър³¹, в чиято брошура можете да прочетете за черните безобразия на Германия и пълната невинност на „съюзниците“, тоест на Антантата. За да се съпоставят черните безобразия на Германия и ангелската, пълна невинност на Антантата, са приведени десет точки. Но е достатъчно да се спомене само една, втората точка. Във втора точка във връзка с Германия се посочва, че в страната има една значителна партия, често агитираща за по-нататъшно териториално разширение както в Европа, така и извън нея. А от страна на Антантата, на английски език: Антантата няма ни най-малък стремеж към каквато и да била териториална експанзия, особено за сметка на Германия. От друга страна, чувствата на Франция към Елзас и Лотарингия са изключително дружелюбни.

Скъпи мои приятели, в днешно време могат да се говорят и печатат много неща! Останалите девет точки са от същия род. Представете си какво се е случило през последните десетилетия вследствие експанзията от страна на Англия и Франция, а после прочете как тези страни нямат ни най-малък

стремеж към каквато и да била териториална експанзия. Днес е станало напълно възможно да се говори и печата тъкмо обратното на истината и хората да вярват в това, безброй хора да вярват в това. Хората вярват на тези неща.

Такива са нещата, описани чисто външно, исторически. Сега трябва да съпоставим този външен исторически ход с това, което може да ни се открие, ако знаем какви импулси от Запад са действали през дълги времеви периоди. Все още нямаме всички онези импулси, които в по-малка или по-голяма степен служат на окултни сили, както сме ги обсъждали, ако посочваме само най-външните наченки на тези окултни импулси – франкмасонството. Защото чрез западното масонство, както знаете, се прави много. Казвал съм Ви, че при тези неща си имаме работа с дълги периоди от време.

От гледната точка, която развих, нека да вземем под внимание факта, че модерното франкмасонство в Англия, разбира се, основано по-рано, се консолидира през 18 век. Вътре в Британското кралство, не в империята, а в Обединеното кралство франкомасонството остава по същество – бих искал да се изразявам точно – такова, че преследва бъдещи уважение цели. Но вън от кралството, на различни места масонството преследва изключително или предимно политически интереси. Такива политически интереси в най-голяма степен се преследват от „Великият Ориент на Франция“, но също така и от други „Велики Ориенти“. Може да се попита какво касае англичаните фактът, че и в други страни се преследват политически цели от определени франкмасонски ордени, имащи окултна основа. Но обърнете внимание на факта, че първата висша ложа в Париж е основана от Англия, не от Франция! Не французи, а британци са я основали. Те само са вдянали французите в своята ложа като конец в иглено ухо. Обърнете внимание и на факта, че до тази висша ложа, основана в Париж през 1725 г. от Англия, после през 1729 г. от „Великият Ориент“ се разрешава основаването на една от първите съответстващи ложи в Париж. После следва основаване, отново от Англия, на ложи

в Гибралтар през 1729 г., в Мадрид през 1728 г., в Лисабон през 1736 г., във Флоренция през 1735 г., в Москва през 1731 г., в Стокхолм през 1726 г., в Женева през 1735 г., в Лозана през 1739 г., в Хамбург през 1737 г. Бих могъл да продължа да изброявам още дълго. Бих могъл да Ви покажа как – като единна мрежа, макар и с различен характер от този в Британското кралство – тези ложи са основани като външни инструменти за определени окултно-политически импулси. Наред с радикалните промени, както се явяват исторически във фурора на якобинците, в политическите действия на карбонарите, на Кортес в Испания и други подобни, те играят важна роля и в културно-историческото развитие и пускат издънки, които могат да се проследят чак до творбите на най-великите мислители от онова време. Да си припомним за натурфилософията на Русо, за ставащата все по-цинична, но действаща все още в духа на Просвещението критична философия на един Волтер, да си припомним и за усилията на илюминатите, желаещи да преодолеят тогавашния цинизъм, както и за други подобни среди. Такива прогресивни среди бяха стъпкани от реакцията и продължиха да действат подмолно по различни начини. Сега имате първоизточника на голяма част от това, което вече описах. Но трябва да оцените факта, че днес английските масони могат да кажат: „Вижте нашите ложи, те са много порядъчни, а другите не ни касаят.“ Ала проследят ли се историческите взаимовръзки и насочените една срещу друга действащи сили в променливата игра, наяве излиза скритата зад всичко това висша британска политика.

Ако искаме да разберем по-дълбоките причини за тази политика, за да разберем нещата, е необходимо да обърнем малко внимание на новата история. От 17 век – от 16 век това вече се подготвя – тя произлиза от демократизацията, в една страна процесът протича по-бързо, в друга – по-бавно, докато властта се изземва от малцинството и се разпростира сред големите маси. Аз не се занимавам с политика, така че няма да се изказвам за или против демокрацията или за или про-

тив нещо друго. Искам само да изложа фактите. Движението за демокрация в ново време протича с по-малко или по-голямо темпо, така че се оформят различни течения. Но се прави една грешка: навсякъде, където се появяват повече течения, да се изследва само едно. Теченията протичат в света така, че едното винаги се явява допълнение на другите. Бих искал да кажа, че едно зелено и едно червено течение протичат едно до друго, при това цветът не представлява нищо окултно, а само следва да покаже, че две течения протичат заедно. Но хората обикновено са, бих казал, хипнотизирани винаги да виждат само едно течение, като по този начин не виждат паралелните исторически течения. Ако притиснем клюна на една кокошка до земята и начертаем линия, тя, както е известно, следва тази линия. Такива са днес хората, особено университетските историци. Те винаги разглеждат нещата само от една страна, при това никога не успяват да разберат историческия ход.

Едно паралелно движение на демократичното се явява използването на окултни мотиви в различни ордени, както и в масонските ордени. Според целите и намеренията си те не са духовни, но се развива една духовна аристокрация паралелно на онази демокрация, която е действала във Френската революция. Развива се аристокрацията на ложите. Ако иска да види в днешно време какво протича в света и да го разбере, човек не би трябвало да се оставя да бъде заслепяван от демократическата логика, която е правилна само в своята сфера, от фрази за демократическия прогрес и тем подобни, той би трябвало да обърне внимание на онова малко приложение, реализиращо се в усилията да се установи господството на малцинството чрез помощта на средствата, намиращи се в недрата на ложите, в ритуалите и тяхното сугестивно действие. На тези неща би следвало също така да се обърне внимание.

В материалистическата епоха човек се е отучил да го прави, но до петдесетте години хората са обръщали внимание на тези неща. Разтворете книгите на философските историци до 1850 г. и ще видите, че те разглеждат Френската револю-

ция и всички последици във връзка с ложите. Във времената, разглеждащи се като подготвителни за настоящето, западното историческо развитие, западният свят никога не са се еманципирани от ложите. Влиянието на ложите винаги е било силно. Системата на ложите е била в състояние да намира канали, за да определя посоката на човешкото мислене. И когато се изплете такава мрежа, от която Ви показах само няколко трикове, е нужно само да се натисне един бутон и нещата се задействат.

Еманципация от всички тези взаимоотношения и себеутвърждаване върху обективното чисто човешко начало реално биха могли да се осъществят под влиянието на една толкова велика духовност, която се е развила в дейността на Лесинг, Хердер, Гьоте и др. и по-нататък чак до немската философия. Тук имате един духовен поток; дори да вземем само „Приказка за зелената змия и прекрасната линия“ от Гьоте, в която се явява всичко, живяло в ложите, ала така – можете да видите тези неща и в „Годините на странстване на Вилхелм Майстер“, както и в други негови съчинения, – че се изнася тайната от мрака на ложите и се превръща в чисто човешко дело. Това е материал, с помощта на който човек е могъл да се еманципира, с помощта на който дори и днес би могъл да се еманципира. Така виждате цялото немско духовно развитие във връзка с частта, която описвах в книгата си „Върху загадките на човешкото същество“ като забравения отзвук, напълно независим от всякакви машинации, прилагани от системата на ложите.

В рамките на западната култура от последните столетия, предшестваща съвременната, навсякъде лесно ще намерите начини да установите следите от мислите на езотеричния свят, дело на езотеричните ложи. Разбира се, това не се отнася за времето преди Елизабет, преди Шекспир. Но се отнася за това, което идва по-късно. Германската духовна култура, свързана с Лесинг, Хердер, Гьоте, се намира извън влиянието на едно такова течение. Ще кажете, че има едно немско масонство – в Австрия то е забранено и не съществува – и едно унгарско масонство. Но те не си позволяват да действат заедно с другите.

Това е напълно безобидно общество, работещо усърдно със своите тайни, но само на думи. Реалните, могъщите импулси, произтичащи от онези страни, които описах, вероятно няма да откриете в немското франкмасонство, което не бих искал да разглеждам. Така че лесно може да се разбере защо някои неща могат да изглеждат толкова странно. Представете си, че някому може да хрумне да представи в Германия нещата, които Ви разказвам за ордена, за техните тайни връзки и чисто външни машинации, за франкмасонските ложи. Би било полезно да се представят тези неща, ала какво ще се случи? От само себе си се разбира, че ще има допитване с компетентните – а компетентните в този случай са самите масони – как стоят нещата. Но никой масон в Германия няма да е склонен да каже нещо друго, освен че английските ложи не се занимават с политика. Те се занимават само с изключително почитени неща. Това знае той, другото не го знае. Възможно е дори, както се случва, при споменаване на едно или друго име, да се отговори, че то не било включено в списъка на франкмасоните. Списъка го имат вече, но не осъзнават, че може би имената на най-важните хора не фигурират в него. Накратко, немското франкмасонство е едно напълно безобидно общество.

Остава само да признаем, а това го казвам наистина без високомерие, без някакво национално пристрастие, че духовният живот, доколкото се култивира от определени западни окултни братства, всъщност произхожда от Централна Европа. Обърнете внимание на някои исторически трудове. Робърт Флуд³², ученик на Парацелз³³; Сен-Мартен във Франция, ученик на Якоб Бьоме. Ако търсите произвора на движението, ще го намерите в Централна Европа. От Запад идва организацията, разделението на степени – определени западни ложи правят деветдесет и две степени. Само си представете, има хора, издигнати до деветдесет и втора степен! От Запад произтича използването на тези неща в политически смисъл, примесено с прояви на външна показност.

Сега отново имаме характерен пример, който вече описах.

Описвам всичко това само за да можете да обърнете внимание на обективното състояние на нещата, така, както се описват исторически събития, без проява на национално пристрастие. Насочих вниманието Ви върху факта, че е излязла една книга от сър Оливър Лодж³⁴, в която той предава съобщенията на сина си, загинал на бойното поле. Тези съобщения той получава чрез различни медиуми. Една такава книга, написана от толкова голям учен, несъмнено прави огромно впечатление. След като получих книгата, нямам нужда да се отказвам от казаното преди време. Казах, че отново ще говоря по този въпрос. Най-силното доказателство, приведено от сър Оливър Лодж, е следното. Провеждат се сеанси с различни медиуми, на които се явява душата на загиналия на бойното поле Реймънд Лодж. Другите сесии не показват нищо, което всеки, запознат с тия неща, знае. Те не правят особено впечатление. Но един факт оказва огромно въздействие върху големия учен сър Оливър Лодж, както и върху цялото му семейство, настроено до този момент твърде скептично спрямо подобни неща. На един от сеансите се говори за една групова фотография, на която заедно с другите е фотографиран и синът на Оливър Лодж. Тази групова фотография, направена няколко пъти, се описва приблизително така, че на нея присъстват същите хора на същото място, но на всяка нова снимка хората са разместени. Така че на различните фотографии са все същите хора, но в различни пози. Тази групова фотография се описва от Реймънд Лодж чрез медиума на сеанса, проведен в Англия. За фотографията обаче сър Оливър Лодж и семейството му не знаят нищо, защото е направена в последния период от живота на Реймънд Лодж на френско-белгийския фронт. Реймънд Лодж я изпраща на своите близки, но тя все още не е пристигнала. Така че чрез медиума се описва една групова фотография, която съществува, но която семейството, тоест участниците в сеанса не познават, но се запознават с нея, след като е била описана от медиума.

Естествено за окултните дилетанти това представлява

нещо изключително убедително. Защото какво може да се помисли, когато се описва една снимка, една групова фотография, която не познава никой от присъстващите на сеанса? Семейството, присъстващите на сеанса не я познават, медиумите, разбира се, също не я познават, понеже тя все още не е пристигнала в Англия, на път е за Англия. Тя пристига по-късно. И въпреки това се дава едно много точно описание: Реймънд Лодж е седнал, останалите също са седнали, дори той е положил ръка върху рамото на един приятел. Какво може да бъде по-убедително от това?

Но Вие виждате, такова тълкуване, каквото е направил сър Оливър Лодж, може да се прави наистина само от окултни дилетанти. Защото сър Оливър Лодж не знае нищо особено, просто е изследвал малко литература, например от Шуберт³⁶ или подобни хора, които още в първата половина на 19 век са писали за такива неща, и така е могъл да открие безброй примери за това, което познава всеки истински окултист: че при потиснато съзнание може да се види бъдещето. Най-елементарен пример за виждане на бъдещето е, когато някой в сомнамбулно състояние вижда погребално шествие, което обаче се случва след няколко дни. Въпросният още не е умрял, но някой вижда погребалното шествие. Вижда се нещо, което ще се случи в бъдеще. Това е нещо напълно обичайно при потиснато съзнание. Сега помислете за случилото се. Направена е снимка във Фландрия, снимката е на път към Англия. Ще настъпи моментът, когато близките ще видят фотографията, ще я осмислят. Медиумът вижда това като бъдещ образ. Дали се предсказва, че се вижда погребална процесия, или се предсказва, че след няколко дни това семейство ще получи една групова снимка със сина си, която ще изглежда така и така, представлява всъщност едно и също явление. Просто едно предсказване на бъдещи събития, един феномен.

Следователно ако човек знае човек нещо за действителните окултни факти, той не би могъл да направи подобна интерпретация. Но такава интерпретация е възможна, когато

окултните ценности, окултните закони се възприемат на материалистично ниво, когато човек не желае да премине през развитие, обхващащо духовния свят във вътрешни процеси, а иска да има духовното по чисто материалистичен начин, чрез лабораторен метод. Това е едно материализиране на духовното, което се е случило и при сър Оливър Лодж. Но това е само пример за начина, по който се подхожда към всичко духовно. Тези неща могат да се видят, проследявайки преобразуването им от Парацелз към Флуд, от Якоб Бьоме към Сен-Мартен. Навсякъде се открива материализиране на духовното.

И ние, като Антропософско общество, можем да избегнем материализирането на духа чрез еманципация от Теософското общество. Защото дълбоко в социалния живот действат импулси, произхождащи от такива връзки, както ги описах. Разбира се, трябва отново да Ви помоля да не ме разбирате погрешно. Не казвам, че това е заложено в характера на западните народи, но то е там и оказва влияние върху историческия ход. То не остава и без влияние върху неистината, действаща сега по един толкова ужасяващ начин. Аз просто трябва да насоча вниманието Ви върху тази неправда, защото тя се проявява по такъв начин, че винаги приема формата на оплакване, на обвиняване на другите. Какво друго представлява Силвестърската нота³⁸, освен една изработена жалба с безподобно изкривяване на фактите, с такова изкривяване като това, което Ви прочетох тук от мистър Арчър. Но се вижда, че тези неща, получавайки доверие, вече започват да играят своята роля. И само след няколко седмици хората ще са забравили за неразбраната от света възможност да се постигне мир, осуетена от силите на периферията. Но хората в Европа ще започнат да вярват, че предложението за мир е отклонено от силите на Антантата поради любов към хората, поради висша хуманност със странната мотивация, че понеже се стреми към мир, човек трябва да го предотврати. Ала такива гротескови неистини днес печелят вярата на хората. Но за да се стигне до вярата в такива неистини, своята роля изиграва подготовката, осъществена от онзи

окултизъм, който описах. Защото по същество една такава душевна поквара се състои в това, да се пишат едно до друго изречения като двете, които Ви представих за черната и бялата врана. Тази душевна поквара обаче възниква в атмосфера, в която действат тези организми, които Ви представих.

И в тази връзка – обективно може да се каже – в Централна Европа възниква тенденцията за еманципация. Всичко, което се проявява като централноевропейски духовен живот от Лесинг, Хердер, Гьоте и др. – видяхте го достатъчно от различните изложения, които съм правил в хода на нашия антропософски живот, – има склонност постепенно да се еманципира и да поема посока към духовен живот. Но то не е склонно да прави компромиси, приемайки живеещото в теченията на Запада, които описах. Просто не е възможно. Така че нещата приемат друг облик. Да се върнем към Фихте, когото на Запад вече критикуват, да се върнем към неговата „Реч към немската нация“. Каква е целта на Фихте? Самообучение на немския народ! Той не иска неговата „Реч към немската нация“ да засяга другите, а говори за това, че немците трябва да разберат, че трябва да направят себе си по-добри. Но е налице една истинска, бих казал, „гениалност“ за погрешно разбиране на онова, което произхожда от Германия. Точно така, както от простодушната, нищо не значеща народна песен „Германия над всичко“ – която не показва нищо друго, достатъчно е само да се прочетат следващите стихове, освен любовта към отечеството, – се прави най-голямата гротеска, така също и Фихте се разбира погрешно, щом поиска човек, тъй като той започва своята „Реч към немската нация“ със следните думи: „Аз говоря само за немци и само за немци.“ Но защо казва това? Защото Германия е разделена на малки отделни държави и той не иска да говори за прусаци, шваби, саксонци и, доколкото ми е известно, за олденбургци, мекленбургци, австрийци и др., а за германци. За обобщение на тези индивидуалности, за това е ставало въпрос. Следователно той е имал работа с немците. Не искам да възхвалявам немците, но такива неща трябва да

се охарактеризират.

Днес описвам тези неща, защото наистина има тенденция в центъра да се говори по начин, различен от този в периферията. И ако на антропософското ни дело е отчасти присъщ този друг начин, това трябва да се каже. Тъкмо днес получих една брошура от нашия приятел Лудвиг фон Полцер³⁹, който е работил тук. Лудвиг фон Полцер: „Наблюдения по време на войната.“ Виждате ли, много е интересно – независимо дали човек е съгласен или не с казаното от него, – че той не се занимава много с критика към другите, затова пък доста изобличава своите австрийски сънародници. Преди всичко той се обръща към тях. Разбира се, благодарение на своята карма той е австриец, но тук се обръща към австрийски сънародници. Ние не четем, че сме безгрешни, че не сме направили това или онова, че сме невинни ангели, а останалите са черни дяволи, а следното:

„Защо човечеството мрази себе си и се измъчва? Наистина ли съществуват такива външнополитически различия, водещи по необходимост до толкова страдания? Враждувачите партии са убедени, че знаят какво се случва, но в действителност никоя от тях не знае нищо.

Една залязваща, упадъчна култура се бори със своята смъртна агония. Държавите от Централна Европа, борещи се за първите наченки на нещо ново, не ги познават, борят се за нещо, все още непознато за тях, и са изцяло проникнати от убеждението, срещу което техните собствени войници проливат кръвта си в битки.

Изродената старост трябва да отмре и се вижда как тя за последен път мощно израства. Не срещаме ли и при нас на всяка крачка убеждението на Антантата, което носи старата упадъчна култура? Не сме ли и ние заразени от него? В модната сфера тя обикаля по улиците, възплътила се е в архитектурния стил, хили ни се от рекламните, върши своите оргии в икономическия живот, пъчи се в организационна

и бюрократична лудост, мами самата себе в един фалшив тщеславен хуманизъм, пресата се мъчи да надмине другарката си, Антантата, в любовта си към истината.

Такава е за нас Антантата, която вилнее и отдъхва в собствените си страни, даваща задачи на смелите войници и сънародници, от които почти всички вече са загинали на бойното поле. Всичко, което избуява и при нас по толкова ужасен начин – за последен път преди смъртта, – не е германско.“

Следователно той казва за това, което порицава в собствената си страна, че „не е германско.“ Той иска преди всичко да се обърне към съвестта на своите сънародници. Хубаво е, че книгата му е в съзвучие с нашите стремежи. Няма нужда да сме съгласни с всяко изречение. Би било прекрасно постижение, ако самостоятелно преработваме всичко, ако запазваме своята индивидуалност, ако не възприемаме нещата догматично или опирайки се на даден авторитет. Нещата, които трябва да се признаят, трябва да са такива, че да получат своето признание чрез самите себе си, не благодарение на някой авторитет. Но въпреки това ние можем да сме единомислени, ако има смисъл от нашето общество. Разбира се, това означава, че ние обръщаме внимание на случващото се в нашите среди, че сме признателни към хората, които се стремят заедно с нас и полагат усилия да внесат в света онова, което се случва в нашето Антропософско общество по начин, действително съответстващ на намеренията ни. Именно разумната преработка на импулсите на времето от нашата гледна точка е нещото, което можем да направим, за да помогнем на това време. Не трябва да губим кураж, ако нещата се развиват неблагоприятно. Защото ако в този времеви период нещата станат толкова фатални, ние можем да си припомним мисълта на Лесинг: „Нима не е моя цялата вечност?“ Една мисъл, отнасяща се за всеки отделен човек.

По отношение на правилната оценка на полезността на

онова, което се прави в нашите среди, би трябвало да усвоим, бих казал, добри маниери. В тази връзка ще си позволя, без да желая да кажа за някое нещо неудобно, все пак да спомена за едно нещо. Списание „Дас райх“ от Александър фон Бернус полага много усилия да следва посоката на нашия живот. Има ли значение дали някой ще е съгласен или не с всяка статия в списанието? С много от написаното можем и да не сме съгласни. Но от страна на нашите членове се правят много грешки тъкмо по отношение на този стремеж. Когато виждаме как от всички страни се хвърлят обвинения, може да се каже, че е наистина неправилно да се хвърлят камъни по пътя на стремежите, честно съответстващи на смисъла на нашето движение. Разбира се, всеки може да има собствена преценка за спекулациите, правени от Александър фон Бернус⁴¹ за определени исторически окултни учения, които ни касаят. Но смятам за напълно излишно, че от средите на нашите членове се появяват огромен брой груби писма. Защото накъде отиваме, ако се отнасяме лошо с онова, което се пише за нас, а по отношение на хулите, насочени срещу нас, по правило твърде малко се грижим, напротив, оставяме хората спокойно да ни хулят?

По този повод искам да насоча вниманието Ви върху списанието „Дас райх“, което полага усилия да насърчава стремежите ни, защото на въпроса, който може да се постави: „Какво можем да направим?“, бих искал да отговоря: „Тези лекции са за това, за да дадат отговора!“ Какво можем да направим? Да внесем яснота по отношение на обстоятелствата от настоящето в смисъла на нашата антропософски ориентирана духовна наука! Защото какво би била за нас духовната наука, ако реално не сме в състояние да се издигнем над гледната точка на хората, от която понастоящем във всички европейски области се говори за национални претенции и други подобни и събитията се формират в смисъла на тези национални претенции. Никой в рамките на обществото, занимаващ се с антропософски ориентираната духовна наука, не е длъжен да става неверен син на своя народ или да се отрича от нещо, от което не следва да се

отрича, защото благодарение на своята карма той е свързан с определен народ. Но в действителност не е антропософ някой, който затваря очи пред чудовищните събития, случващи се в настоящето, който се оставя да бъде омаян чрез всевъзможни омайващи средства, употребявани от определени властимащи, за да не трябва да кажат към какво всъщност са устремени. Така че нека отбележим, че твърде лесно се вярва на нещо, пристигащо до нас, облечено в сантиментална форма, докато и днес все още зад кулисите на окултните събития трябва да остане онова, което винаги е било скрито зад кулисите, зад които се разиграват окултните събития.

Защото трябва да сме наясно, че отново може да настъпи време – днес избирам думите си много внимателно и казвам: може да настъпи, – когато, тъй като не се желае мирът, войната ще приеме ужасяващ вид, може би много по-ужасяващ, отколкото е в момента, ако от някъде не се направи нещо за предотвратяване на ужаса. Тогава отново ще се появи възможност да се говори за жестокостта на Централна Европа. И в отломките и развалините ще се погребее фактът, че е било възможно ужасите да се предотвратят, ако на предложенията за мир не се отговаряше с рев на бик. Установяването на мира е в ръцете на силите от периферията. Но ще дойде време – не е изключено въпреки всичко да дойде такава време, – когато отново ще кажат: „Немците правят това или онова срещу всички човешки права.“

Да, скъпи мои приятели, този, който е обкръжен и блокиран от всички страни, е обвиняван от обкръжилите го, че се защитава на всички страни, след като са го принудили. Ще игнорират факта, че той прави това, което е нужно, и ще виждат в него нещо чудовищно. Така че, наред с всичко, което например се случва в Белгия, трябва да се посочи и фактът, че Англия е била в състояние да предотврати всичко случило се в Белгия.

Ето защо звучи толкова грубо и манипулативно, когато се говори за белгийските жестокости, а не се има предвид фа-

ктът, че те са могли да бъдат лесно предотвратени от английска страна. Разбира се, можем да усетим трагичната съдба на Франция. Ала Франция е била в състояние да избере дали да участва в тази война.

Централноевропейските сили не са в състояние да водят една безполезна дефанзивна битка, след като става ясно, че Франция при всички случаи ще се включи във войната. Лесно е да се каже, че хората могат просто да останат едни срещу други по границите си. Но това не е възможно, тъй като руско-френската военна мощ далеч превъзхожда онова, което наричат пруски милитаризъм.

Истината за тези неща може да се види, въпреки че принадлежим към една или друга група, не казвам „трябва“, а „може“. И ако осмислим нещата и ги направим съдържание на живота си, тогава всеки на своето място може да прави онова, което би искал да направи, задавайки си въпроса: какво би могъл да направи всеки отделен човек? Ако не се намират все повече хора, лелеещи мисълта за всеобщо европейско противопоставяне на желанието за война, подклаждано от скрити действащи сили, тогава разрухата на европейската култура е неизбежна. Желанието за война вече бучи към нас от Изток. От Япония, където се разраства един империализъм, който може би ще се окаже много по-могъщ, отколкото този на досегашните империи. Волята за завоевания се изразява в призива на новия национален химн⁴², който, напомняйки за английския химн „Rule Britannia“, прозвучава като „Rule Nippon“. За да видите, че европейските сили нямат причина да пренебрегват съдържанието на мисълта за мир, бих искал да Ви прочета химна, представен в японските вестници:

Като вълна по заповед на Бог
Япония се вдига със зората.
Огласяйки навред света широк,
се спуска призивът от синевата:

Японийо, за власт си ти родена,
вдигни се, от зората озарена:
за крал те коронясвам на Земята!

Разкъсвана в омраза, люта бяс,
Европа във кръвта си се задавя,
но теб, така безгрешна, чиста, аз
пазител на Земята ми те правя.

Японийо, за власт си ти родена,
вдигни се, от зората озарена:
за крал те коронясвам на Земята!

Ето това звучи от изток. Така отговаря Изтокът на плуващата в кръв Европа. И срещу това все още в Европа има хора, които искат да пренебрегнат призива за мир! Това е факт, който не можем да осмислим достатъчно дълбоко.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 13 януари 1917 г.

Тъкмо в наше време ми се струва необходимо членовете на нашето движение да знаят нещо за отношенията в света. Разглежданията, които правим тук, повече или по-малко спомагат за това. Когато говорим за духовна наука в нашия смисъл, нещата стоят така, че трябва да се проникнем с познанието как нашият свят, който разглеждаме с физически сетива и разбиране, е откровение на духовния свят. Докато духовният свят се схваща само абстрактно, човекът се разделя на различни съставни части и се излагат всевъзможни теоретични възгледи за кармата и прераждането – както ние всъщност никога не сме правили, – духовната наука никога няма да бъде наистина ползотворна за живота. Ето защо аз насочвам погледа Ви по най-различни начини към външната действителност, като винаги съблюдавам какво е скрито зад тази външна действителност – било то пряко окултни фактори, окултни импулси, или пък фактът, че хората употребяват окултни импулси в едно или друго отношение.

За този, който поне малко вниква в настоящите отношения, в бъдеще, погледне ли назад към нашето време, ще става все по-ясно, че старият начин на историческо разглеждане, доминиращ днес, няма да е достатъчен за разбирането на случващото се днес. Вследствие на тези отношения определени окултни учения по необходимост ще дават зряло познание на хората, а онези, които в бъдеще пренебрегват такива неща, ще са белязани с печата на незнанието и невежеството.

От 19 век насам за отношенията от миналото се е установила традицията историята да се конструира чисто материалистически от официални документи. Днес все още не се вижда, че по този начин не се постига действително разкриване на исторически импулси, а описание на материалистически призраци. Дори да звучи парадоксално, но е така: описание

на материалистически призраци. Фигуриращото днес в справочници и други писания като история, описанията на хората и отношенията от миналото до настоящето, представлява – реално погледнато – безжизнени призраци. Това са само призраци поради факта, че в основата на действителността се намират окултни импулси и ако пропусне това, човек получава само призраци. Ето защо изложението на историята до днес има призрачен характер, но в известен смисъл то е изпълнило душевността на хората, в известен смисъл то е въздействало. Трагедията на нашето време в много отношения представлява изживяване на кармата в такива неистинни, призрачни представи, които хората постепенно усвояват. В рамките на нашето движение мировият ход не може да се разделя на две различни половини, както правят някои хора в движението ни. От една страна, себеугаждането в т.нар. свръхсетивни представи, които обаче малко или повече си остават абстрактни понятия, от друга страна, дългосрочното оставане в обичайните възгледи, които се развиват за външната действителност с помощта на вулгарния разум, изцяло опиянен от материализма. Двете неща – външната физическа действителност и духовното битие – трябва да се свържат, тоест трябва да се разбере, че на мястото на досегашното историческо разглеждане следва да дойде онова, което нарекох симптоматична история⁸⁹, чрез която ще се научи, че историческият развой се разкрива в определени явления по-ярко, отколкото в други.

В последно време описах някои неща може би твърде реалистично, твърде реалистично обаче за едно усещане, което пита: „Защо ни описва той нещата, за които вече сме чували?“ Но ако премислите, ще се убедите, че начинът, по който ги описвам тук, не съществува другаде. Начинът на сравнение, на симптоматично разглеждане, при което различните характерни детайли водят до едно живо схващане. Най-близкият въпрос е как изобщо се осъществяват такива симптоми, за които Ви говоря. Бих желал да навляза малко в тази тема.

В хода на времето Ви изложих редица факти, отчасти

такива, които хората ще приемат за незначителни, като например раждането на херцеговския войвода Войдаревич, или приведеното за руско-славянския доброволчески комитет и т.н. Подобни неща могат, от една страна, да се разглеждат като незначителни, но, от друга страна, би могло да се попита как изобщо свързваме такива неща едно с друго. Как става така, че отдаваме значение на историческо разглеждане, опитващо се да свърже в единна картина толкова отдалечени едни от други подробности? Би звучал вулгарно един такъв въпрос, който някой може да ми зададе: „Как стигате до това, че разпознавате и събирате в живота такива неща, които трябва да се разглеждат като характерни за настоящите събития?“ Бих искал да дам отговор, който следва живо да Ви покаже как духовната наука може да се намеси в живота.

В хода на живота си човек придобива познания за такива неща, ако кармата ги носи със себе си и ако той позволи на кармата да следва своя наистина правилен и истинен ход. Въпреки че някои хора вярват, че позволяват на кармата да следва своя свободен ход, че, така да се каже, се отдават на кармата, това може да бъде огромна заблуда. Никой не може да проследява външните събития така, че да получава истината, ако наистина не се предаде на кармата, ако не оставя много неща да потъват в подсъзнанието, да се промъкват покрай душата му, защото чрез всевъзможни симпатии и антипатии той помрачава свободното си съзерцание. Нищо не помрачава свободното съзерцание повече от това, което днес наричат исторически методи. Тъкмо чрез тези исторически методи дохождат призраци, защото днешният историк не може да се отдаде на своята карма. От само себе си се разбира, че ако той още от най-ранна младост се отдаваше на своята карма, щеше да се проваля на всеки изпит. Той не бива да се отдава на своята карма и да знае за това, което му поднася кармата, а трябва да знае нещата, които му предписва изпитният ред и т.н. Той му предписва неща, които, разбира се, разкъсват кармата, така че онзи, който просто се носи по течението, което му предписват,

никога няма да успее да стигне до истината. До истината може да се стигне само ако нещата, обсъждани в духовната наука, се възприемат в живота на сериозно, не просто като теория, а на сериозно. Естествено нещата не могат да се възприемат на сериозно, ако човек остави погледът му да се замъгли от всевъзможни симпатии и антипатии. Човек трябва да им се противопостави повече или по-малко обективно и тогава мировият поток ще понесе човека до това, което е необходимо, за да достигне до разбиране. Отчасти това себеотдаване на кармата във връзка със събитията от настоящето се дължи на факта, че Вие, скъпи мои приятели, чрез кармата си сте доведени в Антропософското общество. Ето защо в Антропософското общество трябва да стане възможно да се говори за фактите без симпатии и антипатии. В противен случай дори и в рамките на това общество кармата не би могла да се приеме на сериозно.

Исках на направя това въведение преди разглежданията, които ще предприемем, защото желая да Ви представя някои важни окултни факти, които няма да разберем, ако не знаем как да ги свържем с живота и ако не успеем да проникнем през изобилния хаотичен гъсталак на неистинността, изпълнил днес света. Днес светът е преизпълнен с неистина и в рамките на Антропософското общество ние трябва да култивираме чувството за истина, ако това общество – независимо колко дълго може да съществува при съвременните условия – по време на своето по-нататъшно съществуване следва да има смисъл, истински житейски смисъл.

В последно време Ви безпокоих с най-различни изложения не просто за да представя нещата в различна светлина, а защото чувствам, че е важно да коригирам някои понятия. Който вярва, че говоря за нещата, изпълнен с някакъв национален патос, просто не ме разбира.

Сред тежките обвинения, постоянно хвърляни от периферията на днешния свят върху Централна Европа и които, както често съм казвал, прозвучават във фразата, изказвана в една или друга форма – да я кажат в истинската ѝ форма се

стесняват: „Това няма значение - германецът бездруго ще отиде на кладата!“ – е и обвинението, че в по-широки кръгове се цитират и сочат някои хора, чиито творби, естествено, не се познават, като унищожители и прелъстителни на немския народ. А един от тях, цитиран на първо място, е немският историк Хайнрих Трайчке. Сега искам, както се казва, не от национална, а от една изцяло общочовешка гледна точка да разгледам една такава личност. Казвал съм Ви, че не съм общувал много с Трайчке, срещал съм се с него само веднъж. Че обичаше шумно да гълчи, съм споменавал. Днес искам да кажа само, че благодарение на срещата ни успях да си създам представа на същността и характера му, тъй като той, разбира се, не каза само онова, което Ви приведох като първи думи при запознанството ни, а говорихме за схващането на историята, за исторически публикации, които тогава през 90-те години правеха огромно впечатление. По време на вечерята, продължила няколко часа, успяхме да обсъдим много принципни въпроси за историята като наука и други подобни. И за мен бе възможно да опозная човека, който бе на ръба на живота си – скоро след това той почина, – абстрахирайки се от факта, че познавах делото му като историк в най-големи подробности.

Преди всичко бих искал да посоча, че Трайчке бе човек, даващ повод да го разгледаме малко от окултна гледна точка. В добрия смисъл, както Сократ е говорил за един вид демон, би могло да се каже и за Трайчке, че в него живееше нещо от демоничното, не някакъв лош демон, а нещо от демоничното. И при него нямаш усещане, че той просто е воден от съображенията на материалистическия разум, а че е воден отвътре от онова, което Сократ нарича демонични сили. Бих казал, че през целия си живот е бил ръководен от тях. Саксонецът се явява един одухотворен певец на установяващата се германска държава. Защото Трайчке вече действаше по един много значителен начин, когато все още германската държава не беше основана. Във всеки случай той написва своята „Немска история“⁴³ след основаването на тази държава. В него живееше

по много характерен начин, какъвто е случаят в Централна Европа, за разлика от нейното обкръжение – където не само не желаят това, но не го и познават и не искат да го разберат, – чувството за конкретност, за действителност. В него живееше една определена антипатия срещу абстрактни теории и фрази, при това с демонична сила, така че, бих казал, през личността му се съзираха духовните сили, говорещи чрез нея. Освен това Трайчке напълно оглушава още в най-ранна възраст, така че той не чуваше нито гласа на другите, нито собствения си глас и всъщност общуваше само с вътрешния си свят. Такава житейска съдба отправя човека към самия себе си. Пълната липса на слух позволява на човека, ако притежава съответните качества, много по-лесно, отколкото при липсата на някое друго сетиво, да установи връзка с действащите окултни сили, които всъщност не се забелязват само поради факта, че чрез своите сетива човекът се отклонява от това, което говори на душата отвъд сетивата. Една такава карма, напълно да оглушееш млад, има вече определено значение и е свързана с това, което в този случай наричам демонична природа.

Тази природа, това човешко същество, за разлика от мнозина, да, за разлика от повечето хора от настоящето, е оформено като от някакво единство, от някаква цялост. При него не действаше само чистият разум, но всъщност винаги цялата му душа. Доморасли истини, които във всеки един момент могат да се докажат с т.нар. „логични аргументи“, имаме достатъчно в света. Обаче истини, проникнати от топлите човешки чувства, са тези, които се взимат под внимание – дали човек е на същата или на различна гледна точка. Защото човекът е каналът, през който сетивният свят се свързва с духовния свят, и до духовния свят се стига не просто посредством изучаване на духовнонаучни теории, а чрез развиване на чувството за това, как отделният човек е канал между сетивния и духовния свят.

Преди всичко Хайнрих Трайчке бе такава личност, която се опитваше да развива своите знания и мисли въз основа

на едно по-широко познание, на едно познание, което винаги се градеше на душевно-критични, а не на разумни преценки. Преценките на този душевен критик бяха винаги топли. Те съдържаха нещо гълчащо шумно, но винаги бяха пропити с топлина. И от тази гледна точка в центъра на неговите наблюдения винаги се поставяше въпросът за човешката свобода, който за него, тъй като бе историк и се бе подготвил от рано, да бъде историкът на своя народ, винаги бе свързан с въпроса за политическата свобода, за свободата на държавата.

В немската литература има едно съчинение – лесно можете да се сдобие с него, тъй като то се появи в универсалната библиотека на издателство „Реклам“ – в което по много проникновен начин се разглежда въпросът за отношението между всемогъществото на държавата и човешката свобода. И така, не става дума само за свободата, излъчвана от вътрешния мир на човешката душа, а за това, как тя се осъществява в социалния живот. Не ми е познато друго съчинение в световната литература, което да разглежда този въпрос по такъв проникновен начин. Това произведение се казва „Идеи за опит за определяне границите на действие на държавата“ и е от Вилхелм фон Хумболт, приятел на Шилер и брат на писателя Александер фон Хумболт. В съчинението, написано на границата между 18 и 19 век, по много хубав начин се взема под защита човешката личност в нейното пълно, хуманно, свободно разгръщане спрямо всемогъществото на държавата. Посочва се, че държавата не бива изобщо повече да се намесва в сферата на човешката същност, освен ако е нужно да се отстранят препятствия за свободното разгръщане на личността. Произведението възниква по същата причина, поради която Шилер написва прекрасните си писма „За естетическото възпитание на човека“⁴⁴. И аз бих казал, че съчинението на Вилхелм фон Хумболт⁴⁵ за границите на действие на държавата е едно братско съчинение на шилеровото произведение „За естетическото възпитание на човека“. То възниква по времето, когато се правят опити всички мисли да се извеждат от духовния живот,

мислите, които по правилен начин могат да поставят човека върху почвата на свободата. Поради известни причини това съчинение не е използвано много през 19 век, но винаги се е изучавало от онези, които в хода на 19-то столетие са искали да си изяснят външната страна на понятието за свобода. Естествено 19 век беше времето, когато понятието за свобода в много отношения бе погребано. Но хората все още искаха да се ориентират в понятието за свобода и тъкмо от тази гледна точка произведението на Вилхелм фон Хумболт „Идеи за опит за определяне границите на действие на държавата“ придоби известно международно значение в Европа. От това съчинение изхождат именно французинът Лабуле⁴⁶, както и англичанинът Джон Стюарт Мил⁴⁷. За двамата то представлява важна отправна точка. И двамата, от своя страна в своята област, се опитват да се ориентират в понятието за свобода. Лабуле открива, че държавните институции, по отношението на държава и индивидуалност, под понятието за държава способстват за погребването на всяка истинска свобода, на всяко истинско разгръщане на личността. Джон Стюарт Мил, въз основа на Вилхелм фон Хумболт, след като го открива, в своето съчинение за свободата по най-проникновен начин разкрива как английското общество се стреми да погребее истинското изживяване на свободата. Именно на този въпрос е посветено съчинението на Джон Стюарт Мил – при Лабуле това е държавата, при Мил – обществото, – а именно на въпроса как може да се постигне разгръщане на личността в условията на липсваща свобода, създадени от обществото.

Трайчке⁴⁸, от своя страна с душевно-критическия си начин, за който говорих току-що, позовавайки се на Лабуле и Джон Стюарт Мил, написва съчинението си за свободата в началото на шейсетте години. И това произведение за свободата е изключително интересно, тъй като Трайчке живее в пълна двойственост, като историк и политик. Той изпада в тази двойственост, когато, от една страна, разпознава необходимостта на социалната сфера, която се нарича държава, от друга стра-

на, когато е вдъхновен по отношение на това, което се нарича човешка свобода. И така, през шейсетте години на 19 век Трайчке, заедно с Лабуле и Джон Стюарт Мил, се опитва да развие понятието за свобода. В съчинението „Свободата“ той се опитва да представи концепцията си за държавата, която не отрича необходимостта от формиране на държава, от друга страна, води до това, държавата да не бъде гробар, а насърчител и пазител на свободата. Ето такова понятие за държавата се явява пред духовния поглед на Трайчке. Имало е време, когато на въпроса: „Кое е родното ти място?“ – от един немец е можело да се получи отговор: Шварцбург-Зондерсхаузен или Ройс-Шлайц, млада линия⁴⁹. В началото на шейсетте години германският райх все още не е съществувал. Във времето, когато голям брой хора са мислели за един вид сливане на различните индивидуални области, в които живеят германците, и Трайчке мисли за необходимостта от формиране на държава. Ала за него е било, бих казал, аксиома, че не трябва да възниква държава, която да не може да гарантира възможно най-свободно разгръщане на човешката личност. Макар и да не може да се каже, че Трайчке стига до напълно оформено философско понятие, все пак в произведението на Трайчке за свободата – във връзка с гледната му точка – е казано много, достойно за внимание.

Ако искаме да оценим по достойнство Трайчке и да разгледаме това, което е важно за окултиста, не трябва да се забравя, че Трайчке бе една безстрашна личност, която не желаше да служи на друг бог, освен на истината. Върхът на глупостта е, когато от различни страни се чуват мнения за Трайчке, основаващи се на понятия, нямащи нищо общо с темата. Защото мненията, разпространяващи се в света, в повечето случаи нямат никаква гледна точка, поради простата причина, че им липсва това, за което неотдавна говорих, когато казах, че ако се допусне дори малко дадената от духовната наука диференциация на народностните духове, не биха се говорили толкова глупости. Имам предвид различните глупости, като например

тези, изказани от Ромен Ролан. Трябваше да кажа това, защото едно задълбочено разглеждане на това, което може да се нарече народностен дух, днес е възможно да се направи само въз основа на духовната наука. Който не желае да се занимава с нея, може да стигне само до такива напълно субективни и затова глупави преценки, каквито прави Ромен Ролан.

Ако човек допусне това, което следва от духовнонаучното разглеждане на народностните души, ще трябва да осъзнае преди всичко, че при един типичен за своя народ човек – а точно такъв е Трайчке, понеже беше демонична натура – се проявяват и определени типични народностни черти. Такъв е случаят и с Трайчке и действително може да се каже, че ако се разбира Трайчке, се разбира много от германското начало от втората половина на 19 век, не всичко, но много. Ако се съумее да се достигне гледна точка във основа на окултизма – не при космополитните, а при националните натури, – трябва да се стигне до основната разлика, съществуваща между западноевропейските и централноевропейските съждения. Все пак такива неща не могат да се вземат под внимание за общочовешкото, но се имат предвид, когато в мислителите живее демоничното народностно начало. Само с това ограничение казвам това, което съм длъжен да кажа. Ако се погледне на народностното начало така, както то действа през хората, тогава има смисъл това, което един американец мисли, когато казва – може би е по-добре, ако не използвам свои думи, а тези на един американец, защото за мен тези думи биха могли да бъдат неподходящи: „Френското съждение, доколкото е народностно“ – следователно не съждението на отделния французин, което може да е космополитно, а съждението, произхождащо от народната субстанция, от народа, – „живее в думите; английското съждение живее в политически-практическото понятие; германското съждение живее в наднационалното търсене на познанието.“ Така твърди един американец, пътешествал из Европа. Това обаче предполага, че определени съждения, приети на Запад, в рамките на германското се възприемат по друг

начин. На Запад те имат абстрактен характер. Германецът като такъв е склонен да приема съжденията в тяхната конкретика и по този начин да нарича нещата с истинските им имена, което всъщност никога не се случва на Запад. Да вземем едно понятие, за което стана дума в хода на нашите разглеждания, понятието за държава.

В своите лекции⁵⁰ – „Политика“, – също така отпечатани, Трайчке говори за държавата. За държавата, естествено, говорят твърде много хора. Но да разгледаме сега казаното за държавата, доколкото то се прилага в рамките на народностната субстанция. В Запада се говори охотно за държавата по такъв начин, че с тази дума се свързват всевъзможни понятия, които поради всевъзможни причини човек иска да свърже с понятието за държава. Така с държавата като такава се свързват понятия за свобода, право и други подобни и когато е възможно, по удивителен начин се достига до фразата, че държавата трябва да бъде лишена от понятието за власт, тя трябва да бъде правова държава. Така може да се говори, ако не се налага реално да се приеме понятието за държава. Ала когато като Трайчке се стигне до понятието за държава, се достига до тайната на държавата. Тогава не се изисква държавата да се основава на принципа, че властта предхожда правото – твърдение, клеветнически приписвано на Трайчке, – а се стига до това, че понятието за държава изобщо е немислимо без понятието за власт. Това е проста истина, защото няма как да се основе държава само въз основа на властта. И ако човек не е съгласен с това, той не застъпва истината. Така че за Трайчке е необходимо да говори за държавата във взаимовръзка с властта. Може да се приеме за „изопачаване“, когато се казва, че Трайчке твърди, че според немското схващане за държавата властта предшества правото. Но не става дума за това, че Трайчке е мислил така, а че в голяма степен е носил в душата си смисъла на изложеното в труда на Хумболт, „Идеи за опит за определяне границите на действие на държавата“. Доколкото по необходимост държавата трябва да развива власт, тя не трябва да бъде

всемогъща. Не може да се говори за правова държава, защото това звучи като... не точно като дървено желязо, но най-малкото като медно желязо. Двете понятия са, както се казва в логиката, коренно различни, те нямат нищо общо помежду си. До това обаче стига само онзи, който приема нещата на сериозно.

От тази гледна точка и Ницше достига до своята концепция за „Воля за власт“. Отново е огромна клеветата, когато обвиняват Ницше, че застъпва „принципа на властта“. Той не застъпва нищо друго, освен че трябва да се изследва доколко в действителност властта живее сред човешките импулси. Характерно е, че от тази гледна точка Ницше извежда следното. Той казва, че има хора, които, следвайки известни принципи на аскетизма, застъпват тезата, че човек трябва да се бори с властта. Защо го правят? Защото те, поради някои свои особености, достигат до някаква особена власт, която да се бори с властта! Това е тяхната особена воля за власт, да се подчертава безсилието! Понеже това им дава – точно по техния начин – една особена власт, аскетично да се подчертава безсилието. Основното при Ницше, явяващо се и в наблюденията на Трайчке, е не X да мине за Y, а да се казва истината за нещата, не да се фразьорства.

Така че нито Трайчке, нито Ницше са достигнали до тезата в социалния живот да се внася някакъв принцип като принципа на властта, а просто са искали да посочат как навсякъде, където има държава, е налице власт и как, ако искаме да кажем истината, не е възможно друго, освен да се каже това. Бих могъл да кажа, че кармата на Трайчке действа така, че за него е абсурдно да си създава просто абстрактни, празни понятия, които да разпространява в света. Той искаше да улови непосредствената действителност, в което се състоеше привлекателността на неговите трудове. От такава гледна точка той разглеждаше и понятието за свобода така, че да каже, че въпросът дали държавата трябва да насърчава свободата или не трябва, изобщо не е въпрос. Той изхождаше от принципа да търси нещата там, където те живеят в своята реалност. Не

искам да го защитавам, а само да охарактеризирам. Наистина може да не се прави агитаторска дисекция на безстрашния човек, искал да покаже нещата така, както са му се представили според чувството му за истина. Агитаторската дисекция обаче днес е широко разпространена. Трайчке е един безстрашен мислител, който действително изхожда от принципа винаги, при всички обстоятелства да казва нещата без заобикалки. Би било по-разумно – трябва да го кажа пак, – ако се посочи как Трайчке е станал един вид възпитател за онези, които са искали да го слушат. Те не са били толкова много, колкото се смята днес. Защото когато говори за свободата, той го прави в много по-малка степен като критик на останалите народи, отколкото като възпитател на своя народ. Бих искал да Ви прочета един пасаж точно от произведението му „Свободата“, което трябва да се познава също така, както и извадените от контекста неща, които изобщо не могат да се разберат, защото са извадени от контекста. Така пише Трайчке⁵¹, след като първоначално разглежда въпроса, посредством какви обществени дела се насърчава свободата:

„В това време“ – тоест в началото на шейсетте години – „особено много се говори за съсловни предразсъдъци. Потискаща мисъл е, че този велик културен народ“ – той има предвид германците – „все още познава варварското понятие за неравен брак, изхвърлено зад борда от древните още в началото на техния културен живот. Ние не говорим за онова грубо юнкерство, за което кариерата в конюшната е по-достойна от една научна професия, а юмручното право е по-благородно от смисъла на закона на свободния гражданин. Тази карикатура на благородническото съсловие си получи заслуженото. Но и пьстрата маса от тъй наречени образцовани и заможни съсловия внимателно подхранва много несвободни, нетолерантни съсловни понятия. Каква безмилостна жестокост на преценката за позорното състояние на тъй наречените опасни класи! Какво безсърдечно отричане

на „лукса“ на нисшите съсловия, когато един свободен и достоен човек би трябвало да се радва, че и бедният започва да получава нещо за себе си и да поддържа приличен външен вид! Какъв всеобщ страх настава при всяко пробуждане на непокорство и самочувствие сред простия народ! Германската добросъщност ни предпазва от опасността, този начин на мислене на образованите да приеме при нас толкова груба форма, както при суровите британци. Но доколкото тези аристократични наклонности, от които не е напълно предпазен никой рафиниран ум, се явяват в такава форма, нещата с вътрешната ни свобода изглеждат печално.

Ние изцяло се оказваме в област, в която избухват несвобода и нетърпимост, когато питаме за съсловните понятия на най-силното и затворено съсловие, или – нека да наречем тази естествена аристокрация иначе – на мъжкия пол. Сред нас, господарите на земния свят, съществува невероятно разпространено тихо споразумение, категорично да отказваме на жените една част от човешкото хармонично образование. Защото тази част от своето образование жените получават само чрез нас. За нас е напълно разбираемо, че религиозното просвещение се явява дълг за образования мъж, но за сганта и жените то би било вредно. Мнозина намират една жена особено „поетична“, когато вади на показ най-нелепи суевория. Впрочем твърде политизираните жени представляват един ужас, няма друга дума за тях. Това ли е мъжката ни вяра в божествената природа на свободата? Нима религиозното образование наистина е само нещо за трезвия разсъдък, а не е много повече душевна потребност? И смятаме, че топлосърдечните жени ще пострадат, ако им позволим да се порадват по своя си начин на великата духовна дейност през близките сто години. Наистина ли толкова малко познаваме немските жени, за да вярваме, че те биха се „политизирали“, биха си блъскали главата над поземлени данъци и търговски договори? Ала политическото нещастие на този народ предлага една чисто човешка стра-

на, която може би може да се разбере по-искрено, по-дълбоко, по-вътрешно от жените, отколкото от нас. Трябва ли да се разглежда като най-бедната част на отечеството тази пълнота от ентузиазъм и любов, пред която ние често оставаме студени, безмилостни и безсърдечни? Трябва ли да се повтори срамът от френската окупация, за да се почувстват като дъщери на един велик народ, както отдавна е станало с всички техни съседки на Изток и Запад? Но в своето несвободно тесногърдие ние винаги сме мълчали пред тях за това, което ни импулсира в душевните ни дълбини, вярваме, че е достатъчно да им говорим за най-незначителните нещица. И понеже твърде малко мислим да им предоставим свобода на образование, днес само една малка част от немските жени са в състояние да разберат тежестта и сериозността на това толкова значително време.“

Виждате, че Трайчке носи неща, явяващи се общочовешки, но които от него, като национален дух, стават изискване за неговия народ. Ако някоя от нациите, които днес хулят Трайчке, имаше такъв мислител, какъвто се явява той за германците, щяхме да видим как го превъзнасят до небесата. Представете си един италиански Трайчке и какво биха казали италианците, когато немците срещнат един италиански Трайчке, както италианците и много други са срещнали Трайчке. Ала това, което слага отпечатък върху нашето време – а то е безкрайно тъжно, – е невежеството и разчитането на невежеството. Би било напълно невъзможно в света да се разпространяват такива неистини, ако не бе възможно постоянно да се разчита на невежеството на хората. Под невежество разбирам, разбира се, не онова, което възниква по необходимост от факта, че не всички хора имат време да изучат всичко. Но има необходимост от малко себепознание. Определени отношения не могат да се преценяват, ако не се познават някои неща, а преценки за цели народи, родени от невежество, действат по най-лошия начин. И тъкмо днес безкрайно много се поражда от невежество.

Това, разбира се, се дължи на онази черна магия – вече съм я охарактеризирал при други случаи, – която днес се нарича журналистика. Защото тя е форма на черна магия. И не беше неправилно, че когато се появи изкуството на книгопечатането с всички негови перспективи, народната легенда почувства неговите основатели като черни магьосници.

Разбира се, Вие можете да кажете, че цялата глупост и объркване на антропософски ориентираната духовна наука се допълва и от факта, че изкуството на книгопечатането се opisва като форма на черна магия. Но аз казвам само „форма“. Често съм подчертавал, че е неправилно да се казва: „Ариман, о, не ме приближавай, назад! Луцифер, о, не ме приближавай! Искам да общувам само с добрите духове!“ Така няма да можете да общувате със света, понеже светът постоянно балансира между Ариман и Луцифер. Не може да се общува със света, ако искаме да имаме такъв възглед, какъвто се среща толкова често, особено в нашите кръгове. Дори в най-малкото трябва да се търси истината. Това трябва да бъде практически резултат на нашите стремежи – практически резултат. Сега вече можете да почувствате, че ако не се развива този стремеж към истина, човек винаги ще е застрашен от опасността да бъде завладян от неистината, живееща в света, ще е застрашен от опасността от внушения. Ето защо отново казвам, че нещата ще протичат така, че в бъдеще всичко, което е било стремеж към мир, ще бъде забравено, и в периферията ще си спомнят за онова, което е било измама по отношение на мира. Но то няма да се усеща като измама, а като нещо напълно справедливо. Всичко останало ще се забрави. Така ще се случи. И тези разглеждания най-малкото би трябвало да допринесат за възможността, нещата да се усетят в тяхната истинност. Защото днес към най-важните човешки потребности на хората, устремени честно към благото и напредъка на човечеството, принадлежи потребността, човек да не се оставя да бъде изигран от неистината.

Да разгледаме един факт от тези дни, бих казал, напълно

sine ira, но не и sine studio; без симпатия и антипатия, базирайки се само на фактите. Всички Вие сигурно сте чели това, което стана известно като нота на Антантата към президента Уилсън. От определена гледна точка, по отношение на всичко досега, може би тъкмо тази нота би могла да се разглежда като благоприятен симптом за бъдещето. Защото когато нещата напредват все повече и повече в същата посока, тогава ще се появи надежда, надеждата, че където се предизвикват духовни сили, ще може да се противодейства от духовна страна.

Да разгледаме фактите. Това е днешната Австро-Унгария (рисува). Тук е р. Дунав, тук – Виена. Да допуснем, че се осъществи нотата на Антантата. Там се казва, че италианците – имат се предвид австрийските италианци – искат да се освободят. Това, от което най-много страда тази нота на Антантата, е онази вътрешна неистина, идваща от пълното невежество. Затова е трудно да се направи рисунката, която искам да направя сега. Както ще видите, ще възникнат няколко трудности. Но да допуснем, че италианските австрийци се освободят. Тогава югославяните също трябва да се освободят. Разбира се, ще е трудно, тъй като освобождението на югославяните би изглеждало приблизително така; защото те са навсякъде.

Сега се казва нещо комично: освобождение на чехо-словаците. Познаваме чехи, познаваме словаци, но чехо-словаци познава, разбира се, само Антантата. Следователно се имат предвид и чехите, и словаците. Освобождението ще изглежда така, съгласно понятията, разпространени сред чехите. После следва освобождението на румънците. То ще изглежда така. Трябва да последва и освобождение, както е написано, „... според волята на негово царско величество“, на живеещите в Галиция поляци, но това трябва да се направи от страна на Австрия. Тогава тук ще е Унгария, тук – Австрия.

Ето тази карта ще имаме, ако се надяват да се осъществи казаното за Австрия в нотата на Антантата. И заедно с това се казва, че никой не желае да причини нещо на народите от Централна Европа!

Цялата нота показва, че не съществува никакво съзнание за възникващите трудности за компенсиране на мнозинството от славянско население в тези области по отношение на изчезващото малцинство в онези области. От цялата нота говори високомерното, безсъвместно непознаване на условията! Ето така се правят днес исторически ноти. И после казват, че всъщност само трябва да се повтарят казаните вече фрази. Но какво би могло по-добре да докаже от тази нота на Антантата, че Австрия има нужда да се защитава? Какво би могло да предостави по-добро доказателство? Накратко, тази нота може да се разглежда само като патология. Тя се явява предизвикателство към истината и реалността. Тя отива твърде далеч. Налице е надеждата, доколкото е изискване на духовния свят, този духовен свят сам, по необходимост, да възстанови справедливостта в този случай, въпреки че и хората, естествено, трябва да предоставят инструментите на този духовен свят.

Би било навременно по целия свят да се разпространяват такива илюстрации като тази, която направих сега в най-общи линии, показваща абсолютното историческо незнание и невежество по отношение на Централна Европа. От само себе си се разбира, че там, където действа насилие, разумните доводи могат да оказват малко влияние. Но по този начин трябва да се положи началото да се види, че, говори ли се за право и свобода, се има предвид насилието, единствено насилието. Нещата трябва да се наричат с истинските им имена. И тъкмо от това страда нашето време, че хората не желаят да се решат да назовават нещата с истинските им имена. Когато някой се натъкне на нещо такова като това абсолютно глупаво разделение на австрийските народи, ще му стане напълно ясно, че нотата произлиза от хора, които не знаят нищо за това, което е в Централна Европа, но са достатъчно арогантни да съдят за нещата, които изобщо не познават и не искат нищо друго освен да разпростират властта си над тези области. Напълно безразлично им е как стоят нещата в действителност. Но човек се пита как изобщо може да се случи това. Например има някол-

ко версии, в които се казва: освобождение на славяните, чехите и словаците. Местните вестници, които вероятно превеждат по-вярно от други, говорят обаче за чехо-словаци. Не е ли вярно, когато някой каже нещо вярно, не проявяват любопитство откъде го е взел. Но когато някой каже някоя ужасна глупост, като например тази за разделението на народностите в нотата на Антантата, тогава се интересуват откъде идват тези неща. Не е безинтересно да се посочи един определен паралелизъм, разбира се, без въз основа на това да се извежда хипотеза и да се правят заключения. Питал съм се, разбира се, откъде идват тези безсмислени термини. Сега отново подчертавам: без хипотези, без изводи, само кратък коментар.

През последните дни – като отново не обсъждам фактите, а само разказвам – бе публикувано наложено в Австрия наказание за чешкия лидер Крамарж⁵², който бе дълго време много влиятелна личност в Австрия. Той бе осъден на смърт, но присъдата му бе заменена с петнайсет години строг тъмничен затвор. В тази присъда се посочва също, че известна статия, публикувана в „Таймс“ – на английски, разбира се, – е намерена при Крамарж на неговия език. Приятелят на д-р Крамарж е избягалият от Австрия университетски професор Масарик⁵³, който сега живее в Лондон и Париж. Нека вземем от програмата на Крамарж определени изречения, заради които е бил осъден. Ако човек изобщо нищо не разбира от австрийските отношения, ако тези изречения се четат в „Таймс“ или другаде – те са отпечатани също и в Париж, в „Чешко ревю“, неправилно редактирани; Крамарж използва, естествено, правилни термини, – по куриозен начин получаваме изреченията от нотата на Антантата относно австрийските народности. И ако наистина терминът „чехо-словаци“⁵⁴ се съдържа в тях, би се получила забележителната картина, че при Крамарж е налице желанието да основе държава от чехи и словаци, което има някакъв смисъл. Но този, който в Западна Европа нищо не знае за тези отношения, прави от това „чехо-словаци“.

Да, вече е необходимо в днешно време, когато са задей-

ствани толкова много подземни канали, да се изяснят определени въпроси относно някои взаимовръзки. Върху казаното от мен не искам да изграждам хипотези, нито да правя изводи. Но е факт, че има забележително съгласуване между една издадена присъда и нотата на Антантата. Разбира се, могат да съществуват най-различни мнения относно една такава присъда в зависимост от гледната точка. Даден човек може да бъде смятан за мъченик или престъпник. За тези неща не желая да съдя. Но става дума за това, че може да се види това забележително съгласуване. Както казах, натъкнах се на това, когато исках да разбера всъщност откъде произлиза, наред с всичко останало, това грандиозно невежество, намиращо се в основата на тази нота. За това грандиозно невежество трябва вече да се говори, защото е от значение и е характерна черта на нашето време, че от страната, която властва над половината населена част от Земята, се произнася решение, почиващо на такива действителни основи. Това е предизвикателство към духа на истината.

[Следващите изречения от лекцията се отнасят до цитат, който, за съжаление, не е записан от стенографа, и поради това са неразбираеми. Става въпрос за документ от 25 юли 1914 г., отнасящ се до Распутин – бел. нем. изд.]

Отново и отново, ако има сила за това, а периферията я има, нагло ще се удрят фактите в лицето. Но истината не може да се удря в лицето. Истината говори и вероятно ще се превърне в импулс, който, влошат ли се нещата в крайна степен, ще може да поведе хората към добро.

Утре ще продължим. Не знам, имаше ли желание от страна на някои наши приятели утре да разгледаме още „изкуството“ на Райнхарт⁵⁵, за да се съберем по-рано. Нямам нищо против. Кога ще започнем? Може би някой ще предложи. Кога да се срещнем? Много е добре, щом правим това от любов към онези, които се интересуват от тези небивалици и лично си дават културно-исторически урок за упадък на театралното изкуство.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 14 януари 1917 г.

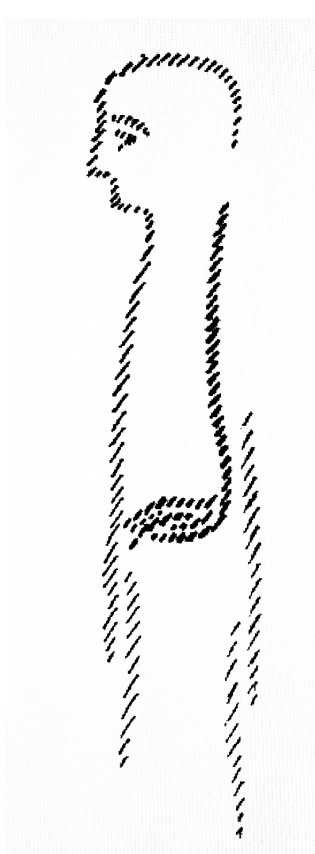
Човешката природа е сложна и в човека протичат твърде много неща, като същинският им процес на протичане остава повече или по-малко под прага на съзнанието. От тях в съзнанието се издигат единствено влияния. Истинско себепознание не може да се постигне без да се разгледа това действие на подсъзнателните, действащи под повърхността на съзнанието душевни импулси, които, както би могло да се каже, ако направим сравнение, протичат в дълбокия океан на съзнанието и от тях на повърхността се явяват само отделни вълни. Обикновеното съзнание възприема само тези надигащи се вълни, които в повечето случаи са непонятни за човека, така че истинско себепознание не е възможно. Посредством чисто размишление за случващото се в съзнанието не е възможно себепознание. Защото често в дълбините на душата нещата са много по-различни, отколкото в обикновеното, всекидневно съзнание. Днес ние ще разгледаме малко човешката природа, така че отново от определена гледна точка да си изградим представа за това, какво представлява всъщност действието на подсъзнателните душевни импулси в човешкото същество.

Естествено в такива случаи следва да се подхожда повече или по-малко образно. Но ако съпоставите много от нещата, казани в рамките на нашето антропософско движение, ще разберете какъв вид реалности могат да се разкрият в образите. Можем да кажем, че невидимата природа на човека, неговият аз, астралното му тяло, етерното му тяло се проявяват чрез неговата видима природа, а неразкритата природа, също може да се каже, че се разкрива чрез видимото. Във всеки случай е доста сложен процесът, чрез който неразкритото действа чрез разкритото. Но ако постепенно се изучават отделните части на този сложен процес, съпоставяйки ги, се стига до цялостна картина на човешкото същество. Но и тя, разбира се, винаги

остава непълна, защото съществуването на човека се разклонява до безкрай. Но въпреки всичко може да се стигне до едно основно положение за човешката същност, пригодено за себепознание.

Да си представим днес отново как отделните части на човешката природа по определен начин повече или по-малко образно-схематично се проявяват чрез физическия живот. Да приемем, че това тук е човекът. За да онагледа нещата, сега искам да изходя от това, което признаваме за земното човечество

като същност на човека, започваща да се осъзнава, а именно да тръгнем от аза. Силно подчертавам, че при образното представяне може много лесно да се стигне до неразбиране, ако се смята, че казаното по-рано е в явно противоречие с казаното по-късно. Този, който вижда нещата точно, ще забележи, че такива противоречия реално не съществуват.

Нека първо приемем, че имаме работа с азовата природа на човека, с онази част на човешкото същество, която отбелязваме като аз. Тази азова природа, разбира се, е свръхсетивна. Тя е най-свръхсетивното от всичко, което имаме, но действа чрез сетивното. Онова, чрез което азът – най-вече в интелектуален смисъл – действа в човешката физическа природа, е нервната система, обозначавана като ганглийната система, нервната система, която излиза от слънчевия сплит. Схематично можем да загатнем тази нервна система, тази ганглийна система, тази система на слънчевия сплит така (вж. рис., черно). Тя развива функция, която на пръв поглед не

изглежда да има някакво отношение към това, което в материалистически смисъл може да се нарече нервна дейност. Но все пак тя се явява същинската точка на реалната азова дейност. Фактът, че когато започне да се разглежда на окултно ниво, човекът трябва да чувства центъра на аза в главата си, не противоречи на това, защото в случая с аза, като част от човека, имаме работа с нещо свръхсетивно, така че точката, в която човек изживява аза, е различна от тази, чрез която предимно действа човешкият аз.

Необходимо е напълно да се разбере значението на думите: „Азът действа чрез точката на слънчевия сплит.“ Това значение се съдържа в следното. Азът на човека като такъв всъщност е снабден с едно напълно приглушено съзнание. Мисълта „аз“ е нещо различно от аза. Мисълта „аз“ е нещо, което се издига като вълна в съзнанието, но мисълта „аз“ не е реалният аз. Истинският аз, като формираща сила, се намесва в цялата човешка организация чрез слънчевия сплит.

Разбира се, може да се каже, че азът се разпространява по цялото тяло. Но главният център, от който той се намесва в човешкото формиране, в човешката организация, е слънчевият сплит, или, по-добре казано, ганглийната система, този живеещ в подсъзнанието процес, който се разиграва в ганглийната система. Фактът, че ганглийната система обуславя цялата кръвна циркулация, не противоречи на факта, че азът има израз в кръвта. Казаното в този случай трябва да се приеме много точно. Съвсем различно е, ако се казва, че азът се намесва чрез ганглийната система във формиращите сили и всички жизненоважни функции на организма, или се казва, че кръвта със своята циркулация се явява израз на аза в човека. Човешката природа е много сложна.

За да се представи пред душата значението на казаното, е добре да си отговорим на въпроса за отношението на аза към тази ганглийна система и всичко, свързано с нея. Как и в каква степен се фиксира този аз в органите от долната част на човека? Случаят е такъв, че когато човекът е в нормално здраве,

азът е като прикован в слънчевия сплит и всичко, свързано с него. Той е свързан със слънчевия сплит. Какво значи това? Човешкият аз, получен от човека в хода на земната еволюция като дар от духовете на формата, е бил, както знаете, подложен на луциферическо изкушение. Такъв, какъвто е, заразен от луциферическите сили, той всъщност се превръща в носител на зли сили. Това трябва да се признае като безусловна истина. Не чрез своята природа азът е носител на зли сили, а чрез факта, че чрез луциферическото изкушение е заразен с луциферически сили, като такъв той е носителят на наистина зли сили, на сили, които чрез луциферическата зараза са получили склонност да превръщат в зло мисловния живот на аза. След като е получил аз, човекът може да мисли. Ако не бе преминал през луциферическо изкушение, той щеше да мисли за всичко добре. Но след като е налице луциферическото изкушение, азът не мисли добре, а луциферически заражено: коварно, лукаво. Той мисли така, че винаги иска да постави себе си на преден план, а всичко останало да изтика на заден план. Той е заразен с всичкия възможен егоизъм. Такъв е азът, след като е луциферически заразен. Това, което живее в човека като ганглийна система, като слънчев сплит, се е появило преди лунното развитие и в известна степен представлява дом на аза. В някакво отношение той се намира в слънчевия сплит, свързан е с него, прикован е към него. Така следва и фактът, че чрез своята луциферическа зараза азът има постоянната тенденция да се държи коварно, измамно, да се самоизтъква, а другите да ги пренебрегва. Но той е прикован за долното тяло чрез нервната система. Това трябва да се парира. През нервната система на долното тяло протичат правомерно прогресиращи сили, преминали през сатурновото, слънчевото и лунното развитие, които имат за цел да предотвратят превръщането на аза в демон в лошия смисъл на думата. Следователно носим аза си в себе си така, че той е прикован към органите на долната част на тялото.

Представете си, че органите на долната част на тялото по

някакъв начин са нездрави, че не са в нормално състояние. Да не са в нормално състояние значи да не искат да възприемат напълно това, което навлиза духовно в тях, което им принадлежи духовно. Азът може да стане в известна степен свободен в своята дейност, ако органите на долната част на тялото не са напълно здрави. Ако това освобождаване е причинено от прекомерна физическа активност, човешката природа може да се прояви така, че азът да се освободи за външния свят, докато иначе той е прикован. И ако азът се освободи, имаме случай, когато човекът се разболява, разгръщайки особеностите на заразения луциферически аз. Тогава се проявяват тези особености на аза, за които говорих. Не може да се стане материалист, когато в живота между раждане и смърт е налице връзката на духовното, тоест на аза, с физическите органи, но в един по-висш смисъл, отколкото може да си представи материалистът. Но също така и дяволът може да се освободи, да излезе от оковите си. Тогава имаме случай на психическо заболяване.

Не е задължително да имаме непременно психическо заболяване, когато азът се освобождава. Случаят може да е друг. Може да става въпрос не за действително заболяване на долното тяло, а за един вид изключване на редовната му дейност. В повечето случаи имаме сомнамбулизъм. Тогава ганглийната система със своите функции се парализира в долното тяло така – независимо дали поради своята природа, или поради всевъзможни магнетични влияния, – че да не може да контролира напълно аза. И в този случай азът може да кореспондира със своето обкръжение по свободен начин. Той вече не се намира в ганглийната система и поради това може да използва онези свързващи със света канали, даващи му възможност да вижда всевъзможни неща, разположени далеч от него в пространството и времето. Обикновено азът се намира в ганглийната система, където тези процеси не могат да се възприемат. Следователно е важно да се знае, че има определена връзка между сомнамбулизма, който изключва, бих

казал, само в лека форма обикновените процеси, протичащи в ганглийната система, и някои форми на лудост, която се предизвиква, ако изключването е следствие на деформация, на разболяване на определени органи на долното тяло. И така, такива болезнени проявления са свързани с факта, че азът се освобождава, чувства се, така да се каже, свободен от оковите си и свързан не със своето тяло, а с духовните сили на своето обкръжение, какъвто е случаят с лудостта. Ето защо обаче при някои форми на лудост се наблюдават точно такива свойства като коварство, лукавство, измама, преструвка, всичко, произтичащо от луциферическата зараза – потребността да се поставяш на преден план, а останалите – на заден план и други подобни.

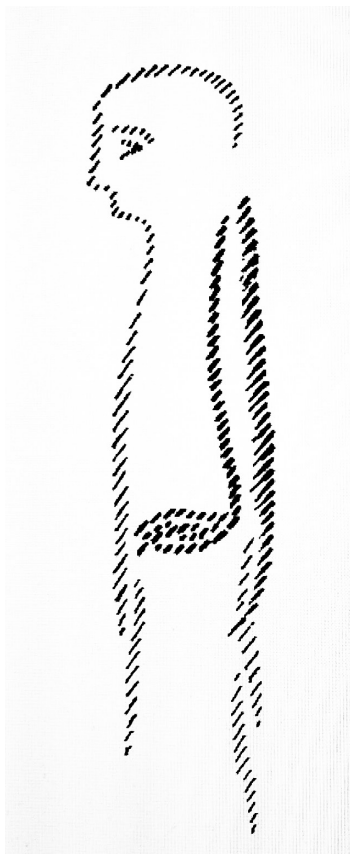
Можете да разберете, че психическата конституция зависи от свойствата на структурата, чрез която азът е ограничен. За да не даваме примери с хора и да не оскърбяваме техните чувства, да сравним лъва като свиреп месоядец с бика или вола. Има разлика, доколкото при лъва става дума за групов аз, а при човека за индивидуален аз. Но въпреки това можем да използваме сравнението. Каква е разликата между лъвската природа и волската природа? Лъвът е подчертано месоядец, волът, както знаете, е главно вегетарианец. Разликата е, че при лъва това, което съответства на груповия аз, е по-малко ограничено, че поради бързата дейност на съответстващото на органите от долната част на тялото груповият аз е по-свободен спрямо обкръжението, докато при вола вегетарианец груповият аз е повече прикован към органите от долната част на тялото. Ето защо волът живее повече в себе си.

Виждате също, че има смисъл човек да стане вегетарианец, разбира се, само ако иска. Защото какво се постига чрез това? Тъкмо чрез вегетарианската храна долното тяло става по-способно да обхване аза и по този начин човекът става, ако мога да се изразя парадоксално, малко по-мек. Неговият зъл демон навлиза малко по-навътре в себе си и се изживява по-малко по отношение на заобикалящата го среда. Само че

човек не трябва да си внушава, че така този зъл демон вече не съществува. Там е, само че затворен във вътрешността му. Много лесно бихме могли да направим един решаващ експеримент, *experimentum crucis*, ако сравним как се държат в един или друг случай гладни месоядци и гладни вегетарианци. Ако човек е гладен, скованото в него малко се освобождава. И би могло много лесно да се случи така, че тъкмо при гладните вегетарианци „скованото“, понеже те са свикнали то да бъде в тях добре овладяно поради вегетарианското хранене, да се освободи по такъв начин, че да изпаднат в ярост. Защото гладът се състои в това, че органите от долната част на тялото променят дейността си, поради което не могат да държат окован аза по същия начин, както при състояние на ситост. Не твърдя, че казаното от мен е абсолютно валидно, защото при месоядеца „скованото“ не е толкова силно овладяно, както при вегетарианеца, но казвам, че при сравнение гладният вегетарианец може да бъде едно много по-яростно същество по отношение на своето състояние на ситост според обстоятелствата, отколкото гладният месоядец по отношение на своето състояние на ситост. Човешката природа е много сложна и именно когато вземем предвид отношението на духовното към телесното, се достига до определени познания, които могат да станат основа за едно истинско, реално себепознание в живота. Във всеки случай трябва да се каже, че вегетарианецът трябва да внимава да не остава много гладен. Защото, ако е недохранен, по този начин той ще си навреди. Той разхлабва оковите, отваря затвора на своя дявол, на този, който се проявява коварно, с лъжа и т.н. И тогава или ще пусне освободеното в своето обкръжение и ще си има проблеми с него, или ще си има проблеми със себе си, няма да може да се оправи със себе си, защото, от една страна, ще развие страст постоянно да изживява различните лоши свойства на аза, от друга страна, ако е възпитан, ще се стреми към сдържаност. Така че може да не в състояние да се оправи със себе си. Поради това възникват всевъзможни неудовлетворителни душевни състояния. Важно

е това да се вземе под внимание.

И както точката на действие на аза се намира в ганглийната система, така точката на действие на астралното тяло се разполага във всички процеси, свързани с нервната система на гръбначния мозък. Разбира се, нервите се намират в цялото тяло, но тук имаме една втора точка на действие. Имаме предвид, естествено, всички процеси, свързани с нервната система. Това все още не е системата на главния мозък, а системата на гръбначния мозък, свързана например

с нашите рефлекторни движения, явяваща се регулатор за много неща в човешкото тяло. И когато се говори така, както говоря сега, трябва да се има предвид, че към това се отнасят всички процеси, регулирани чрез нервната система. И отново, тези неща могат да се разбират така, че астралното тяло може да е или приковано към всичко, свързано със системата на гръбначния мозък, или може да се освободи поради болест, поради частично затормозени процеси, например чрез магнетизъм или други подобни. Тук имате един втори „окован“, който е получил по време на старата Луна своите луциферически свойства, малко примесени сариманически свойства. Последните са по-слабо изразени от луциферическите свойства на аза, но луциферическите свойства се съдържат също и в астралното тяло.

Ако искате да изведете пред душата си процеса, чрез който тази луциферическа инфекция прониква в астралното тяло, трябва да проучите описаното в „Тайната наука“ като отделяне

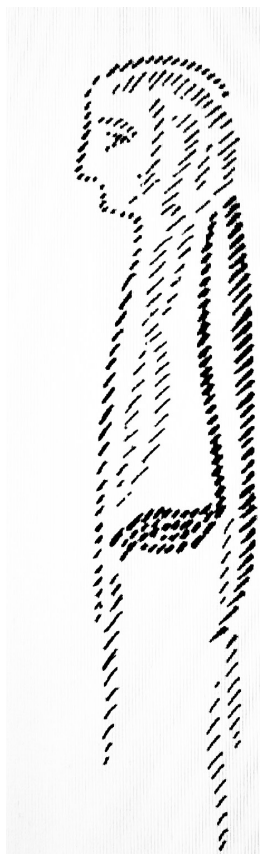
на Луната от цялата еволюция. Това инфектиране се случва по времето на старата Луна. Така имате още една причина, поради която човекът изпада в сомнамбулни състояния, в по-висши сомнамбулни състояния, свързани с гръдните органи, оказващи посредничество на по-високо ниво, отколкото органите от долната част на тялото. Но в същото време имате възможност да видите, че когато нещо не е в ред, така че астралното тяло да не може да бъде овладяно, отново се явява нещо, което може да се разглежда като психическо заболяване, като психическо разстройство. Следователно прояви на лудост настъпват и при разхлабване на аза, и при разхлабване на астралното тяло.

Когато азът се освобождава, той развива, както казах, свойства като коварство, лукавство, лицемерие, измама, себевъзвеличаване и поставяне на всичко друго на заден план, тоест себевъзвеличаване и омаловажаване на останалите и т.н. Когато се разхлабва астралното тяло, то развива повърхностно мислене, маниакални състояния или бягство от света, меланхолия, хипохондрия. И отново има връзка между такива болестни явления и съответните сомнамбулни състояния. Само че при сомнамбулизма органите не са болни, а само са потиснати нормалните им функции, което може да се постигне и чрез влиянието на хипнотизатори, магнетизатори и други подобни.

В нашата човешка природа много неща трябва да бъдат ограничени. В известен смисъл вече се явяваме демони и само защото тези демони са ограничени в нас, благодарение на регулиращото действие на прогресиращите божествено-духовни сили по времето на Сатурн, Слънце и Луна, ние се явяваме наполовина порядъчни хора. А определени разстройства, настрояния в душевния живот се дължат на факта, че човекът се обръща към живеещото в него демонично начало. Демоничното възниква от освобождаване на ограниченото. При друга възможност ще говорим още за това, в следствие на което това, което по време на живота между раждане и смърт е ограничено от нашата физическа природа, после се оказва отново ограничено между смъртта и новото раждане. Защото можете да

видите, че трябва да сме много благодарни на мировия ред, че тук, между раждане и смърт, притежаваме нашия физически организъм. Тъй като иначе не бихме имали този необходим за нашите висши членове затвор. Когато след смъртта тези висши членове се освобождават, настъпват други отношения, които ще обсъдим при друга възможност. Но и тогава те не са неоковани. И точно както астралното тяло е ограничено чрез

системата на гръбначния мозък и всички процеси в органичния живот, свързани с него, така е ограничено и етерното тяло чрез системата на главния мозък и всичко, свързано с него. Етерното тяло има своята приложна точка в системата на главния мозък. И отново може да се каже същото. В главата ни е затворът за нашето етерно тяло. Състояния на лудост или сомнамбулни състояния имаме, когато тялото не е съвсем в ред и етерното тяло се разхлабва. Етерното тяло има склонност, ако се освободи, тоест ако не е заключено в затвора на главата, да се умножава, така че да стане чуждо на самото себе си, до някаква степен започва да навлиза в света, да се вживява в нещо друго. С това са обозначавани онези състояния, настъпващи, когато тъмничарят освобождава етерното тяло.

И така, виждате тройната възможност за психическо разболяване, също и тройната възможност за освобождение от физическото тяло. Тези три възможности трябва да се провеждат – но по съвсем друг начин, – когато човек се освобождава от физическото си тяло посредством инициацията. Това, за което говорим, представлява болестно освобождение по такъв начин, че органите

на физическото тяло не остават здрави и затова физическото тяло не е в състояние да задържа по-висшите членове. Сомнамбулизмът, свързан с главния мозък, предполага само приспиване на дейността на главния мозък, като така се освобождава етерното тяло и възникват сомнамбулни състояния. При мозъчни увреждания обаче тъмничарят вече не може да удържа затворения, тоест етерното тяло, което се впуска в авантюри по света и се опитва да живее бурно и необузвано. Ясно виждате, че психическото заболяване се основава на един вид освобождаване от физическите основи, към които принадлежат въпросните по-висши членове на човека в живота между раждането и смъртта.

Ако се освободи, етерното тяло има предимно ариманически свойства. В този случай се изживяват завист, злоба, алчност и т.н. в прекомерно засилена степен, но във връзка с един вид себеизживяване в обкръжението, с едно навлизане в обкръжението. Това обаче трябва да се разбира в смисъл, че азът има в по-голяма или по-малка степен своята точка на приложение в ганглийната система и в това, което е свързано с нея, астралното тяло – в системата на гръбначния мозък, но и в ганглийната система, етерното тяло – в системата на главния мозък, но и в системата на гръбначния мозък и ганглийната система. В този смисъл например ганглийната система, тъй като се грижи за всичко органично-подсъзнателно, се грижи и за главния мозък. Ако ганглийната система предизвиква болестен процес, изживяващ се в главния мозък, тогава във всеки случай се освобождава и етерното тяло. Но въпреки това причината е в ганглийната система. Нещата са наистина много сложни.

Съвременната психиатрия все още няма никакъв метод за разграничаване на тези три форми на душевно заболяване. Психиатрията може да постигне някакви резултати едва тогава, когато ще се различават психически разстройства, предизвиквани от освобождаването на иначе държаните под контрол етерно тяло, астрално тяло или аз. И тогава ще може

да се прави разграничаване и подреждане на симптомите на психическите разстройства. Много важно ще е да можем да ги подредим.

От това можете да видите как себепознанието може да е само от полза за едно проникновено изследване на сложната природа на човешкото същество. Познанието може да има и своята неудобна страна. Но то не трябва да бъде играчка, познанието се явява най-сериозното нещо в човешкия живот. И човек, който познава нещата, свързани с човешката природа, и има дори само малко воля да не ги възприема в егоистичен смисъл, а да ги усеща и осмисля обективно, в същото време в познанието той има един важен оздравителен момент. Разбира се, човек може да се окаже по-слаб от този оздравителен момент, но в познанието той има този важен оздравителен момент. Този момент човек може да го няма само ако изцяло се ограничава в своята субективна природа и не желае да излезе извън нея.

Голямата трудност при такива движения като нашето е, че, от една страна, е необходимо да се стремим към висшите познания по сериозен начин, и че, от друга страна, не всеки, причисляващ се към такова движение, е способен да разбере такива познания напълно обективно, да ги приеме с пълна сериозност. Защото те действат здравословно върху личността благодарение на факта, че човек не отразява личността си при всеки повод, че не мисли винаги само за това какво чувства, какво усеща, как му вървят нещата в живота, какво живее в душата му и т.н. Напротив, човек се освобождава от себе си и разглежда общочовешките проблеми, проблемите, касаещи всички хора. Възниква трудност тогава, когато човек иска да се ограничи само върху себе си, когато не иска да се освободи от себе си. Колкото повече е в състояние да се абстрахира от себе си и желае да разбере универсалното, общочовешкото, толкова повече човек има в познанието и едно оздравително средство.

Бихме искали да вярваме в това. Вие имате добър повод

да наблюдавате противоположното на това, което казах, тъкмо в едно такова движение като нашето. Напълно естествено и оправдано е, че хора, трудно абстрахиращи се от самите себе си, търсят в нашето движение утеха, надежда и упование. Но ако стремежът да се абстрахират от себе си не е искрен, ако постоянно се занимават със собствената си глава, със собственото си сърце, без да говорят изобщо за друго, което занимава останалите хора в нашето движение, тогава познанието за тях няма да е това, което то представлява в действителност. Човек може да се интересува от познанието така, че то да не е само лично, но и общочовешко дело. Колкото повече участва личното, толкова повече човек се отдалечава от онова, което в дълбините на познанието за света представлява оздравителният елемент.

От постигната гледна точка трябва да разберем, че определени импулси в човешката природа са свързани с освобождаването на психиката, на духовното, било то в сомнамбулизма, било то в лудостта. Защото едно освобождаване винаги е свързано с навлизане в духовното. То обаче е свързано с известно сладострастие, с истинско сладострастие, директно и индиректно. Защото освободеният, било то етерното, астралното тяло или азът, навлиза в някаква степен в духовния свят. И това навлизане е свързано с вътрешно чувство на блаженство. Именно при психичното отклонение се чувства определено удовлетворение в абнормната душевна дейност и затова човек се разделя с нея така неохотно. Може да придобиете тази опитност, която са имали във всички епохи хора, полагали усилия да лекуват психически абнормното. Ако опитен лекар лекува хора с психически проблеми, често се случва болните, след успешно лечение, когато вече не чувстват освобождението и навлизането в духовното обкръжение, когато са изгубили сладострастното блаженство, да започнат да ненавиждат онзи, който им е отнел това удоволствие. Докато други, не психично болни, изпитват благодарност към лекуващия ги лекар, при усилията да се излекуват психично болни, нещата са проти-

воположни. В литературата ще намерите описание на такива случаи. Лекарите твърдят, че с възстановяването или дори ако само се прави опит да се преодолее състоянието, тогава блаженството изчезва и хората започват да ненавиждат лекаря. Той им отнема това, което те всъщност имат с удоволствие, което са притежавали с удоволствие в подсъзнанието, докато в горното си съзнание го отричат.

Разглеждайки тези неща, Вие надниквате в дълбоки тайни на управляващата човешката душа природа. От друга страна, ще разберете, че ако азът, етерното или астралното тяло положат усилие да работят със своите физически инструменти и ако после се освободят и са достатъчно силни, ако още имат изразната форма, която са имали във физическото, тогава те ще могат да разгърнат определени сили по-лесно, отколкото ще могат да направят това в нездрави органи. Така че такива болни, които периодично – тъй като съществуват циклични, периодични абнормни състояния на душата – излизат от своя организъм, често усещат, че имат способности, каквито иначе нямат. От своя страна това предизвиква огромно задоволство и когато се върнат в тялото си и им остане спомен за преживяното, те могат да имат съвсем ясно съзнание за случилото се. В първата половина на 19 век един известен лекар⁵⁶, Вилис, лекувал един умопомрачен, тоест довел го до състояние да може да мисли разумно за себе си. И този излекуван луд, който бил интелигентен, пише следното като ретроспекция на изживяното в състояние на лудост. Ще разберете добре написаното от този интелигентен луд, ако вземете предвид казаното от мен. Това е луд със заболяване, при което в някаква степен са освободени трите по-висши съставни части. Болният пише:

„Очаквах моите припадъци с нетърпение... предвкусвайки блаженството“ – следователно приеете, че той е очаквал излизането от тялото с нетърпение, защото е знаел, че ще изпита определено блаженство. – „Всичко ми изглеждаше лесно. Никакви препятствия, нито в теорията, нито в прак-

тиката. Паметта ми внезапно достигна рядка степен на съвършенство...“

Този, който разбира тези неща, знае, че обикновено пациентът трябва да страда от констипация и поради това паметта му е помрачена. В мига, когато се освобождава неговият аз, паметта му става безупречна.

„Спомних си дълги цитати от латински автори. Обикновено ми е много трудно да ритмизирам и римувам, но тогава можех с огромна лекота да пиша стихове, сякаш пишех проза.“

Виждате, човекът се описва много точно и може да се разбере, че той се е опитвал донякъде да предизвика абнормното си състояние. То не може да се предизвика произволно, но той е бил радостен, когато състоянието е настъпвало, тъй като тогава е изпитвал огромно удоволствие.

Проблем при пациенти с психически разстройства е, че чрез лечението те трябва да се доведат субективно не до щастливо, а до нещастно настроение, което реално ги огорчава. В горното съзнание, естествено, е различно, но в подсъзнанието реално те са разочаровани, ако ги излекуват. Разбира се, те отиват при лекаря и казват, че искат да бъдат излекувани, но в подсъзнанието реално не желаят да бъдат излекувани. Това е проблемът. Освободеният или освободените с всички сили се противопоставят на това, да бъдат откъснати от блаженството, в което са били потопени при своето освобождаване. Вие виждате, че по този път се отдава нужното на това, което представлява материалната основа на нашето физическо съществуване. Ала човек не става материалист.

Да вземем следния пример. Някой е глупав в много по-голяма степен, отколкото изглежда във външния живот. Има такива хора. Глупостта е само стъпка по пътя към определена душевна абнормност, а именно към идиотията. Може да е свързано с това, че обичайно скованото етерно тяло се е освободило, тъй като главният мозък е твърде компактен, плъ-

тен и работи не много лабилно. Да си представим, че такъв човек се прострелва в главата, но куршумът не го умъртвява. При определени обстоятелство този, който има разбиране за нещата, може да намери нещо полезно в такъв случай, разбира се, ако човекът не е увреден. Възможно е, поради настъпилото разхлабване на плътния мозък, такъв човек да стане разумен. Има такива случая, когато поради нараняване на главата хората са като пробудени спрямо предишното си състояние.

В областта на физически възприемаемото наистина няма нищо по-сложно от човешката природа. Тя се явява най-сложното нещо в целия свят. Човекът трябва да се разглежда именно така, както го направих сега, ако искаме да го разгледаме в неговата цялост. Защото видяхме, че както човекът със своята глава стои пред нас, дейността на главата в известна степен се базира на факта, че етерното тяло е разположено в главата по правилен начин. Абнормната дейност възниква, когато етерното тяло се освобождава, когато се разхлабва. Поради факта, че човекът изобщо е организиран нормално, че има сетивни органи, има нервна система на главния мозък, етерното тяло може да има нормални отношения с обкръжението си. Това, което човекът представлява благодарение на своята особена връзка между етерно тяло и глава, го обуславя като човек в най-общ смисъл така, както съществува той между раждане и смърт. Ако нямахме нищо друго освен нормално вмъкнатото етерно тяло в главата, всички хора щяхме да сме еднакви. Също така човек нямаше да може да усеща връзка с онази част от своето същество, която е безсмъртна. Защото главата е посредник на преживявания и опитности, които можем да правим в живота между раждане и смърт посредством сетивата, посредством нервната система на главния мозък.

Разгледайте изложеното във връзка с казаното от мен за загубата на главата в хода на реинкарнацията. Главата сега е била тяло в предишната инкарнация, тялото сега ще се преобразува в глава в следващата инкарнация. Човек знае за връзката си със своето безсмъртно начало, преминаващо през раж-

дане и смърт, но без духовнонаучното познание това знание също е само вяра. Той може да разбере тази връзка чрез главата, но може да има това знание само поради факта, че системата му на гръбначния мозък служи като орган на астралното тяло. Тук действат тези представи и усещания, които свързват човека с неговото безсмъртно начало, с неговата по-висша личност. Всичко, което имаме само за живота между раждане и смърт, го имаме, защото в нашия организъм имаме земен, твърд елемент. Споменаваха съм, че ние нямаме чак толкова много твърд елемент, че се състоим от деветдесет и пет процента течен елемент. Твърдото е изключително малко, само пет процента. Но носител на обикновените мисли за физическия живот може да бъде само този твърд елемент, а доколкото сме пропити с течния елемент и неговите пулсации, ние знаем за нашата по-висша личност. И този течен елемент с неговите пулсации е взаимосвързан със системата на гръбначния мозък, която регулира дейността на течния елемент и пулсациите. Понече вече се отклонихме много от главната тема, утре ще разгледаме как всичко това е свързано с определени неща, които вече охарактеризирах, с пулсацията на течното между долното тяло и главния мозък. Човек не се свързва само с по-висшата си личност благодарение на факта, че има течния елемент, но и в известно отношение той се специфицира в своята личност. Ако бяхме само главови хора, щяхме да мислим еднакво, щяхме да усещаме еднакво. Поради факта, че сме сърдечни хора, че имаме течен елемент, кръв и други сокове, в известна степен вече сме специфицирани. Чрез течния елемент участие в нашето същество има йерархията на ангелите. Йерархията на ангелите може да се намесва в живота ни по околния път на течния елемент.

Трета възможност за намеса в нашето същество възниква благодарение на това, че при нормално взаимодействие на висшите съставни части с ганглийната система е налице възможността да ни въздейства газообразното и всичко, свързано с него. Това се случва чрез дихателния процес. Но той е много

сложен. Не е същото дали дишаме тук или там, дали въздухът, който дишаме, съдържа малко или много кислород, малко или много влажност, малко или много слънчева топлина и т.н. Поради факта, че носим възможността да ни се въздейства по околния път на газообразния елемент, йерархията на архангелите може да въздейства върху нас. Всичко, което действа в нас от йерархията на архангелите, независимо дали за нормално развитие или за изоставане, действа по околния път на нашата ганглийна система. И по този начин действат също и т.нар. духове на народите, също принадлежащи към архангелската йерархия. Произлизащото от народностните духове, което действа върху човека, действа върху органите, намиращи се във връзка с ганглийната система. Затова народностното представлява нещо толкова отвлечено за съзнанието, нещо, действащо толкова демонично. Ето защо, поради причини, които изясних, то е свързано толкова силно с всичко, явяващо се местност. Защото много повече, отколкото се предполага, местността, климатът са свързани с действието на архангелската йерархия. Климатът не е нищо друго освен това, което по околния път на въздуха действа върху човека.

Виждате как, имайки предвид ганглийната система, се показва, че в несъзнаваното на човека действат импулсите на народностно-душевното. Сега ще разберете също, че повече, колкото обикновено се смята, тъкмо принадлежността към народността се намира във взаимозависимост с определени особености на човека, свързани с ганглийната система. Повече, отколкото се предполага, именно проблемът на народността се намира във взаимовръзка със сексуалния проблем. Защото принадлежността към даден народ се базира на същата органична основа – на ганглийната система, – на която се базира и сексуалността. Даже и външно може да се разбере, че човек принадлежи към даден народ чрез раждането, защото човек съзрява под грижите на майка от определен народ. Така виждате поради какви, бих казал, душевно-подземни скрити причини тъкмо националният проблем е тясно свързан със сексуал-

ния проблем. Ето защо в това явление е налице толкова много родство между тези два импулса в живота. Който разглежда живота непредубедено, ще открие учудващо много сходство между начина, по който човекът действа, подтикван от еротичното начало, и начина, по който той действа, импулсиран от принадлежността си към даден народ. С това, разбира се, не се казва нищо за или против по отношение на едно или друго нещо. Но фактите са такива, каквито ги охарактеризирах. Ако вълненията от национален характер, действащи особено силно на несъзнателно ниво, не се довеждат до азовото съзнание, когато този въпрос се свежда до въпроса за кармата – както неотдавна го направих, – тези национални вълнения са много родствени със сексуалните вълнения. Не бива да се пренебрегват такива неща поради причината, че, завладян от определени заблуждения и копнежи, на човек му се иска да счита националното чувство за благородно и достойно, а сексуалното чувство – за неприлично. Защото фактите са такива, каквито съм ги описал.

Оттук можете да видите също, че хората стигат до известно съгласие, ако преговарят на ниво глава. Тогава нямат проблем. Ако бяхме само глави, щяхме да се разбираме много лесно. Парадоксално е да се каже: ако бяхме само глави. Но ако някой води живот с много хора, свиква да говори с такива парадоксални изрази. Така един ден – вмъквам го в скоби – срещнах един известен австрийски поет⁵⁷, който мислеше също така и на философско ниво и ужасно се страхуваше от все по-засилващата се интелектуализация на човечеството. Той каза, че хората се развиват така, че стават все по-интелигентни, и телата им ще се смалаят, докато съвсем изчезнат, за да се превърнат само в странстващи глави. Той го каза напълно сериозно.

Ако, както казах, бяхме глави, щяхме да се разбираме за много неща. За това, което трябва да се схване посредством инструмента на системата на гръбначния мозък, хората вече се разбират по-трудно. Затова те се борят относно светогледи, ре-

лигиозни разбирания, относно всичко, свързано с по-висшата им личност. Че те се борят и относно това, чийто орган е ганглийната система, понастоящем едва ли някой се съмнява, като нямам предвид външната война, а онази война, в която омраза се изправя срещу омраза. Защото външната война може дори да няма нищо общо с това, което се развихря по такъв ужасяващ начин като омраза срещу омраза.

Хората отново трябва да осъзнаят тези неща. Защото само когато те отново проникнат в човешката природа, ще може да се намери изход от хаоса, в който е навлязло човечеството. Утре ще говорим още тъкмо за този хаос. Но нека сме наясно за това, че знанието, познанието, придобивано за сложната природа на човека, трябва да е проникнато от настроението, което вече охарактеризирах, от неличностното настроение.

Първо Ви описах безобидното лично настроение. Хората, които не могат да се оправят със себе си, които говорят за това или онова винаги само от своето сърце. Но в света ние се срещаме и с едно по-малко безобидно, лично или групово-егоистично настроение. Окултното знание не винаги се използва по безкористен начин. Това го разбрахте от разглежданията, които проведохме в хода на тези седмици. И може да се погледне по-дълбоко в импулсите, действащи в човешката история, ако човешката природа се схване в цялата ѝ сложност. Защото това, което може да се познае в отделния човек, е свързано с всичко, което се случва в човешкото развитие сред хората, както в отношенията между отделни хора, така и в отношенията в групи и в отношенията между групи.

Посочих, че в някои окултни братства окултното знание се променя така, че да се използва не за общочовешки цели, а чрез окултни импулси трябва да се постигнат групови егоистични цели. Също така казах, че в някои окултни братства съществуват виждания за това как трябва да бъде преобразувана Европа, как се желае да се промени обликът на Европа. Ако добавям още нещо към това, което е налице днес, го правя, защото ми се струва, че е добре, още веднъж най-малкото

някъде, дори в такъв малък кръг да се каже какво ще се случи в бъдеще точно така, както се случи в отговора на нотата до президента Уилсън относно разделението на Австрия. Защото познаващият нещата би могъл да забележи това разделение на Австрия още през деветдесетте години – не искам да се връщам по-назад – въз основа на вече споменатите карти.

Това, което винаги се изнася в пресата, са само частични неща. То се влива във външните, екзотерични неща във време, когато се смята, че с него може да се въздейства. Останалото се скрива. Наистина говоря за това, което искам да споделя сега, не поради агитаторски или политически причини, а защото искам да Ви представя познавателни факти. Тъкмо това съществува в света. И наистина съм много далеч от мисълта да всявам у някого страх, така че той да вярва в това или онава, да изпитва страх по отношение на едно или друго. Тук би следвало да става дума само за познания. И бих искал да отбележа нещо за бъдещата карта на Европа⁵⁸, която е дадена в определени окултни общества приблизително така, както ще Ви я представя. Ще отбележа нещата само приблизително, за да стане по-бързо. Както казах, става дума за това как в такива окултни общества е замислен обликът на Европа в по-далечно бъдеще (рисува).

Първото, което се набива на очи, беше южноевропейската Балканска конфедерация. Тя трябваше да бъде нещо като преден пост, нещо като стена срещу русизма. Защото, разбира се, на Запад русизмът се разглежда като противоположен полюс, във всеки случай не като нещо, с което постоянно да са свързани, а нещо, което по определен начин трябва винаги да е такова, срещу което да се воюва. В тази конфедерация искали да включат днешното кралство Италия с балканските славяни и принадлежащите днес към Австрия южни славяни, една голяма част от Апенинския полуостров, италоезичната част на Швейцария, южната част на Австрия, Хърватия, Славония, Далмация. Към нея по-късно трябвало да се добави част от Гърция, но само северната. Конфедерацията трябвало да включи и

Унгария, както и устието на река Дунав. Това трябвало да бъде Балканската конфедерация. По този начин се е искало да се раздели по посока изток всичко, което, както са предполагали, би могло да се обхване от Русия. В програмата на тази карта – изрично го подчертавам – винаги категорично се е посочвало, че по отношение на Полша при всички обстоятелства е необходимо страната с всички нейни части да бъде присъединена към руската държава. И така, от самото начало програмата е била такава, че Полша, включително частите, принадлежащи днес към Прусия, отново е трябвало да се включи към Руската империя. Така че, съгласно тази програма, Руската империя е трябвало да обхване съвременна Полша, също и Галиция и Словакия. Всичко това, което скицирам тук, трябвало да бъде като един спускащ се надолу полуостров. Тук би трябвало да бъде Буковина (рисува).

После идва Франция, която трябвало да покрие областта на Рейн до нейното устие, както и френскоезичната част на Швейцария. Всичко това трябвало да се ограничава от Пиренеите, а тук да се ограничава примерно по този начин. За скандинавските народи не е казано нищо особено. Засега са искали да им дадат отсрочка.

Останалата част трябвало да бъде такава. Немскоезичната Швейцария с Германия и германските области на Австрия трябвало да покриват този район. Това, което тук е оцветено, трябвало в по-голяма или по-малка степен да попадне в така очертаната сфера на влияние на Британската империя: Холандия, Белгия, крайбрежието, Португалия, Испания, долната част на Италия – за островите може да говорим някой друг път, – южната част на Гърция.

Тук имаме една карта, която показва ясно, че това, което вчера се опитахме да фиксираме върху дъската, се явява един вид разсрочено изплащане за тази карта, защото ако сравните тази карта с това, с Централна Европа се случва почти същото, което е написано в нотата на Антантата до Уилсън. Това е, което се разглежда като идеално разделение на Европа. По този

начин нищо несправедливо не се случва. Рим ще се намира тук, разбира се, ще остане в рамките на Италия. Не бих искал да използвам казаното – още веднъж обръщам внимание, – за да влияя на някого. Искам само да кажа, че това преобразуване на Европа се е преподавало в определени окултни общества през осемдесетте, деветдесетте години.

Защо бъдещият облик на Европа е изглеждал по този начин, какви причини е имало за това, също така нееднократно е споменавано. До известна степен е споменавано по какъв начин – естествено, давали са се основателни причини – се е искало да се постигне такова преобразуване на Европа. За това ще говорим утре. Искам само да спомена още, че не Ви поднасям нещо някак си измислено, а предавам нещо, което би трябвало да живее в много умове като действени импулси, като нещо, което би трябвало да се предизвика, за чието предизвикване би трябвало да се прави всичко.

Много добре ми е известно, че силите на злото много лесно биха могли да кажат, че е неразумно да се казват такива неща, вземайки под внимание известна точка, точно на това място. Но аз не искам да агитирам, не искам да представям една или друга картина на бъдещето нито за воюващите, нито неутралните страни. С такива неща не се занимавам, а доколкото ги представям тук сега, те произхождат от импулсите, зародили се в онези кръгове. По този начин ние имаме една картина на бъдещето, възникнала от стремежа да се използват определени импулси в интерес на груповия егоизъм. На този, който може малко да се изплаши от факта, че тук би могло да изчезне всичко, следва да се каже, че става дума за това, да се видят общочовешките задачи. Необходимо е да се мисли и за нещата, произтичащи от груповите егоистични интереси и не следва те да се разглеждат като фатум, като зла участ. Но най-фатално обаче ми изглежда да се застава на позицията, която бих могъл да охарактеризирам като гледната точка на щрауса, който просто иска да се затвори срещу познания, понеже са му неприятни и понеже всъщност не желае да мисли

за такива неща, защото са повод за безпокойство. Разбира се, известно ми е, че би могло също така да се каже, че не бива да се говори за тези неща, защото може да създадат грижи на хората, които наистина искат да останат неутрални. Но на нашата почва такива грижи не би трябвало да намират място. Ние би трябвало да сме подготвени да разглеждаме нещата такива, каквито се явяват в света. И когато говоря за тези неща, аз го правя, предполагайки, че сте достатъчно разумни, за да възприемете тези неща по правилен начин.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 15 януари 1917 г.

Вчера посочих как духовните съставни части на човешкото същество имат своята приложна точка във физическия организъм. Тези познания трябва да навлязат в съзнанието на човечеството, защото представляват това, което наистина трябва да поведе човечеството към светлината в противовес на мрака на материализма на нашето време, този мрак, който ще продължи още много дълго време. Но не би трябвало напълно да се прекъснат нишките на духовното познание. За това трябва да се погрижи поне една малка част от човечеството. Обърнах внимание, че правилното познание на материализма, което не би трябвало да се недооценява от нашата антропософски ориентирана духовна наука, може правилно да се осветли, ако нещата и особено хората се разглеждат духовно. От един пример като този, от който изходихме вчера, можете да видите, че духовната наука напълно взима под внимание случващото се в човека на материално ниво, но тя признава и духовното и изследва именно фиксацията на духовното в материалното, особено в човека. Така се избягват препятствията, които трябва да се избегнат, състоящи се в това, че духовното се търси само в абстрактни понятия, нямащи властта да проникнат в създаденото от духа: в материалното. Духовното не трябва, така да се каже, да живее само в надвиснали като облаци над материалното понятия, а трябва да е силно и интензивно, така че да прониква в материалното и в своята духовност да показва как то наистина представлява творец на материалното. Така истинската духовна наука трябва да даде възможността да се разбере материалното, битието на физическия план. Ето защо е важно да се обръща внимание на взаимопроникването, на взаимодействието между духовното и материалното в човека особено в наше време, когато е необходимо правилно да се разбере намесата на нещо несетивно, на народностната душа,

в човешкото същество.

Аз казах, че в ежедневието мислим, чувстваме, искаме не като принадлежащи към една или друга група от хора, а изобщо като земни хора ние сме свързани с твърдия, земен елемент. И ако имаме от този земен елемент в нас само пет процента, както казах, в света между раждане и смърт именно той служи за посредник на чисто личното познание, волевите импулси и интензитета на чувствата с помощта на твърдия минерален елемент в нашия главен мозък. Там се намира приложната точка на всичко това. Доколкото се издигаме към това, което води човека към надличното или подличното, вече не можем да си служим с представи, чийто посредник е твърдият елемент, а тези представи се предават чрез течния елемент. А представи, които ни водят още по-далеч в надличното или подличното, като например намесата на архангелите в човешкото същество, се предават чрез въздушния елемент. Този въздушен елемент се явява посредник между тези архангелски същества в тяхната сфера и онова, което изживява човекът, във всеки случай подсъзнателно, както обясних вчера.

Ние съдържахме над деветдесет процента течност, но тази течност в човека, на която съвременната наука обръща твърде малко внимание, представлява главният носител на човешкия живот. Вече посочих как въздушният елемент действа в твърдия елемент – фиксиран в главния мозък – чрез течния елемент. Ние вдишваме. Чрез вдишването на въздушния поток, тоест когато тялото ни се изпълва с този въздушен поток, органът, наречен диафрагма, се отпуска. В поемането на въздушния поток и всичко, свързано с това, чак до отпускането на диафрагмата, имаме сферата, в която действат импулсите, произхождащи от архангелите. И както всичко това остава в подсъзнанието, така остава в подсъзнанието и истинската форма на действие на народностната душа. Това действие, както вчера го описвах чрез сравнение, се надига като вълна, макар и в съвсем различен вид от този, в който живее в действителност там долу. Когато диафрагмата се натиска надолу, започва един

вид заприщване на кръвта във вените в долната част на тялото. В резултат на това потокът на гръбначно-мозъчната течност се изтласква през канала на гръбначния мозък нагоре към главния мозък, следователно се излива около твърдата мозъчна маса. Така че сега, вследствие на вдишването, гръбначно-мозъчната течност се намира в главния мозък. В това действие на пулсацията на гръбначно-мозъчната течност се намира всичко, което протича като импулси в човека от сферата на архангелите, всичко, което човекът може да придобие като представи, усещания, издигачи го в надличното или подличното, тоест те го свързват със сили, които се намират отвъд границата на раждането и смъртта. И в главния мозък гръбначно-мозъчната течност се сблъсква с твърдото.

Паралелно на този процес се извършва друг, състоящ се в това, че в нашия течен елемент се вълнуват и представи, понятия, тъй като представите и понятията са духовни същности, вълнуващи се в течния елемент. А те се явяват като ежедневни, почиващи на сетивния свят представи поради факта, че се сблъскват с твърдото, от което се отразяват и по този начин навлизат в съзнанието.

Когато отново издишваме, в кръвоносните съдове на главния мозък се образува напрежение и гръбначно-мозъчната течност се изтласква надолу през канала на гръбначния стълб към долната част на тялото. По време на издишването диафрагмата се повдига и в резултат на това се образува пространство за изливане на гръбначно-мозъчната течност в долната част на тялото. Мисленето, представите и т.н. не представляват онзи прост мозъчен процес, за който си мечтае анатомично-физиологичната наука днес, а протичащото в мозъка като отражение от твърдото е свързано с това, което повече не се отразява, а остава в течното, откъдето, по околния път на дихателния процес, регулира влиянието на въздушния елемент. Това е околният път, по който се предава всичко, което ни свързва с климата, със земните условия, свързани с определена територия, и с други външни влияния, свързани с диха-

телния процес. В това, което никога не навлиза в съзнанието, в дихателния процес, който не е нищо друго освен вълнуващо се море, се вълнуват духовни реалности. По околния път чрез гръбначно-мозъчната течност дихателният процес се намира във връзка с главния мозък.

Така имаме материалния процес, принадлежащ на целия човек, изразен така, че можете да го познаете като откровение на духа. Той е навсякъде около нас и ни обгръща по същия начин, както ни обгръща въздухът или влажността. Чрез истинското разбиране на материалните процеси можете да видите как действията земната среда с намиращата се в нея духовност, как човекът като духовно-физическо същество враща в духовно-физическото на своето обкръжение. И въздух, вода и топлина, които ни заобикалят, не са нищо друго освен тела за духа, както и мускулите и нервите ни са тела за духа.

Привеждам тези неща сега, за да се види какви скрити за днешното познание процеси се разиграват в основите на човешкия живот. Но задачата на петата следатлантска епоха ще е тези процеси да станат предмет на истинското познание. Всяко занятие, всяка педагогика, всяко човешко занимание, но и целият външен човешки живот трябва да се проникнат от тези познания в хода на петата следатлантска епоха. И трябва да се знае, че това, което днес се разглежда като наука в материалистическите среди, постепенно ще изчезне от земния живот, заедно със своите житейски последици. И всички битки, които още ще се водят в петата следатлантска епоха, ще бъдат само външен израз на една духовна битка, както и днешната борба е всъщност външен израз на противоречието между материализъм и духовност. Защото зад безкрайно трагичните събития на настоящето се крие битката на материализма срещу духовността. Тази битка трябва да се доведе до край. Тя ще приеме различни форми, но трябва да се доведе до край, защото хората следва да се научат да изтърпят всичко, което е необходимо, за да придобият духовния светоглед за шестата следатлантска епоха. И може да се каже, че трябва да

се изстрада много, ала само от страдания и болка произлиза това, което действително свързва познанието със същността ни. Защото, от друга страна, материалистическият светоглед е свързан с материалистическото изграждане на живота, намиращо се днес едва в началото, но което тепърва ще приема безкрайно ужасяващи форми.

Материалистическото изграждане на живота започва в частност с това, че за познаваемо на първо място се счита само материалното. Но то води вече до голяма степен и до това, че хората ценят в живота само материалното. Тази тенденция ще се засилва все повече и повече, ще става все по-интензивна. Защото петата следатлантска епоха трябва да стигне до своя край. В различните области тя трябва да достигне своя връх. Тъй като само на противоположния ѝ полюс може да се разпознае духовността с онзи интензитет, с който трябва да се разпознае, ако човечеството следва да съзрее за преминаване в шестата следатлантска епоха. Следователно не трябва да се страхувате да следвате духовното направление, представлящо се като възможност за разбиране на външните световни факти. Защото първата задача и задължение на духовно устремения човек е да разбере – според духовното направление – хода на човешката еволюция до настоящето, както и вероятното развитие в бъдеще. Често сме говорили за останалото като наследство от изтеклата в края на 15-то столетие четвърта следатлантска епоха, говорили сме как петата следатлантска епоха е предназначена за това, да се осъществи напълно развитието на съзнателната душа.

Именно съзнателната душа е длъжна да свърже дълбоко човека с всички материални събития, с всичко, свързано с материализма. Видяхме как в четвъртата следатлантска епоха, от 8 век пр. Хр. до 15 в. сл. Хр., гръко-латинският елемент постепенно завладява света. Първо в това, което обикновено се нарича Римска империя, по-късно – в Римското папство, достигащо своя разцвет именно през 13 и началото на 14 век. Тогава е и началото на петата следатлантска епоха. Същевре-

менно започва и упадъкът на римско-папското господство. В същото време е и началото на импулсите, под чието влияние се развиват нашите днешни трагични събития. И в края на краищата никой не може да разбере какво се случва днес, ако не разглежда нещата в една голяма взаимовръзка. Защото в трагичните събития на днешна Европа вземат участие всъщност всички европейски народи. Този, който иска да знае, задължително трябва да види импулсите, които са подготвяни дълго и днес в известен смисъл се явяват за първи път.

Днес, бих казал, искаме да свържем далечното с близкото. Да си припомним, че вече отчетохме как южните народи, итало-испанското население, в държавите, които са създали, представят един вид последствие от третата следатлантска епоха, разбира се, включвайки цялото наследство от четвъртата епоха. Нужно е да се изследва цялата структура на итало-испанското развитие, както се явява в прехода от четвъртата към петата следатлантска епоха, за да видите, че в него се съдържа все още това, което е било правомерно и актуално за третата, египетско-халдейската епоха. Именно в начина и формата – изхождайки от Рим и Испания, – по който се осъществява култът като религия, заимстван от египетско-халдейския елемент, имате преживяването на изостаналото египетско-халдейско начало, което после достига своя апогей през 13 век. Ако искаме да употребим един израз, който може да се разбере днес – тъй като думите се разбират по различен начин в различни времена, – обозначавайки това, което, произлязло от Южна Европа, през 13 век достига своя апогей като папско владичество – папско владичество, разпространило се тогава над всички европейски култури, – трябва да кажем, че то всъщност представлява един култово-йерархическо-църковен елемент. Този култово-йерархическо-църковен елемент, в който римското начало се трансформира като нахлуващ в Европа римски католицизъм, представлява един от импулсите, действащи като изостанали импулси през цялата пета следатлантска епоха, особено силно през първата ѝ третина. Можете да

изчислите колко дълго ще продължи той. Знаете, че един следатлантски период продължава приблизително 2160 години. Една трета от него е 720 г. Следователно, започвайки от около 1415 г., действието продължава до към 2135 г., така че последните потоци на йерархическия римски елемент ще продължат до началото на третото хилядолетие. Това са последствията, в които се осъществяват импулсите на четвъртата следатлантска епоха под формите на третата епоха. Но всички неща протичат едновременно. Така че в същото време действат и други импулси, освен описаните. Собствения си апогей римският католицизъм е достигнал вече през 13, 14 век.

Да видим какво се случва с него по-късно. При него трябва да отличим действието му до 13 век, когато то е правомерно, тъй като все още е четвъртата следатлантска епоха, от онова, което следва после, когато той приема съвсем друг характер, а именно характера на изостаналите импулси. Той иска да се разпространи. Как се разпространява? Той се разпространява значително. Ние виждаме, че това, което в по-новото време съзрява като държавно формиране, повече или по-малко е пропито с този римски католицизъм. Виждаме как назряващото английско държавно формиране в началото на петата следатлантска епоха се намира изцяло в ръцете на римския католицизъм. Виждаме как Франция, както и останалата част на Европа, по отношение на представите и житейските импулси е сграбчена от този римско-йерархическо-култов елемент. Ако искаме да охарактеризираме какво всъщност живее в него, трябва да кажем, че съществува стремеж, произхождащ от Рим, културата на Европа да се проникне напълно с този йерархично-църковен елемент чак до стената, която сама си е създала в Източна Европа. По забележителен начин обаче такъв стремеж, когато става изостанал импулс, приема един външен характер. Той няма вече силата да развива вътрешна интензивност, затова приема външен характер. Той се разпростира, така да се каже, по ширина и няма силата да навлезе в собствените си дълбини. Ето защо е забележително,

че римската йерархичност става все по-интензивна, придобива все по-голяма ширина, но в страните, от които се излъчва, тя потиска собственото си население, не позволява вътрешен живот.

Виждате как започват нещата. Римското начало се разпространява навън под различни форми, докато в Италия, в Испания то потиска населението си. Представете си що за странно християнство живее в Италия, когато папството се намира в пълния си блясък. Това е християнството, срещу което са отправени гръмките слова на Савонарола. В отделни индивидуалности като Савонарола е живял Христовият импулс. Но тези индивидуалности са считали за необходимо да подкопаят основите на официалното християнство. И ако някой би скицирал една история от това, което се е случило в началната точка на това влияние, той би казал, че силата на римския църковен елемент се разпространява по ширина, но християнската душевност е потисната в началната точка на влиянието. Това би могло да се докаже до отделните детайли и истината е, че в самото влияние нещата се самоунищожават. Това е ходът на живота. И както отслабват силите на човека, който остарява, така в същността си отслабват и културните феномени, ако се разпространяват по ширина, и се потискат.

При други обстоятелства вече Ви информирах как френският държавен елемент в известна степен представлява един вид възобновяване на четвъртата следатлантска епоха в петата. Така имаме едно второ влияние. Както за южния елемент се опитахме да открием разбираеми думи в израза „култово-йерархическо-църковно“ – това, което се стреми да изгради универсална църковна монархия, европейска теокрация, – така искаме и сега да се опитаме да открием разбираеми думи за онзи културен елемент, който пренася културата на разсъдъчната душа от четвъртия в петия следатлантски период. И ако искаме да намерим думи, обхващащи всички исторически елементи, имаме ли волята да намерим думите, съответстващи на фактите, отговарящи на реалността, за да означим внасяното в

петата следатлантска епоха чрез френския държавен елемент, трябва да кажем, че това е универсално-дипломатическият елемент. И всичко, което е свързано с универсално-дипломатическия елемент, е свързано и с това, което е произлязло от същинския френски държавен елемент. Неслучайно френският език все още е дипломатическият език. И до най-малката подробност се осветлява историческият ход, открием ли, че както от Рим и Испания се излъчва универсално-теократичното, така от Париж се излъчва универсално-дипломатичното начало.

Забележително е, че макар и в по-малка степен, отколкото в итало-испанското начало, тъй като става дума за издигане на един не толкова далеч отстоящ елемент, при френския елемент с неговото влияние също е налице едно подриване в първоизточника. Особено интересно е да се разглежда историята от тази гледна точка. Да вземем начина, по който – превеждайки старите импулси на дипломатическо-политически език – големите френски държавници, например Ришельо, Мазабини и т.н., упражняват световна дипломация. Служители на Лудвиг XIV, те мислят в европейски мащаб, не във френски, и се считат за разбиращи се от само себе си владетели на Европа по отношение на дипломатическото, по отношение на универсално-дипломатичния елемент. Един елемент винаги приема импулса на друг. Ненапразно политиците дипломати, като кардиналите, стоят на страната на френските крале, когато френската държава изживява своя апогей.

Но който проследи историята на Франция по това време, ще открие, че притесненията, които в цяла Европа са предмет на дипломацията, отнемат безкрайно много сили в сферата на икономиката, финансите, както и в сферата на останалата култура в страната, те я подриват във всяка една област. Разбира се, ако искаме да видим нещата, не трябва да ги разглеждаме в светлината на националните предразсъдъци, а да ги разглеждаме в тяхната реалност, безпристрастно и обективно. Оттук следва и онова нарастване на народния революционен еле-

мент, който може да възникне само като следствие на подобно подриване и да доведе противоположността на онова, което най-много съответства на френската държава: кралското начало. Паралелни явления от революционен характер, водещи до революция, като в Испания и Италия, не са свързани с указаните причини. Ала може да се каже, че тъкмо в революцията се разкрива колко забележително действа контрастът в този френски елемент между грижата във връзка с европейската дипломация и много по-малката грижа за собствената страна. Ето защо не бива да забравяме, че в същото време с петата следатлантска епоха започва разпространение на културата по цялата Земя именно чрез откриването на нови, непознати дотогава области. Виждаме как, естествено, държавите, граничещи с море, изграждат морските си сили, своя флот. Когато френският дипломатичен елемент се разпростира по цялата Земя – можете да го проследите подробно в историята, – в това участва и френският флот. Но това разпростиране има своя противоположен полюс в това, което вътрешно бушува и после намира израз в революцията. Оттук следва особеността, че в същата степен, в която се разраства революцията, на френската флота се отдава все по-малко внимание. Можете да видите как по времето, когато френската революция набира сила, френската флота все повече намалява, морските сили все повече отслабват. Това има важна последица. Когато френският елемент се завръща от републиканското време към това, което му съответства, към цезаризма на Наполеон, тогава именно в личността на Наполеон се развива силна опозиция по отношение на третото начало, съответстващо на петата епоха. Това противопоставяне на Франция и Англия, което е подготвяно дълго, тъкмо в личността на Наполеон приема напълно различен от предходния характер.

Какво е най-забележителното в цялото вълнение на наполеоновото време? Ако се изследва какво живее в Европа във връзка с Наполеон, се вижда огромното противоречие между Наполеон и Англия. На Наполеон му липсва нещо, което не се

е съхранило в революционното наследство, което в известно отношение е трябвало да му липсва. Казвам „трябвало“ в смисъла, както се говори за историческа необходимост. Липсва му флотата, за да противопостави втория на първия елемент, френския срещу английския! Ако искаме да боравим с хипотези, уместни в историята заради целите на нейното разбиране, можем да прибегнем към такава. Ако Наполеон е имал собствена силна морска флотилия, към която да присъедини и други съюзнически морски сили, той нямаше да бъде победен от Англия по море и цялата история щеше да протече по съвсем различен начин. Но военноморски сили той не получава от революцията. Тук виждаме как един с друг граничат два елемента, които от третата, съответно и от четвъртата следатлантска епоха се пренасят в петата.

По този начин имаме третото начало, което всъщност съответства на петата следатлантска епоха и изгражда културата на съзнателната душа: английското, британското начало. Както елементът на сетивната душа се изразява в теократично-култовото посредством итало-испанското начало – сетивната душа не живее в съзнанието, – така на френския елемент съответства политико-дипломатическото начало, а на британския елемент – търговско-промишленото начало, в което човешката душа изцяло се изживява в материалния елемент на физическия план. Само трябва да имаме предвид една съществена разлика. Претенциите си за световно господство папството е могло да заяви поради една определена причина. Виждате ли, имаме четвъртата следатлантска епоха (изобразява се на рисунка); това е първият член, А, на петата следатлантска епоха, това е папско-йерархическият елемент. Той се стреми към универсална монархия, защото до известна степен представлява продължение на универсалната Римска империя. Б: културата на разсъдъчната душа. Тя също се стреми към нещо универсално, но то има силно изразен идеален характер. Най-същественото при разпространението на френския елемент не са завоеванията, явяващи се само като съпътстващи явления,

а проникването на света с политически дух, с дипломатично политическо мислене и чувства, с онова дипломатично политическо мислене, което живее не само във френската дипломация и политика, а и в литературата, дори в останалите части на френското изкуство. Но ако искаме да говорим за универсална монархия или нещо подобно, би трябвало да говорим само за един вид универсална мечта. И маршируването на върха на цивилизацията изразява също така ясно тази мечта. От друга страна, пристъпваме към третото, **В**, което е в съответствие с цялата пета следатлантска епоха, която от своя страна води до изразяване на съзнателната душа, онова, на което като един специален компонент съответства британският елемент, особеният носител на съзнателната душа в епоха, в която специално трябва да се развива съзнателната душа. Оттук следват претенциите на британския елемент за универсално търговско-промишлено световно господство.

Скъпи мои приятели, нещата, основаващи се на духовния живот, се проявяват в пълнота. Изцяло се проявяват така. За тези неща няма как да се морализира или теоретизира. Те се проявяват в пълнота, реализират се. Ето защо не може да се смята, че мисията на британския народ не се изпълнява поради необходими вътрешни причини. Тя се изразява в изграждането на една универсална търговско-промишлена монархия на Земята. Претенциите възникват именно от реалността. Тези неща трябва да се разпознаят като заложен в мировата карма. И това, което говорят, което мислят хората, представлява само откровение на духовни скрити сили. Ето защо никой не трябва да вярва, че британската политика ще се промени в морално отношение и заради някакво особено уважение спрямо света ще се откаже от претенциите си да завладее целия свят на търговско-промишлено ниво. Затова не бива да ни учудва, че онези, които виждат тези неща, изграждат общества, изхождайки от идеята единствено и само да реализират нещо такова, и то със средства, които в същото време са и духовни средства. И така имаме началото на една непозволена взаимна игра. Защо-

то, разбира се, не бива окултни принципи, окултни средства, окултни импулси да се използват като движещи сили тъкмо за петата следатлантска култура, която трябва да бъде чисто материална култура. Спорното в тези действия започва в мига, когато зад разпространението на тази чисто материална култура се намесват окултни импулси. Именно това се случва, както вече съм Ви изяснил. Вече не се гради световно господство просто с това, което се предлага като сили на физическия план, а се иска да се насърчава тази култура с помощта на импулсите от окултизма, които не се проявяват открито в света. И с тези окултни импулси повече не се работи за благо на човечеството, а за изгодата на дадена група. Ще разберете много неща, ако свържете такива гледни точки, които Ви предлагам въз основа на задълбоченото познание, с ежедневните събития.

Има много и достойни за уважение идеалисти – не го казвам с ирония, тъй като идеализмът заслужава уважение дори когато се заблуждава, – които вярват, че мрежата от търговско-промишлени дейности, разпространявана от страна на Британската империя над различни страни, ще съществува само докато трае войната и тогава хората отново ще са свободни в търговските си отношения. Като се абстрахираме от някои илюзии, събуждани в периода на безвластие, вследствие на това, което се прави, за да не се изненадат веднага хората, това, което е започнало във военно време като контрол над търговските отношения по света, не трябва да се мисли, че ще изчезне с края на войната, а така, че с войната то само е започнало и по-късно ще продължи. Войната трябва да дава само възможност да се завира нос в търговските книги на хората, но не трябва да се вярва, че това завиране на носа в търговските книги ще изчезне след войната. Искам само да представя символично какво ще се случи в по-широк мащаб. Имам предвид, че тъкмо търговско-промишленото световно господство ще става все по-силно и по-силно.

Казвам всичко това не за да агитирам, а само за да изясня от какви световно-исторически импулси произлиза случващо-

то се. Само познанието за това, което е, може да импулсира хората към правилни действия. Така че е възможно в известни окултни общества да се появи европейската световна карта във вида, в който успях да я начертая на дъската вчера. Изрично подчертавам, че бях в състояние на проследя тази карта назад до 80-те години на 19 век. Колко назад във времето води, не зная. Казвам само това, което знам. Само това, което мога да кажа със сигурност. Затова и не казах нищо за скандинавските държави, защото не зная дали и относно тях съществуват някакви намерения. Ограничавам се само до това, което ми е известно, и изрично го подчертавам в този случай, макар че това е основен принцип, който винаги следвам.

Трябва да приемете факта, че тази карта, тоест това разделение на европейските отношения, има тенденцията да служи на търговско-промишлената монархия. Европа трябва да се организира така, че да може да се изгради универсалната търговска монархия. Не казвам, че това трябва да се случи утре, но виждате, че разделението на части напредва. Сравните ли само настоящата нота до Уилсън с картата на Австрия, ще имате точната карта. По отношение на Швейцария все още нищо не се казва. Нещата с нея тепърва ще се случват. Но и те се виждат така, както съответстват на картата, която начертах вчера.

Това разделение на Европа, дадено тук, е изцяло предназначено за изграждане на търговско световно господство. Можете да изследвате подробностите на тази карта и ще видите, че тя е замислена така, че да се изгради това, което казах: търговско световно господство. Защото не е необходимо още от началото да се владеят всички територии, а е достатъчно те да се аранжират така, че, както се казва, да попаднат в сферата на влияние. И после много умно са подредени нещата, така че в сферата на влияние да попаднат онези области, които вчера заштриховах с жълт цвят, като особено интересувачи британците: пограничните области. И сега, за да се остави все още задоволството на идеализма, нещата могат да се направят

така, че да се упражнява търговско господство, а на останалите да се предостави време за игра с териториите. Но сферите на влияние се разширяват така, както е отбелязано. Не става въпрос за това дали през 1950 г. ще съществува една Белгия, или една Франция, а въпросът е каква власт ще имат белгийците в тази Белгия, французите в тази Франция и каква власт ще имат британците в Белгия или във Франция. За изграждането на търговско световно господство не е необходим непрекъснат стремеж към завоюване на територии. Преди всичко обаче трябва да сме наясно, че това световно господство представлява търговско-промишлено световно господство. Така се изгражда нещо много важно.

Във всеки случай аз би трябвало да изнеса цяла поредица от лекции, за да Ви представя нещата в отделните подробности. Бих могъл да го направя, защото това, което казвам, е дълбоко обосновано. Но днес мога само да скицирам. Ако желаят да изградят търговско-промишлено световно господство, главната област, за която става дума, трябва да се раздели на две части. Това е свързано с природата на търговско-промишленото начало. Мога да се изразя само чрез сравнение. Това, което се случва в света на физическия план, винаги трябва да бъде разделено на две части. Представете си един учител без ученици. Няма такова нещо. Така че не е възможно да съществува търговия без област, противопоставяща се на търговията. Затова също така, както, от една страна, се изгражда британското търговско начало, от друга страна, трябва да се създаде руският противоположен полюс. За да се определи съответстващото разделение между покупка и продажба, за да се определят циркулацията, са нужни тези две области. Не може да се направи целият свят една единна държава, както не може да се установи една търговска световна държава. Не е точно същото, но е подобно на това, че когато нещо се произвежда, има нужда и от потребител. В противен случай не може да се произвежда. Така че трябва да има разделение на две части. И фактът, че на делото се дава такъв ход, представлява огромната

идея на онези окултни братства, за които говорих. Това е една световна, гигантска идея, да се изгради противопоставянето – спрямо тази идея всичко останало изглежда незначително, – противопоставянето между британската търговска империя и онова, което произтича от руския елемент заедно с обусловената от духовните предпоставки подготовка за шестата следатлантска епоха, в допълнение към всичко, което описах. Това е една огромна, гигантска, достойна за удивление идея, родена от онези окултни братства, за които говорихме. Защото, казано тривиално, едва ли може да се помисли за по-хубав противоположен полюс за това, което на Запад се изгражда като най-висш цвят на търговско-промишлената мисъл, от бъдещите руски славяни, които в бъдеще още по-малко, отколкото днес, ще бъдат склонни да се занимават професионално с търговия. Ето защо те биха могли да станат един напълно завършен противоположен полюс.

Сега става дума за това, че, естествено, една такава империя трябва да наложи собствени правила. И една дълбока мисъл на Спенсър и неговия предшественик⁵⁹ се налагаше отново и отново: търговско-промишленото начало, внедряващо се в един народ, не иска да има нищо общо с война, а се нуждае от мир и миролюбие. Това е напълно вярно. Съществува, така да се каже, дълбока любов между търговско-промишленото начало и мирния елемент в света. Просто понякога е нужно този мирен елемент да приеме особени форми. В настоящата нота до Уилсън вече живее нещо забележително. Независимо от факта, че на дъската е изобразено само това, което става с Австрия – виждате какво се случва с Австрия, когато разглеждате тази карта, начертана изцяло според въпросната нота, – въпреки това тази нота се осмелява да изрази, че живеещото в централноевропейските народи като политическа общност няма да бъде засегнато. Тук също е налице „гигантско“, абсолютно гигантско заиграване с истината, защото обикновено, когато се казва нещо неистинно, се посочват само нещата, които не се съдържат в даден документ. Но тук се казват две неща

в един и същи документ: ще раздробим Централна Европа, но всъщност нищо няма да ѝ направим. Вестниците пригласят в хор на тази нота, пишейки, че ще се види дали сега Централна Европа ще приеме приемливите условия. Навсякъде може да се прочете, че съюзническите сили са поставили своите условия и ще се види дали тези толкова приемливи условия ще бъдат твърдо отхвърлени от централноевропейските сили. Нещата отиват още по-далеч, но това може да се прочете.

Да проследим тази мисъл и да видим докъде ще ни доведе. Имаме работа с разделение на света и става дума за това, че разделението на света се провежда така, че на света може да се каже: „Ние искаме мир и сме само за мир!“ Това съответства на стара изпитана рецепта, според която днес се пише много, нещо такова, като някой да ти каже, че не иска да ти причини нищо лошо, дори не иска да те докосне с пръст, а само ще те заключи в дълбока изба и няма да ти дава нищо за ядене! Нима ти е причинил и най-малко зло? Нима някой казва, че този човек те е докоснал дори с пръст? Според тази рецепта са направени прекалено много неща, според тази рецепта е оформено и миролюбието, въпреки факта, че то се явява реалност. И когато в същото време това миролюбие се съчетава с претенциите за търговско-промишлено господство, то не е приемливо за другите, напълно невъзможно е да се използва. И така, в бъдеще с пълна сигурност за това търговско начало ще стане пречка неговото миролюбие. Разбира се, това е известно и на онези, които разделят света на две части и затова имат нужда от някаква разделителна бариера. Тази бариера трябва да бъде изградена в голямата югославска конфедерация, обхващаща и Унгария, както и всичко, което посочих вчера. Ето така трябва да се насърчава мирът. Начинът, по който Британската империя ще се отнася към Средиземно море – чрез сферата на влияние, която описах, – показва, че към тази югославска конфедерация напълно може да се присъедини Константинопол и всичко възможно. Тази конфедерация може да се разпростира само до Средиземно море, защото на Запад могат да блокират

Средиземно море по всяко време, когато пожелаят. Накратко, Вие можете да проследите тази гигантска, забележителна идея до най-малките подробности, идеята, намираща се именно в тази карта. Днес липсва време, за да разгледаме всичко в подробности. Но това е гигантска, забележителна идея, да се оставят все още свободни за Франция само южните пристанища, водещи към Средиземно море, а другите да ги получи за сферата на нейното влияние. Това означава, че в крайна сметка френската колониална държава, Франция, основана под чужд протекторат, е илюзорна. Тя също се оказва в сферата на влияние. Ако проследите всичко това, ще видите как по гигантски начин трябва да се реализира всичко – произтичащо от културата на съзнателната душа, – към което се стремят тези окултни школи.

Нещата се случват, като съответстват на определени импулси. Защото световната история и световното развитие се управляват от необходимостта. Нещата се случват. Но те се случват така, че силите наистина си взаимодействат. Както в електричеството не може да има положителен полюс без отрицателен полюс, а взаимодействащи си противоположности, така стоят нещата и в историята на човечеството. И когато се разглеждат такива неща, човек трябва да е свободен от „лицемерния морал“. Така ще сме предпазени от въпроса защо трябва да се случи нещо такова. В мисията на определен елемент е заложено да се случи нещо такова и това, което се развива, трябва да се развива. Но също така трябва да е налице противопоставянето, противоположният полюс на даден стремеж. Противоположният полюс трябва също да съществува. И ако отново разгледаме нещата в по-близък план, ще видим как всъщност от периферията действа това, което охарактеризирахме като тези три съставни части.

Сега нека погледнем назад към центъра. Става въпрос за това, че противоположната част, противоположният полюс е там, така че винаги да може да е налице един вид спирачка. Тя е също така необходима, както и останалото. И колкото

малко упреквам едното, толкова малко възхвалявам и другото. Аз описвам само импулси, факти. Ни най-малко не ми хрумва да давам морални оценки за това, което описвам тъкмо като необходимост, произлизаща от целия характер на петата следатлантска епоха. Да се даде на света материалната, индустриалната, търговската култура не е нещо лошо, а нещо необходимо. Но един противоположен полюс трябва да съществува, защото развитието на човечеството не може да протича така, че еволюцията просто да върви по права линия. Трябва да има сблъсък на противоположности и в този сблъсък се развива реалността. И в Централна Европа винаги е бил необходим набор от импулси, които отчасти работят с излъчваните импулси от страна на периферията по начин, който вече представих, отчасти обаче в много отношения имат трагичната съдба да трябва да се противопоставят на тези импулси.

Разбира се, тези импулси се излъчват от Централна Европа и се реализират на различни места в много отношения. Но който разглежда нещата по-точно, ще открие противоположния полюс на импулсите, които описах сега, именно в Централна Европа. Само помислете как Централна Европа се явява опозицията на култово-теократичното на итало-испанския юг и как тази опозиция достига апогей при Лутер и максимална дълбочина в централноевропейската мистика. Налице е едно сливане. Тук действа не просто германското, тук си взаимодействат славянското с централноевропейското начало. Тук не искат да приемат християнството според папско-йерархическото начало, а искат вътрешното християнство, което е потиснато на юг. Савонарола просто е екзекутиран. Това вътрешно християнство живее в чеха Ян Хус, както и в произхождащия от англо-германското начало Уиклиф, както и в Цвингли, както и в Лутер. То има обаче своя най-дълбок елемент в централноевропейската мистика, който се намира най-близо до славянския елемент. И точно в тези отношения можете да видите как нещата се изпълняват по един забележителен начин. Защото Централна Европа с проникналото в

нея славянство се явява в известна степен опонент на периферията и въпреки политическите разногласия, славянският елемент, руското начало, действа заедно с Централна Европа. И дори в окултно отношение те действат съвместно по един чудесен начин.

Виждаме как на юг все повече се развива един определен материалистически елемент, който достигна своя апогей при такива хора като Ломброзо⁶⁰. Виждаме го и в периферията като основен елемент. И при Оливър Лодж, за когото говорихме, виждаме как материалистическото начало навлиза в духовното. От друга страна обаче, виждаме как на този елемент се противопоставя това, което се еманципира тъкмо от римско-йерархическото. Тук зад коренния германец Кеплер стои полякът Коперник. Особено славянски мислители стоят зад германските. Бих искал да кажа, че над физическия план виждаме свързване на централноевропейското със славянското начало: Хус, чехът, Коперник, полякът, и други – биха могли да се изброят още – образуват връзка над физическия план. Виждате също как в Централна Европа славянският елемент се среща с германския елемент, виждате източно-европейският славянски елемент да се среща с Европа. Това се вижда само когато се разглеждат окултни отношения.

Ако трябва да се даде само един пример, душата на Галилей живее отново в руснака Ломоносов⁶¹, а руснакът Ломоносов в много отношения се явява основател на славянската култура на Изток. Тук между тях се намира духовният свят, така че може да се каже, че централноевропейските славяни са свързани със западните хора още на физическия план. Скрытото зад това е свързано с хората от Запад посредством по-висшите планове.

Това напълно съответства на факта, че по отношение на славянския елемент руският елемент се явява по-късно, че западното славянство се намира в по-различно отношение спрямо Западна Европа от източното славянство. И само ако не мислим в смисъла на напредъка на общочовешката еволюция,

а в смисъла на англоезичната империя, ще искаме да присъединим поляците към руската държава.

Именно тук виждате разликата между мисленето, упражнявано само от една група хора, и мисленето, предназначено за благо на цялото човечество. Никога мисленето, насочено към благо на цялото човечество, не би могло да причисли областта на поляците към руската държава. Защото именно западните славяни в съответствие със своите дълбоки заложби по забележителен начин се включват в централноевропейското начало. Днес не мога да говоря за променливата съдба на полския народ, искам само да кажа, че духовната култура на полския народ има един от върховете си в полското месианство, който – за реалността всеки може да мисли, както иска – съдържа идеи, чиито корени се намират в духовното чувстване, в духовните представи. Тези идеи гарантират, че от полската народностна субстанция на човечеството ще се дава това, което се явява съдържание на полското месианство. Така имаме до известна степен гностическия елемент, който съответства на един от трите душевни члена, които трябва да се присъединят от западното славянство към Централна Европа.

Втория елемент го имаме в чешкото начало, което не случайно има своя Ян Хус от Хусинец. Тук имаме втория член на душата, пренесен от славянството в Централна Европа. Третият член се намира в южното славянство. Тези три душевни члена се простират като три културни полуострова и затова не принадлежат към източноевропейското славянство. И тъкмо за да има някаква рамка, в която западните славяни да могат да се развиват съобразно собствените си стремежи – външно, на физическия план, чрез сключване на династични бракове, вътрешно обаче чрез онова, което казах току-що, – възниква тази Австрия, която трябва да обедини германските и западнославянските народности. Но не заради принципа на властта! Който познава Австрия във втората половина на 19-то столетие, ще намери за смехотворно казаното в нотата до Уилсън във връзка с Австрия и някакъв принцип на властта.

Разбира се, отношенията са трудни, но че се търси начин да се предостави възможност на всяка славянска индивидуалност, изобщо всяка народностна индивидуалност наистина да се развива свободно в Австрия, това знае всеки, който познава австрийската история от 19 век. Но всичко това не се казва в нотата. Нужно е да се отвори само един основен учебник по история, за да се види, че земите, които Италия иска от Австрия, никога не са били под италианско владичество. Но в тази нота пише, че италианците искат области, които някога са ѝ принадлежали. В тази нота изобщо не става въпрос за истината, а за това, да се каже каквото се иска, като се разчита, че чрез магическата власт на модерната журналистика хората ще се докарат до състоянието да вярват на всичко. Не винаги се разчита на това. Ала тъкмо това принадлежи към магическите средства на определени общества, които по съответен начин разчитат на силата на журналистиката. Именно защото Австрия се подготвя под повърхността на външната история за мисията, за която говорих, тя е била винаги противоположност, противоположен полюс на всяко франкмасонство, което тъкмо на Запад е намерило онова формиране, което охарактеризирах през последните седмици. Франкмасонството никога не посмява да навлезе в Австрия. То започва – както тогава живее в Централна Европа във формата, която охарактеризирах – отвъд Лайта; там то е едва налично.

Разбира се, има и други импулси, които, както видяхте, водят до осъществяване на внимателни мерки, та централноевропейските народи да не пропаднат в политическо отношение. Такива са военните цели и правените сега предложения за мир. Но това, което се случва по този начин на Австрия, отчасти ще Ви се изясни от противоречието, което винаги е съществувало между Австрия и западноевропейското масонство и което в действителност води назад чак до времето на Максимилиан I⁶². От само себе си се разбира, че то се маскира с най-различни неща и онова, което казвам, лесно може да се оспори, защото нещата на физическия план се

украсяват, маскират се.

Сега виждаме, че Централна Европа трябва да се защитава заради човечеството, защото тя трябва да стане противоположния полюс на идващите от Запад импулси. Това, от друга страна, предполага, че централноевропейското развитие не може да протича по права линия, а, бих казал, колебливо, ту възходящо, ту низходящо. Тъй като то винаги трябва да удържа импулси, които в определена епоха да довежда до особена интензивност, като ги насочва срещу импулси, идващи от Запад. Да вземем йерархично-теократичния импулс. Докато се възприема това, което се носи към Европа като християнство на вълните на йерархическо-теократичния импулс, през 12 век започва да се оформя опозицията. Прочетете Валтер фон дер Фогелвайде, големия централноевропейски поет. При него ще откриете опозицията на римското папство, изобщо на римското начало. Това, което по-късно живее в Хус, Лутер, Цвингли и т.н., можете да намерите ясно изразено при Валтер фон дер Фогелвайде. Но също така ще намерите и онова, което се развива като вгълбено християнство – паралелно с папството, но във вгълбена форма, – в поемата за Парсифал от Волфрам фон Ешенбах. Така в началото на петата следатлантска епоха имате опозицията на теократично-йерархическо-римското начало, произлизащо от Испания и Италия. И противоположният полюс действа така, че тази вгълбеност никога няма да се измени. Тя остава. Тя е напълно чужда на принципа на властта и се формира като противоположност.

Не порицавам едното и не хваля другото, просто цитирам. Имаме йерархическо-теократическия принцип, после идва дипломатично-политическото начало, което приема различни форми и съпътстващи явления. И е интересно да се разгледат отделните исторически подробности. Всъщност не е правилно, когато в историческите книги често се казва, че откриването на барута е причината за съвременното устройство на армията, за разлика от устройството на рицарската войска в Средновековието. Същественото е, че с началото на

новото време натуралната икономика, доминираща в Европа в периода на Средновековието, е заменена от паричната икономика, че е налице наложената власт на парите, която не е съществувала по-рано. По-рано доминира много повече натуралната икономика. Парите са играли само второстепенна роля. Благодарение на паричната икономика започва да се формира наемна армия, несъвместима със старото, приспособено към натуралната икономика на Средновековието устройство на армията, основано на рицарството. Модерната армия произлиза от Швейцария. Швейцарците са първите, които стават войници в смисъла на петата следатлантска епоха. Можете да проследите историята. Именно поради това, че швейцарците са били толкова усърдни войници, те са имали такива огромни победи, когато е трябвало да се сражават, за да може по-късната Швейцария да се справи с рицарските набези. Разказвам това именно на швейцарци. Всъщност швейцарците са първите, които се справят с рицарството на военно ниво. Говорим ли за преодоляването на рицарството, трябва да търсим това преодоляване на рицарството в Швейцария. Защото така, както рицарството се преодолява чрез устройство на армията от войници пехотинци, така и в останалата част от Европа се учат изключително от швейцарците. Изучавате ли историята, ще намерите потвърждение за това.

Да разгледаме по-нататъшното развитие до Наполеон. В какво се състои превъзходството на наполеоновите войници и армия над централноевропейската армия? В това, че по същество Централна Европа по времето на Наполеон работи, разбира се, не с швейцарски войници, но според швейцарския войнишки принцип, докато Наполеон вече предвожда една истинска народна армия, съставена от френския народ. Това може да се оцени по достойнство, ако по правилен начин се разгледат битките между централноевропейците и Наполеон. Предводителите на централноевропейската армия, о, те е трябвало да водят своите войници, които всъщност са били наемници, на каишка дори до жилищните помещения! Никога

не им е било възможно да се разгърнат стратегически в по-широки граници. Наполеон с френската армия е първият, който е могъл да се разгърне в по-широки граници, тъй като е имал една народна армия, родена от тялото на народа. Той не се е притеснявал, когато според стратегическите нужди неговата армия се е разгръщала, че хората му ще дезертират. Пруският военачалник, например при известните походи на Фридрих Велики, постоянно се е опасявал, че някоя група, изпратена от него някъде, в следващия момент ще дезертира, защото това не е била народна армия, а хора, събрани отвсякъде, които понякога се спречквали помежду си. Те са били събрани от най-различни и понякога враждебни области. Във Франция е направено откритието на народната армия, което води то това, че в Централна Европа, от страна на Прусия, също се сформира една народна армия, напълно по френски модел. И поради тази причина централноевропейската армия придобива малко френски характер.

Така в тази област виждаме как се работи паралелно с периферията. Противопоставянето, естествено, се състои в това, че се води война, ако става въпрос за въоръжени сили. Това обаче не е главното, а ще можем да проследим същата противоположност в друга област.

Следователно видяхме, че чрез всичко, което се увенчава с Реформацията, йерархическо-теократично-римският характер намира своята опозиция в Централна Европа. Дипломатично-френският характер живее в Централна Европа до времето на Фридрих Велики, до 18 век. Лесинг още обмисля дали да не напише своя „Лаокоон“ на френски език. Прочетете епистоларната литература на 18 век. В Централна Европа могат да пишат много добре на френски език, а на немски – лошо. Френският е наводнил изцяло Централна Европа. Може да се каже, че едва по времето на Лесинг, по отношение на френско-дипломатическата същност, от друга страна, благодарение на Лесинг, Хердер, Гьоте и чрез това, което следва по-късно, се случва същото, което се случва на юг вследствие на Рефор-

мацията. Тук централноевропейската литература в лицето на Гьоте, Шилер, Хердер, Лесинг се еманципира от Запада, както по времето на Реформацията централноевропейското християнство се еманципира от южното. Но едновременно с този процес на разделение се осъществява и едно обединение. В младостта си Лесинг е писал много на френски език. Цялата философия на Лайбниц, ако не е била писана на латински, е била писана на френски, не на немски. По отношение на тези две области това е било едновременно съвместна работа и стоеене в опозиция. Може да означим нещата така. Южноевропейско начало – централноевропейско начало: опозиция; западноевропейско начало – централноевропейско начало: опозиция.

Така е и с третото, което се явява, с британското начало. Първоначално имаме определен паралелизъм, който особено се изразява в това, че великият Шекспир от 18 век и в хода на 19 век става един напълно германски поет, доколкото той изцяло е приет тук. Той не просто се превежда, но и напълно се асимилира, живее в германския духовен живот. Поради лесно разбираеми причини не искам да кажа, че той и днес продължава да живее повече в германския духовен живот, отколкото в британския духовен живот. Но трябва да се разгледа цялото развитие от Елиас Шлегел⁶³, направил първия превод на шекспировите творби, до финото проникновение в духа на Шекспир при Лесинг, до ентузиазма на германските натуралисти от 18 век и на Гьоте по отношение на Шекспир, до отличните, дори не може да се каже преводи, а немски асимилации на Шекспир, направени от Шлегел и Тийк, и по-нататък до наши дни. Шекспир живее в германската народност. И когато пристигнах във Виена и заедно с естественонаучните ми занятия слушах лекции по литература, първите лекции, които чух, бяха четени от Шрьоер⁶⁴. Той искаше да говори за тримата най-значителни немски поети, за Шилер, Гьоте и Шекспир! Разбира се, това не е присвояване на Шекспир, неуместно е да се твърди, че той е едва ли не германец. Ала този пример показва как това стоеене в опозиция в същото време представлява една абсолютна

съвместна работа. Такава е тази опозиция и по отношение на дипломатично-политическо-френското начало, както и по отношение на британското начало. В същото време обаче трябва да е налице и противоположният полюс. Третият член все още не е намерил израз в Централна Европа. Онова, което води до Реформацията, е първото. То противостои на южнoйерархичното начало. На западното начало противостои онова, което се увенчава с „Фауст“ на Гьоте. Това, на което се надяваме за Централна Европа, представлява същинското формиране на духовнонаучния елемент. В това отношение съществува силно противопоставяне между Централна Европа и британската област, опозиция, много по-силна, отколкото онази, намерила място при Лесинг, Гьоте и техните последователи, спрямо дипломатическо-френското начало. И в тази връзка всичко, което се разиграва между нас и привържениците на Ани Безант⁶⁵ и т.н., е само една прелюдия. Тези неща следва да се разглеждат от много големи и широки гледни точки.

Мисля, че ме познавате достатъчно добре, за да знаете, че не говоря поради суета, казвайки едно или друго. Но вярвам, че е налице огромната противоположност между работата с материални експерименти и други подобни, включително и доказването на духовното, и онова, което иска да се издигне към духа от импулси на човешката душа. Не е необходимо да брутализираме дотолкова нещата, че да превръщаме един Алкиной⁶⁶ в материален Христос, можем да останем на нивото на фините съобщения, както в случая със сър Оливър Лодж. Но при него се усеща нещо от това, което трябва да бъде. Да, аз не знам, но нищо не пречи да се кажат тези неща: има известно противоречие между това, което възниква в същото време, когато, от една страна, се доказва духовният свят по материалистически начин от сър Оливър Лодж, докато аз, от друга страна, пиша моята книга „Върху загадките на човешкото съществуване“, като правя опит да укажа централноевропейския път, който в Централна Европа, изхождайки от човешката душа, води към духовния свят. Няма по-голямо противоречие от това

между книгата на Оливър Лодж и книгата „Върху загадките на човешкото същество“. Тези книги представляват най-явните противоположни полюси, не може да се мисли за по-явни противоположни полюси.

Така ясно разграничени, както се представят нещата, всъщност могат да се явяват малко или повече едва от началото на петия следатлантски период. Защото преди това в много отношения нещата са били все още различни. Още докато Римската империя има определена власт, простираща се чак до Англия, настъпва силно разделение между Англия и Франция чрез появяват на девата от Орлеан. После настъпва всичко, което е можело да се случи в рамките на тази диференциация. Забележителното е, че още в тези рамки се явява възгледът, импулсът, че трябва да се осъществи връзка с противоположния полюс. И после виждаме – за това съм говорил често – чисто британския философ Франсис Бейкън, основателя на материалистическото мислене в новото време – охарактеризирал съм го вече, – вдъхновяван от същите източници, вдъхновявали и Шекспир, който по един толкова интензивен начин въздейства в Централна Европа, както съм го описвал. Същите източници вдъхновяват и Якоб Бьоме, който пренася цялата инспирация в централноевропейската душевна субстанция, тези източници вдъхновяват и южногерманския йезуит Якоб Балде⁶⁷. Виждате, че под повърхността на това, което се случва на физическия план, властва онова, което предизвиква хармонизиране. Нещата трябва да се мислят наистина диференцирано, а не да се оставят да потънат в объркване и хаос. Един от най-великите, гигантски духове на Британската империя е застанал много близо до опозицията по отношение на чисто комерсиалното начало в рамките на британската търговия. Това е Джеймс I⁶⁸. Джеймс I внася нов елемент, доколкото е в състояние да внесе в британската народностна субстанция онова – да внесе за дълго, тъй като британската народностна субстанция ще го има винаги, – което тя не смее да изгуби, ако не иска да потъне изцяло в материализъм. Това, което той внася, чрез подземни

каналите е свързано с цялата европейска култура. Така ние се намираме пред една значителна мистерия.

Ако обърнем внимание на нещата, които посочих сега, ще кажете, че едно или друго нещо не може да се нарече правилно или неправилно, нещата просто трябва да се схващат според тяхната необходимост. Но трябва да сме наясно, че тези неща действително трябва да се разглеждат. Може лесно да се попита, какво може да се направи в тези тежки времена? Първото, което може да се направи, е да се направи опит за разбиране на нещата, да се вникне в същността им. Тогава ще се появят и мислите, които са сили и ще започнат да действат. Ако се попита, дали добрите сили нямат достатъчно власт, та трябва да се проявяват злите сили, тогава трябва да се помисли какви трудности възникват днес при прилагането на духовността в рамките на горящите вълни на материалния живот. И тъкмо за това става дума. Трябва ли човечеството да пристъпи в духовния живот без никакви трудности?

В по-късни времена ще поглеждат назад към нашата епоха и ще кажат: колко лениви са били тези хора по отношение на усвояването на духовния живот! Духовете ни го спускат, ала хората му се възпротивяват. И наред с всичко трагично и болезнено, властващо в настоящето, властващото е и съдба, означаваща изпитание. И преди всичко тъкмо като изпитание трябва да се разбират и приемат всички тези неща. По-късно ще се разкрие доколко е необходимо така наречените виновни да страдат заедно с невинните. Защото в кармичния ход всичко се изравнява, всичко се компенсира. Не може да се каже: не се ли намесват добрите духове? Те се намесват дотолкова, доколкото им позволяваме, доколкото им се откриваме, когато имаме куража да им се открием. Първо трябва да приемем нещата с пълна сериозност, с пълна сериозност и разбиране.

Към това разбиране принадлежи и фактът, че определен брой хора трябва да положат усилия с цялата си личност да противодействат на горящите вълни на материализма. Защото материализмът, изживяващ се в промишлено-търговските им-

пулси, ще се свърже с онова, което ще се влее в материализма от други изостанали импулси, от китайско-японския, особено от японския елемент.

Вчера беше поставен въпросът дали обществата, които на Запад работят за една група, не мислят, че от Изток ще се появи японско влияние. Да, хората, принадлежащи към тези общества, не разглеждат това като нещо лошо, а като подкрепа за материализма. Защото нахлуващото от Азия ще приеме една особена форма на материализъм. Във всеки случай трябва да сме наясно, че с всички сили трябва да се противопоставим на материалистическите вълни. Всеки човек може да го направи. Плодовете на стремежа ще узреят. Няма нужда да казвам какво трябва да се противопостави на материализма. Не е нужно да го наричате „централноевропейско“, „германско“, не е необходимо. Обърнете внимание обаче на противоположността на силите, как тя може да се покаже обективно.

В две изречения може да се обобщи от какво се нуждае човек, за да се противопостави на материализма, който обаче има своето оправдание. В бъдещия ход на петата следатлантска епоха светът ще бъде завладяван във все по-голяма степен от промишлено-търговския елемент, но противоположният полюс трябва да съществува. Трябва да има хора, които с разбиране да работят на противоположната страна. Защото какво желаят тези окултни братства? Тези окултни братства не работят, обзети от някакъв особен британски патриотизъм, а в края на краищата искат цялата Земя да поставят под властта на чистия материализъм. И тъй като съгласно законите на петата следатлантска епоха определени елементи от британския народ са в най-голяма степен предопределени да бъдат носители на съзнателната душа, тези окултни братства искат посредством сива магия да направят така, че да използват тези подходящи елементи в качеството на двигатели на материализма. Това е, за което става дума. Ако се знае какви импулси се разиграват в световната история, същите могат да се направляват. Други народностни елементи никога няма да се оставят по подобен

начин да бъдат превърнати в материал за преобразуване на цялата Земя в една материалистическа територия, никой друг народ, никой друг народностен елемент. Ето защо този народ трябва да се лиши от всякакъв духовен стремеж, който, разбира се, живее във всеки човек. Но понеже кармата е такава, че съзнателната душа действа предимно тук, затова тези окултни братства се насочват именно към елементите на британския народностен характер. И после изпращат вълната на материализма през света, за да завладеят напълно физическия план. И дори за духовния свят искат да говорят само така, сякаш той представлява откровение на физическия план.

На това трябва да се противопоставят стремежите на тези, които разбират необходимостта от духовност на Земята. И ако разглеждате от тази гледна точка това, което се противопоставя тук, можете да го обобщите в две изречения. Първото Ви е добре познато, но то все още не говори напълно от сърцата и душите на хората: „Моето царство не е от този свят.“ То трябва да прозвучи срещу царството, което се разпростира на физическия план и трябва да бъде само от този свят, трябва постоянно да прозвучава срещу промишлено-търговския материализъм: „Моето царство не е от този свят.“ Днес нямаме повече време, за да Ви изясня доколко влиянието на думите „Моето царство не е от този свят“ е свързано с грижата за общочовешкото начало. Не с германското, а с общочовешкото начало. Индиецът различава четири касти, древният грък различава четири състояния, явяващи се едно след друго през втората, третата, четвъртата следатлантска епоха. В петата следатлантска епоха трябва да се появи четвъртото състояние – общият живот, общочовешкото начало. Не всички могат да станат свещеници, но свещеничеството може да се стреми към власт и господство. Виждаме го в третата следатлантска епоха, отново го виждаме в йерархическо-теократичната власт. Втората каста, кралското начало в гръко-римския период, го виждаме отново възродено през втория следатлантски елемент, когато дипломатично-политическото начало става особено

активно. Защото републиканското начало във Франция е само противоположен полюс, доколкото всичко създава свой противоположен полюс. На същинския френски държавнически характер съответства само монархическият принцип, защото това, което тук звучи за републиката, са само думи. В действителност управлява крал, който случайно се оказва адвокат, проводник на по-ранните римски процеси. Ала въпросът не е в думите, а в делата. И най-лошото в нашето време е във факта, че хората се опияняват толкова лесно от думите. Ако някой се нарича президент, не следва, че наистина е президент, а въпросът е какви са реалните отношения.

Третото състояние е познато като елемента на промишленото, на търговското в Египет и Древна Гърция. То се възражда отново в Британската империя, но все още трябва да властва над четвъртия елемент, над общочовешкото начало. Интересно е да го проследим в отделни проявления. Трябва действително да разбираме отношенията, ако искаме да разберем света. Куриозно е, ако се запитаме къде всъщност трябва да се появи социалистическата теория в най-радикалния си вид. Сред германските социалисти, напълно в съответствие с принципа, както го охарактеризирах, че германецът винаги има мисията да изработва чисти понятия. Така германците са си изработили чисти понятия за социализма, само че германската социалистическа идея пасва на германските условия толкова, колкото юмрукът пасва на окоето. Нищо в германските социални условия не пасва на германската социалистическа теория! Ето защо е напълно понятно, че, след като известно време преподавах в едно социалистическо училище⁶⁹, впоследствие бях изгонен от него, защото бях на мнение, че тъкмо в смисъла на социализма трябва да се развие учението за свободата. От страна на водачите на социалдемократите ми възрази, че не става въпрос за свобода, а за разумна принуда! Социалистическата теория не пасва на социалните условия, тоест социалистическата теория иска да се развие от еволюцията на човечеството. По този начин тя развива своите три

големи принципа: принципа на материалистическото разбиране на историята, принципа на добавената стойност и принципа на класовата борба. Трите теории са изработени свободно, но не пасват на германските условия, ала пасват по чудесен начин на британските условия. Там те също се изучават, там Маркс⁷⁰ изработва своите теории, там е Енгелс⁷¹, също и Бернщайн⁷². От там възникват, адаптират се към условията там, защото те – вземем ли предвид третия принцип – са основани върху теорията за класовата борба. Тя властва в британската душа, спомнете си за Кромуел⁷³. И ако се изучи всичко, което властва в британската душа след Кромуел, изучи ли се в съответствие с нейните импулси, може да се получи материал за третия принцип, за класовата борба. След изобретяването на тъкачната машина и въвеждането на социалния живот, произтичащ от тази тъкачна машина, в Британската империя властва онова, което се изразява в теорията на добавената стойност. И материалистическото схващане на историята не представлява нищо друго освен един педантичен превод на немски език на историческото схващане на Букле⁷⁴, например на „История на цивилизацията“ от Букле. Само че то е представено така, както се представят нещата в британската култура, а именно според основния принцип: никога да не се правят изводи. Дарвин също не прави изводи, а по определен начин се ограничава. Така че делото му е преоформено безцеремонно, ако щете, по немски педантично в материалистическото историческо схващане на Карл Маркс. Интересно е, че за общочовешкото начало, представящо четвъртата каста или класа, която повече не може да се стреми към господство – защото повече не съществува нищо, над което да се властва, могат да се създават само връзки от човек към човек, – не е създадена теория. Тя може да се създаде само въз основа на общочовешкото начало, което е дадено тъкмо в антропософски ориентираната духовна наука.

Ако човек не го разбира погрешно, това води към другото, второ изречение, което следва да се добави към „Моето царство не е от този свят“, и то гласи: „Въздайте кесаревото

кесарю и Божието – Богу.“ Това обаче означава, че може да се достигне до истинско разбиране на живота и изграждане на живота само ако се осъзнава, че трябва да се грижим за духовния елемент, защото духовният свят трябва да се намеси във физическия. Могат да се кажат и други неща. Въпросът е в това дали те се разбират с цялата душа и цялото сърце. Трябва да се разберат обаче изреченията „Въздайте кесаревото кесарю и Божието – Богу“ и „Моето царство не е от този свят“. Тогава ще се яви атмосферата на духовното, която няма нищо общо материализма, който трябва да се развива на Земята именно в петата следатлантска епоха. Но за целта е необходимо да се видят нещата в тяхната реалност.

Сега бих желал да обобща тези разглеждания: нека сърцето Ви да се стреми да погледне нещата в тяхната реалност. Само ако има сърца, които виждат нещата в тяхната реалност, сърца, чийто взор прониква през ужасяващата мъгла от неистини, разстилаща се днес над света, можем да продължим по правилния начин. Казах, че ако тетивата на лъка е опъната до краен предел, тя ще се скъса. Явява ли се този документ, който се осмеляват да представят на света, и това, което се казва в края на документа, перспектива за промяна към по-добро? Могат да настъпят още по-тежки времена, но този документ представлява призив на духа на истината, който вече се намесва по съответен начин в отношенията! Защото вземете – нека да го кажа като заключение – само примерния, бих казал също, „бившия примерен“ начин на отношение към нас.

Стремяхме се да бъдем толкова космополитни, колкото е било възможно през годините. Опитвахме се по болезнен начин да опазваме древногерманската тенденция към космополитизъм. Какво се получи? Прочетете какви клевети се отправят към нас от страна на британците, принадлежащи към тамошните теософски среди, че сме имали някакви честолюбиви германски стремежи. Не сме имали такива стремежи, каквито се опитват да ни приписват от другата страна. Дори и човекът, на когото сме се позовавали във Франция, Едуард Шуре⁷⁵, по

отношение на когото никога не сме се изкушавали да реализираме каквото и да било германско начало, защото всъщност той самият се явява носител на германския духовен живот във Франция, дори и той интерпретира като „пангерманско“, „пангерманистко“ онова при нас, което не иска да има нищо общо с националното. Беше куриозно, когато неотдавна разлистихме един лексикон на „Едуард Шуре“, където открихме: „Посредникът на германската духовна култура във Франция.“ Напълно вярно е, защото по същество при Шуре само езикът е френски. Ето защо човек, естествено, може да сметне, че всичко това е френско, ако вижда „всичко това“ само в езика. Следователно човек се явява пангерманист, ако не говори за германците така, както го иска френският шовинист Шуре, човек е германски агент, ако не говори за германците така, както го иска госпожа Безант. Вече и в Италия виждаме подобни явления, които там набират сила при бившите ни приятели.

Да, имаше необходимост да се защитим срещу това. Но сега отново се появи прекрасната възможност да ни сочат и да казват: вижте, как само атакуват, вижда се кой е агресорът! В края на краищата това са методите на Фолрат, това са методите на Гьош⁷⁶. Виждаме тези методи навсякъде, познаваме ги от нашите кръгове. Първо ни принуждават да се защитаваме, после ни наричат агресори. Това е извънредно ефективно средство, което сега играе огромна роля в света. Самият агресор се крие зад шума, който вдига, след като поставят другите в такава ситуация, че да трябва да се защитават, а накрая ги заклеят като агресори.

Нищо друго обаче не трябва да се случи, освен да се изпълнява мисията, която се състои в насърчаване на духовния живот, в придаване на стойност на духовния живот. И това, от една страна, е свързано с основния принцип: „Моето царство не е от този свят“, от друга страна, с другия основен принцип: „Въздайте кесаревото кесарю и Божието – Богу.“ Тези два принципа, както знаете, са всъщност принципи на доброто християнство. Но ще е нужно още много време, докато такива

неща се разберат в отделните детайли. Сега многократно се натъкваме на странни слова. Позволете ми да завърша с това. Казват, че щом Антантата е назовала своите военни цели, трябва и Централна Европа да ги назове, за да се играе честно. Изобщо този вой относно военните цели на Централна Европа се чува вече от известно време. Ние вече обсъдихме някои от военните цели на Антантата. Но защо е нужно Централна Европа да назовава своите? Такива никога не е имало! Такива просто няма! Ето защо, разбира се, се появява следната позиция: ще преговаряме, с удоволствие ще преговаряме, за да разберем какво всъщност искате, и тогава ще говорим. А нашата позиция: нямаме какво особено да кажем, искаме само да живеем. Разбира се, може да се отговори, че не желаем да заявим военните си цели, така че следователно крием нещо особено. Нищо не се крие. Централна Европа не иска нищо друго освен това, което е искала през 1912 и през 1913 година. Тогава тя е нямала военни цели, днес също няма такива. Не става въпрос за това да се каже нещо, а за това дали казаното съответства на действителността. Особено гръмогласно днес крещат от всички страни, че в рождественския призив за мир на Централна Европа се крие особено лукава и хитроумна уловка. В този рождественски призив за мир следователно се крие някаква хитрост, намерение да се заблудят другите. От много страни се твърди, че мир изобщо не се иска, а че се търси особено лукаво средство, за да може да се продължи войната. Само ако помислите за това! Само ако бихте помислили върху този призив за мир, тогава щяхте да видите дали той представлява някаква уловка. Така подхожда истинското мислене, а не онова, което си служи с празни фрази. Превъзможване на фразите с цялата сила на нашите души е това, което трябва да се случи, мои скъпи приятели, и то ще е следващото нещо, което трябва да внесем в собствените си души.

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 20 януари 1917 г.

Когато става въпрос за някакви импулси, свързани с духовния свят, било то импулси от една или друга страна, трябва да сме наясно, че разбирането на тези импулси е възможно само с помощта на духовната наука. Ние видяхме, че в събитията на настоящето се разиграват импулси, които се развиват от сили, произлизащи от хора, но от такива хора, които разбират тези духовни импулси по определен начин.

Въпросът, който трябва да се яви пред душите ни, е защо определени хора правят неща, каквито посочихме? А следващият въпрос е защо понастоящем живеем във време, в което в толкова много форми действия неистината, лъжата, като властваща световна сила, като сила, тласкаща хората към страдания, които биха могли да бъдат безкрайно изцелителни, ако се преживяваха заради истината?

Тези неща действително са свързани преди всичко с най-дълбоките импулси на човечеството. И ние ще се приближим до нещата, ще ги приближим до нашето време, ако в изследването си включим нещо, свързано с приоритетната задача тъкмо на нашето духовнонаучно направление. Припомнете си, че благодарение на нашата антропософски ориентирана духовна наука се придобива разбиране за определени духовни взаимовръзки, намиращи се в света, разбиране за определени сили, действащи в света, не само в човешкия свят, доколкото човек се развива между раждане и смърт, а и доколкото той се развива между смъртта и ново раждане. Да се мисли за тези неща по правилен начин е много трудно за съвременния човек, защото той е загубил определени качества, които в древни времена са били налични в човешкото развитие, качества, за известно време потънали в подосновите, които отново трябва да се развият чрез онова, което човекът може да упражнява като духовна наука. Добре ни е известно, че в древни, отдавна

отминали времена човешката душа е била във връзка с духовния свят, която е била много непосредствена, естествена, била е като даденост. Ние я наричаме атавистична. Тогава, както знаем, дори е нямало възможност хората да се усъмнят в безсмъртието, в живота след смъртта. За първи път такава възможност настъпва в преходния период, който отново ще трябва да се смени от времето, когато ще се знае за живота между смъртта и ново раждане. Защото в древни времена по напълно естествен начин се е явявало едно състояние, както днес са естествени състоянията на будност и сън. Едно трето състояние е настъпвало в човешката душа. В днешното състояние на будност човекът е изцяло ограничен във физическо-сетивния свят, той живее във физическо-сетивния свят, живее във всичко, което може да изживява чрез своите сетива и чрез свързания с мозъка разум между раждане и смърт. А в съня човекът е безсъзнателен. Азът и астралното тяло, в които човекът пребивава между заспиване и пробуждане, все още не са достатъчно силни, за да постигнат съответстващо съзнание. Знаем, че астралното тяло започва развитието си от времето на старата Луна, а азът – от земното време. Според стандартите на космическото развитие те са твърде млади, не са достатъчно силни, за да развият съзнание, когато са свободни между заспиването и пробуждането. Във всеки случай от съня се надигат съновидения, съновидения в най-разнообразни образи. В тези съновидения, според обстоятелствата, се съдържа вече твърде много от духовния свят. Твърде много от духовния свят вече живее в съновиденията, но в своето днешно състояние човешката душевност не е способна да проникне зад сънищата, да види онова, което се изживява в съновиденията. Сънищата са заблуждаващи образи, изтъкавани от мъглата на майя. Ако се знае как да се тълкуват правилно във всеки отделен случай, от съновиденията се получават преживявания от по-ранни периоди или също пророчески предсказания за бъдещето. В сънищата се получават и отражения на процесите, които се разиграват между живите и мъртвите в спящото състояние на

човека. Всичко това се получава чрез съновиденията. Но човекът в днешното си състояние на развитие не разбира своеобразния език на сънищата, за него те остават неразбираеми образи и това е напълно естествено. Както европейецът не може да разбере звуците, когато говори китаец, така съвременният човек не разбира образния език на сънищата.

И така, в този преходен период човекът наистина е ограничен със своето съзнание до това, което може да стане съзнателно за него благодарение на по-стари инструменти, чрез физическото тяло, както и чрез етерното тяло, които са се развили през Слънчевия и Сатурновия период и са организирани така, че да предложат на човека, когато се намира в тях – тоест от пробуждането до заспиването, – възможността да развива съзнание.

Духовната наука, както я практикуваме, ни дава понятия за свръхсетивния свят, властващ в сетивния свят и зад него. Понятията и идеите, които възприемаме в духовната наука, които правим свои собствени, не се отнасят до нищо сетивно. Те се отнасят или до това, което се намира между смъртта и ново раждане, или до намиращото се в свръхсетивното, зад сетивното. Възприемем ли това, така ние не възприемаме просто определени теории, най-малкото не следва да са такива, защото не става въпрос дали знаем едно или друго, а става въпрос, че нашата душа, нашата душевност придобива определено настроение при възприемането на истини, отнасящи се до свръхсетивното.

Трудно е да се намерят думи за тези неща, защото нашият език е предназначен за външния физически план, така че отначало за нас ще е много трудно да използваме речта за тези свръхсетивни отношения. Бих казал, че всичко, което иначе разбираме, живее в нашата душа грубо, плътно, защото винаги ползваме инструмента на мозъка, който е приучен към работа с идеи и понятия, отнасящи се до физическия план. Когато обаче си изясняваме онова, което не се отнася до физическия план, трябва да напругаме душевните си сили така,

че при това налягане, при това изучаване на духовната наука участието на главния мозък става все по-малко. Когато имаме затруднения при разбирането на нещо, което дава духовната наука, причината е само в това, че главният мозък ни ограничава. Мозъкът ни наистина е дресиран, пригоден за грубите понятия на физическия план и ние трябва да полагаме усилия да усвояваме по-фини понятия за свръхсетивния свят – по-фини само за нашето човешко разбиране. Но тези усилия са от здравословен характер, те са добри, защото по този начин заживяваме душевно с духовната наука по съвсем друг начин от този, по който живеем с физическите знания и представи. Ние се пренасяме в един свят на по-подвижни, по-фини представи и идеи, а това е важно.

Така за всички Вас има една възможност до известна степен да стигнете дотам, че да сте достатъчно в сферата, в която етерното тяло донякъде живее за себе си, позволявайки на мозъка само леко да трепти. Тогава добивате чувството, че за даденото от духовната наука не може да се мисли произволно както за ежедневните понятия. За ежедневните понятия, отнасящи се до физическия план, знаете много добре, че тях сами си ги създавате. Вие ги развивате според всекидневните житейски нужди и житейски условия, създавате ги според симпатиите или антипатиите, според това, което се представя отвън за сетивата, за свързания с главния мозък разум. При духовната наука, ако правилно вниквате в нещата, постепенно ще добивате чувството, че всъщност не просто мислите, че преди да мислите нещо, то вече е мислено, че то всъщност витае като мисъл и само навлиза във Вас. Когато почувствате, че то всъщност витае в обективното мислене на света и само навлиза във Вас, тогава сте придобили много, тогава сте преживели едно отношение към финия етерен тъчащ свят, в който живее Вашата душа. И тогава е само въпрос на време, може би и на повече време, постепенно да се навлезе в сферата, явяваща се за нас обща с мъртвите, които имат някаква кармична връзка с нас.

Казах, че в по-ранни времена хората изобщо не са могли да говорят за това дали има или няма безсмъртие. Те са имали едно трето състояние, освен сън и будност, едно междинно състояние, което не е образувано просто от съновидения, а се е изживявало непосредствено, естествено, така че хората са виждали духовно своите мъртви. Те са били там, живеели са с тях. Когато се върнем назад в еволюцията на човечеството, е така, че ако например даден човек е направил нещо, или му се е случило нещо непривично – а непривични неща се случват постоянно от сутрин до вечер, защото хората не са питомни животни и не вършат само обичайни неща, – когато следователно е направил нещо такова, или му се случило нещо такова, в древни времена той е чувствал до себе си един или друг мъртвец, напуснал го преди повече или по-малко време. Той е чувствал, че мъртвият му съдейства или го съветва. И така, когато душата на живеещия на Земята човек е решавала едно или друго, или е претърпявала едно или друго, тя е чувствала, че ѝ съдейства или състрадава един или друг мъртвец. Следователно мъртвите са били там. Ето защо не е можело да се дискутира за безсмъртието. Имало е смисъл толкова, колкото има смисъл да се пита дали даден човек, с когото говорите в момента, действително съществува или не съществува. Тази опитност е била реалност, в древни времена хората са изживявали нещо заедно с мъртвите.

Ние знаем поради какви причини това време е трябвало да се спусне в подосновите на битието. Но то ще се завърне, ала в друга форма, защото хората ще си създадат настроението, което наистина може да се влее в душите благодарение на духовната наука, благодарение на дейността, живота в духовнонаучните представи за свръхсетивното. Тогава ще е възможно за душата да достигне до фини настроения, а до тези фини настроения ще достигнат и душите на т.нар. мъртви. Те са винаги тук, но въпросът е как да проникнат осъзнато в душевната сфера. Разбира се, мъртвите постоянно кръжат около тези, които са били кармично свързани с тях в живота. Но за да започ-

нат да действат в съзнанието им, е необходимо да се посрещнат с настроението, което току-що описах. Защото, виждате ли, за мъртвите винаги има възможност да открият достъп до човешката душа, когато човешката душа със своя душевен живот навлезе в описаното настроение, когато в свръхсетивната сфера живеят понятия и идеи, изработени от човешката душа. Онова, което убягва на мъртвия, в което той не може да влезе, е телесното, физическото начало на човека. До него мъртвият няма достъп, преди всичко няма достъп до него. Следователно до мислите, образуващи се от главния мозък и ориентирани към физическия свят, до тези мисли мъртвият няма достъп. И тъй като хората днес имат най-вече мисли, образуващи се от главния мозък, за мъртвите е изключително трудно да намерят достъп до живите. Но ако живите посрещнат мъртвите, развивайки настроението, пораждащо се благодарение на много занимания със свръхсетивни представи, тогава мъртвите могат да навлязат в това трептене на душата, откъсната от телесното, нямащо нищо общо с телесното. В настоящето всичко зависи от това, душите да намерят възможност да намерят път към мъртвите. Тогава и мъртвите ще се явят. Те трябва да се намерят в една съвместна сфера. И това – често съм го подчертавал, – което от духовната наука е насочено към свръхсетивния свят, което развиваме като понятия и идеи, несъмнено е насочено и към живите, и към мъртвите. Ето защо съветвам да се чете мислено на мъртвите, тоест да се обръщаме към тях мислено, развивайки мисли, отнасящи се до свръхсетивния свят. Защото благодарение на това непосредствено се изгражда мост към тях, мост не само към мъртвите, умрели наскоро, а и изобщо към мъртвите, дори към онези, умрели преди много, много време. По този начин живите имат възможност да се доближат до мъртвите. Но по този начин мъртвият също има възможност да действа в мислите на живите. И ако сте приели духа на духовната наука, тогава от такива изложения ще можете да си изградите вярна представа за това, че в материалистическата епоха, в която ние като хора живеем отдавна,

мъртвите ще имат все по-малко и по-малко влияние в хода на събитията тук, във физическия свят, в който хората стават все повече материалисти, тоест отдават се на представи, касаещи физическия план, до които мъртвите нямат достъп. И така се разиграват събития, случващи се тук, във физическия свят, без влиянието или с незначителното влияние на мъртвите. Но това трябва да се промени, отново трябва да се установи жива комуникация между живите и мъртвите. Онези, които са умрели, трябва да могат да навлязат във физическия свят, така че случващото се във физическия свят да не става просто под влиянието на представите, възникващи във физическия свят.

И така, усилията на духовната наука наистина са вътрешно насочени към създаване на възможност за мъртвите да действат тук, във физическия свят. И трябва да се каже, че това представлява висша, сериозна цел на духовнонаучния стремеж, отново да се създаде свързващо звено между духовния свят, в който се намират мъртвите, и физическия свят, за да не изпаднат мъртвите в положението да си кажат, че са изхвърлени от физическия свят, тъй като във физическия свят живите не развиват мисли, чрез които мъртвите да могат да проникнат в този физически свят.

Разбира се, мнозина ще кажат, че се стремят да проникнат в духовнонаучните представи, но не възприемат никакво въздействие от мъртвите. Да, скъпи мои приятели, такива неща не могат да се направят без търпение. Трябва само да си помислите колко много, от столетия, животът на хората на физическия план е насочен към материализма, тоест противодействащо на всякаква възможност за правилно влияние от страна на мъртвите. И сред всичко, случващо се наистина от столетия, се развиват определени чувства, усещания, които хората днес имат напълно несъзнателно спрямо духовния свят. И по отношение на тези чувства и усещания все още остава абстрактна теория това, което днес произлиза от духовната наука. Човек е убеден, че е истина казаното от духовната наука за свръхсетивния свят. Разбира се, но то не е преминало в целия

душевен живот така, че човек да успее да развие усещанията и чувствата, които не са пречка за онова фино, интимно въздействие на идващото от мъртвите. Не е лесно да се видят тези неща в правилна светлина. Съвременният човек е внук или правнук, или пра-правнук на хората, живели в хода на последните столетия и определяли посоката на своите усещания и чувства под влиянието на процъфтяващия материализъм. Тази посока на чувствата и усещанията се отпечатва навсякъде, във всяка област. Ние имаме най-добро желание да срещнем даден мъртвец по подходящ начин, да си спомним за някой мъртвец по подходящ начин, но цялата ни организация от чувства и усещания, така, както действа през кръвта, бих казал, през кръвта на нашите предци, не е пригодена за това, пред душите ни наистина да се представят фините, интимни откровения, произхождащи от мъртвите. Чувствата ни не могат да служат в качеството на светилник, на развълнуван светилник, поставен пред тези интимни импулси, днес наистина все още много фини и интимни.

Ето защо човек не трябва да се обезкуражава, а е нужно да е настроен позитивно. Позитивността се състои в стремежа към онова състояние, което от определен момент на живота, като плод на изучаването на духовната наука, дава душевния покой – защото става въпрос за душевен покой, за настроението в душевния покой, – който прави възможно да ни достигнат тези фини, интимни откровения от царството на мъртвите.

Необходимо е още нещо и то е, че човек трябва да има волята да се противопостави на всичките неистини, за които говорихме в нашите лекции. Защото тези неистини, разпространяващи се в света, представляват и онова, което се влита в духовната аура и лишава мъртвите от възможността да проникнат през гъстата мъгла от черни формирования – да назовем едно от тях, – произхождащи днес под формата на неистина от нашата журналистика, печатно и устно, и обвиняващи цялата Земя като аура на неистината. През нея мъртвите – може да се каже така – могат да проникнат изключително

трудно. Ето защо е необходимо да се опитаме – с помощта на представи, които развиваме, за да узнаем какво се разпространява днес в света като конкретна неистина – да си разясним към какво реално се стремим в тази област, да узнаем чисто външната истина на физическия план, доколкото е достъпна, за да не поставяме пред душата си мъгливо образувание, през което духовният свят просто да не може да проникне. Ще разберете колко много е необходимо това, което Ви казвам сега.

Сега, с помощта на понятията, които развихме, ще се докоснем до въпроса какво искат някои окултни общества, изпращащи в света импулси, за които говорихме, импулси, изживяващи се в живот на неистина и после от тази неистина водещи към нашите днешни болезнени събития. Какво искат такива окултни общества, за чието съществуване малко Ви разказах? Преди всичко – може да се характеризират само отделни неща, те, разбира се, са много повече – те искат следното. Тези окултни общества искат да свръхматериализират света, да го направят много по-материалистичен, отколкото би следвало да бъде в петата следатлантска епоха чрез естественото развитие на човечеството. Както казах, това е само една от целите, преследвани от тях. Но нека да разгледаме малко тази цел. На тази основа се създават подобни общества, подбират се подходящи хора за тези общества.

Има много разновидности на такива общества. Една определена от тези разновидности, широко разпространена на Запад и имаща своеобразна специфика, обхваща организации, практикуващи церемониална магия. Церемониалната магия може да бъде и добра, но сега говорим за обществата, които практикуват церемониална магия не за общото човешко благо, а за благо на отделни групи от хора или защото се преследват особени цели, не общочовешки цели. И така, да насочим поглед към такива общества, които упражняват церемониална магия поради тази мотивация, магия, упражняваща се чрез церемонии. Както посочих, тя може да бъде и добра, но при тези общества тя не е добра. Определени видове церемониал-

на магия имат особеността, че тя наистина има известно значение за физическия човешки апарат, оказва му специфично въздействие. Всичко физическо представлява откровение на духовното. Духовното, възникващо под влиянието на определени церемониални магически процедури, може да действа във физическия човешки апарат, в ганглийната система, както неотдавна описах това, в системата на гръбначния мозък. Най-лошото обаче е, че чрез процедурите на церемониалната магия се оказва влияние върху системата на главния мозък. Това трябва да се осъществи по околния път на духовното, но то може да се случи и да въздейства.

И така, представете си как определени окултни общества практикуват някои видове сива или черна церемониална магия и повлияват на своите привърженици така, че влиянията проникват дори във физическото тяло, във фините трептения и процеси на физическото тяло, но винаги във физическото тяло. Така духовното се влива същевременно и във физическото тяло.

Какви са последствията? Те са такива, че сега настъпва нещо, което е било нормално за по-ранни епохи, но за нашата епоха вече не е. Чрез такива практики се дава възможността на духовния свят, без човек да се е отправил към него по пътя, който съм описал, да упражнява влияние върху хората, участващи в подобни практики от церемониален характер. Това значи, че се създава възможност за мъртвите, заедно с други духове, да оказват влияние върху тези, които участват в този кръг, създаден чрез церемониалната магия. По този начин обаче материализмът на нашето време може да стане един вид свръхматериализъм. Помислете само, един човек става изцяло материалист – не просто по отношение на своя светоглед, а по отношение на всички свои усещания и чувства, – а на Запад огромно количество хора са такива. Материалистическият начин на мислене се разраства в огромни мащаби. Тогава у човека се появява стремежът да оказва влияние не само върху физическия свят, докато живее във физическо тяло, но и върху

смъртта. Стремежът му е, когато умре, да има някакво място, център, чрез който да въздейства върху живите, които е оставил на Земята, или върху онези, които е направил зависими от себе си. В наше време вече има хора, чийто материалистически порив е толкова силен, че се стремят към учреждения и организации, чрез които и след смъртта да могат да се грижат за тези организации в материалния свят. И такива инструменти, чрез които човекът си осигурява едно материално господство и след смъртта, се явяват именно центровете за определена церемониална магия.

По този начин се дава нещо от огромно значение. Защото помислете само, че определен брой хора действат заедно в някое братство. Тези хора преди всичко знаят: „Предшествали са ни други, изразили толкова силни мисли за господство и власт, че животът им не е бил достатъчен, за да ги реализират, така че искат да ги осъществят след смъртта си. За тях създаваме кръг, чрез който това, което правим, чрез церемониални магически практики, предприемани от нас, предшествениците ни действат в телата ни. По този начин печелим по-голяма сила, отколкото имаме, и сме в състояние да упражним определена магическа власт върху другите, слабите хора, намиращи се извън такива общества. Когато произнасяме слово, когато държим реч, тогава мъртвите действат чрез нас, тъй като сме подготвени за това чрез участието ни в ритуалите на церемониалната магия.“

Има огромна разлика дали един човек участва честно в културните процеси на нашето време и след това, включвайки се в културните процеси на нашето време, като изхожда от своята честност, изнася парламентарна реч или пише статия, или дали е въввлечен в кръгове, в които се практикува церемониална магия, и подсилен от импулсите за власт на определени мъртви, държи парламентарна реч или пише статия въз основа на тези импулси, като по този начин, в името на своите цели, упражнява едно изключително силно въздействие, каквото не би имал, ако нямаше нищо зад себе си. Това е едното.

Другото обаче е, че тези хора, ввлечени така в кръгове на определени общества, практикуващи церемониално-магически ритуали, след смъртта си осигуряват власт, до някаква степен си осигуряват ариманическо безсмъртие. И това е водещата мисъл при много хора, главната мисъл. За тях обществото, към което принадлежат, се явява гарант, че силите им ще продължат да са живи и след смъртта, силите, които всъщност би трябвало да действат само до тяхната смърт. Тази мисъл живее днес в много повече хора, отколкото си мислите, мисълта да се осигури едно ариманическо безсмъртие, ариманическо безсмъртие, състоящо се в това, че човек действа не само като самостоятелна, индивидуална личност, но че действа чрез инструмента на едно такова общество, както беше охарактеризирано. Има най-разнообразни общества и хора на определена степен в такива общества знаят: „С помощта на едно такова общество, със силите, които иначе би трябвало да изчезнат със смъртта, до известна степен ставам безсмъртен, те ще действат и след смъртта ми.“

Вследствие от преживяването на церемониалната магия хората във всеки случай са дотолкова зашеметени, че изобщо не ги смущава мисълта, която би трябвало да застава пред душата на този, който приема тези неща с истинска сериозност и подобаващо достойнство. Защото колкото повече се приобщава към безсмъртното умиране, или, казано по-добре, към ариманическото безсмъртие, толкова повече човек изгубва от съзнанието си другото, реалното, истинското безсмъртие. Но материализмът е обхванал много души в нашето време така, че те не се безпокоят, че са напълно упоени и на практика се стремят към ариманическо безсмъртие. И може да се каже, че днес има общества, които в духовен смисъл, в окултен смисъл са „застрахователни общества по ариманическо безсмъртие“!

Винаги има малък кръг от хора, запознати с всички тези неща, защото подобни общества по правило са организирани така, че церемониалната магия трябва да въздейства тъкмо върху онези, които нищо не подозират, върху хора, имащи из-

вестна потребност да се свържат с духовния свят чрез всевъзможни символични ритуали. Има много такива хора. Реално сами по себе това не са най-лошите хора, които искат да направят това. Такива хора се приемат в кръга, упражняващ церемониална магия, и тогава всъщност една малка част от тях си служи с другите, въввлечени в кръга, упражняващ церемониална магия, като инструменти. Ето защо би трябвало да бъдете внимателни по отношение на всички т.нар. окултни общества, администриращи т.нар. по-висши степени, чиито цели остават тайна за по-нисшите степени. Като правило тези административни степени обхващат онези, които всъщност са посветени дотам, че да имат представа за онова, което Ви казах. Те обхващат онези, които трябва да действат съзнателно, които посочват определени цели и дават насоки, които после се осъществяват благодарение на факта, че има маса от други хора, които само са въввлечени в кръга, практикуващ церемониална магия. Всичко, вършено от тези хора, се прави според зададеното направление от хората с по-висша степен, но се подкрепя от силите, произлизащи от церемониалната магия. Този, който успее да хвърли поглед върху невероятно големия брой от подобни общества на Запад, упражняващи церемониална магия, ще може да си представи какъв ужасно ефективен инструмент могат да бъдат такива общества за осъществяване на мащабни световни планове. Защото същественото, както видяхте, е, че определени духовни въздействия, правилни в по-ранни епохи, се промъкват във физически-сетивното на нашето време, докато за нашето време е правилно човек да се срещне с мъртвите по описания вече начин, да се срещне с мъртвите, така да се каже, по средата на пътя. В посоченото тук настроение следва да се търси път, докато пътят, съществувал в по-ранни, атавистични времена, се приема в настоящето чрез медиума на церемониалната магия.

Казаното би трябвало да Ви даде представа за това, по какъв несъразмерен начин днес безграничният материализъм, който е свръхматериализъм, иска да прекрачи границите към

света, които би следвало да се прекратят само посредством привеждане на душата в настроение, което може да даде свръхсетивни понятия. Правилното днес е никога да не се възприема нещо неразбираемо, предлагащо се в много окултни общества. Страшно много неразбираеми неща се дават и приемат днес. Правилно е казаното в такива общества да се приема най-много с пренебрежение.

В много неща, които се ширят днес като неистина и като себелюбие по света, където е станало възможно да се говори за себелюбието като за нещо свещено, макар и неосветено от папата, където е станало възможно да се говори за *Sacro egoismo*⁷⁷ – този нов, макар и неканонизиран от папата светец, – в много, което днес като егоизъм и неистина се шири по света, действат импулси, оказват се влияния, подкрепяни от света на мъртвите по описания начин. Но към тези импулси се присъединяват и други. И за тези други импулси ще намерите пояснения в моята книга „Духовното ръководство на човека и човечеството“⁷⁸. Лекциите, включени в тази книга, бяха изнесени в Копенхаген през 1911 година. За тях имаше наистина най-различни причини. Там ще намерите обяснения как определени ангелски сили изостават от третата следатлантска епоха, за да развият в настоящето една сила, подобна на действалата в египетския период. После се казва:

„Както най-прекрасните неща могат да се превърнат в съблазън и изкушение за хората, ако се следват едностранчиво, така и ако се установи споменатата едностранчивост, ще се появи голямата опасност всички възможни добри стремежи да се изродят във фанатизъм. Както е вярно, че човечеството се развива благодарение на своите благородни импулси, така също е вярно и че ако внесем в най-благородните импулси мечтателство и фанатизъм, ще извършим най-голямото зло срещу правилното развитие.“

После се посочва как определени сили, които са били правилни за третата следатлантска епоха, действат и в насто-

ящето. И както – за това днес можем да говорим – човек по правилен начин открива връзката със своя добър ангел, така той, ако търси такива сили, ако използва такива импулси, идващи в качеството на ариманическа подкрепа от света на мъртвите, може да открие достъп и до тези изостанали духове от египетско-халдейската епоха, до тези изостанали ангели. И тези изостанали ангели играят огромна роля в такива окултни общества, каквито Ви описах. Те са важни помагачи и важни ръководни духове. В такива окултни братства има много неща, които непосредствено се стремят да пренесат по стария начин египетско-халдейското начало в настоящето. И ако не се говорят само празни приказки, а се води истински окултен живот, тогава всичко се случва под влиянието на изостанали същества от йерархията на ангелите, които са водачи там. По този начин посочихме онези същества от най-близката свръхсетивна йерархия, които се търсят от такива общества.

С това се посочва най-важното. И само ако се разбира как в такива общества се консервират живите завети, не писаните завети за живота, а силите, които действат и след смъртта, въпреки че не би трябвало да действат, тогава ще се забележи нещо от магическата власт, която упражняват такива общества и която им позволява много често върху неистината да положат печата на истината. И едно важно магическо действие вече е налице, когато неистината се разпространява в света по такъв начин, че да действа като истина. Защото в това действие на „неистината като истина“ е заложена една чудовищна сила на злото. И тази сила на злото се използва във висша степен от най-различни страни.

Това исках да Ви кажа днес, за да дам езотерична обясновка на онова, което представих по екзотеричен начин. Утре ще продължим да говорим за тези отношения и ще се опитаме да проникнем още по-дълбоко в някои неща.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 21 януари 1917 г.

Като начало ще си позволя да обърна внимание на нещо, което би могло да Ви е интересно, а именно на една статия във „Швейцарски строителен вестник“⁷⁹ от 20 януари 1917 г., в която се говори за Йоановата сграда в Дорнах край Базел въз основа на неотдавнашното посещение на швейцарски инженери и архитекти. Статията е написана много оптимистично и хубаво и тя наистина е един оазис, би могло да се каже, по отношение на много неща, печатани в последно време, дори и по отношение на печатаното за нашето движение, и то тъкмо от хора от нашия кръг. Един много радостен факт е, че от външна страна се появява обективно и професионално изложение, оценяващо сградата по достойнство. И така, статията излезе в „Швейцарски строителен вестник“ на 20 януари 1917 г. Съветвам Ви да я прочетете. Г-н Енглерт⁸⁰, който тогава проведе обиколката на швейцарските инженери и архитекти, заинтересовани от нашата сграда от професионална и от естетическа гледна точка, сподели, че статията ще се публикува и в „Технически бюлетин“, който излиза на френски език в Женева.

Бих искал още да обърна внимание на една току-що появила се книга – ще ми простите, че не мога да прочета заглавието на оригиналния език. Книгата е от нашия приятел Андрей Бели⁸¹, чието гражданско име, под което го познавате, е Бугаев. Книгата е издадена на руски език и описва много подробно и ясно отношението на духовната наука към Гьотевия светоглед. По определен начин се представя отношението на Гьотевия светоглед към казаното в Берлинския лекционен цикъл⁸² за гледните точки на различните светогледи. Това е лекционният цикъл „Човешката и космическата мисъл“. Също така се представя и това, което се съдържа в духовната наука. Отношението към Гьотевия светоглед се излага подробно и ясно. Ето защо е много радостно, че книгата на нашия приятел

Бугаев се появява на руски език като манифестиране на нашия духовнонаучен светоглед.

Г-н Мееболд⁸³ неотдавна издаде книга, на която бих искал да обърна внимание. Книгата излезе в издателство Пипер и Ко. в Мюнхен. Тя се казва „Пътят към духа“, биография на душата, и може да е интересна за Вас, защото в нея се описва опитът, придобит от г-н Мееболд в средите на Теософското общество.

Това е оазис в пустинята на атаките, една от които – статията още не е пристигнала при мен – трябва да е особено чудовишна, дело на един от нашите дългогодишни стари членове. Но все още не съм чел отпечатаната статия, само ми е съобщено за нея.

Това са онези атаки, които отново идват от кръга на членовене, именно от по-стари, дългогодишни членове, които са особено „радостни“, защото е известно, че тези членове биха могли да се представят и другояче. Но както казах, все още нямам статията, а само ми е съобщено за нея.

Вчера казахме някои неща по отношение на връзката на човека със свърхсетивния свят, в който се намират нашите мъртви и изобщо безплътните хора, преминали през портата на смъртта. Във връзка с нашето настоящо положение е от особено значение да сме наясно, че в света, в който човекът получава опит между смъртта и ново раждане, също така се състои едно развитие, една еволюция, както и тук на физическия план.

Когато разглеждаме отначало един кратък времеви период, например следатлантическото време тук, на физическия план, говорим за индийски, персийски, египетски, гръко-латински период, съвременен период и т.н., и смятаме, че по-сочвайки тези периоди, се извършва една еволюция, че по характерен начин човешките души и откровенията на човешките души се променят в последователните периоди.

Ако, разбира се, се получат нагледните понятия за това, също така би могло да се говори за еволюция, която се про-

вежда за указаните периоди в областта, в която получават опит мъртвите. Защото и там протича еволюция. И на различни места, когато е било възможно, се е посочвала и тази еволюция, правени са различни изложения по въпроса. Само че, разбира се, не е така лесно да се говори за духовния свят, както за еволюцията на физическия план – което, както знаете, не е толкова лесно в нашето материалистическо време, – защото за духовния свят нямаме правилно изградени понятия. Езикът е създаден за физическия план, затова, ако искаме да укажем духовната сфера, в която се намират мъртвите, именно във връзка с еволюцията, е нужно да се ползват всевъзможни нагледни примери и описания.

Естествено за нас е особено важно, че животът между смъртта и ново раждане в петата следатлантска епоха съответно също е по-различен от предходния. Докато тук, на Земята, се разиграва материалистическата културна епоха, в духовния свят също се разиграват всевъзможни неща. И в него мъртвите изживяват много по-интензивно нещата, свързани с еволюцията, отколкото живеещите хора тук, на физическия план. По по-интензивен начин съдбата на мъртвите зависи от вида и формата, в които протича определена еволюция в определени периоди. Мъртвите реагират много по-интимно, много по-чувствително на живеещото в еволюцията, отколкото живите – ако можем да употребим тези изрази, – и може би дори в по-голяма степен, отколкото в някое друго време, това се забелязва в нашето материалистическа епоха.

За разбирането на въпросите, които ще обсъдим, в тези лекции бих искал да добавя тъкмо нещо, получено благодарение на щателно наблюдение на фактическото положение на нещата. В тази връзка трябва преди всичко да прибегна към разглеждания, които трябва да Ви подготвят за това, което ще кажа. Вече посочих, че човекът може да се разглежда правилно в отношението му към Всемира, ако разглеждаме отделните му съставни части. За духовното разглеждане това, което е налице тук, на физическия план, се явява в по-голяма степен

отражение, откровение. Придържайки се към казаното, ние можем да разглеждаме човека – както той ни се явява като физическо същество – като състоящ се от четири части.

На първо място имаме главата. Както знаете от предишни разглеждания, във формата, в която се явява в инкарнацията, в тази инкарнация всъщност тя трябва да намери своя завършек. Главата в най-голяма степен е изложена на смъртта. Защото, както е оформена – спомнете си за това от предишни лекции, – както е организирана, в същността си главата ни се явява резултат от живота в по-ранни инкарнации. Напротив, следващата ни глава ще бъде оформена в следващата ни инкарнация като резултат от нашата настояща инкарнация. Преди известно време го описах накратко, като казах, че тялото на човека, без главата, се преобразува в главата в следващата инкарнация. Останалата част на тялото расте до главата, докато в същото време главата, която носим сега, е преобразуваното тяло от предишната инкарнация. Останалата част от сегашното ни тяло е израснало до главата благодарение на наследствените условия – на различни етапи това се случва в различна степен.

Това е метаморфозата. В една инкарнация главата отпада, тя се явява резултат на тялото от предходна инкарнация. А тялото се преобразува, метаморфозира в главата в следващата инкарнация, както в учението на Гюте за метаморфозата листото се преобразува в цвят. Поради факта обаче, че главата се оформя от земното тяло на предходната инкарнация, духовният свят трябва да работи изключително много с тази глава между смъртта и ново раждане, защото трябва да се изработи преработят на главата от духовния свят в съответствие с кармата. Ето защо първоначално в ембриона главата се явява най-добре оформена, защото тя е изложена в най-голяма степен на космическо влияние. Останалата част на тялото се намира всъщност под влиянието на човешката организация. Затова останалата организация се формира в ембриона по-късно от главата. Главата – естествено не по отношение на нейната физическа форма, която получава физическата материя в съ-

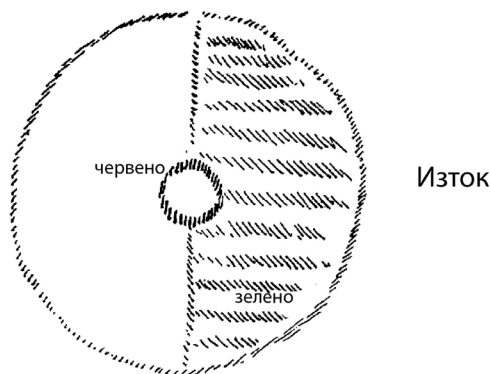
ответствие с наследствеността, но по отношение на нейното формиране, по отношение на нейния първообраз – вече е оформена от Космоса, както може да се каже, от сферата. Вашата глава не напразно в по-голяма или по-малка степен има сферична форма. Главата е първообраз на цялата мирова сфера, а цялата мирова сфера работи над формирането на главата. Така можем да кажем, че главата е оформена от сферата.

Както в живота е налице интензивна дейност да се строят машини, за да се задоволяват меркантилни нужди и други подобни, така в духовния свят човекът, освен с всичко друго, не изключително, но наред с други неща, се занимава и с развитие на техническото начало, което там се явява духовно техническо начало, за да може в следващата си инкарнация от сферата, от целия свят, от целия Космос да си изгради главата, съобразно своята карма от по-ранни инкарнации. По този начин надникваме в дълбоки мистерии на битието.

Второто, на което трябва да се обърне внимание, когато разглеждаме човека като откровение на целия Всемир, е всичко, което касае гръдните органи с център бели дробове и сърце. Най-добре е да ги разглеждаме отделно от главата. Главата се явява отражение на целия сферичен Космос. Не така стоят нещата с гръдните органи. Те са откровение на силите, идващи от Изток. Те се формират – както би могло да се каже – от полусферата. Ако си представите Космоса така (виж. рис., стр. 200), можете да си представите главата като отражение на Космоса. Ако си представите Изтока тук, можете да си представите гръдните органи като отражение на излъчващото се от Изток, следователно от полусферата, която застриховам тук със зелено. Върху гръдните органи работи само полусферата. Ако искаме да се изразим парадоксално, би могло да се каже също, че гръдните органи са половин глава.

Това е и основната форма. В основата на главата е заложена сферичната форма, в основата на гръдните органи е заложена частичната сфера, до известна степен половин сфера. Само че тя е извита различно, което не може да се види точно.

Щяхте да видите, че Вашата глава действително представлява сфера, ако върху човека не оказваха влияние луциферически и ариманически сили. Щяхте да видите, че гръдните органи са наистина полусфера, ако тези сили не оказваха влияние. Това направление към централната точка е на Изток, но би могло да се каже, че за обикновените земни геометрични съотношения тази централна точка се намира на безкрайно разстояние. И така, полусфера: на Изток.

И като трета част имаме всичко, намиращо се в човека като органи извън главата и гръдните органи: органи на долната част на тялото с крайниците. Всичко това, макар означението да не е съвсем точно, искам да го нарека органи на долната част на тялото. Това, което обобщаваме като органи на долната част на тялото, можем да го отнесем до външни организиращи сили, които, разбира се, тук, в тази област, действат върху човека главно по околния път чрез ембриологията, но те действат именно по този околел път, защото по време на бременността майката е зависима от силите, които трябва да се извлекат за формиране на долната част на тялото, също както от сферата трябва да се извлекат сили за формиране на главата, а от полусферата трябва да се извлекат сили за формиране на гръдните органи.

Всичко, което действа по такъв начин като сили върху

органиите на долното тяло, трябва да си го представите като идващо от центъра на Земята, но диференциращо се според територията, на която се намират родителите и предците, според територията и всичко, свързано с нея. И така, имайте предвид, че силите идват от центъра на Земята. Дали един човек се ражда в Северна Америка или Австралия, Азия или Европа, силите идват от центъра на Земята, но винаги диференцирани. Те действат диференцирано чрез европейската територия или чрез американската територия, чрез азиатската територия и т.н. Следователно мога да кажа, че органиите на долното тяло се определят от центъра на Земята, като се диференцират чрез територията.

Сега, ако искаме да разгледаме човека напълно от окултна гледна точка, трябва да разгледаме и нещо четвърто. Ще кажете, че вече имаме целия човек. Разбира се, но в окултизма трябва да се разгледа и нещо четвърто. Разгледахме три части от човека. Сега можем да разгледаме човека като цяло. Целостта също представлява част. И така, глава, торс, долно тяло, но и всичко заедно, така че като четвърта част имаме целостта и тази цялост отново е изградена от сили. Но тази цялост е изградена от силите на цялото земно обкръжение. Следователно вече няма териториална диференциация, а целостта на човека е формирана от цялото обкръжение, тоест от земното обкръжение.

Представих Ви физическия човек като отражение на Космоса така, както той се явява в някаква степен образ на взаимодействащите космически сили. Ние можем да разгледаме и други космически взаимовръзки. Тогава трябва да мислим духовния Космос във връзка с човека, не просто физическия Космос. Това, което разгледахме сега, беше физическият човек. Затова можахме да се ограничим до физическия Космос. Ако разглеждаме човека като безплатно същество между смърт и ново раждане, тогава не можем да се ограничим до това, което се изчерпва в пространството, защото триизмерното пространство, каквото го имаме, във

всеки случай има значение за физическия човек, живеещ между раждане и смърт, но е без значение за духовния човек, живеещ между смърт и ново раждане. Трябва да сме наясно, че за разлика от живеещите в три измерения мъртвият има на разположение един различен свят.

Ако се разглежда безплътният човек, т.нар. мъртъв човек, вероятно ще трябва да се избере някакъв друг начин на разглеждане. Трябва да се избере начин на разглеждане, който да е по-подвижен. И, разбира се, разглеждането трябва да се проведе от различни гледни точки, защото животът между смърт и ново раждане е също толкова сложен, колкото животът между раждане и смърт. Но преди всичко да разгледаме отношението на човек, живеещ тук на Земята, към човек, преминал в духовния свят чрез смъртта.

Тук отново имаме една първа част – но мислена повече времево, – един първи стадий на развитие, също можем да кажем. Мъртвият, така бих могъл да се изразя, преминава по определен начин в духовния свят. Но той преминава от физическия в духовния свят, изоставя физическия свят и особено през първите дни е все още свързан с физическия свят. И тогава е много важно, че мъртвият, напускайки физическия свят, много добре се приспособява към констелациите, които са му предоставени за неговия живот от позицията на планетите. Докато мъртвият е все още свързан с етерното си тяло, през етерното му тяло по прекрасен начин звучат и трептят планетарните сили, констелациите на планетарните сили. Както в ембрионалната вода при образуването на физическия човек изключително силно резонират земните териториални сили, така в мъртвия, намиращ се все още в своето етерно тяло, по необичаен начин резонират силите, които се свързват със звездните констелации в момента, когато – всичко това, разбира се, е кармически обусловено – мъртвият е изоставил физическия свят. И ако към това се подходи с благоговение и достойнство, биха могли да се направят интересни открития, ако се подходи със същото старание, което, за съжаление, често се

използва по егоистични причини, за да се изследват звездните констелации при раждането. Колко по-безкористни, по-прекрасни резултати биха се получили, ако се съставя хороскоп, а именно планетарен хороскоп, ако се разглежда позицията на планетите в момента на смъртта. Това е от голямо значение за цялото същество на душевния човек, както и за връзката на кармата с настъпването на смъртта в точно определен момент.

Ако някой предприеме изследвания в тази посока – правилата са същите като тези при рождения хороскоп, – той ще стигне до взевъзможни интересни резултати, особено ако в живота повече или по-малко познава хората, за които прави тези неща. Защото мъртвият носи няколко дни със своето все още неотделено етерно тяло нещо, което се явява резонантен отзвук от планетарните констелации. Така че можем да кажем: първи стадий на развитие: посока към звездната констелация. Това е от значение дотогава, докато мъртвият остава свързан със своето етерно тяло.

Второто, което може да се разглежда по отношение на човека към Космоса, е, че той наистина, би могло да се каже, изоставя физическия свят в определена посока, когато сам става духовен след отделянето на етерното му тяло. Тук по отношение на това, което прави мъртвият, за последно все още могат да се използват в правилен, а не просто в преносен смисъл понятия, взети от физическия свят. Защото след този стадий понятията се превръщат повече или по-малко в образи.

Сега може да се каже, че във втория стадий – направлението все още носи физически характер, въпреки че произлиза от физическото, – направлението е в посока изток. И в определено време мъртвият се придвижва на изток към чисто духовния свят. Следователно това е посоката на изток. Важно е да си представим това, защото едно старо изказване на различни братства, запазено от добрите времена на окултното познание на човечеството, и днес обръща внимание на това. Днес в някои братства се казва за този, който е умрял, че е „преминал във вечния Изток“. Такива неща, доколкото по-късно не са

станали празни приказки, отговарят на древни истини. Както трябва да говорим тук за това, че гръдните органи имат своята структура от Изток, така също трябва да си представим преминаването на мъртвите през Изтока. Когато обаче мъртвият напуска физическия свят и в посока изток навлиза в духовния свят, той достига сферичната област, тоест получава възможност да участва в сферическите сили, които действат не центробежно, както човекът тук, а центростремително в посока към централната точка на Земята. В сферата той получава възможност да действа към Земята.

Така че като трети стадий можем да означим преминаването в духовния свят, а като четвърти стадий – действието или работата от духовния свят, работата със силите от духовния свят.

С такива идеи пристъпваме интимно към това, което свързва човека тук с духовните светове. Ако разглеждате тази схема по правилен начин, дори можете да видите, че номер 4 завършва с това, което започва тук под номер 1. Това е работата върху главата от сферата. Тя се организира от самия човек, когато през Изтока той е навлязъл в духовния свят.

1.	2.	3.	4.
Глава:	Гръдни органи:	Органи на долното тяло	Цялото:
от сферата	от Изток	от центъра на Земята, териториално диференцирано	чрез земното обкръжение
първи стадий на развитие	втори стадий на развитие	трети стадий на развитие	четвърти стадий на развитие
посока към звездните констелации	посока на Изток	преминаване в духовния свят	действие от духовния свят

Фактът, че мъртвият трябва да напусне физическия свят в посока изток, при общението с мъртвите трябва да се възприеме много силно. Те се намират в света, в който навлизат през портата на Изток. Те са отвъд портата на Изтока. И

във връзка с такива неща са от значение именно опитностите, които човек има през петата следатлантска епоха в сферата на развитие на материализма.

Виждате ли, в тази пета следатлантска епоха поради материалистическата земна култура мъртвите страдат от много лишения. От казаното вчера могат да Ви се изяснят някои неща. Ако се опознава животът на мъртвите в настоящето със съответните средства, се установява, че те имат много силна необходимост да се намесват в нещата, които правят хората тук, на Земята. В по-ранни времена обаче, когато е съществувал по-малко материализъм, отколкото днес, мъртвите са могли по-лесно да се намесват в случващото се на Земята. Чрез земните хора, чрез това, което земните хора са чувствали и възприемали като влияния от мъртвите, те са могли да действат в земната сфера. Днес това може да се преживее много често и аз съм виждал, че то отново и отново действа по неочакван начин в конкретния случай, когато хора, участвали активно тук в определени събития, след смъртта си не могат да имат интерес към събитията, разиграващи се след тяхната смърт, поради липса на комуникация. Дори сред нас има души, които, когато са били на физическия план, са проявявали огромен интерес към разиграващите се събития, но сега, в духовния свят, са отчуждени спрямо разиграващите се след смъртта им събития. Често се случва така със забележителни души, проявявали тук активен интерес и притежавали големи дарования. Но така се случва от много време вече. Такъв е случаят през целия пети следатлантски период, от 15-16 век нататък, като тенденцията е все повече да се засилва. Може да се установи, че мъртвите, след като все по-малко могат да се намесват в това, което правят хората, все повече се занимават – жалко, че трябва да се използват толкова тривиални понятия, но все пак трябва да се използват понятията, които имаме в езика, – и така, мъртвите все повече трябва да се намесват в това, което хората представят като отделни личности. И се вижда, че интересът на мъртвите и работата на мъртвите след 15-16 век се изместват

повече към отделните личности, отколкото към големите човешки взаимовръзки. А впоследствие, занимавайки се много в тази посока с този проблем, успях да се убедя, че с това, което казах сега, е свързано едно определено явление, на което този, който се интересува от нещата в нашата нова история, трябва да обърне особено голямо внимание. За разлика от по-ранни времена в новата история имаме едно забележително явление, че хора, родени със значителни дарования, действащи с голям идеализъм, притежаващи благородни стремежи, че тези хора обаче не могат да достигнат широк поглед върху живота, не могат да достигнат широк мироглед. От много време това намира израз във всички писмени източници. В отделни идеи, понятия, представи, усещания, които изразяват хората, било то в литературата, в изкуството, дори в науката, понякога се намират силни зачатъци. Обаче – и затова именно за хората е толкова трудно да се издигнат до широк кръгзор, какъвто трябва да има човек в духовната наука – до един широк кръгзор хората не достигат. В голямата си част се случва така, защото мъртвите повече се приближават до отделния човек и при него изработват това, което в по-голяма степен се достига в детството, в младежкия период, докато онова, което дава на човека възможност за достигане на широк кръгзор, създаващо се в зряла възраст, в нашето материалистическо време е повече или по-малко отделено от дейността на мъртвите. Незавършени, останали в зародиш таланти, не само в големия свят, но и в отделните, малки неща, са често срещани днес поради същата причина, защото мъртвите могат да се намесват повече в отделните души, отколкото в това, което днес живее социално в развитието на човечеството. Мъртвите имат силна необходимост да се намесят в това, което живее социално в развитието на човечеството, но за тях това е изключително трудно в нашата пета следатлантска епоха.

След това е от особено значение за настоящата епоха да се запознаем с един друг феномен. Виждате ли, в нашето време има много понятия, много представи, които трябва да бъ-

дат правилно дефинирани, защото в противен случай не може да се направи нищо с тези представи. Особено в модерния, по-меркантилен живот понятията трябва да се дефинират математически. Към такива понятия се придържа науката, а дори и изкуството. Само помислете какво развитие е претърпяло изкуството в това отношение! Неотдавна оставихме културния период, когато изкуството се занимаваше с големите взаимовръзки и – бих казал, слава Богу – не е имало достатъчно понятия, за да се интерпретира едно произведение на изкуството толкова лесно, когато произведенията бяха многозначни. Днес вече не е така. Днес стремежът е към натурализъм и лесно могат да се намерят понятия, тъй като произведенията често се създават на базата на понятия, а не въз основа на елементарно всеобхващащо усещане. Днес човечеството е препълнено с определени тривиални, натуралистични понятия, определени от факта, че са изцяло формирани на физическия план, където нещата също са определени, индивидуализирани.

От голямо значение е, че т.нар. мъртви не обичат такива понятия. Мъртвите не обичат строго дефинирани понятия, които не са подвижни и не живеят. Може да се получи забележителен опит, много интересен опит, ако се употреби един такъв тривиално-банален израз за тези достойни за уважение оношения. Както знаете, в последно време тук полагах много усилия – тъй като проведохме всичко това съвместно – да разглеждаме периодите на изкуството с помощта на нашите фотографии. Полагах усилия да облека в понятийна форма някои художествени явления. Ако искаш да говориш, трябва да ги облечеш в понятия. Постоянно имах нужда да не обличам закономерностите в изкуството в строго дефинирани понятия. Когато при разглежданията се опитвах да очертавам понятията, доколкото е възможно, за да ги изразя в думи, беше нужно вече те да се вкарат в определени рамки. Въпреки това, по време на формирането на понятията при подготовката за тези разглеждания тук аз, бих казал, наистина изпитвах известно неудоволствие, когато беше нужно да употребявам думи, за да

представям разглежданите взаимовръзки с толкова бедни понятия, каквито трябва да се дават, ако човек иска да говори. И в тази област ние можем да се разбираме само когато в някакъв смисъл направите обратен превод на тесните понятия във всеобхватни такива.

Ако в същото време се преживява нещо, което има отношение с безплътните души, се открива, че точно тогава, когато искаме да наблюдаваме дадено явление, спрямо което се поражда усещането: ти все още не си достатъчно умен, за да обхванеш явлението с понятия на разума, ти виждаш явлението, но разумът всъщност не е способен да облече в понятия наблюдаваното – когато е налице такава изживяване и можем да го имаме също при наблюдение на явления от областта на изкуството, тогава е възможно човек да се почувства в много интимна връзка с безплътните души, с мъртвите. Защото те обичат понятия, които не са очертани строго, които позволяват да се съчетават с явленията с по-голяма подвижност. При строго очертани понятия, при понятия, подобни на тези, изграждани тук, на физическия план, под влиянието на физическо-сетивните условия, мъртвите се чувстват като приковани на определено място, докато те се нуждаят от свободно движение за живота си в духовния свят.

Ето защо, поради тази причина заниманията с духовната наука са от значение, за да се приближим до интимната сфера на преживявания, където, в съответствие с указаното вчера, живеещият тук човек може да се срещне с мъртвите, тъй като духовнонаучните понятия не могат да бъдат толкова определени, колкото понятията, изработвани за физическия план. Ето защо за злонамерени или ограничени хора е толкова лесно да откриват противоречия в духовнонаучните понятия, защото те са живи, а в известен смисъл живото носи в себе си подвижността. Това обаче се постига при занимания с духовното. Нещата трябва да се осветляват от най-различни страни. И това осветляване от най-различни страни действително приближава човека към духовния свят. Така и мъртвите се чувстват добре,

ако могат да навлязат в сферата на човешки понятия, които не са очертани педантично, а са подвижни. Мъртвите се чувстват ужасно, ако трябва да навлязат в педантичните понятия, изработвани за духовния свят в наше време за хората, които изобщо не желаят да живеят в духовния свят, а искат да имат в качеството на духовен свят нещо сетивно, които провеждат само спиритични сеанси, за да получат духовните понятия в сетивната сфера. Тези хора всъщност са най-големите материалисти. Те искат да общуват с мъртвите именно чрез замръзнали понятия. И по този начин ги измъчват в най-голяма степен, защото ги принуждават, ако те желаят да се приближат, да навлязат в областта, която мъртвият, съобразно цялата си организация, не може да обича. Той обича подвижните, а не замръзналите понятия.

Вярвам, че това са опитности, които могат да се изживеят по специален начин във времето на петата следатлантска епоха, когато на Земята властва материализмът, а сред мъртвите – отличителните особености, които описах. Защото е едно и също нещо това, което обуславя материализма на Земята и един напълно определен живот в духовната сфера. В гръко-римската епоха мъртвите са се отнасяли към живите по-различно, отколкото в днешно време. Днес, в петата следатлантска епоха в духовната сфера, бих казал, е наличен повече земен елемент – но, разбира се, трябва си го представяте имагинативно, образно, – в субстанциалността на мъртвите има повече земни закономерности, отколкото по-рано. Мъртвият днес се явява в облик, съдържащ много повече земни съотношения, отколкото по-рано. Мъртвият днес, бих казал, има по-човешки облик, отколкото по-рано. И затова днес мъртвите въздействат на живеещите тук повече или по-малко парализиращо. Ето защо е толкова трудно днес човек да се доближи до мъртвите, защото той много лесно се зашеметява от тях. На Земята властват материалистическите мисли, в духовния свят, кармически обусловено, властват материалистическите последиствия, при мъртвите се овеществява духовната телес-

ност. Но поради факта, че мъртвите, ако мога да употребя този израз, притежават свръхизобилие от сила, те действат зашеметяващо. И днес чрез силни духовнонаучни усещания трябва да се добие силата за противопоставяне на това упояване. Това е трудността днес, една от трудностите да се установи връзка с духовния свят.

За земната сфера, която също може да се разглежда духовно, нещата на духовно ниво трябва да се разглеждат по различен от недуховния начин на разглеждане. Разбира се, с право казваме, а и често сме го споменавали, че живеем в материалистическо време. Защо? Защото хората в това материалистическо време, не тези, които разбират, а хората като цяло – колкото и парадоксално да звучи, – са твърде духовни. Ето защо те са толкова достъпни за влияния на такива чисти духовности, като ариманическите и луциферическите. Хората са твърде духовни. И точно чрез духовността те стават така лесно материалисти днес. Не е ли вярно, че това, което мисли и в което вярва човекът, е нещо съвсем различно от това, което представлява самият той. Именно най-духовните хора днес са леснодостъпни за ариманически влияния и това ги прави материалисти. Колкото и остро човек да трябва да се бори с материалистическите светогледи и материалистическата организация на живота, той не трябва да казва, че в такива материалистически кръгове се намират най-бездуховните хора. В действителност, ако си позволя да вмъкна нещо лично, аз съм намирал много духовни хора, не такива, които имат духовни възгледи, а които са духовни хора, в монистически съюзи и тем подобни, докато, напротив, тъкмо в духовни съюзи съм откривал груби материалистически натури. Именно там се откриват, дори и да говорят за духовното, най-грубите материалистически натури. И наистина – абстрахирайки се от това, което той често твърди – един напълно духовен човек, който именно вследствие на духовността е попаднал под влияние на един ариманически светоглед, е например Хекел. Хекел е един духовен човек, изцяло одухотворен човек. Особено ясно

ми се показва това веднъж, когато присъствах във Ваймар на тамошната стара „Ковачница на изкуства“ – може би вече съм разказвал случката, и то нееднократно. От другата страна на масата седеше Хекел със своите хубави духовни сини очи и хубавата си глава. До мен седеше известният антиквар Херц, направил много за немската търговия със стари книги, който знаеше някои неща за Хекел, но не знаеше, че човекът от другата страна на масата е Хекел. Когато Хекел се разсмя от сърце, Херц попита: „Кой е човекът, който се смее така?“ Казах му, че това е Хекел. „Не е възможно“ – отвърна той, – „лошите хора не могат да се смеят така!“

Понятията на съвременните материалисти са толкова изсушени, бих казал, толкова лишени от духовност, че не се доближават до откровенията на духовността в материята, за тях духовното и материалното са разделени, духовното се превръща в чисти понятия. Във всеки случай най-грубите, най-вулгарните материалисти днес могат да се открият в многочислени общества, съюзи и тем подобни, наричащи себе си духовни. Там се открива такъв вулгарен материализъм, който понякога дори се употребява за това, да приписва на човечеството неговото собствено възвеличаване на маймунския му произход – от определен вид маймуна. Но не напълно доволни от общия маймунски произход на човека, те се връщат назад към конкретни маймунски предци. В това отношение може да се изживее нещо гротесково. За тези, които не знаят, пояснявам, че преди години се появи една книга, в която мисис Безант и мистър Ледбитър⁸⁴ указват точно от кои маймуни произхождат, проследявайки родословното си дърво до определени маймуни, така че в книгата може да се прочете за маймунското родословно дърво. Тези неща се срещат в съвременната епоха в популярни книги.

Понятията, които развих днес, са ни нужни, за да проникнем по-дълбоко в обсъжданата тема. Защото светът тук е зависим от духовния свят, в който се намират мъртвите. Затова днес се опитах да развия понятия, касаещи наблюдението на

непосредственото настояще. Действително всичко, което се случва тук, във физическия свят, се намира под влияние на духовния свят. Но и духовният свят с деянията на мъртвите се разкрива или в това, което могат да направят мъртвите за физическия свят, или дори в това, което те не могат да направят именно в настоящата материалистическа епоха. И ние охарактеризирахме материалистическата епоха, станала дори свръхматериализирана, благодарение на определени окултни братства, както описвах вчера. Днес във висша степен в световните събития е заложен онзи тип материализъм, който може да се нарече меркантилен тип. И както Ви моля, от една страна, за утре добре да обмислите понятията, които представих пред душите Ви във връзка с живота на мъртвите, така Ви моля, от друга страна, да обърнете внимание на факта колко малко самопонятно днес се приемат неща, които в по-малко материалистически епохи са се приемали много по-самопонятно. Утре напълно ще ни се изясни взаимовръзката с тези явления. Много характерно за нашето време е, че по отношение на меркантилното начало се разпространява определен понятиен мисловен ход, който се изплъзва за този, който не обръща внимание на подобни времеви явления. Но те не би трябвало да се оставят без внимание. Меркантилизъмът, от една страна, е нещо добро, но той трябва да се представя в правилната светлина, в която присъства в социалния живот. Ето защо е нужно човек да има съответстващи мащаби за всичко. Но днес се живее в многообразен понятиен хаос. И ако в понятийния хаос се изработват напълно конкретни понятия, какъвто е случаят в материалистическата епоха, в която тъкмо за сетивните представи се изработват напълно конкретни понятия, а после настъпва отново понятиен хаос, както се случва при днешния материализъм, тогава наистина се очертава рязка разделителна линия между физическия свят, в който се намират хората между раждане и смърт, и свръхсетивния свят, в който се намират хората между смърт и ново раждане.

В тази връзка разгледайте факта, че в противоположност

на други области, в които се подхожда по-малко философски, именно в Централна Европа към меркантилното начало, въпреки че то не е толкова родствено с Централна Европа, се подхожда философски. В Централна Европа от всичко се прави философия. Философства се дори за това, което е типично в материализма на нашето време. Има една интересна книга, интересна като културно явление, която се казва „Идеал и бизнес“, от Ярослав, появила се много време преди войната. В книгата има няколко глави, които са ми интересни от културно-историческа гледна точка. Не написаното в нея ме заинтригува, но като културно-историческо явление ми стана особено интересна например главата „Платон и производството на детайли“. Става въпрос за всичко, което касае търговията и меркантилизма. Има една също интересна глава, „Астрологическата система на цените на пипера“. Една също небезинтересна глава е „Търговията на едро при Цицерон“. Друга глава: „Портрети на търговци при Холбайн и при Либерман.“ Много интересна е и главата „Якоб Бьоме и проблемът за качеството“. Също така много интересна е главата „Богинята Фрея в германската митология и свободната конкуренция“. И особено интересна е главата „Стопанският дух, проповядван от Исус.“

Виждате, че тук всичко е нахвърлено на куп. Но тъкмо поради факта, че е нахвърлено по този начин, нашата епоха придобива характера, създаващ материализма. Приемете казаното като подготовка за други разглеждания, които ще направим утре.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 22 януари 1917 г.

Ако си припомните отделни изказвания от виенския цикъл „Вътрешната същност на човека и животът между смъртта и новото раждане“⁸⁶, там ще намерите понятия или, по-точно казано, душевни изживявания, през които човек може да премине и чрез които той може да се доближи до онези светове, за които говорихме вчера и които имаме заедно с душите, преминали през портата на смъртта и подготвящи се за ново земно битие. Преди всичко ще можете да оживите едно понятие, което е крайно необходимо, ако човек иска да добие реални представи за духовния свят. Представата, че много неща – изрично подчертавам: много, не всичко, – разгледани от гледната точка на духовния свят, се явяват противоположни спрямо явленията от физическия свят. Нека въз основа на това разбиране и с негова помощ да разгледаме живота и възприятието на човека в духовния свят.

Тук, докато сме будни, следователно между пробуждане и заспиване, сме свързани с нашето физическо тяло, така че използваме физическото тяло като инструмент за преживявания в света; по отношение на духовния свят тук ние чувстваме определена неспособност да го схванем, да го разберем, да задържим неговите откровения. Докато сме затворени във физическото тяло, се нуждаем от грубите инструменти на физическото тяло, за да възприемем нещо. Трябва да ги използваме. И ако не можем да ги използваме, какъвто е случаят между заспиване и пробуждане, нашите произхождащи от старата Луна и земното време астрално тяло и азово същество се оказват твърде крехки, твърде слаби, за да възприемат нещо. Духовният свят е винаги около нас така, както въздухът е около нас. И ако бяхме, бих казал, достатъчно твърди в астралното си тяло и азовото си същество, щяхме да можем постоянно да възприемаме онова, което е около нас духовно в духовния свят. Не

го можем, защото сме твърде крехки в астралното си тяло и азовото си същество, защото те не са оформени инструменти като физическите сетива или мозъка, чиито способности за представи служат за това, при будно състояние в душата да възникват преживявания.

Когато премине през портата на смъртта, както знаете, човек се намира най-малко няколко десетилетия основно в онази субстанционалност, в която се намираме по време на съня. Тази субстанционалност не може да остане толкова крехка, както по време на физическото ни възплъщение, в противен случай между смъртта и ново раждане цялото изживяване ще остане несъзнателно. Точно обратното, между смъртта и ново раждане настъпва съвършено различно, много по-ясно, по-силно съзнание, отколкото е то по времето, когато сме във физическо тяло. Трябва да се запитаме: как се появява това съзнание, когато сме в астралното си тяло и азовото си същество?

Тук, във физическия живот, ние имаме физическия инструмент, когато се проникваме – би могло да се каже също: обличаме – със съставките, образуващи физическия свят, тоест минералното, растителното и животинското царство. Това, което е подготвено за нас като физическа телесност, е инструментът на нашия буден живот. По подобен начин за нас се подготвя също и един инструмент между смъртта и ново раждане. Първото, което се подготвя за нас след смъртта, поради факта, че изобщо сме хора, което непременно трябва да се подготви, когато вече сме отхвърлили етерното си тяло, е онова, което идва от йерархията на ангелите. До известна степен се пренасяме в субстанционалността на ангелската йерархия. Едно същество от йерархията на ангелите ни принадлежи и се явява един вид предвождащо същество на човешката ни индивидуалност. Но докато се вживяваме в духовния свят, с това същество от ангелската йерархия, с което сме свързани в началото, се свързват други същества от ангелската йерархия. По този начин в нас се образува или, по-добре да се каже, за нас се об-

разува един вид ангелски организъм, който във всеки случай е конструиран по друг начин от физическия ни организъм.

Ако поискаме да представим пред душата си схематично това, за което говоря, то може да се направи по следния начин, може да се каже, че отвъд портата на смъртта ние се вживяваме в духовния свят. Схематично нашата индивидуалност е това (виж рис., виолетово) и с нея е свързано съществото, което усещаме като определено за нас от йерархията на ангелите (червено). Но когато отхвърлим етерното си тяло, нашето ангелско същество осъществява връзка с други същества от ангелската йерархия, присъединява се към тях и ние чувстваме в себе си целия този ангелски свят. Чувстваме го в себе си, изживяваме го като вътрешна опитност.

Това проникване с ангелския свят прави възможно за нас също да установим връзки с безплътни хора, с други хора, които по-рано са преминали през портата на смъртта. Бих искал да кажа, че както нашите сетива тук опосредстват възприятието на външния свят, така вживяването в света на ангелите опосредства връзката с духовните същества, а също и с хората, които срещаме в духовния свят. Както тук, във физическия свят, в зависимост от физическите условия, имаме един организиран по един или друг начин организъм, така имаме един вид духовен организъм, образуван от мрежата от ангелска субстанция. Как обаче е оформена тази мрежа от ангелска

субстанция, много зависи от това доколко работим в духовния свят. Ако работим в духовния свят така, че да имаме малко усещане за него и имаме твърде много отзвуци от физически наслади, желаня и инстинкти, отзвуци от физически симпатии и антипатии, тогава оформлението на този ангелски организъм ще е трудно. И времето за пребиваване в душевния свят, както го наричаме, служи тъкмо за това, да се освободим от всичко, което ни прониква от физическия свят и ни пречи да изградим по правилен начин този ангелски организъм.

Той се оформя постепенно по времето, когато пребивавате в света на душите. Ние сме проникнати с този ангелски организъм. Но същевременно назрява и друга необходимост, необходимостта да сме проникнати не само с този ангелски организъм, но да сме проникнати и с една друга субстанциалност, а именно с един архангелски организъм. Съзнанието ни в духовния свят между смъртта и ново раждане би останало много неясно, ако не успеем да се проникнем с архангелския организъм. В духовния свят бихме останали сънуващи същества, ако бяхме проникнати само с ангелския организъм, бихме били изтъкани, бих казал, от всевъзможно имагинативно вещество от духовния свят. Бихме проспали битието си между смъртта и ново раждане. За да не го проспим, за да имаме силно и ясно съзнание, трябва да се проникнем с архангелския организъм (виж рис., синьо).

Той просветлява нашето съзнание. По този начин ние сме будни за духовния свят. Но в каквата степен сме будни за духовния свят, в такава степен имаме свободна връзка с физическия свят тук. И ние трябва да имаме тази свободна връзка с физическия свят тук. Трябва да се попита: каква е връзката на физическия свят с безплътните хора, преминали през портата на смъртта? Това можете да намерите и във виенския цикъл. Тук, във физическия свят, колкото и силен копнеж да има, за човека е трудно да се издигне със своите мисли и усещания към възприятие на духовния свят, на небесния свят. Човекът жадува за представи за небесния свят, но не му е лесно да раз-

вие силна способност за представи, за да включи този небесен свят в своята сфера. В известен смисъл за пребиваването в духовния свят между смъртта и ново раждане е вярно обратното. Там ни следва онова, което се изживява във физическия свят. Следва ни онова, което има значение във физическия свят, което се възприема тук. И то по един забележителен начин. Примерите, които Ви давам, ще Ви дадат представа за сложността на нещата. За физическата способност за представи на хората тези примери изглеждат гротескови, парадоксални, но човек не може да се вживее конкретно в духовния свят, ако не обръща внимание тъкмо на такива представи.

Възприятието на онова, което е налично в минералното царство, се губи веднага, щом човекът прекрачи прага на смъртта. Тук, във физическия свят, поради факта, че има сетива, човек има най-голяма способност за възприятие на минералното царство, може да се каже, изключителна способност за възприятие. Защото когато е ограничен до сетивата си, човекът малко възприема нещо друго, освен минералното царство. Ще кажете, че възприемате също и животни, и растения. Но защо? Виждате ли, когато тук имате едно растение, в това растение се намират минерални продукти. Знаете го. Растението е изпълнено с минерални продукти. И това, което пулсира и тече, което се съдържа в растението като минерално, именно то се възприема. Същото е и при животното. Така че може да се каже, че чрез своите сетива човекът възприема тук почти изключително само минералното царство. Следователно това царство, което възприема човекът тук, там изчезва. Да вземем конкретен пример. Всеки ден тук можете да видите на Вашата маса готварска сол, виждате я като външен минерален продукт. Безплътният човек, преминал през портата на смъртта, не може да види тази сол в солницата. Но ако посолите супата и я опитате, във Вас се извършва един процес. И процесът, протичащ във вътрешността Ви, именно процесът, придружаван от усещането на соленото, е възприемаем за мъртвия. Следователно от мига, в който солта започне да предизвиква вкус

върху езика, тоест процесът е налице във вътрешността Ви, от този миг мъртвият може да възприема действието на солта. Такива са нещата. Но можем да кажем, че в състоянието, в което се намира минералното царство тук, без да упражнява въздействието си върху човешки, животински или растителен организъм, то остава невъзприемаемо за мъртвия, след като премине портата на смъртта. Така можете да видите, че онова, което би могло да се нарече външно обкръжение на мъртвия, е напълно различно от това, което човек е свикнал да означава като свой външен свят тук, между раждането и смъртта.

Едно нещо обаче остава винаги възприемаемо за мъртвите – важно е да му се обърне внимание, – и това е, в което се вливат човешките мисли и усещания. И наистина човешките мисли са възприемаеми тогава. Солта като природен продукт не се възприема от мъртвия, такава, каквато е в солницата. Солницата, която може би е от стъкло или от друг материал, не се възприема от него. Но доколкото при изработката на солницата са участвали човешки мисли, тези мисли се възприемат от мъртвия. Ако си представите как навсякъде в нашето обкръжение на това, което не е просто природен продукт, човешката мисъл е наложила своя отпечатък, според който е организирано то, ще получите представа за това, което може да възприеме мъртвият. Мъртвият възприема също така всички отношения между съществата, както и отношенията между хората и т.н. Всичко това е живо за него.

Сега обаче става дума за това, че за определени неща тук, във физическия свят, мъртвият има стремеж да ги изтръгне от своите представи, от своите душевни преживявания, да се освободи от тях, да ги изтрие така, както физическият човек тук има копнеж да получи определени представи за отвъдния свят. Тук човек копнее да получи представи за отвъдното. След смъртта определени човешки неща от Земята – а тази Земя се явява отвъдното за мъртвия – човек има копнеж да ги изтрие. За целта обаче е необходимо проникването със субстанциалността на тези по-висши йерархии на ангелите и архангелите.

И тъкмо защото се прониква с тази субстанциалност, човек може да изтрие от съзнанието си онова, което трябва да се изтрие. Така получавате представа за врастването в духовния свят, за начина, по който човекът се враства в духовния свят, когато индивидуалността му се прониква със субстанциалността на съществата от по-висшите йерархии. Много е важно да се отбележи следното. За да се изтрие всичко, което малко или много е свързано лично с човека – а това са всички изкуствени продукти, които употребяваме, за които казах, че понеже възплъщават човешки мисли, те се виждат от мъртвите, – за да се премахне, за да се изтрие от съзнанието това, е нужно преди всичко човек да се проникне по съответния начин със субстанцията на ангелите. Но и още нещо трябва да се отхвърли, да се заличи, за да може човек да пребивава по правилен начин в духовния свят.

Въпреки че от земна гледна точка може да звучи толкова странно, все пак е вярно, че възниква пречка за врастването тъкмо в това, което ни дава ясно и силно съзнание в духовния свят, и тази пречка, затрудняваща ни да навлезем лесно в духовният свят, макар да звучи странно от земна гледна точка, се явява човешкият език, езикът, който служи тук, на Земята, за разбиране между хората. Мъртвият трябва постепенно да надрасне езика, в противен случай той ще заседне в афинитетите, свързващи го с езика, което ще му попречи да се издигне в царството на архангелите. Езикът наистина е предназначен само за земните условия, но човекът в рамките на земните условия е много силно свързан душевно с езика. За много хора мисленето тъкмо днес, в нашата материалистическа епоха, се съдържа в езика. Днес, в материалистическата епоха, хората изобщо не мислят в мислите, а невероятно силно в езика, в думите. Ето защо те са толкова доволни, ако намерят израз за едно или друго. Ала такива изрази, такива словесни обозначения са подходящи само тук за физическия живот, след смъртта задачата е да се освободим от такива словесни обозначения.

И във връзка с такива неща духовнонаучното разглежда-

не дава определена възможност да се вживеем в царството на свръхсетивното. Защото, както често казвам, човек може само приблизително да се приближи до реална представа, описвайки нещо като кръг около нещата, около думите. Както често съм Ви показвал, за да се стигне до понятие, нещата трябва да се разгледат от всички страни, именно чрез употребата на най-различни думи да се освободим от думата. Духовната наука в определен смисъл ни еманципира от езика. Тя го прави в значителна степен. И така тя ни води в сферата, която имаме заедно с мъртвите.

Следователно еманципирането от езика е тясно свързано с проникването със субстанционалността на архангелите. Между физическия и духовния свят се изгражда мост посредством това, че си изграждаме духовнонаучни понятия, които малко или много са независими от езика. Обърнете внимание на казаното току-що от мен, насочете вниманието си към важната връзка между земния и духовния свят, помислете над това живо и ще добиете важно средство за разбиране на някои импулси, произхождащи от братствата, за които говорих многократно през изминалите седмици. Тези братства – можете да разберете това от разясненията, дадени от мен – са създадени в по-малка или по-голяма степен с основната цел да се запази човекът в материалната област. И през изминалите дни видяхме, че целта на тези братства е материализмът да стане свръхматериализъм, до известна степен да се спечели, както го нарекох, ариманическо безсмъртие за членовете на тези братства. Те могат да го постигнат поради факта, че представляват групови интереси, групов егоизъм. И това те правят в огромен мащаб. Стремежът да се представляват групови интереси се състои в това, че най-влиятелните от тези братства – както посочих – изхождат от гледната точка, че петата следатлантска културна епоха изцяло трябва да се наводни с всичко англоезично, с всичко, което говори английски. Защото тези братства дефинират петата следатлантска културна епоха така, че към хората на петата следатлантска епоха принадлежат тези, които

говорят английски, англоезичните хора. Така още в първоначалния основен принцип е заложена концентрацията на един егоистичен групов интерес.

По този начин имаме нещо изключително значимо в духовен смисъл. Не е нещо незначително, когато въздействието се упражнява не само върху човешките индивидуалности, въплътени във физическо тяло между раждане и смърт, но и върху човешките индивидуалности, живеещи между смъртта и ново раждане. Защото в резултат на този стремеж тук, се достига дотам, че човешката индивидуалност заживява в духовния свят, проникната от йерархията на ангелите, но без възможност да се издигне до йерархията на архангелите. Това представлява един вид стремеж да се откъсне човешката еволюция от йерархията на архангелите!

Ако обърнете внимание на някои неща, които са известни, може би не на по-младите – имам предвид по-младите членове, – но на по-старите наши членове, в Теософското общество ще видите ясни признаци за тези неща. Спомнете си – имам предвид участващите още в Теософското общество – за онези членове, задаващи посоката на Теософското общество и преди всичко за ползващия се с лошо име мистър Ледбитър, които са казвали, че в много отношения животът между смъртта и ново раждане представлява един вид съноподобен живот. Именно онези, които са били стари членове на теософското общество, знаят, че са се разпространявали такива неща.

Не е изненадващо, че се твърди нещо такова, защото с някои души, при които е достигнато нещо подобно и които после Ледбитър е открил в духовния свят, действително се е случило това. С някои души действително се е случило така, че те са изключени от света на архангелите, затова им липсва ясното и силно съзнание. Ледбитър е наблюдавал по своя си начин тъкмо душите, попаднали под манипулациите на подобни братства. Той не е стигнал дотолкова далеч, че да вижда онова, което става с тези души след определено време, защото тези души по никакъв начин не могат да останат през цялото

време между смъртта и ново раждане без онази съставна част, която при нормален живот се получава от света на архангелите, а трябва да получат нещо друго. И те наистина получават един еквивалент, тях ги прониква нещо друго, но откъде? Те са проникнати от нещо, произхождащо от архаите, изостанали на степената на развитие на архангелите. Така че вместо по нормален начин да се проникнат със субстанциалността на правомерните архангели, те се проникват от архаи, от духове на времето, но от такива, които не са достигнали степената на дух на времето, а са изостанали на архангелската степен. Те е трябвало да се развият до архаи в нормалния еволюционен ход, но са изостанали на архангелската степен. Това означава, че в пълна степен са пропити с ариманическото. Трябва да имаме напълно верни представи за духовния свят, за да разберем огромното значение на един такъв факт. Когато с окултни средства се опитва да се осигури на един отделен народностен дух световно господство, това означава, че действията трябва да бъдат насочени към духовния свят, това означава, че вместо правомерното господство на архангелите над мъртвите се установява неправомерното господство на изостаналите архаи на архангелска степен, на неправомерните духове на времето. И по този начин се постига едно ариманическо безсмъртие.

Разбира се, може да се попита как така могат да са толкова глупави хората, че да се отвърнат от нормалното развитие и да се включат в съвсем друго духовно развитие? Това обаче е едно съвсем повърхностно съждение, съждение, което изобщо не допуска, че от определени импулси хората могат да получат страстно желание да търсят своето безсмъртие в други светове от тези, които обозначаваме като нормални. Бих казал, че Вие не желаете да участвате в ариманическото безсмъртие, което е хубаво! Но както някои други неща не могат да се обяснят с помощта на прости понятия, така трябва да допуснете, че има нещо необяснимо във факта, когато някои хора искат да напуснат живота – този между смъртта и ново раждане, – който считаме за нормален, като казват, че

не желаят да имат повече за водач Христос, явяващ се водач в този нормален свят, а искат да имат друг водач, искат да бъдат именно в опозиция спрямо този нормален свят. Чрез подготовката, през която преминават – вече говорих за нея, – чрез подготовката, произхождаща от церемониалната магия, те придобиват представата, че светът на ариманическите сили представлява всъщност един много по-могъщ духовен свят, че в него ще могат да продължат усвоеното тук, във физическия живот, че могат да направят безсмъртни материалните преживявания от физическия живот. Вече е дошло времето, когато трябва да се видят тези неща. Защото който не ги познава, не знае, че днес съществува стремеж към такива неща, той не е в състояние да разбере случващото се в настоящето. Защото зад всичко физически видимо, зад всяко физическо възприятие се намира свръхсетивното, физически невъзприемаемото. А днес има немалко хора, които, независимо дали в добър или лош смисъл, работят със средства, представляващи импулси, скрити зад сетивното. Средствата за освобождаване от този свят, за които можем да кажем, че могат да се развиват правилно, ако хората се посветят в служба на Христос, тези средства са безкрайно разнообразни и за някои понятни средства не е лесно да се говори, защото, докосвайки се до нещо такова, хората си нямат представа, че то, обхващайки човешката душевност, в същото време представлява един изключително мощно действащ окултен импулс.

Вие знаете – да споменем нещо понятно, – че в определен момент се приема догмата за т.нар. непогрешимост на папата⁸⁷. Тази догма за непогрешимост – и това е важното – се приема от мнозина. Този, който е истински християнин, може да помисли как стоят нещата с тази догма. Например може да си зададе въпроса какво биха казали за догмата за непогрешимост първите отци на църквата, намиращи се все още близо до първоначалния смисъл на християнството. Те биха нарекли това богохулство! И така биха реагирали в християнския смисъл. По този начин обаче имаме едно изключително мощно

окултно средство за събуждане на антихристиянска вяра. Ала тази вяра представлява важен окултен импулс, насочен в определена посока за отклоняване от нормалното християнско развитие. Виждате, човек може да докосне нещо близко и навсякъде в света да открие окултни импулси.

Точно такъв мощен окултен импулс, само че провалил се, произтече от г-жа Безант, когато тя предизвика суматохата с Кришнамурти. Ако вярата в превъплътения Исус в Кришнамурти се беше разпространила, тя щеше да представлява мощен окултен импулс. Виждате, че дори в разпространението на определени идеи, в разпространението на определени представи се съдържат окултни импулси. И онези братства, за които говорих, си поставят задачата в петия следатлантски период да направят егоистичния групов интерес всеобщ импулс в земното развитие и да изключат от земното развитие това, което следва да дойде в шестата и седмата следатлантска епоха. Така ще разберете какви неща произлизат от такива братства, какво имам предвид, като говоря за произлизащото от тях. За тези неща трябва да се създадат импулси, имащи значение не само за въплътените хора, но и за безплътните хора. И вече е дошло време, когато най-малкото отделни хора трябва да видят тези неща, да добият представа за това, което всъщност се случва, което всъщност се извършва.

Това обаче трябва да е свързано с изграждането на все по-верни представи за живота на хората на Земята. Не е възможно да продължат да живеят онези понятия, които причиняват толкова много беди именно в нашето време. Защото колкото повече са хората, получаващи правилни представи за определени неща, толкова по-невъзможно става за определени окултисти да ловят риба в мътна вода. Във всеки случай, докато в Европа може да се говори за отношенията между народите така, както се говори сега, както се говори, като умишлено се изкривява истината, дотогава ще съществуват много окултни импулси, целящи отдалечаването на земното развитие от шестата следатлантска епоха. Защото за тази шеста следатлантска

епоха предстои нещо много важно. Неведнъж съм подчертавал, че Христос е умрял за индивидуалния човек. Този факт трябва да го разглеждаме като нещо изключително съществено за Мистерията на Голгота. В петата, както и в шестата следатлантска епоха – искаме да отбележим това преди всичко, – Христос трябва да извърши важно дело, а именно тук, на Земята, да стане помощник в преодоляването, в последното преодоляване на всичко, което произхожда от националния принцип. Но същевременно се полагат усилия това да не се случи, Христос да няма влияние в шестата следатлантска епоха. Към това са насочени импулсите на братствата, които искат да консервират петата следатлантска епоха по начина, който описах и разясних.

На това може да се противодейства, ако се развиват правилни понятия, които постепенно да стават все по-живи. Защото правилните понятия трябва да станат живи. Народите биха могли да живеят в мир дотолкова, доколкото се стремят да разглеждат отношенията си в правилни понятия и представи. Не чрез програми, не чрез всевъзможни абстрактни идеи – вече говорих за това – се стига до това, което трябва да настъпи, а само чрез конкретни, правилни понятия. Толкова трудно е това по отношение на общоприетите понятия, от които, естествено, дори нашите приятели са заразени, ето защо трябва да се обърне внимание на нещата, водещи към правилни понятия. В края на краищата имате всички материали, водещи до тези правилни понятия, само че те са лошо осветлени. Осветлят ли се правилно, ще се получат правилни, конкретни представи.

Да се върнем към нещо, което сме разглеждали от определена гледна точка. Днес тук, на Земята, в нашия европейски свят се говори за отношенията на народите така, че чрез този език мъртвите изживяват истински мъки, защото всички представи, всички понятия, които се формират, са взети от особеностите на езика. И докато хората формират понятия за националностите от особеностите на езика, тези понятия ще причиняват мъки на мъртвите. Как може да се причини стра-

дание на мъртвите, как човек може да се отнася към тях безсърдечно, в това можем да се убедим, ако участваме в спиритични сеанси. На такива сеанси мъртвите се принуждават да се изразяват на определен език. Мъртвият трябва да говори определен език, дори при почукването върху масата мъртвият трябва да се изразява на определен език. Какво се причинява на мъртвите, когато ги принуждават да се изразяват на определен език, много точно може да се сравни със следното. Ако вземете нажежени клещи и с тези нажежени клещи постоянно щипете някое живо същество тук, на Земята. Такава болка причиняват спиритичните сеанси на мъртвия, принуждавайки го да се изразява на определен език. Защото нормалният му живот протича така, че да се освободи от езиковите различия.

Поради факта, че за отношенията на европейците се създават представи в съответствие с езика, се прави нещо, с което едва ли е възможно да се достигне до разбиране с мъртвите. Затова бих могъл да кажа, че е необходимо днес да се създадат такива представи, с помощта на които да се говори и с мъртвите, чрез които да се стигне до разбиране с мъртвите. Разбира се, въпросът не е в създаването и разпространението по цялата Земя на някакъв волапюк, на някакъв изкуствено създаден универсален език; дори да е правилно всички хора да носят дрехи, не е нужно всички те да носят едни и същи дрехи. Но също толкова малко може да бъде изискване да смятаме дрехите за самите себе си. И така също не можем да разглеждаме като принадлежащо към собственото ни същество онова, което е необходимо за физическия свят: диференцирането на езиците, което духовното начало вече ни е дало за физическия свят. Относно това трябва да сме напълно наясно.

Как могат да се създадат понятия, които постепенно да ни издигнат над онази етнография, ограничена почти напълно и само до езика? И в това отношение антропософията трябва да надрасне обикновената антропология, която в края на краищата няма друго средство за решаване на този въпрос, освен диференцирането на езика.

Казах, че европейските народи биха могли успешно да живеят в мир, ако открият съответните понятия, живите понятия. Бих казал, че сме направили вече първата стъпка към такива живи понятия, когато посочихме т.нар. закон за звукоизместването⁸⁸. Показвах Ви как определени езици са останали на по-ранно ниво на развитие. Имаме следните следващи едно след друго нива на развитие на езика: готическия, англосаксонския – днешния английски – и после високонемския. Високонемският до известна степен се развива, докато английският е изостанал на определено ниво. Това не е оценка, а факт, който трябва да се приеме също така обективно, както един природен закон. В английския език имаме **d**, докато във високонемския имаме **t**, и видяхме, че това отговаря на точно определен закон, на закона за т.нар. звукоизместване. Но този закон за звукоизместването в определена област представлява израз на по-дълбоки отношения в целия европейски живот. И забележителното в случая е, че определени понятия и представи се разработват с несъзнателното желание да предизвикват неразбиране. Разглеждайте тези неща с пълна обективност.

Въз основа на вече казаното бихме могли да кажем, че в Централна Европа се намира, така да се каже, първоначалната закваска на онова, което се излъчва към периферията, а именно към Запада. Да разгледаме тази първоначална закваска (виж. рис., стр. 231). От дълго време е прието представителите на тази празакваска да се наричат немски народ. Западните народи един вид вече са отмъстили на този народ чрез това, че не искат да го обозначат с израза, с който той сам се обозначава, което издава един дълбок инстинкт: наричат ги тевтонци, алеманди, германци, всичко възможно, но в същото време говорещите на западен език не искат да склонят да кажат „немци“ („дойче*“), когато тъкмо това обозначение е дълбоко

---

* Германците наричат себе си „Deutsche“ („дойче“), ние пък ги наричаме немци, което също няма нищо общо с названието, което те използват сами за себе си – бел. ред.

свързано със същността на този народ. Би могло да се каже, че това е изначалната закваска. На Юг се спуска един лъч. Ние го охарактеризирахме, като обърнахме внимание на култово-папско-йерархичното начало. Друг лъч се насочва на Запад. Охарактеризирахме го като дипломатично-политическото начало. Трети лъч се насочва на Северозапад. Охарактеризирахме го като меркантилното начало. В средата е останало онова, което всъщност запазва свободното развитие, защото само помислете за това, че езикът на народите по периферията е изостанал, докато централноевропейският немски език е запазил възможността, в изместването на съгласните да израсте над звуковете и да се издигне до следващото звуково ниво.

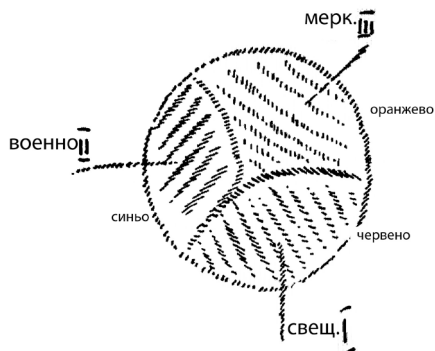
Какво всъщност стои в основата? Празакваската е все още недиференцирана и съдържа в себе си всички елементи, които са излъчени. Те наистина са излъчени. През цяла Италия се спускат народности и тези, които се наричат италианци, не са само потомци на древните римляни, но и на всичко, което се е получило чрез смесването на спусналите се надолу германски народности. Целият процес е започнал с това, че когато римляните водят войни срещу германците, те са водили тези войни с помощта на хора, които са били германци и са били асимилирани от римляните. Това са били техните най-добри войни. После нещата протичат така, както ги познавате от историята. Франките се преселват на Запад, англосаксонците – на Северозапад. Как можем да намерим правилни понятия за това, което всъщност се случва?

Виждате ли, в недиференцираното също се съдържа известно разделение. Можем да получим вярна представа, ако направим разлика между тази недиференцираност и по-късната недиференцираност. В тази първична закваска във всеки случай се съхранява онова, което се спуска на Юг; но то се съхранява като член, като съставна част. Тази част, съхраняваща се тук (червено), се е спуснала на Юг в своята едностранчивост. Ако се върнем към познатото на хората кастово подразделение, може да се каже, че на Юг се откроява свещеническата

каста. Свещеническото начало винаги се проявява от онази част на периферията, в чиято форма е навлязло там. Дори и в днешно време това проявление носи изцяло свещенически характер. Работата не е само в импулса на „свещения“ егоизъм, *Sacro egoismo*, но как тук изобщо могат да се употребяват свещенически думи, както ги е употребявал знаменитият д'Анунцио? Апогей на „преобразуващите блаженства“ тук става това, което после се облича в свещеническа одежда. И в добро, и в лошо: свещеническо начало. Изостаналото се превръща в опозиция, както Ви обясних. Това, което по-късно се развива в Реформацията, е изостаналият елемент в първична закваската, който се противопоставя на едностранчиво формирания свещенически елемент. Фактът, че днес вече нищо не се възприема от този свещенически елемент, или се възприема едва-едва, е свързан със състоянието на вътрешно опустошение, за което говорих. На Запад се проявява друг елемент: военната каста, кралската каста, кралското начало. И за това говорихме вече. Този Запад попада под републиканско влияние само поради една аномалия. В действителност той е организиран изцяло по военен начин, по кралски начин и винаги ще бъде под влиянието на военно-кралското начало. Във всеки случай отново е налице едно излъчване, така че единият елемент, отправен на Запад, също се запазил тук в първична закваската, където отново трябва да стане опозиция на Запада (синьо). А на Северозапад е меркантилният елемент. Разбира се, и той е съхранен като част (оранжево) и застава като опозиция на онова, което тук е оформено едностранчиво. По този начин не се правят оценки, защото никой не трябва да вярва, че някак си поддържам разпространените мнения, че в сравнение със свещеническото начало меркантилното начало е нещо достойно за презрение. Тук ние трябва да разглеждаме нещата по различен начин, отказвайки се от общоприетите ценностни системи. За петата следатлантска епоха, както посочих, меркантилният елемент е един много съществен елемент. Но трябва да се види действителността, тя задължително трябва да се види. И

ако днес хората все още не я виждат, в бъдеще вече ще я видят.

Както от едната страна произлизат много окултни импулси, служещи на груповите интереси на свещеническото начало, така от другата страна произлизат окултни импулси,

служещи на военното начало. И именно днес по описания начин от третата страна произлизат окултни импулси, които се използват като инструмент на меркантилното начало. Те ще се засилват, защото 1 и 2 са само повторения на третата и на четвъртата следатлантска епоха, докато 3 съответства на петата следатлантска епоха. Ето защо импулсите, идващи от страна 3, ще станат по-силни от тези, идващи от страна 1 и 2. Импулсите от страна 3 ще бъдат по-силни, защото съвпадат с основния характер на петата следатлантска епоха. Те ще станат толкова силни, колкото силни са били определени импулси на египетската култура в третата следатлантска епоха, а също и като някои импулси – изхождащи именно от Предна Азия, разпространили се през Гърция и Рим, – които са имали място в четвъртата следатлантска епоха. Магьосничеството на древните египтяни и кръвните жертвоприношения се явяват предвестници на това, което произлиза от окултните братства, за които става въпрос тук, въпреки че не е едно и също нещо. Всичко това, бих казал, има повече тривиален характер, казано в обикновения човешки смисъл, защото използва меркантилното начало.

За тези неща трябва да имаме пълна яснота. Само чрез

това, че човекът се чувства жив участник в случващото се, може да има благодат в еволюцията. И само благодарение на това може да се научим да се различаваме истината от неистината в рамките на случващото се. Чухме колко е необходимо да се научим да различаваме истината от неистината, от онази неистина, която днес залива с чудовищна вълна всички импулси, протичащи през света. В много представи, които са неистинни, се съдържа – докато хората им вярват – мощна окултна истина.

И както по-рано други медии са служили на това, което трябва да действа като импулси, така в нашата пета следатлантска епоха му служи печатарското изкуство и всичко свързано с меркантилното начало. За злото, което ще настъпи, вече имаме представа от силната зависимост на пресата и това, което се разпространява днес посредством печатарското изкуство от меркантилни групи, от хора, желаещи всичко друго освен това, което казват в своите вестници. Те искат да търгуват или чрез търговията да постигнат едно или друго, за което имат средството да разпространяват възгледи, при което не става въпрос за истината, а за постигане на определени печалби или нещо подобно. Днес е добре, ако за много от нещата, които се разпространяват в света посредством печата, не се пита какво има предвид пишещият, а кому служи той? Кой плаща за едно или друго мнение? За това става въпрос днес. Това не е просто публикация, а нещо, което се използва като важно окултно средство. Точно това искат онези окултни братства, защото то им служи. И ако все по-малко става дума за това, което се казва, а само за това, че се въздейства върху хората в определена посока в интерес на някои групировки, тези окултни братства са постигнали една важна цел.

Работата е в това, тези неща да се разглеждат толкова ясно, толкова трезво, колкото е възможно. За тези неща всъщност се получават достатъчно, бих казал, очертани понятия, когато се разглеждат във връзка с духовните светове. По този начин, както Ви казах, се посочват симптомите и „симптома-

тичната история“. Разбира се, във всичко това не трябва да предполагате, че се съдържа черна магия. Но нещата, които са налице, могат да служат за сива или черна магия. Не трябва и да подходите към всички тях с морална преценка, а само да ги разглеждате в правилната светлина. Така тези, които искат да видят нещата в правилната светлина, не могат да забравят, и не само не могат да забравят, но и виждат още нещо, когато в онази голяма реч на сър Едуард Грей⁹⁰ – която беше като прелюдия за встъпването на Англия в тази европейска война, – сред по-маловажното – въпреки че е било важно да се каже, за да му повярват хората, – се натъкват на определени думи, пропити от кръвта на петата следатлантска епоха – имам предвид от душевната кръв. Защото тези думи са не само верни, те произлизат от основната истина, истината, извлечена от онова, което материалистически живее в петата следатлантска епоха. Грей каза: „Страхувам се, че от тази война ще пострадаме тежко, независимо дали ще се намесим в нея или не. Търговията с чужди страни ще се прекрати не защото ще се прекъснат свързващите пътища, а защото на другия им край търговията напълно стихва. Континенталните нации, с цялото им население, с всичките им сили, с цялото им богатство, замесени в една отчаяна битка, не могат да продължат търговските си отношения с нас по начина, по който са го правили в мирно време, независимо от факта, дали ще участваме или не в тази война“ и т.н.

Днес цяла Западна Европа е подчинена на един-единствен принцип, на принципа на властта. Тази реч за търговските дела, за това, преди всичко поради меркантилни съображения да не се страни от войната, а да се вземе участие в нея, представлява една по-дълбока истина от всичко, което иначе се съдържа в речта и каквото е трябвало да се каже, за да ѝ се повярва. Днес обаче не става въпрос за това какво казват хората, за да се повярва. Те могат да го казват несъзнателно. Не трябва да се съди от морална гледна точка за някого, а става дума за това, от вътрешната истина на човешката еволюция да

се разбере кога се казва истината. А в този случай истината се изразява в най-широк смисъл. И същите факти, същите импулси, изразени тук в истинската им светлина, после, оформени по подходящ начин от братствата, които посочих, водят именно до смесване на меркантилни течения с окултни импулси.

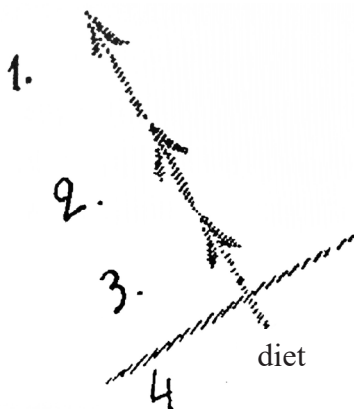
Човечеството трябва да узнае за тези неща, трябва да ги преживее. Защото не ги ли преживее, то няма да укрепне достатъчно. То трябва да се закали чрез противопоставяне срещу това, което се намира в охарактеризираните импулси. По-рано е имало тирания поради факта, че някои хора дълго време са се грижили да се смята за вярно само онова, което е признато от Рим. Тиранията ще стане много по-голяма, ако дойде време, когато за основа на вярата ще се счита не това, което решава философът, не това, което ученият решава, а това, в което ще позволят да се вярва органите на онези окултни братства: нито една човешка душа да не вярва в нещо друго, освен в предписаното от онази страна, от никоя страна да не се въвеждат в света други търговски обичаи, освен предписаните от онази страна. Към това се стремят онези братства. Проява на наивна вяра от страна на някои идеалисти е – с което не искам да кажа нищо против идеалистите, във всеки случай идеализмът е добро качество, – когато се твърди, че нещата, за които става дума и към които се стремят, ще отминат с края на войната. Войната е само началото на това, което, както бе охарактеризирано, ще настъпи. И възможността това да не настъпи, се съдържа само в ясното и правилно разбиране на действителността. Всичко останало е безполезно. Ето защо винаги трябва да има хора, дори ако от определена страна на това да се гледа неодобрително и срещу тях да се предприемат наказателни мерки, винаги трябва да има хора, които наистина да посочват цялата, пълна интензивност на случващото се, които няма да се страхуват да посочват целия, пълен интензитет на онова, което се случва.

Като въведение в тези лекции посочих, че немците са нарекли себе си „дойче“ („Deutsche“). Но във връзка с това

наименование към тях се отнасят крайно грубо, наричат ги „германци“ („Germans“) и т.н., каквито те в своя смисъл не могат да бъдат, защото немецът сам нарича германско всичко онова, което в историята на лингвистиката се намира във взаимна зависимост с немскоговорещите на една степен, която не е нито новият високонемски, нито изобщо немският език. Следователно скандинавците, англосаксонците, холандците принадлежат напълно към „германците“, с което не се има предвид нищо друго освен едно намиращо се под повърхността езиково родство. „Германци“ следователно не означава нищо особено в немски смисъл, защото вече не отговаря на съвременната реалност. И ако някой извън Германия използва израза „пангерманизъм“, това е нещо, с което немецът изобщо не може да си има работа, поради простата причина, че за немците германизмът не може да бъде повече нещо реално субстанциално. Диференцирали са се други народи и ако някой разглежда чисто теоретично означението „пангермански“, ще трябва просто да се върне към по-ранна епоха, няма да може да означа нищо, което има отношение към бъдещето или настоящето. Един дълбок инстинкт обаче лежи в обозначението „дойч“ („deutsch“).

В известен смисъл съществуват три касти. Първата, втората и третата каста, които се диференцират от това, което нарекох първична закваска, са се отделили и продължават да се развиват. Четвъртата каста, преди известно време я обозначах като тези, които всъщност искат да са само хора, нищо повече, не искат да са диференцирани, които винаги остават, преминавайки затова през едно така характерно, за другите гротесково развитие като тези, които се получават от първото сакраментално ниво на алитерацията, с усъвършенстването в изместването на съгласните. Това е изключително интересно, защото те са съставили една част, един член сред много други. Затова може да се каже, че са се отделили определени диференциации от народа; останал е „народът“, „das Volk“, „diet“. Народна държава например се нарича „Диетрих“ („Dietrich“);

„диет“ („diet“) после се превръща в „deutsch“, „дойч“, а „дойч“ не значи нищо друго освен „да си народ“ („Volk sein“). Народът, който е останал, е четвъртата част. Другите три са се отделили, народът е останал.

Тук управлява инстинкт. Четвъртата част е чисто човешкият принцип. Ето защо останалото вътре в „народа“, е склонно да не става органично цяло, а е останало свободно в развитието си, така че действително се показва във всичките си отделни подробности. Разбира се, свещеническият елемент също го има вътре в него, но има предпоставки да се излезе от него, човек да се издигне над него. Военният елемент също е вътре, но има предпоставки да се излезе от него. Меркантилният елемент също е вътре, но има предпоставки да се излее от него, както в древната езикова форма е имало предпоставки да се премине към други езици, но също и възможност за излизане от нея, за издигане над нея.

С това е свързано едно явление, което по разбираеми причини предизвиква безкрайно много неразбиране. В по-дълбок смисъл то трябва да се разглежда като трагично неразбиране, но то се предизвиква, защото, разбира се, в тази първична закваска се съдържа много, което има предразположение към това, което после отново се предизвиква в периферията. Но докато по периферията то действа в ясна, характерна фор-

ма, при първичната закваска то се счита за във висша степен абнормно. Така например да вземем за пример милитаризма. За немската същност той не е уместен, докато във френската същност е напълно на мястото си. Но там не го порицават, защото се развива органично. При немците той се разглежда като неуместен, той не трябва да е там. Ето защо, възникне ли поради спешна необходимост, която достатъчно охарактеризирах, а именно във връзка с географското положение, тогава го порицават. Онова, което се открива при определени хора като юнкерство и нещо подобно, в Централна Европа то не е нищо друго освен точно това, от което се е развило онова, което е преминало в Британската империя и съществува там като нещо разбиращо се от само себе си. Когато нещо такова се развива по своя си начин в Централна Европа, особено се набиwa на очи, намират го за предизвикателно, необичайно. И така възниква безкрайно неразбиране, както днес изобщо светът е изпълнен с неразбиране и необективни оценки на действителността. Днес тук или там може да се подхване нещо, да се намерят чисти представи, които всъщност разрушават, когато се използват, представи, които разрушават чрез своята природа. Този, който действително разбира нещата, не може да направи нищо с тези неща, който мисли от действителността, не може да направи нищо с това, и въпреки всичко тези неща играят роля на импулси, защото те действат на общественото мнение като динамит. Те се вклиняват в общественото мнение. Някои неща биха били безкрайно комични, ако не бяха така безкрайно трагични.

Да вземем за пример едно явление като следното. Трайчке се разглежда от хората от Антантата като нещо чудовишно, като човек, чиито възгледи са ужасни за Европа. Той се разглежда като съставна част от централноевропейските възгледи, благодарение на които Централна Европа трябва да претърпи участието, която охарактеризирахме. Можем да хвърлим поглед върху някои от неговите виждания. Да проследим например възгледа му за турците. Трайчке е на мнение, че те

трябва да се изгонят от Европа, че не трябва да живеят в Европа, че трябва да се преместят в Азия. Написаното в нотата до Уилсън е същото, което твърди и Трайчке! Обвиняват Трайчке, но възгледът, който той има по тази точка – а такива мога да Ви приведа безчет, – се приема и дори се афишира. Бихме могли просто да препишем възгледите на Трайчке по отношение на Турция и да ги пренесем в нотата до Уилсън, защото там се застъпва същото мнение. Това наричам разрушително понятие, защото отнесем ли се с него с познание, то действа разрушително. Така и други понятия действат разрушително, нужно е само малко познание. Но днес се говори всичко без познания и е щастие за онези, които искат да разпространяват мненията си в мътна среда, за да оказват влияние. Колко много се говори днес за това, че ще е напълно „хуманно“, ако се блокира Централна Европа и се подложи на глад. Сред всевъзможните доводи за този хуманен начин да се води война се изтъква и този, че през 1870 г. германците също така не са направили нищо друго освен „хуманно“ да изолират Париж и да го подложат на глад. За големината на територията изобщо не става дума, това било същото. Но в края на краищата така може да говори онзи, който не познава историята – разбира се, нямам предвид историята, която се намира във вестниците. Но какви са били всъщност фактите?

През 1870/71 г. Бисмарк⁹¹, който е отговорен за това, е бил категорично против създаването на глад в Париж. И който чете Бисмарк, вижда как той е възмутен, че идеята да се завладее Париж, като се подложи на глад, се промъква от Англия по околния път чрез императрицата, съпругата на Фридрих III⁹². Той пише, че за съжаление благодарение на англичанката са принудени да приложат „този хуманен метод“ върху Париж – следователно той пише за този хуманен английски метод.

Така тук виждате историческите взаимовръзки. Трябва да се знаят тези неща, ако искаме да съдим за тях, за да не се създават разрушителни понятия. Изглежда толкова чудовишно, ако се сравнява едното с другото. Но едното често не е

другото, ако се сравнява, обръщайки внимание на това, което е в основата на случая. Защото дори тази „хуманност“, уморяването на Париж от глад, представлява едно английско изобретение в новата история. Следователно такова възражение нямаше да се направи, ако се изхождаше от действителността. Става въпрос само за това, да се изхожда от действителността. И нищо друго няма да доведе до избавление, освен разбирането на нещата въз основа на реалността.

Ето защо, във връзка с разглежданията, които правим в други области, и във връзка с желанието на много наши приятели, тук трябва да изнесем и отделни лекции, посветени на настоящите събития, за да се изпълни душата ни със сериозност, с която трябва да се разглеждат нещата в тяхната реалност. Ако има дори няколко човека, решени да разглеждат нещата в тяхната реалност, тогава след тежките времена, в които живеем днес, ще настъпят и времена на избавление. Посятото трябва да покълне. Но правилна, ползотворна жътва е възможна, ако възприемате в душите си днес мисли за реалността, за които можем да кажем, че това са такива мисли, с които можем да постигнем разбирателство и с мъртвите. Защото често от различни страни се чува едно болезнено изказване, че имаме „дълг към мъртвите“. Когато това събитие, наричано днес все още поради удобство „война“, станало вече нещо напълно различно, когато желаят да продължат това събитие и се декларира, че то е дълг към загиналите, към мъртвите! Ако хората знаеха какво богохулство се изказва по този начин, като се твърди, че продължаването на кръвопролитията е дълг към мъртвите, ако хората знаеха как мъртвите се отнасят към него, тогава най-малкото щяха да се въздържат от подобно богохулство!

И така, скъпи мои приятели, благодарение на отделните описания на това, което произлиза от хората, Вие виждате колко е необходимо да се прокара мост между живите и мъртвите. И духовната наука ще прокара този мост, тя прави възможно да се стигне до разбирателство с преминалите през портата

на смъртта. Един съвместен живот ще обхване човешките души, тези, които са в тяло, и онези, които са в живота между смъртта и ново раждане, когато се разбира човешката същност в нейната основа. Живот в тяло или живот без тяло са само две различни форми на един и същи всеобхватен живот. Но в познанието, че човекът има две различни форми на живот, било в тяло, било без тяло, в това познание, конкретно възприето, е заложено благото и избавлението на бъдещето, но само тогава, когато хората наистина живо се проникнат с идеите за това.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 28 януари 1917 г.

Днес ще кажа някои общи неща, по възможност в афористична форма, а после във вторник ще добавя нещо за значението на нашата антропософски ориентирана духовна наука за настоящето и за човешката еволюция. След това бих искал да добавя нещо наистина достойно за внимание, което, от една страна, ще е един вид ретроспекция на нашата дейност, от друга обаче – ще се представи още нещо, което може да бъде важно за цялостната оценка на нашето духовнонаучно движение и начина, по който се представяме в него. Струва ми се, че в настоящото време е необходимо да доведем до сърцето си едно такова разглеждане.

Днес бих искал да кажа нещо, което може да позволи на нас като хора да почувстваме нашето положение във Всемира. Човекът от материалистическата епоха всъщност се чувства, би могло да се каже, изоставен и самотен във Всемира. Виждате ли, човекът има подобно чувство, когато му отрежат пръст или ръка, или му ампутират крак, че му отнемат нещо, свързано с неговото физическо, телесно същество. Той чувства връзката на тази част с целостта на своята телесност. В по-ранни времена на човешката еволюция човекът се е чувствал по съвсем различен начин. Той не е чувствал, че ръката, кракът са част от едно цяло, а сам се е чувствал като част от едно цяло. В по-ранни времена човекът е можел да говори за груповия аз в съвсем различен смисъл. Родовете, семействата през поколенията са се чувствали като едно цяло. Често сме говорили за това. Но в древни времена на човешката еволюция човек се е чувствал по различен начин по отношение на външното физическо битие, чувствал се е вътре в целия Всемир, чувствал се е формиран от целия Всемир. Както сега чувства, че пръстът, ръката са част от целия организъм, така в древни времена той е чувствал, че там горе е Слънцето, то

извървява своя път. Това, което представлява то, не е без връзка с хората. Хората са се чувствали част от областта, обхождана от Слънцето, част от Вселената, привеждана в определен ритъм от Луната. Накратко, човекът е чувствал Всемира като един огромен организъм и се е чувствал вътре в него така, както днес пръстът може да се почувства като част от тялото. Фактът, че това чувство, това усещане повече или по-малко напуска човека, се дължи на проявлението на материализма. И именно днешната наука особено много се срамува да отдаде някакво значение на състоянието да се намираш вътре в Космоса. Науката приема човека така, както се представя като отделна телесност, изследва анатомично, физиологично отделните части на тази телесност и описва това, което може да се забележи тук. Науката няма потребност да разглежда човека като част от целия всемирнен организъм, доколкото той е физически видим.

Човешкото разглеждане, както и научното разглеждане трябва да се върнат назад към факта, че човекът представлява част от космическата цялост. Човекът ще трябва да се почувства отново намиращ се в космическата цялост. Но вече не по същия начин, както в древни времена, а ще трябва да успее да го направи, като разшири своята абстрактна, насочена към отделните хора наука посредством определени съображения и съждения, от които днес – преди няколко седмици вече говорихме за това – ние ще посочим само едно. То трябва да ни покаже в каква посока ще поеме научното мислене, което същевременно ще стане много по-човешко, отколкото е днешното научно мислене, ако човекът следва отново да открие съзнанието, намиращо се в космическата цялост.

Знаете, че т.нар. точка на пролетното равноденствие, тоест точката, в която през пролетта слънцето изгрява, не се намира винаги на едно и също място, а се движи в кръга, обозначававан от нас като зодиак. Знаем какво означава точката на пролетното равноденствие и от дълго време, откакто човечеството е започнало да мисли, се отбелязва мястото в зодиака,

където се намира тя. Така приблизително от 8 век преди Мистерията на Голгота до 15 век след нея слънцето се вижда в съзвездието Овен, но не винаги на едно и също място. Точката на пролетното равноденствие, точката на изгрева се измества. През това време тя преминава през съзвездието Овен и по-късно се премества в съзвездието Риби. Изрично подчертавам, че днешната астрономия не пресмята според съзвездията, затова в календарите все още ще откриете точката на пролетното равноденствие в съзвездието Овен, тоест там, където тя всъщност не се намира. Астрономията приема хипотезата за по-ранни цикли, според която целият кръг просто се разделя на дванайсет части, без да се имат предвид съзвездията и една дванадесета част се нарича един знак, като се продължава и по-нататък със същото разделение. Знаете от нашия календар как стоят нещата. Сега това не е важно за нас. За нас е важно, че точката на пролетното равноденствие се мести, тоест преминава през целия зодиак, така че точката на изгрева на слънцето е винаги малко изместена. Тя трябва да премине през целия зодиак и да се завърне на изходното си място. За това тя се нуждае приблизително от 25 920 години. Тези 25 920 години се наричат също т.нар. Платонова година, мирова година. Следователно това е една голяма година, платоновата година. Тя обхваща времето, в което точката на пролетното равноденствие, точката на слънчевия изгрев преминава през целия зодиак. Тоест времето, нужно на слънчевия изгрев да се завърне на същото място през пролетта, обхваща приблизително 25 920 години. Според различните методи на изчисление данните могат да се различават, не става въпрос за точните цифри, а за ритъма, който се съдържа тук. Можете да си представите, че имаме един огромен мирови ритъм, че движението, за което става дума, винаги се повтаря през 25 920 години.

Следователно можем да кажем, че тези 25 920 години представляват нещо много важно за живота на слънцето, защото животът на слънцето съставлява едно единство, определена единица за измерване. Защото следващите 25 920 години

представяват едно повторение. Така че имаме ритмически ход с мерна единица от 25 920 години.

След като разгледахме тази голяма мирова година, да разгледаме нещо малко, нещо, свързано вътрешно с нашия живот между раждане и смърт, тоест с живота, който водим като хора във физическия Космос. Да разгледаме това. Без съмнение едно от най-важните неща за този живот във физическо тяло е дишането, вдишване и издишване, защото от това вдишване и издишване зависи нашият физически живот. Ако се преустанови дишането, повече няма да можем да живеем физически. В действителност дишането е нещо много важно. Дишането ни предоставя въздух, който ни оживява във формата, в която той може да ни оживи. Ние преобразуваме този въздух през целия си организъм, така че той се превръща в мъртъв въздух. Той може да ни умъртви, ако го вдишаме отново в състояние, в което е след издишването.

Човек прави средно за минута осемнайсет вдишвания и издишвания. Те не са еднакви, в младостта са различни в сравнение със старостта, но средно нормалният брой вдишвания и издишвания в минута е осемнайсет. По този начин обновяваме ритмически живота си осемнайсет пъти в минута. Да проверим колко пъти правим това в хода на един ден. И така, за един час 18 пъти по 60 прави 1080. За двайсет и четири часа: 1080 пъти по 24 прави 25 920, тоест 25 920 пъти!

Виждате, че този живот, протичащ в рамките на един ден, притежава забележителен ритъм. Ако приемем за една единица, за една жизнена единица едно дихание, това ще е за нас нещо много значително, защото ритмичното повторение на дихателния процес поддържа нашия живот. В рамките на един ден тези дихателни ритми ни дават същото число като числото на годините, нужни на слънцето, за да се върне в същата точка на изгрев при пролетното равноденствие. Тоест ако приемем едно вдишване и издишване като една година в малкото, така завършваме една малка Платонова година: едно отражение, микрокосмическо отражение на Платоновата година в хода на

един ден. Това е изключително важно, защото по този начин виждате, че в процеса на дишане, тоест в нещо, протичащо в нашето човешко същество, е заложен същият ритъм, само с малки времеви различия, който е заложен в голямото, в макрокосмоса и в слънчевия ход.

Важно е да поставим пред душите си едно такова нещо. Защото ако се преобразува казаното в чувство, тогава чувството е такова, че ни казва: ние сме отражение на макрокосмоса. Това не е просто фраза, не е просто изказване, че човекът е отражение на макрокосмоса, а твърдението може да се докаже в детайли. Можете да получите чувството, колко добре са обосновани законите, идващи от духовната наука, защото всички те почиват на едно такова интимно познание на вътрешните взаимовръзки във Всемира; само че те не винаги могат да бъдат така ясно детайлизирани.

Разбира се, по отношение на такива неща трябва да си изясним преди всичко, че човекът в известна степен е разкъсан частично в целия Всемир. Като цяло, от една страна, той е зависим от ритъма на Всемира, от друга страна обаче, до известна степен той е еманципиран от него. Той променя нещо, така че взаимното съответствие не винаги е налице, но тъкмо в това несъответствие се намира възможността за неговата свобода. Във взаимното съответствие обаче е заложена вътрешната принадлежност към космическата цялост, към Вселената.

Трябваше да направя тези забележки, за да не бъде разбрано погрешно това, което ще кажа сега. След като разгледахме дихателния процес, сега ще разгледаме най-големия от най-близките жизнени елементи: смяната на сън и будност. Дихателният ритъм представлява за нас най-малкият жизнен елемент. Сега ще разгледаме смяната на сън и будност. До известна степен смяната на сън и будност може да се разгледа по аналогия с дихателния процес.

Знаете, че съм описвал навлизането на астралното тяло и аза в нас при събуждането и отделянето им от нас при заспиването в хода на деня и нощта като процес на вдишване и

издишване. Но ние можем да го погледнем дори в един много по-материалистичен смисъл. Когато вдишваме въздух, той навлиза в нас и излиза. Приемането на въздух, издишването на въздух, тоест просто едно люшкане на материалното: навътре, навън, навътре, навън. Абсолютно по същия начин се извършва прекрасно ритъмът на сменящите се състояния на сън и будност. Защото когато сутрин при събуждане приемаме в себе си своя аз и астралното си тяло, така етерното ни тяло се избутва назад, то се избутва от кожата повече към останалите части на организма. И когато отново заспим, изтласквайки астралното тяло и аза извън себе си, тогава етерното ни тяло се разширява по същия начин, както в цялата долна част на тялото, и към главата, така че имаме един непрекъснат ритмичен процес: при пробуждане етерното тяло бива избутано надолу. То остава долу, докато сме будни. Когато заспим, то отново се изтласква нагоре към главата. И така то се движи ту нагоре, ту надолу в течение на 24 часа, както ту вдишваме, ту издишваме. Следователно имаме едно ритмично движение на етерното в течение на 24 часа. Естествено при човека се срещат и отклонения от регулярното, но именно на това се основава неговата възможност за свобода, неговата степен на свобода. Като цяло обаче важи казаното от мен.

Бихме могли да кажем, че нещо диша в нас – то е друго дишане, един вид вдигане и спускане, – нещо диша в нас в хода на деня, както нещо диша в нас осемнайсет пъти в минута. Нека проверим дали това, което диша във вдигането и спускането на етерното тяло, представлява някакъв цикличен процес, някакво завръщане в първоначалното му състояние. Би трябвало да проследим какво всъщност представляват 25 920 дни. Защото тези 25 920 вдишвания по отношение на това вдигане и спускане би трябвало да съответства на едно подобие на Платоновата година. Както в хода на един ден имаме 25 920 вдишвания и издишвания, така би трябвало 25 920 дни също да съответстват на нещо в човешкия живот. Колко години са това? Да проверим.

Да приемем, че годината съдържа средно $365\frac{1}{4}$ дни и ако разделим 25 920 на 365,25, получаваме приблизително 71, следователно 71 години, тоест толкова трае средно човешкият живот. Човекът, разбира се, има свободата си и често достига до по-дълбока старост, но Вие знаете, че патриархалната възраст, традиционната възраст в живота е 71 години. Имате продължителността на човешкия живот: 25 920 дни, 25 920 големи вдишвания и издишвания – един цикъл, който по чудесен начин на микрокосмическо ниво изобразява макрокосмическото. Така че можем да кажем, че като живеем един ден, с 25 920 вдишвания и издишвания изобразяваме Платоновата световна година. Като живеем 71 години, с 25 920 големи вдишвания и издишвания – вдигане и спускане от пробуждане до заспиване – отново изобразяваме платоновата година.

Сега можем да преминем към това, което, проведено в детайли, днес би ни отвело твърде далече, но аз искам да се спра на това, което може да се почувства окултно. Ние сме заобиколени от въздуха. Въздухът ни дава възможност да се свържем със следващия жизнен елемент, реализиращ се в дихателния ритъм. Следователно въздухът на Земята ни дава този ритъм. А кой ни дава другия ритъм? Земята! Защото той се регулира благодарение на факта, че Земята, при смяната на ден и нощ, се върти около собствената си ос, ако говорим в смисъла на новата астрономия. Така че можем да кажем, че въздухът диша в нас в дихателния процес; Земята, позволявайки ни да се събуждаме и заспиваме, пулсира в нас чрез въртенето около оста си, чрез смяната на ден и нощ. Продължителността на нашия живот във връзка със Земята можем да си представим като един ден на едно живо същество, което, вместо да прави едно дишане 18 пъти в минута, прави едно дишане в течение на деня и нощта. За това същество 70 години са един ден, а смяната на ден и нощ в обичайния смисъл се явява неговото дишане.

Виждате, че човек може да се почувства вътре в един голям живот, който има само едно дълго дишане, именно диха-

нието, протичащо за 24 часа, и един дълъг ден, траещ 70, 71 години. Тук човек може да се почувства в едно живо същество, което има толкова дълъг ритъм на пулса и дишането. Следователно виждате, че е напълно вярно, когато се говори за микрокосмоса като отражение на макрокосмоса, защото цялото изображение може да се докаже аритметически. Когато казваме, че въздухът диша в нас, вдишва се в нас, че земното диша в нас, тъй като принадлежим към голямото живо същество, така бихме могли да поставим въпроса: може би не сме свързани само с въздуха, със Земята, с цялата Земя с нейния ритъм на смяната на ден и нощ, а и с целия възход на Слънцето, както то в хода на Платоновата година отново се завръща в изходната си точка?

Тези неща са изключително интересни, но днешната наука ги отминава като несъществени, без да им отделя никакво внимание. Противоречието между съвременната наука и науката, която трябва да се появи в бъдеще, особено ярко ми се показва в един случай. Може би вече съм Ви разказвал, че през есента на 1889 година бях поканен за сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер в работата над естественонаучните трудове на Гьоте. Трябваше да ги редактирам за голямото Ваймарско Гьотево издание, т.нар. издание на херцогиня Софи фон Заксен. Касаеше се за изучаването на всичко, оставено от Гьоте като документи, да се прегледат неговите изследвания в областта на анатомията, физиологията, зоологията, ботаниката, минералогията, геологията, а също и в областта на метеорологията. Гьоте има изключително много изследвания за времето в хода на една година, именно във връзка с барометричните данни, и човек може само да се удивлява на огромния брой таблици, изработени от Гьоте за целите на метеорологията. Малко от тях са публикувани. Някои от тези таблици можете да откриете възпроизведени в моето издание, но малко от тях е публикувано. Гьоте действително, както днес се регистрират в таблици температурни графики, е регистрирал в таблици барометричните данни на една местност, както и на различни местности.

При това той е записвал барометричните показания в определено време на деня, после след два часа, после по-късно и т.н. в продължение на месеци. По такъв начин се е опитвал да състави съответните графики за различните местности.

С такива графики на барометрични показания днешната наука едва започва да се запознава. Но Гьоте е искал да получи тези графики, които са му служили като аналогия на пулса, когато той се проследява в температурната графика на пациента. И така, той е искал да получи един вид пулс на Земята, във всеки случай закономерен, регулярен пулс. Какво е целял с това? Искал е да докаже, че колебанията на барометричните данни в хода на годината не протичат така случайно, както приема обикновената метеорология, а че е налице определена закономерност, която само се модифицира в зависимост от времевите условия. Той е искал да докаже, че гравитацията на Земята представлява един цикъл на вдишване и издишване в продължение на една година, искал е да покаже, че този факт се изразява и в човешкия процес на вдишване и издишване. Искал е да го преоткрие в барометричните показания. Такива изложения ще прави и науката, ако се започне отново да се изследва микрокосмическото в макрокосмическото. Гьоте е създал цяло множество от такива таблици, за да изучава пулсацията, дихателния процес на Земята, както сам го е нарекъл.

Виждате как и в тази връзка в работата на Гьоте е заложен обликът на науката, такъв, какъвто тепърва трябва да стане в бъдеще. Същевременно получаваме и представа за огромното усърдие, вложено от Гьоте, за да постигне резултатите, които е постигнал. При него няма нещо такова като предположение, какъвто често е случаят при други. Когато някой друг говори за пулса на земята, той често прави това в образна, метафорична форма. За него това е само остроумна забележка. Дори при една забележка, която формулира в три-четири реда, например когато казва, че Земята вдишва и издишва, Гьоте има цяло множество от таблици, въз основа на които представя едно такова твърдение. Зад всяко негово твърдение винаги е стояло позна-

ние, получено от опит. Докато повечето хора казват: познание, получено от опит – празни думи! Че трябва да имаш нещо зад себе си, когато правиш изказване, това може да се изучи особено добре при Гьоте. По този начин и би трябвало да стигнем до познанието как Земята диша като едно огромно същество.

Нека разберем сега дали може да се говори и за едно такова дишане, ако човек се включи в цялата Платонова година. Имаме 25 920 години. Да приемем тези 25 920 години като една година и да видим как тя се отнася към един ден. Ако разглеждаме цялото като една година и искаме да разберем, колко ще бъде един ден, трябва да го разделим на 365,25. Така получаваме един ден. Ако цялото е една година и го разделим на 365,25, имаме един ден. Да видим какво се получава в резултат от делението. Вече делихме и получихме 71 години, продължителността на човешкия живот. Тоест продължителността на човешкия живот е един ден от цялата Платонова година. Цялата Платонова година във връзка с продължителността на човешкия живот би могла да се разбира така, че ние като физически същества, когато измерваме продължителността на нашия живот, сами сме издишани от това, което протича в цялата Платонова година. И тогава 71 години, разгледани като един ден, биха били едно дихание на съществото, което живее в хода на Платоновата година.

Следователно по отношение на една осемнадесета част от минутата ние се явяваме една жизнена част от въздуха. По отношение на един ден се явяваме една жизнена част от Земята. По отношение на целия ни живот ние се явяваме така, сякаш с нашето рождение представляваме едно дихание на съществото, което разглежда 25 920 години като една година. Вдишани сме в един ден и отново сме издишани. По такъв начин, ако разглеждаме физическото си тяло, което преживява своята патриархална възраст, ние представляваме едно дихание на огромното същество, което живее толкова дълго, че за него 25 920 години са една година. Така с нашата патриархална възраст представляваме един ден. Следователно, ако разглеж-

даме едно същество, живеещо с нашата Земя, която сменя ден и нощ за 24 часа, за нашето етерно тяло това е едно дихание. А едно дихание за нашето астрално тяло ще е обичайното ни дихание от една осемнадесета в минута.

Тук имате аналогия на едно древно твърдение, защото в древни времена са си представяли нещо, което са означавали като „дните и нощите на Брама“. Тук имате нещо подобно на това. Представете си едно духовно същество, за което нашите 71 години са това, което за нашето дишане са едно дихание. Тогава ние се оказваме едно дихание на това същество. Когато чрез раждането си се появим на света като малки деца, нас ни издишва съществото, което преживява Платоновата година като една година, тоест по този начин се измерва неговата възраст. Така то ни издишва във Всемира, а когато умрем, то отново ни вдишва: издишва, вдишва. Сега да преминем към Земята. Тя ни вдишва и издишва в хода на един ден. А сега да преминем към въздуха, който е част от Земята. Той ни вдишва и издишва за една осемнадесета част от минутата и винаги се създава числото 25 920 , числото на връщане към изходната точка. По този начин имаме един закономерен ритъм, човек се чувства поставен във Всемира, учи се да познава, че човешкият живот и един ден от човешкия живот за великото, всеобхватно същество действително са същото, което в нашия живот е едно дихание. И ако това познание се възприеме чрез чувството, тогава изразът за покоя във Всемира придобива огромно значение за човека.

Тези неща вече се намират на пътя на научното изследване и нямаме нужда от друго, освен от възгледа на духовната наука, за да се използват по този начин числата, които всеки познава и които се намират във всяка енциклопедия. Но ако се използват по този начин, тогава, изхождайки от официалната наука, може да се осъществи контакт с антропософски ориентираната духовна наука.

По същия начин, както видяхме, във всичко може да се намери закономерност в съответствие с числата, а също така и

в съответствие с мярката. И един такъв израз като библейския, че всичко във Вселената е подредено в съответствие с мярката и числата, може да получи дълбоко съдържание въз основа на човешката наука.

Но да продължим нататък. Какво е свързано с нашето дишане, какво се намира в зависимост от нашето дишане? Нашата реч! Речта ни е органично зависима от дишането и речта не само идва от същия орган, но е зависима от дишането, тоест от това, което е подчинено на ритъма от една осемнадесета в минута. Така говорим ние и така ни говори човекът, който стои до нас на Земята. Както въздухът е около нас на Земята, обгръщайки ни, така, във връзка с дихателния ритъм, говорят хората в нашето обкръжение. От това следва, че с дишането, свързано с деня и нощта, е свързано едно говорене, една реч, във всеки случай тя е свързана със същества, принадлежащи към организма на Земята така, както хората принадлежат към въздуха. Това, което в по-ранни, древни времена е съобщавано на хората като мъдрост от по-висши същества, не им е било споделяно по същия начин, че да е взаимосвързано с дихателния ритъм от една осемнадесета в минута, а е било свързано с дихателния ритмичен процес, при който за единица време се явява един ден. В древни времена не е можело да се учи толкова бързо. Хората е трябвало дълго да изчакват думи, съответстващи на диханието, продължаващо 24 часа. По този начин възниква древното познание, което днес се намира в основата на нещата и се разпознава в различните традиции. Това познание се съобщава от по-висши същества, които са свързани със Земята, както човекът е свързан с въздуха, и които идват до човека. Този, който днес се стреми към инициация, забелязва още нещо. Защото нещата, съобщавани от духовните светове, приближават човека много, много по-бавно, отколкото тези, носещи се върху крилете на нашите обикновени въздушни процеси.

Ето защо е толкова важно стремящият се към инициация да се научи да усеща голямото значение на прехода при

заспиване и събуждане. При заспиването и събуждането, в този преход на първо място чувстваме как духовни същества говорят тайно с нас. По-късно това става малко произволно. И ако искате да постигнете достъп до духовния свят, в който се намират мъртвите, тогава един добър път е, ако осъзнаете, че мъртвите говорят в момента на заспиването и в момента на събуждането. При заспиването във всеки случай е трудно, защото когато заспива, човекът по правило изпада в безсъзнателно състояние и не възприема това, което му говорят мъртвите. Но при събуждане, ако съумее да възприеме добре момента на пробуждането, човек може да осъществи комуникация с мъртвите, именно при пробуждането. Само трябва да се опита моментът на пробуждането да се контролира. С други думи, човек трябва да се опита да се пробуди, но все още да не преминава към дневната светлина. Вие знаете, че има едно правило, можете да го наречете предразсъдък. Ако човек иска да задържи в спомена си някой сън, не бива да поглежда към прозореца, към светлината, в противен случай лесно ще го забрави. Така обаче е и по отношение на фините наблюдения, пристигащи от духовния свят. Оставайки волево в тъмнината, без да се вслушва в шумове, без да отваря очи, но без да се вживява в деня, човек трябва да се опита съзнателно да се пробуди. Тогава най-добре може да забележи пристигащите от духовния свят съобщения.

Бихте могли да кажете, че в хода на своя живот човек получава много малко от тези съобщения! Но помислете колко трудно би било, ако имахме възможността в хода на нашия живот да получаваме толкова съобщения, колкото иначе в рамките на един ден. Те са достатъчно, но ние не можем да се възползваме от тях, защото имаме детството и т.н. Но тук участва и Земята и – моля да обърнете внимание на това – тя получава тези съобщения в своето етерно тяло. По този начин съобщенията могат да се изучават и по-късно, защото те остават записани в земния етер. Също така в изпълващия целия свят слънчев етер могат да се изучават още по-всеобхватните

съобщения, които ни предава съществото, имащо като основен жизнен елемент платоновата година по начина, описан в някои части на книгата „Как се постигат познания за висшите светове“⁹³, както и в други книги.

Виждате как може да се осъществи връзка между обикновената наука и духовната наука. Разбира се, този, на когото духовната наука е чужда, едва ли ще съумее да оползотвори по подходящ начин даденото във външната наука. Но за приелия възгледите на духовната наука, ако съумее да вникне в тези неща, вече не може да има съмнение, че ще дойде време, когато външната наука и духовната наука действително ще се обединят.

Аз казах, че Ви представих само една част, а именно ритмичния ход, включен в дишането. Но има много неща, които, ако се представят математически, ще покажат как микрокосмосът се съгласува с макрокосмоса. И човекът може да получи едно всеобхватно чувство за тази съгласуваност. Такова всеобхватно чувство са имали древните ученици на мистериите до 15 век. Преди изобщо да им дадат някакво знание, в тях се е опитвало да се събуди чувството на съпринадлежност към Всемира. И напротив, отличителен знак на материалистическата епоха е, че днес може да се приеме някакво знание, без човек да е подготвен за него по пътя на чувството. Вече обърнах внимание на този факт във въстъпителните думи на първа глава от „Християнството като мистичен факт“⁹⁴, където посочих как в мистериите първо се развива определено чувство и след това се получава знанието.

Особено важно е чувството за съответствие между микрокосмоса и макрокосмоса, ако човек иска да стигне до конкретните понятия за нещата, за които днес съществуват само абстракции. Защото какво например представлява за днешното материалистическо време „народ“? Само това, че множество хора говорят един и същи език! Тъй като материалистическото време, естествено, не приема същността на народа като една особена индивидуалност, за която често сме говорили.

Ние говорим за същността на народа като за истинска отделна индивидуалност. Така говорим за народна същност. За материализма обаче същността на народа не е нищо друго освен определен брой хора, говорещи на един и същи език. Това е една абстракция, тук понятието няма отношение към същността на народа. Но какво следва за Вас от факта, че когато се говори за народността или за същността на народа, не се говори за някаква абстракция, а за конкретно същество?

В антропософията човек има възможност да изучава човека, който също е конкретно същество: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло, аз. Ако народността същност се явява конкретно същество, това същество би могло да се изучава по същия начин, би могло да се допусне наличие на отделни части в него. Така бихте могли да кажете.

Това също е възможно. И в истинския окултизъм се изучават и други същества, извън човека, също толкова реални същества, колкото и човекът. Само че съставните им части трябва да се търсят в друго, не както при човека, защото ако те имаха същите членове, тогава една народностна душа щеше да бъде човек. Но един човек не се явява народностна душа, той е друго същество. Работата е в това, че при народността същност наистина трябва да се изучават отделните народностни души. Тогава се получават правилни понятия. Също така не може да се обобщава, защото иначе отново се стига до абстракции. Ето защо може да се говори само с примери. Да вземем една такава народностна душа, тази, която днес, да кажем, владее италианския народ, доколкото един народ в отделността си бива владян от една народностна душа. Да вземем за пример една такава отделна народностна душа и да се запитаме, как можем да говорим за тази особена народностна душа. При човека казваме, че той има свое физическо тяло и когато при него говорим за физическото тяло, казваме за него: толкова и толкова соли, толкова и толкова процента минерали, пет процента твърдо вещество, после течности, после газообразни вещества, намиращи се в него, и т.н. Това е

неговото физическо тяло. Когато говорим за една народностна душа като италианската, тя няма физическо тяло, но има нещо, което най-малкото може да се разглежда като аналогия на физическото тяло. Само че италианската народностна душа няма за това физическо тяло соли, няма твърди съставни части, няма течни съставни части – с което не казвам, че душите на другите народи имат течни съставни части, – ала тя започва с газообразните съставни части. Тя не съдържа течни или други съставни части, тялото на италианската душа е изтъкана от въздух като най-плътен материал. Всичко останало в нея е още по-фино. Така че, когато говорим за човека, че той съдържа в себе си земното, за италианската душа трябва да кажем, че тя съдържа преди всичко газообразния елемент. Ако при човека имаме течности, за италианската душа трябва да кажем, че тя съдържа топлина. После човекът има газообразното, което вдишва и издишва, италианската душа има светлина, съответстваща при нея на въздуха на човека. Човекът има в себе си топлина, италианската душа има аналогично звуци, именно музиката на сферите.

По този начин имате приблизително това, което съответства на физическото тяло, само съставките са други. Вместо това, което при човека се нарича твърдо, течено, газообразно и топлинно, трябва да приемем нещо подобно – това не е физическо тяло в същия смисъл – на физическото тяло за италианската народностна душа, като кажем: въздух, топлина, светлина, звук. Така можете да видите, че доколкото италианската душа одухотворява човека, към когото принадлежи, тя може да избере за тази дейност околния път чрез дишането, тъй като нейната най-нисша и плътна съставка се явява въздухът. И така, комуникацията между отделния човек и народностната душа при италианския народ се осъществява чрез дишането. Така народностната душа комуникира с човека. Това е реален процес. Разбира се, диша се благодарение на нещо напълно различно, но в дихателния процес народностната душа упражнява своето влияние.

По същия начин може да се изходи от това, което съответства на етерното тяло. То би започнало с жизнения етер, после вместо светлинния етер ще се яви това, което представих в моята „Теософия“⁹⁵ като горещото желание. После на звуковия етер ще съответства това, което там е представено като лесноподвижната възбудимост и т.н. Вие вече намирате тези съставки в моята „Теософия“, само трябва да сте в състояние да ги използвате. И ако продължите да изследвате как се осъществява комуникацията между народностната душа и отделния човек, ако продължите да изследвате въз основа на приведеното от мен тук, ще видите как всички характерни черти, заложи в характера на народа, са взаимосвързани с тези неща. Всичко това трябва да се изучава конкретно и задълбочено.

Такива неща могат да се представят само с помощта на примери. Да кажем, че бихме искали да изучим руската народностна душа. Тук в качеството на най-нисша част не откриваме нищо материално в смисъла на твърдост, течност, газообразност и топлинност, а като най-нисша част откриваме това, което е присъщо на руската народностна душа така, както на човек са присъщи солите. И така, в качеството на твърда съставна част на руската народностна душа откриваме светлинния етер. И после откриваме, че звуковият етер е присъщ на руската народностна душа така, както на човека е присъщо течното; жизненият етер – както човекът има в себе си въздух, а горещото желание е присъщо на това, което съответства на физическото тяло при руската народностна душа, както човекът има в себе си топлина. И би могло да се попита, как се осъществява комуникацията между руската народностна душа и отделния руснак. Така, че светлината, падаща надолу, се отразява по определен начин от това, което е земята. Светлината упражнява влиянието върху земята. Тя се отразява, бих казал, не само физически, тя се отразява именно от растителността, от това, което носи почвата. Светлината не въздейства директно върху отделния руснак, а първо върху земята, но не върху

грубата физическа земя, а тя действа в растенията и всичко, което расте и цъфти по земята. Това се отразява. И в това, което се отразява, се съдържа средата, чрез която се осъществява комуникацията между руската народностна душа и отделния руснак. Ето защо при руснака връзката с неговата земя, с всичко, което носи земята, е много по-здрава, отколкото при други народи. Това е свързано с характерното поведение на руската народностна душа. А лесноподвижната възбудимост – което е изключително важно – е първата етерна съставка на руската народностна душа, представляваща нещо като въздуха за човека.

Така стигате до конкретното същество на народа, стигате до възможност да изучавате как един дух говори на друг дух, който, ако първият дух се явява човекът, се явява народностната душа. Това се извършва в подсъзнанието. Когато италианецът диша и с дишането поддържа живота си – следователно в съзнанието си иска нещо съвсем различно, и така, вдишва и издишва, за да поддържа живота си, – в подсъзнанието шепне и говори с него народностната душа. Той не чува казаното, но астралното му тяло го възприема и живее в това, което под прага на неговото съзнание се случва между народностната душа и отделния човек.

А това, което се излъчва от руската почва благодарение на оплождането със слънчевата светлина, съдържа тайни руни, шепнещи руни, чрез които руската народностна душа говори с отделния руснак, докато той ходи по своята земя или усеща живота, излъчващ се от светлината. Защото не мислете, че тези неща могат да бъдат възприети на материално ниво. Естествено можете да живеете като руснаци в Швейцария. И в Швейцария е налична светлината, отразявана от земята. Ако сте италианци, в Швейцария с диханието ще можете да чувате нашепването на италианската народностна душа, ако сте руснаци, ще можете да чувствате как и от швейцарската почва се издига това, което можете да чувате като руснаци. Не трябва да възприемате нещата материално. Те не са свързани с конкрет-

но място, въпреки че, разбира се, тъй като човекът до известна степен е обусловен от материалното, собствената местност му дава повече. Италианският въздух с целия климат, разбира се, улеснява и способства говоренето, което охарактеризирах, руската почва улеснява и способства другото, ала Вие можете да не възприемате нещата материално, руснакът може да бъде руснак и на друго място, освен в Русия, въпреки че руската земя особено способства руското битие. Виждате, че, от една страна, се взема под внимание материализмът. От друга страна обаче, той се явява нещо относително, не нещо абсолютно. Защото в тялото на руската народностна душа не се съдържа просто светлината, носеща се над руската почва, но и светлината навсякъде, светлината изобщо. И една руска народностна душа – както знаете, характеризирал съм вече всичко това – има архангелски ранг. Архангелът обаче не е прикован към определено място, той има надпространствен характер.

Въз основа на такива неща, на такива конкретни понятия би трябвало да се говори по същество за връзките на човека с неговия народ. Сега помислете колко далече е днешното човечеството дори от представата за конкретното, за което става въпрос, когато се изговаря името на даден народ. Въпреки това днес се разпространяват глобални програми, в които постоянно си играят с имена на народи. В каква степен всичко се явява само празни фрази, изобилстващи в света, можете да осъзнаете, ако прозрете, че съществото на народа е конкретно същество и всяко народностно същество е всъщност отделно такова. Защото каквото за италианското народностно същество е въздух, за руското народностно същество е светлина. И това обуславя една коренно различна комуникация между съществото на народа и отделния човек. Антропологията представлява материалистическо, външно разглеждане. Антропософията ще трябва разкрие истината, реалните отношения, действителността. И когато хората днес в своя материализъм са се отдалечили толкова много от всяка реалност, не е чудно, че се говори по такъв произволен и заблуждаващ начин за не-

щата, от които днес правят глобални програми.

Във вторник ще говорим отново за същността на нашата антропософски ориентирана духовна наука. Във връзка с това тогава ще говоря и за някои неща от настоящето, които могат да се разберат правилно само от духовнонаучна гледна точка. Защото страданията, понесени от човечеството днес, са свързани многократно с факта, че не се желае яснота по отношение на нещата, за които се говори, че се изричат яростни думи, далече не с намерение да се познае действителността. Това е особено очевидно, ако вземем в ръце нещо такова като например излязлата тук, в Швейцария, брошура „Conditions de Paix de l'Allemagne“ („Условия за мир на Германия“) от автор, наричащ себе си Хунгарикус⁹⁶. Нужно е само да се прочете, за да се видят всички недостатъци на съвременното заплетено материалистическо мислене, ако човек има духовнонаучно ориентиран светоглед. Затова бих искал, разглеждайки само методически този начин на мислене, във вторник да кажа няколко думи за брошурата. Защото тази брошура – „Conditions de Paix de l'Allemagne“ („Условия за мир на Германия“) от Хунгарикус – е толкова характерна за този материалистически заплетен начин на мислене.

ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 30 януари 1917 г.

Струва ми се правилно да добавя днес няколко мисли за значението и същността на нашето духовно движение, на антропософски ориентираната духовна наука, както казваме. Ще е необходимо да се съсредоточим върху някои явления, случили се в хода на времето, посредством които това движение отчасти се е подготвяло, отчасти се е развивало. Ако при това – както може само да изглежда – се направят някои забележки от личен характер, това няма да е поради лични причини, а защото личното следва да бъде същевременно опорна точка за това, което се изразява обективно. Фактът, че едно духовно движение, което запознава човечеството с дълбоките извори на битието, именно с изворите на човешкото битие, в известен смисъл се явява необходимост, може да стане очевидно за всеки, тъй като съвременната култура в своето развитие в известна степен е стигнала до абсурд. Защото при по-дълбоко размишление никой не би могъл да обозначи разиграващите се днес събития като нещо друго, освен като своего рода довеждане до абсурд на това, което е живяло в импулсите на новото развитие.

От това, което Ви е станало известно от духовната наука, ще можете да почувствате как всичко, което привидно се разиграва външно, всъщност представлява резултат от представите и мислите на човечеството. Това, което се случва на практика, което се развива в материалния живот, се явява изцяло резултат от мислите и представите на хората. Възгледите на външния свят, както са формирани днес сред хората, представят картина, която много силно показва недостига на мисловни сили. Веднъж вече казах, че събитията са надраснали хората, защото мислите са станали плитки и вече не могат да проникват в действителността. Думите, които се употребяват за Мая, за външната привидност, за нещата на физическия

план, би трябвало да се възприемат от тези, които вече ги познават, много по-сериозно, отколкото досега. И те би трябвало да се отпечатат дълбоко, дълбоко в общото съзнание на времето. Само по този начин може да има спасение от вредите, разпространяващи се сред човечеството с известна необходимост. Който днес се опитва по разумен начин да вникне в движещия механизъм на случващото се, в движещия механизъм на отраженията на мислите, той ще познае необходимостта, вътрешната необходимост от едно обхващане на човешката душа от силни, насочени към действителността мисли.

В основата на нашето движение е заложено да се дават на човешките души мисли, насочени към действителността, мисли, проникнати от действителността, а не съвременните абстрактни понятийни шаблони. Винаги е недостатъчно да се посочва колко много човечеството днес обича абстрактното и изобщо не иска да осъзнае, че това понятийно-сенческо начало наистина не може да проникне в тъканта на битието. Това е особено очевидно в 14-, 15-годишната история на нашето антропософско движение. Все по-необходимо става нашите приятели да се проникнат със спецификата именно на нашето антропософско движение. Знаете, доколкото често е било подчертавано, че думата „теософия“ се е възвеличавала с такава охота, че дълго време е имало съпротива срещу използването ѝ като ключова дума за движението. Но Вие познавате и обстоятелствата, поради които това е станало необходимо. И е добре, ако нещата се представят пред душата възможно най-точно. Знаете, че т.нар. теософско движение е свързано с най-добрата воля – тъй като мнозина от Вас притежават тази добра воля, – както то е основано от Блаватска⁹⁷, както по-късно продължава в стремежите на Синет⁹⁸, Безант и т.н. Наистина не е необходимо нашите членове постоянно да подчертават, предвид множеството злонамерени изопачавания, прииждащи отвън, че станалото антропософско движение произлиза от един самостоятелен център, че това, което имаме сега, съдържа семената си в лекциите, изнесени от мен

в Берлин и по-късно публикувани в съчинението за мистиката на Средновековието⁹⁹. Отново трябва да се подчертае, че чрез това съчинение възникналото тогава теософско движение се приближи към нас, не ние към него. Теософското движение сега, което беше в стихията си през първата година, не е без връзка с други окултни течения на 19 век. И в изнесените от мен лекции тук съм посочвал тази връзка. Но трябва да се погледне характерното за това движение.

Ако трябва да посоча конкретен отличителен признак, трябва да се спомене – за това често или поне понякога съм нареквал – публикацията в списание „Луцифер-Гнозис“, получила по-късно заглавието „Из хрониката Акаша“. Един представител на Теософското общество, който я прочете, попита по какъв начин всъщност се извличат нещата от духовния свят. По-нататък в разговора с него стана ясно, че той иска да разбере по какъв повече или по-малко медиумен начин са получени тези неща. Дори не можеше да си представи, че съществуват и други средства за получаване на тези неща, че има друг начин, освен този, при който човек с медиумно предразположение, потискайки своето съзнание, изнася от подсъзнанието си нещо, което после описва. За какво всъщност става дума? За човека, говорещ така, е безкрайно трудно да си представи, че тези неща могат да се изследват при пълно съхранение на будното съзнание, въпреки че той е много образован и школуван представител на теософското движение. Много членове на това движение са далеч от това поради факта, че мнозина от тях са усвоили нещо, което във висша степен е налично в съвременния духовен живот: определено недоверие в собствената сила на човешката познавателна способност. Не се вярва в човешката познавателна способност, че може да се открие вътрешна сила за проникване в същността на нещата. Смята се, че човешката познавателна способност е ограничена, че разумът само пречи, ако се иска с негова помощ да се проникне в същността на нещата. Ето защо той трябва да се замъгли. В същността на нещата трябва да се проникне без

участието на разума. Такъв е случаят с медиума, тук недоверието в човешкия разум се превръща в определящ импулс. Тук се предприема експериментален опит да се говори с духа, като напълно се изключва познавателната способност на разума.

Може да се каже, че в началото на нашето столетие теософското движение е изцяло проникнато от това настроение. Това настроение е там като у дома си. И то може да се усети, ако се проследят определени неща, намиращи се в теософското движение като мнения и възгледи. Знаете, че през деветдесетте години на 19 век и после през 20 век голяма роля в теософското движение играе г-жа Безант. Слуша се това, което тя има да каже. Лекциите ѝ възникват в центъра на теософската дейност в Лондон и Индия. Въпреки това бе забележително да слушаш личностите от кръга на г-жа Безант какво говорят за нея. През 1902 г. се натъкнах на нещо много важно. Г-жа Безант бе смятана в много отношения – именно от учените от нейното обкръжение – за слабо образована жена. Но докато, от една страна, се подчертаваше, че се има работа с една необразована жена, от друга страна, се виждаше в този, бих казал, незамъглен от научни представи, полумедиумен начин на действие, с който тя се славеше, помощно средство за получаване на знания. Мога да кажа, че хората не се доверяваха на себе си, за да получат знания. Естествено те не се доверяваха и на будното съзнание на г-жа Безант, за да получат знания. Но тъкмо защото тя не бе получила научно образование и не достигаше до пълно будно състояние, нея я разглеждаха като средство, с помощта на което от духовния свят могат да се получат съобщения във физическия свят. Такова беше отношението на най-приближените в обкръжението ѝ. И може да се каже, че начинът, по който се говореше, пораждаше впечатлението, че в началото на 20 век на г-жа Безант се гледаше като на някаква съвременна Сибила. Сред най-приближените от нейното обкръжение можеше да се чуят негативни мнения относно научното образование на г-жа Безант, можеше да се чуе, че не считат, че тя е способна на критическа оценка на

вътрешните си преживявания. Това беше настроението, което, разбира се, старателно се криеше – не искам да кажа, че се държеше в тайна – от страна на големия кръг от теософски лидери.

Освен това, което се осъществяваше тук посредством сибилските умения на г-жа Безант, в края на 19 век заедно с „Тайното учение“ на Блаватска се появи като един вид Библия на теософското движение книгата на Синет или, по-добре да се каже, книгите на Синет. В тесен кръг се слушаха книгите на Синет, в които твърде малко се апелираше към личните познавателни сили на човека. Защото в този тесен кръг се придаваше голяма стойност на факта, че в своите публикации Синет не изнася нищо, което да е резултат на собствения му опит. Стойността на една такава книга като „Езотеричен будизъм“ от Синет се виждаше именно в това, че съдържанието ѝ произхожда от „магически писма“, от писма, получени, тоест изпратени на физическия план по неизвестен начин, може да се каже, хвърлени, и съдържанието им после просто е било преработено за книгата „Езотеричен будизъм“.

Вследствие на всички тези неща дори в по-широките кръгове на теософските ръководители съществуваше едно във висша степен сантиментално-молитвено настроение. В някакво отношение се визираха към мъдрост, паднала от небето и преминала в почитание към личности, което е човешки разбираемо. Но тук се проявяваше стремежът към силна неискреност, която много добре може да се проследи в отделните явления.

Така например вече през 1902 година аз можах да чуя как в тесните кръгове в Лондон се говореше за това, че Синет представлява всъщност един зависим, подчинен дух. Тогава една от водещите личности ми каза, че Синет, който може да се сравни с журналист на „Франкфуртер цайтунг“, е изпратен в Индия, Синет, един журналистически дух, имал щастието да получава писма от майстори и да ги преработи по журналистически начин в книгата „Езотеричен будизъм“, както тъй

много се харесва на хората от новото време!

Също така обаче знаете, че всичко това е на разположение в популярната литература. Защото в последното десетилетие на 19 и началото на 20 век наистина се появи, не искам да кажа, всемирнен потоп, но някакво наводнение от съчинения, предназначени по някакъв начин да насочат хората към духовните светове. Сред тези съчинения имаше такива, намиращи се в непосредствена връзка със стари традиции, както са запазени в най-различни окултни братства. Всъщност е интересно да се проследи развитието на тези традиции.

Често съм посочвал как във втората половина на 18-то столетие в кръга, чийто ръководител е бил Сен-Мартен¹⁰⁰, „неизвестният философ“, древните традиции са се изживявали по съответстващ начин. Ако днес се вземе съчинението на Сен-Мартен „Истина и заблуда“, вътре ще се намери много, много от последния облик, който са имали древните окултни традиции. Проследят ли се тези традиции назад във времето, могат да се достигнат представи, господстващи в конкретното, обхващащи действителността. При Сен-Мартен понятията стават вече сенчести, но все още има сенки от понятия, тогава все още напълно живи. За последен път те са оживили древните традиции по сенчест начин. Така при Сен-Мартен се откриват най-здравите понятия, но във формата на последно възпламеняване. Особено интересно е да се види как Сен-Мартен се бори срещу вече появилото се тогава понятие за материята. Защо в живота постепенно навлиза понятието за материята? Дължи се на факта, че целият свят се разглежда като мъгла от атоми, движещи се и влизащи в стълкновение по някакъв начин. Благодарение на своята конфигурация те предизвикват всичко, което се образува около човека като свят. На теория същинският материализъм достига своя апогей чрез факта, че се отрича всичко друго освен светът на атомите. Сен-Мартен е все още на мнение, че цялата атомистика, изобщо вярата, че материята е нещо реално, е безсмислица, както и всъщност стоят нещата. Ако всичко се свежда до телата, обкръжаващи

ни химически, физически, тогава не се стига до атоми, до материалност, а до духовни същества. Понятието за материя е помощно понятие. То не съответства на реалността. Защото там, където, ако използваме израза на Дю Боа-Реймон¹⁰¹, „материята се явява в пространството като призрак“, в действителност се намира дух, и ако иска да говори за атоми, в най-добрия случай човек би могъл да говори за атома като за малък импулс на духа, със сигурност ариманически. Такова е било здравото понятие на Сен-Мартен, такава е била борбата му срещу понятието за материята.

Също така Сен-Мартен разработва здравото понятие, чрез което той по жив начин посочва, че в основата на човешките, конкретните, отделните езици е заложен един универсален език. В тогавашните времена това е могло да се направи по-добре, отколкото в по-късно време, доколкото човек все още е бил в съприкосновение с речта, която сред всички съвременни езици се е намирала в най-близко родство с изначалния универсален език, с еврейския език, доколкото той все още е могъл да усети в думите на еврейския език нещо от изливането на духа и по този начин нещо духовно-идеално, нещо наистина духовно. При Сен-Мартен все още се открива конкретно духовно указание за това, което означава думата „евреин“. По начина, по който той е схващал това, се вижда как все още е било налице живото съзнание за връзката на човека с духовния свят. Защото думата „евреин“ е взаимосвързана с „пътешестване“. Евреин е човек, извършващ житейско пътешествие, човек, добиващ опитност, като пътешества. Това живо пребиваване в света се съдържа в тази дума, както и в останалите думи от еврейския език, ако се усетят реално.

По това време Сен-Мартен не е могъл да намери повече представи – такива отново трябва да се открият чрез духовната наука, – които по-прецизно, по-силно да обозначат праезика. Но праезикът застава пред душата му като предчувствие. Също така той не е имал едно такова абстрактно понятие за единството на човешкия род, каквото по-късно е оформено

през 19 век, а е имал конкретно понятие за него. Конкретното понятие за единството на човешкия род го води и дотам, най-малкото в своя кръг още повече да оживи определени духовни истини, например истината, че човекът, ако иска, действително може установи връзка с духовни същества от по-висши йерархии. Кардиналното изказване при Сен-Мартен е, че всеки човек може да установи връзка с духовни същества от по-висшите йерархии. Така в него до известна степен живее нещо от древното истинско настроение, което знае, че знанието, ако представлява истинско познание, може да се приеме не просто в понятия, а трябва да се приеме в определено душевно състояние, тоест след определена душевна подготовка. По този начин то се превръща в духовен живот на душата. С това обаче е свързана определена сума от изисквания, от еволюционни изисквания към човешката душа, изискващи от нея да вземе някакво участие в еволюцията. И от тази гледна точка е интересно, когато после Сен-Мартен пренася това, което е постигнал в познанието, в науката – тя при него обаче е спиритуална, – в политиката, когато става въпрос за политически понятия. Защото тук той поставя точното изискване, че всеки управляващ трябва да бъде един вид Мелхиседек, един вид владетел-жрец.

Представете си, ако това изискване, оценено в относително малък кръг, се бе появило преди френската революция, ако то бе станало не вечерна, а утринна заря, ако в съзнанието на епохата бе преминало нещо от мелхиседекския характер на този, който със своите разбирания и сили се намесва в човешката история, колко по-различен щеше да бъде 19 век, отколкото е станал! Защото 19 век в действителност е стоял възможно най-далеч от разбирането, което охарактеризирах сега. Изискването политиките да преминават през школата на Мелхиседек, разбира се, предизвиква само насмешка.

Трябва да се посочи Сен-Мартен, защото в него се намира нещо от последния тлеещ отблясък на мъдростта, развила се в далечни времена. Тя е трябвало да изтлее, защото в

бъдеще човечеството трябва да се издигне по друг начин към духовния живот. То трябва да се издигне по друг начин, защото чистото съхранение, чистото традиционно продължение на старите представи не съответства на зародишните сили в човешката душа. Тези все още неразгърнати сили на човешката душа имат тенденция към това, че в хода на 20-то столетие при голям брой хора – често е подчертавано – действително да се осъществи прозрение в етерните процеси. А първата третина на 20 век може да се обозначи като критичен период, когато голям брой хора ще трябва да обърнат внимание на факта как в етера, намиращ се около нас така, както въздухът, трябва да се видят събитията. Обърнахме особено внимание на едно от тях, което трябва да се види в етера, ако човечеството не иска да изпадне в деградация: виждането на етерния Христос. Трябва да настъпи такава необходимост. И човечеството трябва да се подготви така, че да не допусне да изсъхнат силите, които са в зародиш. Силите не бива да изсъхнат, защото ако допуснем, че изсъхнат, какво би се случило? Тогава през 40-те, 50-те години на 20-то столетие човешката душевност в широки кръгове би приела съвсем своеобразна форма. В душевността биха се явили понятия, действащи потискащо. Разпространява ли се само материализмът, биха се появили понятия, намиращи се в човешката душевност, но които ще се издигат от подсъзнание-то. И човек всъщност няма да знае причината за тяхната поява. Биха се появили потискащи кошмари в будно състояние като едно всеобщо неврастенично явление при голям брой хора. Хората ще си казват: трябва да мисля така, но не зная защо; трябва да мисля за това, но не зная защо.

На това може да се противостои само ако в човешката душевност се насаждат понятия, произлизащи от духовната наука. В противен случай ще се парализират силите на разбирането в понятията и идеите, които идват. И не само Христос, а и други явления от етерните процеси, които би трябвало да се видят, ще отминат човека и ще останат незабелязани. По този начин човекът ще претърпи не само загуби, но ще трябва да развива

нездравословни заместителни сили на онези, които следва да се развиват като здравословни.

От една инстинктивна потребност на широки кръгове от хора произлиза стремежът, изразил се по-късно в потока от литература и съчинения, за които вече говорих. Виждате ли, срещу явяващото се в теософското движение, а именно в Теософското общество, както и в другия поток от всевъзможни спиритуални съчинения, по особен начин противостои централноевропейското антропософско движение, тъй като то представлява особено явление. Вследствие на условията на развитие през 19 и началото на 20 век става възможно голям брой хора да открият духовна храна в издаващата се литература, става възможно голям брой хора ужасно да се удивляват на написаното от Синет и Блаватска. Но то не се съгласува много добре със централноевропейското съзнание. Защото за този, който познава централноевропейската литература, няма съмнение, че например може да се стои в центъра на централноевропейската литература и като мнозина други просто да се включи към прииждащия литературен поток, тъй като централноевропейската литература съдържа безкрайно много, което духовно търсещите искат да имат и което остава скрито само поради своеобразния език, с който мнозина не искат да си имат работа.

Често сме говорили за един от духовете, които могат да бъдат доказателство за това, как духовният живот се влива и живее в художествената литература, в прекрасната духовна литература. Това е Новалис. Също така, ако бяхме загрижени за прозаичните настроения, щяхме да посочим и Фридрих Шлегел¹⁰², който пише за мъдростта на Индия така, както пише човек, който не само предава мъдростта на Индия, а я предава, изхождайки от западния дух. Можем да посочим много неща, които нямат нищо общо с потока, за който говорих, и които съм охарактеризирал накратко в моята книга „Върху загадките на човешкото същество“. При хора като Щефенс, Шуберт, Трокслер¹⁰³ всичко е изложено много по-прецизно, на много

по-съвременно ниво, отколкото в потока от литература, появил се внезапно в последните десетилетия на 19 и началото на 20 век. Трябва да се каже, че – в сравнение с дълбочината при Гьоте, Шлегел, Шелинг – нещата, на които се удивляват и които считат за висша мъдрост, са всъщност тривиални, истински тривиални. В края на краищата, дори нещо като „Светлина на пътя“¹⁰⁴ се явява тривиално за този, който е възприел духовността на Гьоте. На мнение съм, че това не бива да се забравя. За възприелия висшия импулс на Новалис или Фридрих Шлегел, или за изпитвалия радост от „Бруно“ на Шелинг, цялата теософска литература, във вида, в който е поднесена, се явява като нещо вулгарно-тривиално. Ето как стоим пред своеобразното явление, че много хора, имащи сериозното и искрено намерение да се обърнат към духовния живот, в края на краищата, благодарение на своята духовна структура, успяват да открият известно удовлетворение тъкмо в охарактеризираната тривиална литература.

От друга страна, развитието на 19-то столетие постепенно придобива такъв характер, че научно образовани хора, поради причини, често характеризирани от мен, стават материалистически мислители, с които е невъзможно да се прави каквото и да било. Но ако някой има твърдото намерение да работи над това, което се появява на границата между 18 и 19 век благодарение на Шелинг, Шлегел, Фихте, тогава той вече се нуждае най-малкото от някои научни понятия. Без тях е невъзможно да се продължи. Ето защо стоим пред едно много своеобразно явление. Не е било възможно съвременен да се случи така, което би могло да изглежда желано, а именно някакъв брой хора, дори малък брой хора от научно образованите личности да са в състояние да оформят научните си понятия по такъв начин, че да намерят точка на съприкосновение с духовната наука. Такива хора изобщо не е било възможно да се намерят, нямало е такива. В това се състои трудността и тази трудност трябва да се има предвид.

Да допуснем, че към антропософията се насочват хора,

преминали през съвременното научно образование. Ако чрез днешното образование хората стават юристи, медици, филолози – за теолозите изобщо не говорим, – тогава при тях на определена възраст става необходимо това, не искам да кажа, което са изучавали, но което са възприели, действително да го приложат в живота, както го изисква животът. Тогава те нямат склонност и им липсва вече гъвкавостта да направят нещо друго от своите разбирания. Ето защо, когато научно образован човек се обръща към антропософията, в повечето случаи той е отблъснат, въпреки че се изисква много малко от него, за да се изгради мост към нея. Но той не иска да го изгради. Това го обърква. Защо се нуждае от това? Той е учил неща, които животът изисква от него, и не иска да има нещо друго, защото то го обърква, прави го несигурен, както е убеден. Ето защо трябва да измине още време, докато хората, получили образованието на своето време – както го наричат, – изградят мост, поне малък брой хора. Нужно е търпение. Това не може да се случи толкова лесно, особено в определени области. Преди обаче в определени области да се предприеме изграждането на този мост, ще се появяват все по-големи препятствия. Преди всичко ще е необходимо да се изгради този мост в областите, представлящи днес кръга на различните факултети, с изключение на теологията.

Правото работи все повече и повече с чисти понятийни шаблони, напълно непригодни към изискванията на живота. Но въпреки това те господстват в живота, тъй като животът на физическия план е Мая. Ако не беше Мая, тези понятийни шаблони нямаше да господстват. Но докато се употребяват, те все повече и повече внасят объркване в живота. Всъщност употребата на съвременните правни понятия, а именно в гражданското право, представлява едно объркване на отношенията. Само че това не се вижда. Как може да се види? Не се изследва това, което в действителност произтича от правните шаблонни понятия, а се изучава право, тоест човек става адвокат или съдия, възприема понятията и ги привежда в употреба. И не го

е грижа какво произтича от тази употреба. Или ако види как стоят нещата в живота, въпреки че има право, което е толкова трудно за изучаване, не само поради факта, че юристите обикновено прогуляват първия семестър, а поради други причини, тогава човек прозира колко са объркани нещата в живота и много ругае.

В медицината ситуацията е още по-сериозна. Ако продължава да се развива в материалистическата посока, която е поела от втората третина на 19 век, медицината действително ще стигне до пълен абсурд. В крайна сметка тя ще се превърне в абсолютна медицинска специалност. Но тук нещата отиват по-далеч, отколкото е било необходимо. Материалистическата тенденция в медицината, в която е имало нещо положително, сега трябва да се преодолее. Материалистическата посока в медицината е довела хирургията до определена висота. Само поради едностранчивостта на медицината хирургията е могла да постигне сегашното си съвършенство. Но медицината като такава е пострадала от това. Сега посредством скок тя трябва да се насочи към одухотворяване, срещу което днес толкова силно се противопоставят. Най-голяма нужда от одухотворяване има всичко, свързано с педагогиката. За това сме говорили многократно. Навсякъде трябва да се прокарат мостове.

Преди всичко, въпреки че изглежда много отдалечено, е необходимо именно от техническата област, от непосредствената житейска практика да се прокара мост към духовния живот. Защото петата следатлантска епоха има за цел развитието на материалния свят и ако човекът не следва да деградира напълно, тоест да стане обикновено продължение на машината, като по този начин няма да е нищо повече от животно, тогава трябва да се намери пътят от машината към духовния живот. За техническия практик преди всичко е необходимо да възприеме духовни импулси в своята душа. Това може да се случи в момента, когато малко повече, отколкото обикновено, студентите по техника се приучават към мислене, за да свързват едно с друго отделните неща, които им се предлагат. Днес все

още не го правят. Те слушат математика, слушат дескриптивна геометрия, също и аналитична геометрия; слушат чиста механика, аналитична механика, техническа механика, после слушат различни, отделни, повече практически предмети, но съществена връзка между отделните неща изобщо не се търси. В мига, когато хората се подбудят да употребяват здравия човешки разум по отношение на нещата, те – вследствие на стадия на развитие, на който се намират отделните неща, за които говорих – ще бъдат подбудени да проникнат в същността на нещата и по този начин и в духовното. Всъщност тъкмо от машината човек ще трябва да открие пътя към духовния свят.

Казвам всичко това, за да отбележа трудността, която има духовнонаучното движение днес, защото то още не може да намери онези, които са способни да образуват аурата на сериозното възприемане. Движението страда в най-голяма степен поради факта, че то не се възприема сериозно. Забележително е как това се проявява във всички отделни случаи. Ако се появи нещо, без да се знае, че е написано от човек, участващ в теософското движение, то се приема сериозно, приема се по съвсем друг начин. Но ако въпросният човек просто участва в теософското движение, на нещата, които казва, се лепва етикет, те не се приемат на сериозно. Много е важно да го имаме предвид. На малките неща могат да се противопоставят, на истински малките неща. Ще дам пример с едно такова малко нещо, на което се натъкнах през последните дни, наистина не от суета, а просто за да видите как стоят нещата.

В моята книга „Върху загадките на човешкото същество“ става въпрос за Карл Кристиян Планк¹⁰⁵ като за един от онези мислители, които, изхождайки от определени предпоставки, са работили в духовно направление, макар и в абстрактна форма. За Карл Кристиян Планк съм писал не само в посочената книга, но съм говорил за него в различни градове през последната зима, като посочвах как той е недооценяван, как е разбираан погрешно. Преди всичко посочвах едно обстоятелство. Обръщах внимание върху факта, че този човек

през осемдесетте, седемдесетте, шейсетте, петдесетте години е мислил по отношение на взаимовръзките на индустриалния и социалния живот, които е необходимо да се осъществят. Ако тогава се бе намерил някой, който да приложи с разбиране на практическия социален живот това, което този човек е развивал в идеи, в идеи, съответстващи на действителността, тогава – не преувеличавам – вероятно нямаше да ги има страданията, които човечеството изтърпява днес, тъй като те в голяма част са свързани с факта, че човечеството живее в една изцяло погрешна социална структура. Посочих, че е дълг да не се оставят хората да стигнат до това, до което е достигнал Карл Кристиян Планк, а именно до пълно отчуждение от всякаква любов към света на външната физическа действителност. Планк е бил шваб, живеел е в Щутгарт, в Тюбинген е бил лишен от доцентурата си по философия, давала му възможност да бъде деен до някаква степен. И аз настоятелно посочвам, че в своя „Завет на един германец“ той стига до там, че да каже в предговора: „Моите кости никога не трябва да почиват в неблагодарната родина.“ Това са остри думи. Думи, които могат да се осъзнаят от съвременните хора и които касаят глупостта на хората, нежелаещи да видят съответстващото на действителността. Съзнателно ги цитирах в Щутгарт, защото там е малката родина на Планк. Реакцията бе слаба, въпреки събитията, сочещи, че той не е бил далеч от разбирането на нещата.

Сега, напротив, преди няколко години се появи следната бележка в швабските вестници:

„Карл Кристиян Планк. Не само отделни, но и някои далновидни духове са предвидил настоящата световна война. Но никой не е предчувствал толкова сигурно пълният ѝ обем и същевременно разбирал толкова остро нейните причини и следствия, както нашият швабски съотечественик Планк.“

Тогава аз казах, че Карл Кристиян Планк предсказа толкова точно Световната война, че той дори изрично посочи, че

Италия няма да застане на страната на централноевропейските сили, въпреки че тогава все още не бе сключен съюзът, а само е имало намерение да се вземе такова решение.

„Тази война му се е струвала неизбежната цел, към която е трябвало да се насочи политическото и икономическото развитие от втората половина на столетието.“

Това е точно така!

„И както е разкрил пагубните последствия на своето време, така също е посочил и пътя, който може да отведе до други състояния.“

Това е важно! Само че никой не го е послушал!

„От него научаваме за по-дълбоките причини на разрастването на войната и на други черни петна, които стоят в картината на съвременния живот на народите редом до толкова много красиви и радостни моменти. Но той познава и по-дълбоките вътрешни сили на живота на народите и знае как те могат да се освободят, за да създадат нравствено и правно обновление, копнеещ за най-доброто в нас. Въпреки всички болезнени разочарования, подготвили му неговите съвременници, той вярваше в тези сили и в тяхното победоносно проявление.“

Тук той достига до едно изказване, което Ви цитирах!

„Ето защо в широки кръгове с благодарност приветстват факта, че дъщерята на философа в най-скоро време иска да предложи в редица открити лекции едно въведение в социално-политическите мисли на Планк.“

Интересно е, че след няколко години се появява дъщерята на философа. Тази бележка излиза в един шутгартски вестник. Тогава, когато представих философа Карл Кристиан Планк в Шутгарт по възможно най-достъпен начин, изобщо никой не

обърна внимание на това, никой не се почувства подтикнат да се запознае по някакъв начин с него. След няколко години се появява дъщерята, очевидно все още жива по времето, когато бащата умира – през 1880 година, – която е чакала до днес, за да пристъпи към изнасяне на публични лекции за него.

Това е само пример, а такива има десетки, дори стотици, показващ колко е трудно да се оцени както всеобхватността на духовната наука, така и отделните практическо-конкретни неща, въпреки че за това е налице една абсолютна необходимост. Защото само посредством всеобхватността на духовната наука – това трябва да се разбере – е възможно изцеление за живеещото в културата на нашето време.

Това, което наричаме антропософски ориентирана духовна наука, е нужно да се задържи по някакъв начин в сферата на сериозното, от която теософското движение все повече и повече се отдалечава. Духът, осмислен в древногръцкото философско време, вече трябва да изпълни нещата, въпреки че вследствие от това възниква мнение, че текстовете са трудни за четене. Понякога това наистина бе така. Защото тъкмо в рамките на движението се натъкнахме на огромни трудности. Една от най-големите бе, че повече от десетилетие се стремяхме да преодолеем една основна абстракция. Трябваше да се работи бавно и търпеливо, за да се преодолее абстракцията, принадлежаща към най-вредните абстракции в нашето движение. Тя се състоеше в това, че се използваше думата „теософия“, ако нещо се наричаше „теософско“, напълно безразлично към факта, дали нещо действително е проникнато от духовността на съвременния живот, или представлява някаква глупост. Ако нещо се нарича „теософско“, то става валидно, защото така изисква „теософската толерантност“. Само много бавно и постепенно стана възможно да се противостои на подобен подход, защото бе невъзможно да се каже всичко от самото начало. Иначе това щеше да изглежда като дързост и да предизвика чувството, че съществува разлика между нещата и че толерантността, използвана в този смисъл, не изразява

нищо друго освен абсолютна безхарактерност в преценките. Работата е в това да се работи над такова знание, над такива познания, които се вращават в действителността, които могат да се съчетаят с изискванията на действителността. С изискванията на съвременността може да се съчетае единствено духовната наука, която работи с понятията на нашето време. Не само живот в удобни теософски представи, а борба за духовна действителност – това трябва да бъде стремежът.

Днес мнозина си нямат представа какво означава всъщност да си проправяш път към реалността, защото човек не иска да придобие яснота за непригодността на понятията, използвани днес. Позволете ми да приведа малък пример за борба за реалност от една привидно отдалечена област. Бъдете търпеливи, че привеждам нещо отвлечено, абстрактно, но ще е само за кратко.

През 19 век винаги е имало хора, които са подхождали към действителността така, че да се справят с напълно нови житейски представи, житейски представи не само в тривиален смисъл, но така, както те следва да се прилагат в практичния живот. Така в определено време през 19 век се разрушава понятието за успоредните прави, дадено от Евклид. Кога две прави линии са успоредни? Кой не е наясно, че две линии са успоредни тогава, когато не се пресичат, без значение колко се продължават. Това е дефиницията: две прави линии са успоредни тогава, когато те не се пресичат, без значение колко се продължават. През 19 век е имало хора, посветили целия си живот в изясняване на това понятие, защото пред точното мислене то не може да устои. И аз ще Ви прочета едно писмо, написано от един от двамата Бояй¹⁰⁶, Волфганг Бояй, за да Ви покажа какво значи борба за представи. Математикът Гаус¹⁰⁷ започнал да се замисля над това, че дефиницията: две прави са успоредни, когато при безкрайно удължаване не се пресичат, всъщност нищо не казва, че представлява просто празна фраза. А по-старият Бояй, бащата, приятел и ученик на Гаус, насърчил и своя син, по-младия Бояй. И бащата пише на сина си:

„Не се опитвай да се занимаваш с тази аксиома. Познавам този път до неговия край. И аз съм изживявал безсънните нощи, помрачили светлината и житейската ми радост! Заклевам те, в името на Бог! Остави на мира учението за успоредните прави. Ти трябва да се отвращаваш от него така, както от лоша компания, която може да погълне цялото ти свободно време, да разруши здравето ти, да отнеме покой ти и цялото ти житейско щастие. Този безкраен мрак може да погълне хиляди нютонови гигантски кули, на Земята никога няма да има светлина, бедният човешки род никога няма да има нещо напълно чисто, нито дори в геометрията. В душата ми е дълбока и вечна рана. Да те пази Бог, този проблем да не те засяга дълбоко. Това учение ограбва желанието за геометрия, желанието за земен живот. Бях готов да се жертвам заради истината, да стана мъченик, за да връча на човечеството геометрията, изчистена от това петно. Ужасна, колосална работа извърших, достигайки по-добри резултати от постигнатите досега, но не открих истинско удовлетворение. Тук важи: *si paullum a summo discessit, vergit ad imum*. Върнах се назад, когато видях, че не може да се достигне дъното на тази нощ, завърнах се без утеха, съжалявайки себе си и целия си род. Учи се от примера ми. Докато исках да разбера успоредността, оставах незнаещ, тя ограби всички цветя на моя живот, погуби времето ми. Тук дори е коренът на всички мои по-късни грешки, полети от дъжда на домашните облаци. Ако смогнеш да разкрия тайната на успоредността, щях да се превърна в ангел, дори и никой да не узнае, че съм я открил.

...Не се опитвай да го направиш. Ти никога няма да покажеш, че с непрекъснатите завивания в една и съща мяра долната права ще бъде пресечена, в тази материя се крие един вечно връщащ се обратно в себе си порочен кръг – един лабиринт, който винаги мами този, който му се отдава; той обеднява, като някой, който закопава съкровище, и остава в незнание. Считай това за вечен абсурд, всичко е напразно,

ти не можеш да го представиш като аксиома...

...Колоните на Херкулес се намират в тази област, не продължавай нито крачка, иначе си загубен.“

Ала младият Бояй продължава по този път и в много по-голяма степен, отколкото баща си, използва целия си живот за постигане на конкретно понятие в област, в която само изглежда, че има реално понятие, но всъщност е налице празна фраза. Искал е да открие дали наистина има нещо такова като две прави, които да не се пресичат в безкрайността. Защото никой не е изминал това безкрайно разстояние, тъй като за това е нужно безкрайно време, а то никога не изчита. Това е празна фраза. В най-отдалечените понятийни разклонения се съдържа просто фразиране, съдържат се понятийни сенки. Искан само да обърна внимание на нещо отвлечено, за да видите как водещи мислители от 19-то столетие са страдали от абстрактността на понятията! Интересно е да се види, че – докато във всички училища се учи, че успоредни линии са тези, които не се пресичат, колкото и да се удължават – е имало отделни мислители, за които работата в тази област се е превръщала в ад, защото те са се опитвали да достигнат до действително понятие, а не до понятиен шаблон.

Да, борбата с действителността е това, за което става дума, което хората от настоящето повече или по-малко избягват, не го желаят, защото те „съзнават“, най-малкото вярват, че съзнават, че имат „висши идеали“! Да, за идеали не става въпрос, а за импулси, работещи с действителността. Представете си, че някой казва хубавите думи, че най-накрая трябва да дойде време, когато най-способните ще получат нужното внимание в живота. Прекрасна програма! С нея дори могат да сформират общества, обществото може да се реформира така, че най-способните да заемат подобаващите им места. Въз основа на тази фраза може да се създаде дори наука за държавата. Но не става въпрос за това изказване, а доколко то може да се изпълни с действителност. Защото каква е ползата, ако на

тази фраза се придава такава стойност, че в много общества се приеме като първа програмна точка, ала хората, имащи власт, разглеждат като най-способни тъкмо своите племенници! Не става въпрос за това, да се придава стойност на абстрактната фраза, че най-способните ще заемат правилното място, а за способността на хората действително да откриват най-способните, а не своите племенници! Трябва да се разбере, че абстрактните понятия винаги пропадат в пролуците на живота, че те не значат нищо и че целият ни живот е изпълнен с гръмки прекрасни фрази, срещу красотата на които не може да се възрази. Но става въпрос за разбиране на действителността, за познание на действителността.

Представете си, че лъвът иска да основе всеобщ световен ред за животните, той иска да организира земното царство така, че да има справедливост. Какво ще направи лъвът? Не вярвам на лъва да му хрумне да гарантира на малките животни в пустинята, които иначе изяжда, да имат възможност да не бъдат изядени от него! Не го вярвам, напротив, лъвът ще разглежда като свое лъвско право да изяжда малките животни, които го срещнат. И обратно, на лъва може да му хрумне например за морето да наложи справедливо наказание за това, че акулите ядат малки риби. Това би могло да се случи и дори би могло да се случи лъвът да основе един изключително добър животински ред, така че в морето, на северния полюс и там, където не живее лъвът, всички животни да живеят свободно и доволно. Но остава въпросът дали ще му хрумне и в лъвската област да основе точно същия ред. Лъвът отлично знае какво представлява един справедлив световен ред и много успешно ще го приложи по отношение на акулите.

Но нека сега да не говорим за лъва, а за Хунгарикус. Неотдавна споменах, че се появи една малка брошура: „Conditions de paix de l'Allemagne“ („Условия за мир на Германия“). Курсът на брошурата напълно съвпада с фарватера на онази европейска карта, първото съобщение за която вече се съдържа в известната нота на Антантата до Уилсън относно

разчленяването на Австрия. Говорихме за това. В крайна сметка, с изключение на Швейцария, Хунгарикус е напълно съгласен с тази карта. Отначало той говори много умно – както днес повечето хора говорят много умно – за правото на народите, както и за правото на малките народи, за правото, че държавата трябва да се припокрива с националната сила и т.н. Разбира се, всичко това е прекрасно, както е много хубава фразата, че най-способните трябва да заемат своето правилно място. Докато остава при тези понятийни сенки, човек може да си облизва пръстите, ако е абстрактен идеалист и четете Хунгарикус. За швейцарците е много приятно да четат Хунгарикус поради факта, че на приведената от мен карта Хунгарикус не орязва Швейцария, а напротив, дори я уголемява; той ѝ предписва именно Форарлберг и Тирол. Ето защо съветвам швейцарците да четат Хунгарикус, вместо да вземат под внимание онази карта. Но той разделя и останалия свят. Може да се каже, че той предоставя на всички народи, дори на най-малките, своего рода абсолютно право на свободно развитие, като не вярва, че по някакъв начин ще събуди съпротива от страна на Антантата. Той малко поукрасява думите. Разбира се, в случая с Бохемия говори за самоопределение, в случая с Ирландия, естествено, говори за автономия. Е, така се прави, нали? Нещата могат да се фризируют. И така светът бива нарязан, Европа е прекрасно разделена, така че с изключение на нещото, което посочих – за да не се предизвика стълкновение, – наистина е направен опит да се дадат най-малките народи на онези държави, по отношение на които представителите на Антантата предполагат, че за въпросните националности тези малки области се явяват родина. Става въпрос дори много по-малко за това дали тези националности действително притежават тези малки области, а за това, че от онази страна се вярва, че те принадлежат към тези националности. Следователно той полага много усилия да разпредели света, света, който се намира извън пустинята – о, пардон, – извън Унгария, защото в Унгария той упражнява своето лъвско право! На акулите той

предоставя пълна свобода! Но маджарският народ е неговият народ и той трябва да обхваща не само това, което днес все още обхваща – въпреки че маджарите в него са само малцинство, а болшинството съставляват друг народ, – а трябва да стане още по-голям. Следователно Хунгарикус е съвсем истински лъв.

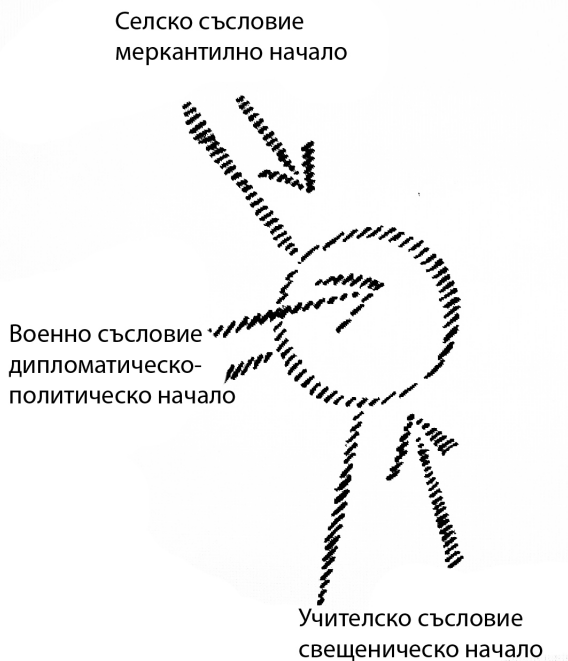
Тук се вижда как се създават понятия днес, как се мисли днес. От това трябва да се научи колко необходимо е да се открие преходът към мислене, изпълнено с реалност. Ето защо са нужни такива понятия, каквито Ви представям. Искам също така да покажа и трябва да покажа как духовното мислене води до идеи, съответстващи на действителността. Въпросът е в свързването на нещата с правилните мисли. Тогава се вижда дали нещата съответстват или не на действителността.

Да вземем за пример настоящата нота на Уилсън до Сената. Тя се явява отличен пример и в известно отношение може да се окаже дори ефикасна. Но не за това се касае, а за това, че тя съдържа „понятийни сенки“. Ако тя има влияние, това се дължи на обърканото време, върху което тъкмо объркаността може да оказва влияние. Да разгледаме нещата напълно обективно, опитайте се да изградите понятие, с помощта на което бихте могли да измерите степента на реалност, степента на съдържанието на реалността, което едва ли може да се свърже с тези понятийни сенки. Нужно е да се зададе един-единствен въпрос: не би ли могла същата тази нота да се напише и през 1913 година? Тези идеални неща, съдържащи се в нея днес, не биха ли могли да се напишат по точно същия начин и през 1913 година? Виждате ли, това е едно мислене, несъответстващо на действителността, вярващо в абсолютното. Винаги, когато се намесва „абсолютното“, имаме мислене, което не съответства на действителността. В днешно време отсъства талантът да се прозре несъстоятелността на такова мислене, което не съответства на действителността, защото се гледа само „правилното“, докато всъщност се касае за това дали нещо съответства на действителността.

Ето защо в моята книга „Върху загадките на човешко-

то същество“ толкова силно подчертах, че не трябва да се обръща внимание само на логичното, но и на съответстващото на действителността. Само едно заключение, вземащо предвид фактите от съвременността, от непосредствената съвременност, би имало много повече стойност, отколкото цялата фразеология. Може би тъкмо в исторически документи може да се съзре, че това, което се говори тук, е свързано вече с реалността, защото постепенно на повърхността се изнасят онези хора, които искат да управляват света въз основа на абстракции, което е довело до сегашното състояние, докато едно истинско мислене, проникващо в същността на нещата, навсякъде открива действителност. Тази действителност, бих казал, се намира толкова близо! Само помислете, вземете това реално понятие, това съответстващо на действителността понятие, което приведох от друга гледна точка през последните дни, когато Ви казах как от юг нагоре, тоест тогава това трябва да е Италия, се устремява свещеническото, култовото начало, като си създава опозиция в централноевропейското протестантство, как от запад се формира дипломатическо-политическото начало, което също си изгражда опозиция, как от северозапад се формира меркантилното начало, което отново си изгражда опозиция, така че в Централна Европа по необходимост трябва да възникне една опозиция от общочовешкото начало. Представете си още веднъж тези излъчвания.

Още в четвъртата следатлантска епоха – което е напредък спрямо старото разбиране, говорило за четири касти – разделянето на човека започва да се означава по малко по-различен начин. Платон говори за „учителското съсловие“. То взема надмощие в древния Рим и се явява свещеническото, папското начало. Учителското съсловие стига дотам, единствено и само за себе си да установява истината, фиксирайки я догматически, като не позволява на никого да установява истината от себе си. Само изхождайки оттук би трябвало да се разпространява учението, учението дори за най-висшите неща.

Политическо-дипломатическото начало в една друга област не е нищо друго освен платоновото военно съсловие. Посочих как, въпреки т.нар. пруски милитаризъм, военното съсловие произлиза именно от Франция, след като основите му са създадени в Швейцария. Изхождайки оттам, естествено военното съсловие си създава опозиция поради факта, че не иска да даде на другите това, за което самото то претендира. То иска да властва над света, като използва войници. Но ако от някоя страна му се противопоставят с войска, то намира това за несправедливо, точно както Рим намира за несправедливо, когато от някоя страна му противопоставят нещо относно истината. И тук ние бихме могли също така добре да обозначим меркантилното начало като „селско съсловие“. Това, което в най-дълбоката си същност съответства на този трети фактор, е селското съсловие. Просто размислете над това, просто медитирайте над това. Какво се съдържа тук? Разбира се, хранителните продукти!

И ако употребявате правилно платоновите понятия, съобразно с действителността, навсякъде ще откриете действителността! Тъкмо тогава ще разработвате понятия така, че с тях да се потапяте в действителността. Вие трябва от понятието да изнамирате пътя към действителността. И понятието ще се потопа до конкретните проявления на действителността. Понятийните сенки никога няма да намерят действителността, но с тях може прекрасно да се дърдори, също да се идеализира, докато Вие, работите ли с истински понятия, ще осъзнавате нещата до отделните детайли.

И тук виждате задачата на духовната наука: тя води до понятия, чрез които реално ще можете да разкриете живота, който е само творение на духа, чрез тях обаче ще можете да се борите, за да си сътрудничите по един реален начин с живота.

По отношение на едно понятие особено днес, когато човечеството е засегнато толкова ужасяващо от съдбата, е необходимо да се мисли реалистично, в съответствие с действителността, защото с тази област се свързват особено силно нереалните понятия. Най-далеч от действителността днес са речите на пасторите, които се изказват за какво ли не. Разбира се, те са толкова далеч от действителността, когато описват как във войната се изразява християнството или божественото съзнание – все едно, това е, както се казва, да се катериш по стената. От това произтича нещо ужасяващо. И от други неща произтичат ужасяващи неща, но именно в тази област нещата стигат до абсурд.

Вземете някои текстове за войната, които излизат от тази страна под формата на проповеди или подобни, и ги разгледайте със здрав разум. Например се казва: „Трябва ли човечеството да бъде подложено на тежката, болезнена участ? Не могат ли непосредствено да се намесят божествено-духовните сили в полза на човечеството?“ И тук трябва да се каже, че така се говори с пълно право, но отсъства съответстващо на действителността понятие, защото то не отговаря на нещата, на които от тази гледна точка се основават на действителността. Искам

да изясня с пример това, за което се касае.

Човекът е организиран по определен начин. Той приема хранителни продукти. Хранителните продукти са така организирани или устроени, че могат да поддържат живота му. Представете си, че човекът се отказва да приема хранителни продукти, той ще отслабне, ще се разболе. Нормално ли е да се каже, че тук се проявява божията слабост или божията зла воля, като се оставят хората да гладуват, когато те самите не желаят да се хранят? Тук няма никаква божествена слабост. Бог е създал хранителните продукти, човекът може само да ги яде. Божията мъдрост се проявява в това, че хранителните продукти поддържат човека. Ако отказва да ги приема, не може да се обвинява Бог, че човекът е оставен да гладува.

Сравнете аналогично: човечеството трябва да разглежда духовния живот като хранителен продукт. Този духовен живот е предоставен от боговете, но той трябва да се приеме. Да се каже, че боговете трябва да се намесят непосредствено, не означава нищо друго освен да се каже: ако не искам да се храня, Бог е длъжен да ме засити по някакъв друг начин. Благодарение на изпълнения с мъдрост мирови порядък винаги е налично това, което може да доведе до всеобщо благо, но човекът трябва да установи определена връзка с него. Ето защо за 20 век е необходимо духовният живот да не идва от само себе си, а хората да трябва да го постигнат, да трябва да го приемат. Ако не го приемат, ще настъпват все по-мрачни и тежки времена. И това, което се случва външно, ще бъде само Мая, защото вътрешната взаимовръзка е тази, че понастоящем едно старо време води борба с едно ново време. В наше време навсякъде се води битка между общочовешкото начало и отделностите. И ако днес се мисли, че народите се сражават помежду си, това е Мая – вече посочих тази Мая от друга гледна точка, – то е точно това, тъй като нещата се групират по един или друг начин, което не съответства точно на вътрешния процес: в действителност тук са заложени съвсем други противоречия. Тук е заложено противоречието между старото и новото. Тук

се борят съвсем различни закони от тези, които традиционно управляват света.

И отново имаме Мая – тоест нещо, което се явява във фалшив облик, – когато тези други закони се проявяват в социалистическата идея. Социализмът не е нещо, свързано с истината, преди всичко не е свързано с духовното, а е нещо, което иска да се свърже именно с материализма. Това, което всъщност иска да се прояви, е всестранното хармонично човешко начало, противопоставящо се на едностранчивостта на учителското, военното и селското съсловие. Борбата във всеки случай ще трае дълго, но тя може да се води по най-различни начини. Ако в смисъла на Планк през 19 век се бе осъществила една здрава житейска практика, тогава най-малкото би се смекчила кървавата практика от първата третина на 20 век. На основата на идеализма не могат да се смекчат нещата, а само посредством реалистично мислене, а реалистично мислене означава винаги и духовно мислене. Също така може да се каже, че това, което трябва да се случи, трябва да се случи. Това, което се надига, трябва да претърпи всичко това, за да може душата да се свърже с духовното, за да може тя да израсте в духовното. Трагичната съдба на човечеството се крие във факта, че издигащите се на върха хора искат да се издигат не под знака на духовното, а на материалното. Това ги довежда до конфликт с братствата, искащи преди всичко да развият материалистически импулсите на меркантилизма и на индустриално-търговската същност. Защото в това се състои главното стълкновение на съвременността. Другото е само съпътстващо явление, често ужасяващо съпътстващо явление. Именно това се вижда в една ужасяваща Мая. Но е възможно нещата да се получат по различен начин. Така че е необходимо вместо в ръцете на агентите на братствата, за които говорих, властта да е в ръцете на други хора. Тогава биха могли да се осъществят преговори за мир, тогава нямаше да се пренебрегне Коледният призив за мир!

Изключително трудно ще е по отношение на някои неща

да се намерят ясни и съответстващи на действителността понятия и идеи, ала всеки човек трябва да се опита да ги открие в своята област. И който малко от малко вникне в смисъла на духовната наука и сравни този смисъл с другия, преобладаващ в настоящето, ще види как духовната наука представлява единствения път, отвеждащ до съответстващи на действителността понятия.

С такива сериозни думи исках да се обърна към Вас в това време, за да покажа до известна степен – въпреки че задачата на духовната наука може да се схване само от духа, а не посредством насочване на вниманието към това, което бе обсъдено днес, а само от познанието, от духа – какво значение има същността на духовната наука за настоящето и колко необходимо би било всичко, което може да се случи днес, за да направи духовната наука известна, действително да се случи. В тези тежки времена е необходимо да приемем духовната наука не само в главите, а действително да я приемем с топли сърца. Защото само когато я приемем топлосърдечно, ще бъдем в състояние да развиваме сила, от която се нуждае съвременността. И тогава никой няма да мисли, че на своето място в живота не е способен или че не е достатъчно силен да прави това, за което става дума. Благодарение на своята карма всеки на своето място може да открие възможността в правилното време да постави на съдбата съответните въпроси. Защото това правилно време може и да не е днес или утре, но така или иначе ще настъпи по някакъв начин. Става дума за това, твърдо и уверено да се застане в импулсите на това духовно движение, след като те вече са разбрани. Особено днес е нужно твърдостта и увереността да се поставят като цел. Защото или от някоя страна ще се случи нещо значително – би могло да е така, но не бива да се разчита на това – в близко време, или в житейските условия ще настъпят огромни трудности. Би било проява на лекомислие, ако човек не желае да си изясни това. Две и половина години трае това, което се нарича война, и засега условията остават търпими, каквито са до днес, но

през следващата година няма да останат такива. И тогава вече за движения като нашето ще настъпи изпитание. Тогава няма да се казва: кога ще се съберем отново или защо не се събираме, а в сърцата ще трябва да се носи, през целия тежък период, сигурното чувство на съпринадлежност.

Именно сега исках да се обърна към Вас с тези думи, защото е възможно през следващия период да възникнат транспортни затруднения и да не можем да се срещнем отново. Нямам предвид проблемите с разрешенията, а проблемите с транспорта. Защото нещата мога и да не се запазят в такова време, което изключва целия съвременен културен живот, ако в този съвременен живот се вложи нещо, което произтича от него, но в пълна степен му противоречи. Именно поради това възниква абсурдът, че от самия живот се извеждат неща, които после са в противоречие с него. Така че трябва да осъзнаем, че и за нашето движение могат да настъпят тежки времена. Но те няма да ни смутят, ако имаме вътрешна увереност, яснота и вярното чувство за значението и същността на движението, ако в това толкова трудно време съумеем да се абстрахираме от личното. Нашето движение следва да се стреми да се издигне над личното и да насочва поглед към големите дела на човечеството, които са заложи на карта. Но най-голямото се явява придобиване на разбиране за съответстващото на действителността мислене. На всяка крачка се натъкваме на невъзможността да открием съответстващо на действителността мислене. Човек трябва да участва във всичко с цялото си сърце и тогава егоизмът няма да може да го подведе.

Това исках да Ви споделя като един вид сбогуване, тъй като ще трябва да се разделим за известно време. Бъдете силни – дори в случай, че не е необходимо, – така че сърцата Ви да могат да понесат в душевна самота това, което пулсира в духовната наука, това, с което искаме да се занимаваме тук. Мисълта, че искаме да сме уверени, много, много ще ни помогне. Защото мислите са реалности. Някои предстоящи трудности могат да се отстранят благодарение на това, че имаме

искрени, сериозни стремежи в посоката, за която често сме говорили тук.

Това не зависи от нас, които сега за известно време трябва да сме далеч от тук; ние вече ще имаме грижата, ако е възможно, да дойдем отново. Но дори ако трябва да трае дълго време и ако зависи от други, тогава тук искаме никога да не позволим да изчезне от нашите сърца, от нашите души мисълта, че тъкмо на това място, където нашето движение се въплъти във видима сграда, съществува най-интензивното изискване да се придържаме към нашето движение толкова позитивно, толкова конкретно, толкова енергично, че наистина заедно да понесем това, което може да дойде. Така че, където и да сме, ще бъдем заедно в мислите си вярно, интензивно и сърдечно и ще се чуваме, дори това да не може да се случи с физическите уши. Но ще се чуваме вярно само когато се слушаме в силни мисли, не в сантименталности. Нашето време е малко пригодно за сантименталности.

В този смисъл са моите прощални думи, които се явяват и приветствие за съвместен живот в духа в много по-голяма степен, отколкото е възможен такъв живот тук, на физическия план. Надявам се, че в недалечно бъдеще отново ще сме заедно и тук.

БЕЛЕЖКИ

Основи на текста: Лекциите са стенографирани и дешифрирани от професионалната стенографка Хелене Финк. Нейният текст служи за основа на настоящото издание.

Във връзка с особения характер на тези лекции и обстоятелствата, при които са изнесени, се прави позоваване на уводните бележки към първия том (Събр. съч. 173).

Трудовете на Рудолф Щайнер, излезли в рамките на Събраните съчинения (Събр. съч.), са посочени в бележките с библиографския им номер.

Към текста:

- ¹ *Ако размислите върху казаното вчера:* виж „Карма на неистината, Първа част“, Събр. съч. 173.
- ² *От множество по-ранни разглеждания:* виж лекциите от 17 юни 1916 и 14 октомври 1916 г. във „Вътрешни импулси за развитие на човечеството“, Събр. съч. 171.
- ³ *Въпросният човек:* за съжаление в записките липсва цитатът.
- ⁴ *никая религия не е по-висша от истината:* сентенция на Теософското общество.
- ⁵ *за първи път в една открита лекция:* 29 март 1914 г. Лекцията не е открита, срв. обаче „Злото в светлината на познанието за духа“, Берлин, 15 януари 1914 г., в „Духовната наука като житейско благо“, Събр. съч. 63.
- ⁶ „Обвинявам“: „Обвинявам, от един германец“ (Рихард Грелинг), второ издание, Лозана 1915 г. За речта на депутата Давид срв. също лекцията на Р. Щайнер от 5 април 1919 г. в „Минали и бъдещи импулси в социалната история“, Събр. съч. 190. В библиотеката на Р. Щайнер се намира едно съчинение от Курт Айснер, „Потиснатото от Световната война“, Мюнхен 1919 г., в което се разглежда речта на Давид.
- ⁷ *лекционен цикъл за духовете на народите:* „Мисията на отделните народности души във взаимовръзка с тевтонската митология“, Събр. съч. 121.

- ⁸ *един известен съвременен роман: „Жан Кристоф“* от Ромен Ролан (1866-1944), 3 тома, Франкфурт на Майн 1914 г.
- ⁹ *според преценката на виенския критик: Стефан Цвайг, „Писмо до Ромен Ролан“* в „Берлинер Тагеблат“ № 651 от 22 декември 1912 г.
- ¹⁰ *издателя на Ницшевите творби: Фриц Кьогел, 1860-1904.*
- ¹¹ *един човек, превел на френски всичко от Ницше, написа от Париж едно писмо до издателя: Хенри Лихтенбергер, (1864-1941), професор по германистика в Сорбоната.*
- ¹² „*Върху загадките на човешкото съществуване*“: Събр. съч. 20
- ¹³ „*Теософия*“ на Шелинг: „Философия на митологията“ (1842), „Философия на откровението“ (1854).
- ¹⁴ *Ани Безант, 1847-1933, лекция: „Теософия и империализъм“*, Теософско издателско общество, Лондон 1902 г.
- ¹⁵ *Хърбърт Хенри Аскуит, 1852-1928, граф на Оксфорд и Аскуит, министър от 1892 г., премиер 1908-1916. Сър Едуард Грей, 1862-1933, външен министър 1905-1916.*
- ¹⁶ *един много популярен британски писател: досега не е установен.*
- ¹⁷ *този т.нар. нота-отговор на Антантата: съвместната нота от 30 декември 1916 г. на десет големи и малки държави до президента Уилсън (в отговор на неговия апел за мир от 18 декември).*
- ¹⁸ *историята на опiumната война: виж лекцията от 30 декември 1916 г. в Първа част на „Карма на неистината“.*
- ¹⁹ *едно горчиво изказване на поета Фридрих Хебел: „Според учението за прераждането е възможно сега на училищната скамейка Платон да си изпроси пердаха, защото не разбира Платон“.* (Дневници 1 том., № 1745, стр. 392, Берлин 1901 г.).
- ²⁰ *Джон Роберт Сийли, 1834-1895, през 1869 г. професор по съвременна история в Кеймбридж. „Експанзията на Англия“*, Лондон 1883 г., немски превод Лайпциг 1928 г.
- ²¹ *географската карта на света: виж „Карма на неистината“, Първа част, стр. 22.*
- ²² „*Алманах на мадам Дьо Теб*“: виж „Карма на неистината“, Първа част, стр. 202.
- ²³ *трима редактори на „Таймс“: П. Коломб, Дж. Ф. Морис, Ф. Н. Маудс, А. Форт, К. Льове, Кристиан Мърей и Ф. Скудамор, „Голямата*

война от 189... Една картина на бъдещето“. Превод от английски на Емил Алберт Вите, 1912 г.

- ²⁴ *Хайнрих фон Трайчке*, 1834-1896. *Фридрих фон Бернхарди*, 1849-1930, генерал, автор на милитаристически и политически съчинения.
- ²⁵ *професор Крамб*: Дж. А. Крамб, „Германия и Англия“, Лондон 1914 г., цитиран според Г. А. Щефен, „Световната война и империализма“, Йена 1915 г.:
- ²⁶ *Куропаткин*: генерал Куропаткин, (1848-1925), от 1898 г. военен министър на Русия, а при избухването на Руско-японската война (1904-1905) главнокомандващ на руската армия, но след падането на Мукден е сменен. През 1916 г. е главнокомандващ на Северния фронт, а след болшевишкия преврат е селски учител.
- ²⁷ *Хуго Фолрат*: собственик на теософска издателска къща в Лайпциг. Противник на Щайнер.
- ²⁸ *британското господство над Египет*: от 1882 г.; Франция в Мароко от 1908 г., Италия в Триполи от 1912 г.
- ²⁹ *Алжирска конференция*: от 16 януари до 7 април 1906 г.
- ³⁰ *приетият след Балканската война германски законопроект за отбрана*: Първата Балканска война трае от октомври 1912 г. до май 1913 г. Одобряване на германския законопроект за отбрана: 30 юни 1913 г.
- ³¹ *Уилям Арчър*: „Далтонистки неутралитет“, Лондон 1916 г., срв. Първа част, стр. 30.
- ³² *Робърт Флуд*, 1574-1637.
- ³³ *Теофраст Парацелз фон Хохонхайм*, 1493-1541.
- ³⁴ *Оливър Лодж*, 1851-1940, английски физик, „Реймънд или животът и смъртта“, Лондон 1916 г.
- ³⁶ *Готхилф Хайнрих фон Шуберт*, 1780-1860. Виж също „Един забравен стремеж към духовна наука в рамките на германското развитие на мисълта“ в „От централноевропейския духовен живот, Събр. съч. 65.
- ³⁸ *Силвестърската нота*: срв. Първа част, стр. 348.
- ³⁹ *брошура от нашия приятел Лудвиг фон Полцер* (1869-1945), „Наблюдения по време на войната“, Линц 1917 г. Цитатите са от

стр. 40-42.

- ⁴⁰ „*Нима не е моя цялата вечност?*“: Последни думи на Лесинг, „Възпитание на човешкия род“.
- ⁴¹ *Александър фон Бернус*, 1880-1965, писател, издател на списание „Дас райх“ в Мюнхен.
- ⁴² *национален химн*: вероятно от списание.
- ⁴³ „*Немска история*“: Хайнрих фон Трайчке, „Немска история“ през 19 век“, Лайпциг 1879-1894.
- ⁴⁴ *Шилер написва прекрасните си писма „За естетическото възпитание на човека“*: излизат през 1795 г.
- ⁴⁵ *съчинението на Вилхелм фон Хумболт*: „Идеи за опит за определяне границите на действие на държавата“, 1851 г.
- ⁴⁶ *Едуар Лабуле*, 1811-1883: „Държавата и нейните граници“, Париж 1863 г.
- ⁴⁷ *Джон Стюарт Мил*, 1806-1873: „За свободата“, Лондон 1859 г.
- ⁴⁸ *Хайнрих фон Трайчке*, „Свободата“: Лайпциг (Инселбюхерай №15).
- ⁴⁹ *Шварцбург-Зондерсхаузен*, Ройс-Шлайц (млада линия), Ройс-Шлайц (стара линия) са били самостоятелни княжества до основаването на град Тюринген.
- ⁵⁰ *В своите лекции*: „Политика“, Лайпциг 1899-1900.
- ⁵¹ *Така пише Трайчке*: Трайчке, „Свободата“, стр. 54.
- ⁵² *Карел Крамарж*, 1860-1937.
- ⁵³ *Томаш Масарик*, 1850-1937.
- ⁵⁴ „*чехо-словаци*“: „Бенеш успя да впише „чехо-словаците“ в нотата, с която на 10.01.1917 г. Антантата отговаря на въпроса на Уилсън за условията за мир...“ Там се казва „Освобождаване на италианци, славяни и румънци от чуждо владичество“. Бенеш „успя да впише в този списък и чехословаците“. (Според „Справочник по история на Бъомските държави“, Том III, Щутгарт 1967, стр. 315/316.
- ⁵⁵ „*изкуството*“ на *Райнхарт*: гастрол на немския Берлински театър под ръководството на Макс Райнхарт в базелския Градски театър.
- ⁵⁶ *един известен лекар, Вилис*: свободно предаване на изложеното от Г. Мор в „Силата на душата върху тялото във връзка със здравето и нравствеността“, според 4 изд. на оригинала, превод от англ. на

Ернст Зуземил, Лайпциг 1850 г., стр. 214.

⁵⁷ *австрийски поет*: Херман Ролет, 1819-1904.

⁵⁸ *бъдещата карта на Европа*: срв. Първа част, стр. 22.

⁵⁹ *една дълбока мисъл на Спенсър и неговия предшественик*: Джон Стюарт Мил. срв. Първа част, стр. 207 и бележката към нея на стр. 386.

⁶⁰ *Чезаре Ломброзо*, 1836-1909, италиански психиатър, основател на криминалната антропология, автор на „Гениалност и лудост“, 1864 г., немско изд. 1887 г..

⁶¹ *Михаил Василиевич Ломоносов*, 1711-1765, наречен „баща на руската граматика и литература“; срв. лекцията от 21 януари 1909 г. в „Принципът на спиритуалната икономика във връзка с въпроси за прераждането“, Събр. съч. 109/111.

⁶² *Максимилиан I Австрийски*, 1459-1519.

⁶³ *Йохан Елиас Шлегел*, 1719-1749, поет и писател.

⁶⁴ *Карл Юлиус Шрьоер*, 1825-1900, професор по германска литература в чешкото висше училище във Виена, поет, изследовател на диалектите и литературен историк.

⁶⁵ *което се разиграва между нас и привържениците на Ани Безант*: Касае се за събитията, довели до отделянето на Немската секция на Теософското общество и основаване на независимо Антропософско общество през 1913 г.

⁶⁶ *Алкиной*: В Теософското общество името за Джиду Кришнамурти, роден през 1895 г.

⁶⁷ *южногерманския йезуит Якоб Балде*, 1604-1668.

⁶⁸ *Джеймс I Английски*, 1566-1625, син на Мария Стюарт, като Джеймс VI крал на Шотландия от 1577, от 1603 също крал на Англия и Ирландия. Срв. и Първа част, стр. 388.

⁶⁹ *в едно социалистическо училище*: основаното от Вилхелм Либкнехт училище за работници в Берлин, в което Рудолф Щайнер преподава в периода 1899-1904 г.

⁷⁰ *Карл Маркс*, 1818-1883, от 1849 г. живее в Лондон.

⁷¹ *Фридрих Енгелс*, 1820-1895, написва през 1845 г. „Положението на работническата класа в Англия“, където се установява трайно от 1850 г.

- ⁷² *Едуард Бернщайн*, 1850-1932, в периода 1888-1901 г. живее в Англия.
- ⁷³ *Оливър Кромуел*, 1599-1658.
- ⁷⁴ *Хенри Томас Букле*, 1821-1862, „История на цивилизацията в Англия“, 2 тома, немско изд. Лайпциг 1901 г.
- ⁷⁵ *Едуард Шуре*, 1841-1929, съмишленик на Рудолф Щайнер, по време на Първата световна война се обръща срещу Щайнер.
- ⁷⁶ *Хайнрих Гьош*, член на Антропософското общество, по-късно става негов противник.
- ⁷⁷ *Sacro egoismo* (per l'Italia), измислен от италианския министър председател Саландра.
- ⁷⁸ „*Духовното ръководство на човека и човечеството*“ (1911), Събр. съч. 15.
- ⁷⁹ *статия в „Швейцарски строителен вестник“*: Цюрих, том 39, № 3, от 20.01.1917 г.
- ⁸⁰ *Йозеф Енглерт*, инженер, до 1918 г. ръководител на строежа на Гьотеанума.
- ⁸¹ *нашия приятел Андрей Бели*, артистичното име на Борис Николаевич Бугаев (1880-1933), руски поет и писател. Творбата му за Гьоте „Рудолф Щайнер и Гьоте в светогледа на настоящето“, Москва 1917 г.
- ⁸² *Берлинския лекционен цикъл*: „Човешката и космическата мисъл“, Берлин 1914 г., Събр. съч. 151.
- ⁸³ *Алфред Мееболд*, 1863-1952, писател. „Пътят към духа“, Мюнхен 1917 г.
- ⁸⁴ *една книга... в която мисис Безант и мистър Ледбитър*: „Човек: откъде, как и къде“, Лондон 1913 г.
- ⁸⁵ *Бено Ярослав*, „Идеал и бизнес“, Йена 1912 г.
- ⁸⁶ *виенски цикъл*: „Вътрешната същност на човека и животът между раждането и смъртта“, Събр. съч. 153.
- ⁸⁷ *се приема догмата за т.нар. непогрешимост на папата*: на 18 юли 1870 г. на Първия Ватикански събор.⁸⁸ „*Те*
- ⁸⁸ *закон за звукоизместването*: срв. Първа част, стр. 171.
- ⁸⁹ *симптоматична история*: срв. „Историческа симптоматология“,

Събр. съч. 185.

- ⁹⁰ *голяма реч на сър Едуард Грей*: в Камарата на общините на 3 август 1914 г. Виж: „Великобритания и европейската криза“ (английски документи за избухването на войната), Лондон 1914 г., стр. 95.
- ⁹¹ *През 1870/71 г. Бисмарк*: срв. Бисмарк, „Мисли и спомени, 23 глава, III част.
- ⁹² *съпругата на Фридрих III* (1831-1888, управлявал само 99 дни), родена като принцеса Виктория Британска (1840-1901).
- ⁹³ „*Как се постигат познания за висшите светове?*“ (1904/05), Събр. съч. 10.
- ⁹⁴ „*Християнството като мистичен факт и мистерии на древността*“ (1902), Събр. съч. 8.
- ⁹⁵ „*Теософия*“ (1904), Събр. съч. 9.
- ⁹⁶ *Хунгарикус* (псевдоним), „Условия за мир на Германия“, Космополитна агенция (1917).
- ⁹⁷ *Елена Петровна Блаватска*, 1831-1891
- ⁹⁸ *Алфред Пърси Синет*, 1840-1921, автор на „Езотеричен будизъм“.
- ⁹⁹ *съчинение за мистиката на Средновековието*: „Мистиката в зората на съвременния духовен живот и нейното отношение към модерния светоглед“ (1901), Събр. съч. 7.
- ¹⁰⁰ *Луи Клод, маркиз дьо Сен-Мартен*, 1743-1803, творба: „За грешките и за истината“, 1775 г.
- ¹⁰¹ *Емил Дю Боа-Реймон*, 1818-1896.
- ¹⁰² *Фридрих Шлегел*, 1772-1829; „За езика и мъдростта на индийците“, 1808 г.
- ¹⁰³ *Хенрик Щефенс*, 1773-1845, норвежки писател. *Готфрид Хайнрих фон Шуберт*, 1780-1860. *Игнац Паул Витал Трокслер*, 1780-1866.
- ¹⁰⁴ „*Светлина на пътя*“: автор Мейбъл Колинс (мисис Кенингдейл Кук), 1851-1927, 2 изд. Лайпциг, 1888 г.
- ¹⁰⁵ *Карл Кристиан Планк*, 1819-1880, „Завет на един германец“, Тюбинген 1881 г., 2 изд. Йена, 1912 г.
- ¹⁰⁶ *Паркас (Волфганг) Бояй (баща)*, 1775-1856, математик. *Йохан Бояй (син)*, 1802-1860.
- ¹⁰⁷ *Карл Фридрих Гаус*, 1777-1855.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЗА ЗАПИСКИТЕ НА ЛЕКЦИИТЕ

*От биографията на Рудолф Щайнер
„Моят жизнен път“, 35-та глава, 1925 г.*

От моята антропософска дейност произлизат публикуваните за цялата общественост книги и поредицата лекционни цикли, които първоначално бяха замислени като частни издания, достъпни само за членовете на Теософското (по-късно Антропософското общество). Тези повече или по-малко точни записки на лекциите не са прегледани и коригирани от мен поради липса на време. Аз бих предпочел устно изговореното слово да остане такова. Но членовете на Обществото изискаха разпечатването на циклите, което и стана. Ако бих имал време да коригирам нещата, нямаше още от началото да съществува ограничението «само за членовете». От повече от една година то вече е отпаднало.

Тук, в „Моят жизнен път“, трябва преди всичко да кажа как публикуваните ми книги и тези частни издания се вменстват в това, което разпространявам като антропософия.

Който желае да проследи моите вътрешни усилия и работа за представянето на антропософията пред съзнанието на съвременното, той трябва да го направи въз основа на публикуваните ми съчинения. В тях аз разисквам всичко, което съществува в съвременното като стремеж за познание. Там е показано това, което в духовното съзерцание все повече се изграждаше като сграда на антропософията, но в много отношения се осъществи в несъвършен вид.

Редом с тези изисквания – да изградя антропософията и при това да служа само на това, което става, когато човек предава съобщения от духовния свят на общообразователния свят днес – се прибави и другото: да се съобрази с идващото от членовете на Обществото и разкриващото се като душевни нужди и духовни копнежи.

Тук се появи необходимост да бъде представено и разяснено съдържанието на Евангелията и на Библията изобщо в антропософска светлина. Изискваше се в курсове да се узнае тълкуването на дадените на човечеството откровения.

След като се проведеха вътрешни курсове в смисъла на това изискване, се прибави и нещо друго. На тези лекции присъстваха само членове на Обществото. Те бяха запознати с началните сведения от антропософията. Пред тях беше възможно да се говори така, както към напреднали в областта на антропософията. Изложението в тези вътрешни лекции беше такова, каквото не би могло да бъде в публикациите, които бяха предназначени за външната общественост.

В тесните вътрешни кръгове аз можех да говоря за неща, които трябваше да изразявам по друг начин, ако те по начало биха били предназначени за широката публика.

Така в двустранността на публичните и частните издания лежи действително нещо, което произлиза от две различни основания. Публикациите за широката общественост са резултат от това, което работеше в мен; в частните издания заедно с мен работи и се стреми Обществото. Аз се вслушвам в трептенията на душевния живот на членовете и в моето живо участие в него от чутото произлиза начинът на изложението в лекциите.

Никъде и в най-малката степен не е казано нещо, което не е чист резултат от изграждащата се антропософия. Не може и дума да става за някаква отстъпка пред предразсъдъци или обичайни чувства на членовете на Обществото. Който чете тези частни публикации, може напълно да ги приеме като това, което казва антропософията. Затова когато изискванията в това отношение станаха по-настойчиви, без колебания се изостави условието тези печатни записки да се разпространяват само в кръга на членовете на Обществото. Само трябва да се има предвид, че в непрегледаните от мен лекции може да има грешки.

Правото за преценка на съдържанието на такива частни публикации обаче може да се признае само на този, който познава предпоставките за такава преценка. А за повечето от тези

публикации това е най-малкото да се познава антропософското познание за човека и Космоса, доколкото същността им е представена в антропософията, както и това, което се намира като „антропософска история“ в сведенията от духовния свят.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винар Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Ростов. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин.
- 1897 г. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общобразователно училище за работници», Берлин.
- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основана и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1904 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10),

- «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12).
- 1910 г. «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на «Четири мистериини драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото същество» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос» (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Шутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъсната лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

Карма на неистината

Втора част

12 лекции, изнесени в Дорнах в периода от 1 до 30.01. 1917 г.

Този том е продължение на *Карма на неистината, Първа част.*

От изследванията си върху духовните импулси на човешката еволюция Рудолф Щайнер разкрива доминиращата роля, която имат определени окултни общества в събитията, довели до избухването на Първата световна война. Той предупреждава, че изостаналите сили на национализма трябва да се преодолеят, за да успее Европа да намери своята истинска съдба. Също така подчертава спешната необходимост от създаване на нови социални структури, произлизащи от прозренията на духовната наука, за да се избегнат подобни бъдещи катастрофи и да се постигне прогрес.